

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ

Електронний науково-практичний журнал

Випуск 11

**Одеса
2017**

Головний редактор:

Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук, професор.

Заступник головного редактора:

Кузьминчук Наталія Валеріївна – доктор економічних наук, професор.

Відповідальний секретар:

Логвиновський Єгор Ігорович – кандидат економічних наук.

Члени редколегії видання:

Барна Марта Юріївна – доктор економічних наук, доцент.

Верхоглядова Наталія Ігорівна – доктор економічних наук, професор.

Войт Сергій Миколайович – доктор економічних наук.

Гавкалова Наталія Леонідівна – доктор економічних наук, професор.

Гулей Анатолій Іванович – доктор економічних наук.

Князева Олена Альбертівна – доктор економічних наук, професор.

Коваленко Олена Валеріївна – доктор економічних наук, професор.

Миронова Лариса Геннадіївна – доктор економічних наук.

Скірко Юрій Іванович – доктор економічних наук, професор.

Скидан Олег Васильович – доктор економічних наук, професор.

Шмиголь Надія Миколаївна – доктор економічних наук, професор.

Ліна Пілелієне – Ph.D., професор економіки.

Натія Гоголаурі – доктор економічних наук, професор.

Анджей Паулік – доктор економіки хабілітований, професор.

Катерина Нацвлішвілі – доктор економічних наук, професор.

Алієв Шафа Тифліс огли – доктор економічних наук, професор.

Електронна сторінка видання – www.market-infr.od.ua

Видання входить до «Переліку електронних фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 7 жовтня 2016 року № 1222

**Рекомендовано до поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 9 від 25.09.2017 року)**

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ЗАЛУЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНИХ КОМАНД ТА СКАНУЮЧИХ СИСТЕМ ДО ПРОЦЕДУР МИТНОГО КОНТРОЛЮ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ МИТНОГО ПРОСТОРУ КРАЇНИ

INVOLVEMENT OF CANINE TEAMS AND SCANNING SYSTEMS IN CUSTOMS CONTROL PROCEDURES FOR PREVENTING THE RISKS FOR A COUNTRY'S CUSTOMS SPACE

У статті аргументовано необхідність використання спеціальних і технічних засобів митного контролю та залучення кінологічних команд для зменшення ризиків, що виникають при незаконному переміщенні товарів. Проведено оцінку залучення кінологічних команд митниць України до виявлення контрабанди товарів та проаналізовано основні результати їхньої роботи. Розглянуто вимоги до кінологічних команд. Особлива увага приділена основним заходам ДФС України, які спрямовані на підвищення ефективності роботи кінологічних команд. Обґрунтовано важливість залучення до митного контролю як кінологічних команд, так і використання скануючих систем.

Ключові слова: кінологічна команда, контрабанда товарів, митний контроль, митний простір, ризики, порушення митних правил, скануючі системи.

В статье аргументировано необходимость использования специальных и технических средств таможенного контроля и привлечения кинологических команд для уменьшения рисков, возникающих при незаконном перемещении товаров. Проведена оценка привлечения кинологических команд таможен Украины к выявлению контрабанды товаров и проанализированы основные результаты их работы. Рассмотрены требования к кинологическим командам.

Особое внимание уделено основным мерам ДФС Украины, направленных на повышение эффективности работы кинологических команд. Обоснована важность привлечения к таможенному контролю как кинологических команд, так и использования сканирующих систем.

Ключевые слова: кинологическая команда, контрабанда товаров, таможенный контроль, таможенное пространство, риски, нарушение таможенных правил, сканирующие системы.

This article provides an insight into the necessity of both the application of the special and technical means of customs control and the involvement of canine teams in minimization of risks, which may arise during trafficking in illicit goods. The involvement of canine teams pertaining to the customs offices of Ukraine is assessed. The key findings of the teams are carefully analyzed. Requirements canine teams should meet are considered. A special emphasis is put on the main measures the State Fiscal Service of Ukraine applies for promoting the efficiency of canine team performance. The necessity of the involvement of canine teams in customs control is grounded, as well as the application of scanning systems.

Key words: canine team, trafficking in goods, customs control, customs space, risks, violation of customs rules, scanning systems.

УДК 339.543

Войцещук А.Д.

к.е.н., доцент, директор
Департамент спеціалізованої підготовки
та кінологічного забезпечення
Державної фіскальної служби України

Постановка проблеми. В умовах лібералізації умов міжнародної торгівлі та спрощення процедур пропуску товарів та транспортних засобів через митний кордон країни надзвичайно гостро стоїть проблема контрабанди й незаконного переміщення товарів. Традиційні методи протидії таким порушенням не завжди є дієвими, адже з року в рік вдосконалюються методи незаконного переміщення товарів, предметів, осіб, що потребує системного підходу до процесів контролю та огляду з метою зменшення ризиків для митного простору. Пріоритетним напрямом протидії контрабанді та незаконному переміщенню товарів через митний кордон вважаємо використання технічних та спеціальних засобів (зокрема, скануючих систем) та залучення кінологічних команд, практика застосування яких в Україні потребує посиленої уваги та удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення технічних та спеціальних заходів у митній справі розглядали у своїх працях О. Б. Білоцерківський [1], Г. В. Дейниченко [2; 3], І. В. Ємченко [4] та ін. Дана проблематика є предметом дослідження і структурних підрозділів ДФС України [5]. Основні наукові та методичні рекомендації щодо залучення кінологічних команд митниць до процедур митного контролю розкриті у наукових та навчально-методичних працях Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС [6; 7; 8]. Проте, незважаючи на значний доробок, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного використання скануючих систем та кінологічних команд при проведенні митного контролю з метою зменшення ризиків для митного простору країни.

Постановка завдання. Метою роботи є оцінка залучення кінологічних команд та використання скануючих систем при проведенні митного контролю з метою мінімізації ризиків, виявлення предметів контрабанди й порушення митних правил.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання відкритості митного простору країн з огляду на їхнє залучення до глобальних економічних процесів підвищує його вразливість до зовнішніх викликів. На сьогодні митна складова глобального економічного простору знаходиться на перетині інтересів як держави, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, громадян, так і міжнародного злочинного бізнесу, бо незаконне переміщення товарів та предметів, осіб через кордон є важливою складовою їхньої діяльності. Підвищення ефективності діяльності митних органів з огляду на скорочення часу проведення митного контролю та різноманітні схеми порушення митних правил й контрабанди товарів неможливе без використання технічних та спеціальних засобів, службових собак. У більшості країн світу, в тому числі й України, такі заходи підтвердили свою успішність та результативність при виявленні наркотичних засобів, зброї, набоїв, тютюнових ви-

бів, грошових банкнот, зразків СІТЕС, тощо. Статтею 324 Митного кодексу України встановлено, що з метою скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності використовуються технічні та спеціальні засоби, а також службові собаки [9].

Досвід України свідчить про підвищення інтересу митниць до використання кінологічних команд у пунктах пропуску та на митницях. Так у 2015 р. кінологічними командами було виявлено 226 випадків контрабанди та порушення митних правил із залученням службових собак, у 2016 р. – 228, у першій половині 2017 р. – 159 випадків (табл. 1). У регіональному розрізі найактивніше використовуються кінологічні команди у Львівській, Волинській та Харківській областях. В окремих регіонах існує неукомплектованість кінологічних команд, що зменшує ефективність виявлення порушень та відповідно посилює ризики для митного простору країни.

Протягом 2010-2017 рр. завдяки залученню кінологічних команд митниць Державної фіскальної служби на кордоні нашої держави було виявлено більше, ніж 450 кг наркотичних та психотропних речовин, більше 1 млн пачок цигарок, 580 одиниць вогнепальної зброї та 2552 шт. набоїв. За останні три роки досягнуто значного прогресу у спрацюванні кінологічних команд, що свідчить про підвищення рівня їхньої підготовки та навчання. Результати їхньої роботи за 6 місяців 2017 р. є таким підтвердженням (табл. 2).

Незаконне перевезення наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин (перелік яких встановлено Постановою КМУ «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [10]) залишається важливою складовою контрабанди через митний кордон не лише України, а й інших країн. Наркобізнес у світі в останні роки зазнав змін, змінилися наркотрафіки, відповідно, активізувалися потоки через транзитні території, до яких належать країни Центральної та Східної Європи, у тому числі й Україна. Найбільш розповсюдженими наркотичними засобами залишаються канабіс, амфітаміни, опіати. У світі зростає виробництво та переміщення гашишу, спостерігається нарощування виробництва опіуму в Афганістані, відповідно, зростає навантаження на міжнародні трафіки у тому числі й і на транзитні території [11]. Саме тому Україні слід звернути увагу на такі наркотрафіки та забезпечити максимальне залучення кінологічних команд при проведенні митного контролю, бо наша територія не повинна стати транзитним оазисом для міжнародних наркокартелів. Серед маршрутів нелегального переміщення наркотичних засобів через митну територію України виділяють наступні: балканський (з Афганістану, одна з його гілок йде через Україну, далі в Європу – товар постачається

Таблиця 1

Динаміка випадків виявлення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, боєприпасів та порушень митних правил України за допомогою кінологічних команд

Митниця	Кількість випадків виявлення		
	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Львівська	69	72	63
Волинська	79	50	22
Харківська	46	37	26
Закарпатська	10	16	10
Сумська	5	20	15
Чернігівська	8	7	2
Одеська	2	10	2
Вінницька	2	3	
Чернівецька	2	7	1
Херсонська	2		
Житомирська	1	1	7
Київська міська		1	1
Миколаївська		2	
Запорізька			2
Дніпропетровська			1
Луганська			1
Київська			2
Департамент СПКЗ ДФС		2	4
Всього	226	228	159

через українсько-польський кордон; україно-білоруський; україно-словацький та україно-угорський кордони, якщо товар поступає на територію України через морські порти); чорноморський маршрут (Іран, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Росія, через Україну в Польщу, Угорщину); циганський маршрут (наркотичні засоби кустарно виробляються в Україні і спрямовуються в Білорусь і Росію, або ж виробляються в Молдові, а Україна виступає країною транзиту [12].

На сьогодні для незаконного переміщення наркотичних засобів, прекурсорів і психотропних речовин використовують сучасні технології, які дозволяють з мінімальними труднощами перетинати кордон. Тому у більшості випадків виявити такі речовини можливо лише із використанням службових собак, які володіють спеціальними навиками пошуку. Нові форми нелегального міжнародного бізнесу стосуються і злочинів проти дикої природи, маємо на увазі незаконний обіг видів дикої флори і фауни, адже торгівля ними набуває транскордонного характеру. Приєднання країн до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни [13] зобов'язує її посилити контроль за торгівлею такими об'єктами та протидіяти їхньому незаконному обігу через митну територію. Для України питання переміщення таких об'єктів

актуалізується в останні роки, бо, як правило, вона стає країною транзиту нелегальних потоків. Міжнародна практика підтверджує ефективність використання кінологічних команд для виявлення контрабанди зразків СИТЕС [14; 15].

Для підвищення успішності таких виявлень важливим вважаємо підготовку кінологічних команд для роботи на митницях та інших органах контролю, у правоохоронних органах. Кінологічні методи виявлення предметів контрабанди мають ряд переваг, поряд із технічними та людськими ресурсами, зводять до мінімуму корупційну складову.

Становлення кінологічних команд в Україні пройшло наступні організаційно-правові етапи: Наказом ДМСУ № 139 від 01.07.1992 р. створена кінологічна служба та організовано будівництво Кінологічного центру на базі Чорноморської митниці ДМСУ; Наказом ДМСУ № 44 від 14.02.1994 р. Кінологічному центру надано статус відділу служби боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил ДМСУ; Наказом ДМСУ № 691 від 01.12.2000 р. на базі Кінологічного центру Чорноморської регіональної митниці був створений Кінологічний центр ДМСУ; Наказом ДМСУ № 702 «Про зміну місцезнаходження і підпорядкування Кінологічного центру Держмитслужби» з 01.09.2010 р. Центр почав свою діяльність

Таблиця 2

Динаміка виявлення кінологічними командами України контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, боєприпасів та порушень митних правил за окремими предметами виявлення

Предмет виявлення	Загальна кількість		
	2015 р.	2016 р.	6 міс. 2017 р.
Канабіс	19,8 кг	30,890 кг	28,611 кг
Насіння канабісу			164 од
Смола канабісу	5,72 г		
Опій	2 мл	480 мл	
Опійний мак			4 од
Кокаїн	104,72 г		1,17 г
Макова соломка	10 г		
Прекурсори		3931 таблетки	15400 г
Прекурсор ефедрин	0,0088 г		
Калію перманганат	28,36 г		
Психотропні речовини	1091 таблетка		333 капсули, 1202 таблетки, 400 мл, 5001,22 г
Амфетамін	10,26 г	323,57 г	
Трамадол	283 таблетки, 40 капсул	100 таблеток	2088 таблеток
Частини до зброї	271 од	54 од	14 од
Зброя	34 од	95 од	4 од
Набої	800 од	10797 од	865 од
Гільзи		1600 од	
Гільзи використані різного калібру		1031 од	
Пристрої для виготовлення патронів	2 од		
Порох			908 г
Цигарки	72729 пачок	130784 пачок	347266 пачок
Тютюн для кальяну	7500 г		

кальній службі України» [16] затверджено Положення про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України.

Кінологічне забезпечення включає систему заходів – добір, формування, спеціальна підготовка та організація використання кінологічних команд – для використання службових собак під час здійснення митного контролю. Інспектор-кінолог, працюючи зі службовою собакою, повинен володіти певними навичками та якостями, зокрема, пройти кінологічну підготовку, мати досвід роботи зі службовими собаками, знати основи ветеринарії та кінології, пройти курси вперше прийнятих на роботу в органи ДФС (володіти основами митної справи, знати процедури митного контролю та ін.) та курс спеціальної підготовки, мати вищу освіту. Для ефективної роботи кінологічних команд важливе зазначення має правильний підбір собак та їхня підготовка. Основні критерії відбору собак наступні: вік від 8 до 18 місяців, розвинута нюхово-пошукова реакція поведінки та здобуття предмета, природжене прагнення до гри та здобуття предмета, адекватна реакція на сильні звукові та світлові зовнішні подразники, соціальна поведінка, позитивна поведінка. Щодо порід собак, дослідники до найбільш ефективних пошуковців відносять такі: німецька вівчарка, лабрадор, спаніель, стаффордширський тер'єр [17]. У Державній фіскальній службі України крім цих порід, для роботи у кінологічних командах залучаються ще бельгійська вівчарка, біль, фокстер'єр. Підготовка кінологічних команд для роботи на митницях включає дві складові: первинна підготовка, спеціальний курс та тренування (рис. 1). Для начальників відділів (секторів) кінологічного забезпечення проводяться короткострокові семінари (24 години на рік).

Європейська практика показує, що для більш ефективної протидії незаконному переміщенню заборонених предметів необхідна злагоджена співпраця операторів скануючих систем та інспекторів-кінологів. В Україні на сьогодні це питання не врегульоване і потребує удосконалення.

Департаментом спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС розроблено та запропоновано апробувати на одній із митниць ДФС (де є необхідні скануючі системи та кінологічні команди) Алгоритм здійснення митного контролю товарів та транспортних засобів із залученням скануючих систем та кінологічних команд митниць ДФС України. У разі успішної апробації Алгоритму він може бути реалізованим на всіх митницях, де є в цьому необхідність. Здійснення митного контролю товарів та транспортних засобів у пунктах пропуску митниць ДФС України із спільним залученням скануючих систем та кінологічних команд відбувається у наступні етапи:

1. А – *спрацювання службового собаки (в'їзд в Україну, виїзд з України).*

1. Спрацювання службового собаки на транспортний засіб (вантаж), що проходить митний контроль на в'їзд в Україну.

2. Доповідь інспектора-кінолога старшому зміні про спрацювання службового собаки.

3. Прийняття рішення старшим зміни щодо використання скануючої системи для додаткового огляду підозрілого транспортного засобу (вантажу).

4. Переїзд підозрілого транспортного засобу до майданчику скануючої системи. Сканування скануючою системою підозрілого транспортного засобу (підозрілого вантажу).

5. Робота оператора скануючої системи.

6. Прийняття рішення старшим зміни про фізичний огляд підозрілого транспортного засобу (вантажу) за результатами спільного використання кінологічної команди та скануючої системи.

2. Б – *спрацювання в результаті роботи скануючої системи (в'їзд в Україну, виїзд з України).*

1. Сканування скануючою системою транспортного засобу (вантажу).

2. Робота оператора скануючої системи.

3. Виникнення підозри оператором скануючої системи щодо наявності у транспортному засобі (вантажі) заборонених предметів.

4. Доповідь оператором скануючої системи старшому зміні щодо ймовірної наявності у транспортному засобі (вантажі) заборонених предметів.

5. Прийняття рішення старшим зміни щодо використання службового собаки для додаткового огляду підозрілого транспортного засобу (вантажу).

6. Спрацювання службового собаки на підозрілий транспортний засіб (вантаж).

7. Прийняття рішення старшим зміни про фізичний огляд підозрілого транспортного засобу (вантажу) за результатами спільного використання скануючої системи та кінологічної команди.

Не менш важливою складовою ефективною роботи кінологічних команд у процесі митного контролю є обмін досвідом із митними службами інших країн та впровадження новітніх практик підготовки службових собак. За останні роки Департаментом спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС було проведено ряд організаційних заходів, що дозволили вдосконалити підготовку кінологічних команд та підвищити результативність їхньої роботи, зокрема:

– у 2011 р. відбулася робоча зустріч представників кінологічних підрозділів митних та прикордонних служб України та Молдови; проведено міжнародний семінар за темою: «Підвищення кваліфікації персоналу та кінологічних команд митних служб: міжнародний досвід, актуальні задачі та шляхи їх вирішення»;

– у 2012 р. проведено показові заняття кінологічних команд для учасників міжнародного семінару за темою: «Актуальні питання протидії міжнародному незаконному обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин та прекурсорів: вітчизняний та іноземний досвід»; проведено міжнародні змагання кінологічних команд, м. Ямпіль, Вінницька область; взято участь у базовому семінарі з кінології у м. Кишинів, Республіка Молдова; участь у семінарі за темою «Обмін досвідом в організації заходів з послуг К-9 для виявлення контрабанди наркотиків» у м. Тбілісі, Грузія; участь у програмі професійного обміну на тему: «Роль кінологічних служб у боротьбі з наркотиками» у рамках Програми міжнародних відвідувачів-лідерів (IVLP), США; участь у міжнародному тренінгу з кінології в боротьбі з контрабандою тютюнових виробів та підробкою товарів (Словацька Республіка) та інш;

– у 2013 р. взято участь у зустрічі з представниками Агенції з питань кордонів Великої Британії (одним із питань обговорення була підготовка кінологічних команд);

– у 2014 р. керівництво Департаменту взяло участь у навчальній поїздці до Кінологічного центру митної служби Німеччини, м. Нойсдеттельзау;

– у 2015 р. 3 кінологічні команди митниць ДФС та Департаменту взяли участь у практичному навчанні з пошуку тютюнових виробів у Регіональному кінологічному центрі Всесвітньої митної організації (м. Германіце, Чеська Республіка); представники Департаменту взяли участь у робочій зустрічі з представником Митної служби ФРН, під час якої Департаменту було передано зразки європейських банкнот для їх використання у тренуванні службових собак ДФС України;

– у 2016 р. 3 кінологічні команди митниць ДФС та Департаменту взяли участь у практичному навчанні з пошуку тютюнових виробів у Регіональному кінологічному центрі Всесвітньої митної організації (м. Германіце, Чеська Республіка); у м. Ірпінь проведено міжнародні змагання кінологічних команд; представники Департаменту взяли участь у міжнародній конференції керівників митних адміністрацій Європейського регіону ВМО (м. Астана, Республіка Казахстан);

– 26.08.2016 р. на базі Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення ДФС відбулося відкриття Регіонального кінологічного навчального центру Всесвітньої митної організації;

– у 2017 р. на базі Тернопільського національного економічного університету було проведено III Міжнародні змагання кінологічних команд з пошуку наркотичних засобів, зброї, набоїв та тютюнових виробів.

Разом з тим, у використанні кінологічних команд на митницях з метою попередження та виявлення ризиків для митного простору України не вирішеними залишається ряд проблем, зокрема: недостатня укомплектованість митниць кінологічними командами; відсутність методики розрахунку потреби митниць у кінологічних командах

та їх оптимальної кількості; недостатнє фінансове забезпечення роботи кінологічних команд (забезпечення транспортним засобом, паливом та ін.); відсутність статусу органів, що виконують правоохоронну функцію, що не дозволяє повною мірою кінологічним командам здійснювати боротьбу з класичною контрабандою.

Висновки з проведеного дослідження. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку та масштаби міжнародного нелегального бізнесу, зокрема: в частині переміщення наркотичних засобів, зброї, об'єктів живої природи, використання системи управління ризиками недостатньо для забезпечення безпеки митного простору, адже є ризики, які не враховуються системою. Проведене дослідження дало змогу з'ясувати роль кінологічних команд в ефективності виявлення контрабанди товарів та порушення митних правил. Доведено, що правильно організована підготовка кінологічних команд до роботи у поєднанні із використанням скануючих систем дозволяє вдосконалити процедури митного контролю. Запропонований алгоритм за умови його впровадження на митницях суттєво покращить результативність митного контролю та огляду, сприятиме попередженню випадків контрабанди та порушення митних правил.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білоцерківський О. Б. Аналіз і використання технічних засобів митного контролю / О. Б. Білоцерківський, І. Ю. Лук'яниця, І. А. Чекмасова // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. – 2012. – № 11. – С. 3-8.
2. Дейниченко Г. В. Аналіз тенденцій розвитку світового ринку технічних засобів митного контролю для виявлення наркотичних речовин / Г. В. Дейниченко, Н. О. Афукова, А. М. Кукса // Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі. – 2009. – Вип. 1. – С. 179-186. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pt_2009_1_30
3. Дейниченко Г. В. Дослідження ринку сучасних технічних засобів та методів митного контролю для виявлення вибухових речовин та пристроїв / Г. В. Дейниченко, Н. О. Афукова, Н. В. Савченко // Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі. – 2010. – Вип. 1. – С. 150-156. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pt_2010_1_28
4. Методи і технічні засоби митного контролю: підручник для студ. вищих навч. закл. / І. В. Ємченко, А. П. Закусілов; Львівська комерційна академія. – К.: Центр учбової літ-ри, 2007. – 432 с.
5. Технічні засоби митного контролю: навч. посіб. / За заг. ред. А. Д. Войцещука. – Хмельницький: ПАВФ «ІНТРАДА», 2012. – 297 с.
6. Основи службової кінології: навч. посіб. – Вінниця, ТОВ. «Меркьюрі-Поділля», 2011. – 192 с.
7. Корнійчук О. О. Професійна підготовка кінологічних команд митних органів митного союзу

Російської Федерації, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан / О. О. Корнійчук, С. В. Гайдук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Вип. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_4_8

8. Гайдук С. В. Основи дресирування, гігієни та годівлі службових собак: навч. посіб. / С. В. Гайдук. – Київ: 2017. – 176 с.

9. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

10. Постанова КМУ «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» № 770 від 06.05.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF/page>

11. World Drug Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unodc.org/wdr2016/>

12. Compendium of drug-related statistics concerning GUAM (prepared by GUAM and UNODC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.guam-organization.org/attach/comp1.pdf

13. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cites.org/eng/disc/text.php>

14. Гайдук С. В. Перспективи застосування кінологічних команд Державної фіскальної служби України у боротьбі із незаконним переміщенням об'єктів дикої природи / С. В. Гайдук// Кінологічне забезпечення Державної фіскальної служби України: монографія. – Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015 – 348 с. – С. 145-166.

15. Поисковые собаки для обнаружения объектов живой природы: Учебное пособие для подготовки собак по обнаружению объектов живой природы – предметов торговли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osce.org/ru/ukraine/131816?download=true

16. Наказ Міністерства фінансів України № 1147 від 15.12.2015 р. «Про кінологічне забезпечення в Державній фіскальній службі України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1664-15/page2>

17. Болотина И. Кинологическая служба таможенных органов Республики Беларусь: достижения и перспективы развития. – Минск, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: elibrary.by/bitstream/.../1/bolotina_2010_1_CA_issues.pdf

2017, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pt_2009_1_30 (in Ukrainian).

3. Deinychenko H. V., Afukova N. O. & Savchenko N. V. (2010). Market analysis of the modern technical means and methods of customs control designed for the detection of explosives and triggering devices. Progressive engineering and technology of food production enterprises, catering business and trade, 1, 150-156. Retrieved 1 October, 2017, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pt_2010_1_28 (in Ukrainian).

4. Yemchenko I. V. & Zakusilov A. P. (Eds). (2007). Methods and technical means of customs control: Manual for undergraduate and superior by academic achievement students. Lviv: Lviv Commercial Academy (in Ukrainian).

5. Voitseshchuk A. D. (2012). Technical means of customs control. Khmelnytsky: INTRADA, PAVF (in Ukrainian).

6. The basics of official cynology: Manual. (2011). Vinnitsa: Mercury-Podillia, Ltd. (in Ukrainian).

7. Korniihuk O. O. & Haiduk S. V. (2014). Professional training of the cynology teams of customs authorities of Russian Federation, Republic of Belarus and Republic of Kazakhstan. Journal of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, 4. Retrieved 1 October, 2017, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_4_8 (in Ukrainian).

8. Haiduk S. V. (2017). Basics of service dog training, hygiene and feeding: Manual. Kyiv (in Ukrainian).

9. Customs Code of Ukraine from 13.03.2012. (2012). Retrieved October 1, 2017 from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (in Ukrainian).

10. Statement of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the list of narcotics, psychotropic substances and precursors № 770 from 06.05.2000. (2000). Retrieved October 1, 2017 from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF/page> (in Ukrainian).

11. United Nations Office on Drugs and Crime. (2016). World Drug Report 2016. Retrieved 1 October, 2017, from <http://www.unodc.org/wdr2016/>

12. Organization for Democracy and Economic Development & United Nations Office on Drugs and Crime. (2014). Compendium of drug-related statistics concerning GUAM. Retrieved 1 October, 2017, from www.guam-organization.org/attach/comp1.pdf

13. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora. (1983). Retrieved 1 October, 2017, from <https://cites.org/sites/default/files/eng/disc/CITES-Convention-EN.pdf>

14. Haiduk S. V. (2015). Perspective application of the cynology teams of the State Fiscal Service of Ukraine in struggle against illegal movement of wild fauna and flora. Cynology support of the State Fiscal Service of Ukraine: Monograph (pp. 145-166). Khmelnytsky: Melnyk A.A. Sole Proprietor (in Ukrainian).

15. Organization for Security and Co-operation in Europe. (2009). Search dogs for the detection of wild fauna and flora Manual for search dog training. Retrieved 1 October, 2017, from <http://www.osce.org/ru/ukraine/131816?download=true> (in Russian).

16. Decree of the Ministry of Finance of Ukraine № 1147 from 15.12.2015 on the cynology support of the State Fiscal Service of Ukraine. (2015). Retrieved Octo-

REFERENCES:

1. Bilotserkivskiy O. B., Lukianytsia I. Y., Chekmasova I. A. (2012). Analysis and application of the technical means of customs control. Journal of Ternopil Ivan Puluj National Technical University, 11, 3-8 (in Ukrainian).

2. Deinychenko H. V., Afukova N. O. & Kuksa A. M. (2009). Tendency analysis of the world market of the technical means of customs control designed for the detection of narcotics. Progressive Engineering and Technology of Food Production Enterprises, Catering Business and Trade, 1, 179-186. Retrieved 1 October,

ber 1, 2017 from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1664-15/page2> (in Ukrainian).

17. Bolotyna I. (2009). Cynology service of the customs authorities of Republic of Belarus:

Achievements and prospects. Retrieved 2 October, 2017, from http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/35559/1/bolotina_2010_1_CA_issues.pdf (in Russian).

Voitseshchuk A.D.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Director,
Department for Special Training and Canine Support,
State Fiscal Service of Ukraine

INVOLVEMENT OF CANINE TEAMS AND SCANNING SYSTEMS IN CUSTOMS CONTROL PROCEDURES FOR PREVENTING THE RISKS FOR A COUNTRY'S CUSTOMS SPACE

Liberalization of the conditions of international trade and the simplification of procedures for the passage of goods and vehicles through the customs border of countries are accompanied by an increase in their illegal movement, raising the risks for customs space. It updates the need for using special and technical means of customs control and the involvement of canine teams in the work of customs. Such measures are effective in detecting narcotic drugs, weapons, ammunition, tobacco products, money banknotes, CITES samples, etc. The assessment of the involvement of Ukrainian customs authorities in the detection of smuggling of goods confirms that, in recent years, considerable progress has been made in the operation of canine teams, which indicates an increase in their training and education levels.

The importance of using canine teams to detect the illegal movement of narcotics, precursors, and psychotropic substances across the border is substantiated because, taking into account the modern technology of movement, only military working dogs can detect them. The use of canine teams to detect the illicit trafficking of species of wild flora and fauna is relevant. Cynological methods of finding objects of smuggling have a number of advantages along with technical and human resources, minimizing the corrupt component. However, one of the problems is the lack of completeness of canine teams in certain regions of Ukraine, which reduces the effectiveness of detecting violations and increases the risks for the country's customs space.

The organizational and legal stages of the development of the activity of military working dog teams of customs in Ukraine are analysed. Preparation of canine teams for work at customs includes: primary training, special course, and training. A military working dog handler must have certain skills and qualities. For the effective operation of canine teams, an important indication is the correct selection of dogs and their training.

In order to more effectively counteract the illegal movement of prohibited items, there is a need for coordinated cooperation between scanning systems operators and military working dog handlers. Department for Special Training and Canine Support of SFS developed an algorithm for the implementation of customs control of goods and vehicles with the involvement of scanning systems and canine teams of customs. Implementation of such an algorithm at customs will significantly improve the effectiveness of customs control and inspection, facilitate the prevention of smuggling and violation of customs rules, and prevent possible risks for Ukraine's customs space. An important part of the effective work of military working dog teams in Ukraine is the exchange of experience with the customs services of other countries and the introduction of the latest practices for the training of military working dogs. The attention is drawn to problems that are insufficiently solved for the effective use of canine teams in the work of customs.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

АКТИВІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ: МОТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ

ACTIVATION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ACTIVITIES IN UKRAINIAN BUSINESS ENVIRONMENT: MOTIVES, PROBLEMS AND DIRECTIONS

УДК 330.101.22

Сардак С.Е.

д.е.н., доцент,
професор кафедри економіки
та управління національним
господарством

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Шмиговська О.Г.

студент

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

У статті досліджено аспекти корпоративної соціальної відповідальності в українському бізнес-середовищі. Розглянуто мотиви, проблеми та напрями активізації заходів корпоративної соціальної відповідальності. Визначено зміст заходів у сфері корпоративної соціальної відповідальності щодо формування та покращення бренду роботодавця.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність, бізнес-середовище, мотиви, проблеми, напрями, бренд.

В статье исследованы аспекты корпоративной социальной ответственности в украинской бизнес-среде. Рассмотрены мотивы, проблемы и направления активизации мер корпоративной социальной ответственности. Определено содержа-

ние мероприятий в сфере корпоративной социальной ответственности по формированию и улучшению бренда работодателя.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, корпоративная социальная ответственность, бизнес-среда, мотивы, проблемы, направления, бренд.

The article explores aspects of corporate social responsibility in Ukrainian business environment. The motives, problems, and directions of activation of corporate social responsibility activities are considered. The content of activities in the field of corporate social responsibility regarding the formation and improvement of the employer brand is determined.

Key words: social responsibility of business, corporate social responsibility, business environment, motives, problems, directions, brand.

Постановка проблеми. В умовах розвитку світової економіки усе більше компаній впроваджують у свої корпоративні стратегії вектор соціально-відповідального бізнесу. Саме цей вектор розвитку стає одним із ключових елементів у процесі зміцнення конкурентних позицій компанії на світовій арені. Дана практика знайшла своє втілення і в діяльності компаній, що працюють в Україні. Сьогодні менеджмент багатьох таких компаній націлений на впровадження соціально-відповідальної компоненти в різних напрямках діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) присвятили свої дослідження такі закордонні та вітчизняні вчені, як: Л. Бичковська, Х. Боуен, Г. Гант, Е. Гарріга, В. Грицьків, Г. Зінченко, В. Іноземців, А. Керолл, А. Колот, Ф. Котле, Р. Куринько, Дж. МакГуїра, Д. Меле, М. Саприкіна, С. Сардак, Н. Супрун, М. Сушман, К. Ткач, Я. Філософ, А. Фрідман, Г. Холлінсхед.

Однак, у зв'язку зі складністю та комплексністю соціальних процесів, досі невизначеними залишаються практичні аспекти розвитку та впровадження соціальної складової в українському бізнес-середовищі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз процесів становлення і розвитку СВБ

в Україні, визначення ключових проблем процесу формування стратегій корпоративної соціальної відповідальності в українському бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття соціальної відповідальності було виокремлено вперше у науковому обігу в 1950-х роках і розвивалося разом із ростом корпорацій та їх виходом на світовий ринок. У 1953 р. з'явилася найперша праця з теми соціальної відповідальності. Автор Г. Боуен у книзі «Соціальна відповідальність бізнесмена» висвітлив вигідність для бізнесу участі в соціальних програмах і визначив економічні вигоди від цього для суспільства. Він першим дав визначення соціальної відповідальності, що стало основою для формування наступних продуктивних праць та описав соціальну відповідальність бізнесмена як таку поведінку, що була б бажаною для цінностей і цілей суспільства [1].

Досі не існує уніфікованого визначення корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) або відомої ще, як CSR (corporate social responsibility), адже вчені характеризують дане явище з різних сторін – як етичну поведінку, сталий розвиток, філантропію. Так, у Зеленій книзі експерти ЄС визначають КСВ, як «інтеграцію екологічних і соціальних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств або організацій і в їх взаємодію із

зацікавленими сторонами добровільно» [2]. Організація Business for Social Responsibility визначає КСВ, як процес ведення бізнесу, що має задовольняти чи перевищувати етичні, юридичні та публічні очікування, що суспільство пов'язує з бізнесом [3]. Відповідно до Меморандуму про соціальну відповідальність бізнесу в Україні тлумачити «соціальну відповідальність бізнесу» слід, як відповідальне ставлення бізнес-структури до своїх споживачів, контрагентів, працівників; як активну соціальну позицію зазначеної одиниці, яка полягає у гармонійному співіснуванні бізнесу із суспільством [4].

Інститути зовнішнього бізнес-середовища та працівники компаній очікують від бізнес-структур відповідальних дій не лише у сфері економіки, а й їх участі у розв'язанні гострих соціальних, екологічних та інших загальносвітових чи місцевих проблем. Суспільство зацікавлене в тому, щоб кожна організація набула статус орієнтованої на сталий розвиток. Однак, наука і практика переконують, що на подібний статус можуть розраховувати тільки такі організації та підприємства, що готові виконувати свої обов'язки і правові норми не тільки в економічній, а і в екологічній, соціальній та ін. сферах, які є життєво необхідними для подальшого розвитку та процвітання.

Тож, КСВ у загальному вигляді можна тлумачити, як раціональний відгук бізнес-структур на очікування стейкхолдерів, який спрямований на сталий розвиток компанії або ж як імплементації у менеджмент певний тип соціальних зобов'язань перед працівниками, контрагентами, державою та суспільством [5].

Останнім часом інститут КСВ у західних країнах пройшов шлях від менеджерської екзотики великих світових корпорацій до стандартизованих технологій впровадження цього феномену через практику бізнес-структур різноманітних форм господарювання і власності. Реорганізація та введення в організаційну структуру компаній посад віце-президента з СВБ, створення окремих підрозділів, що займаються впровадженням політик КСВ, впровадження кодексів етики та ділової поведінки, поширення корпоративної культури, що пронизана духом соціальної активності, розробка та публікація нефінансових звітів, проектна діяльність, спрямована на соціальне інвестування – це далеко невичерпний перелік інновацій у менеджменті, які сьогодні широко застосовуються у практиці західних бізнес-структур. Що стосується, для прикладу, нефінансових звітів, то у 2010 р. по всьому світу їх було опубліковано до 4 тис., коли у 2000 р. таких не нараховувалося і 1 тис. [5].

У західних країнах поняття про КСВ було проаналізовано з різних точок зору, а доступні публікації всебічно розглянуті багатьма авторами. Однак, КСВ все ж залишається концепцією, що викликає багато дискусій. Такі розбіжності у визна-

ченнях поняття частково є результатом дещо різних поглядів на роль бізнесу у суспільстві в різних регіонах світу. Навіть у невеликому географічному просторі ЄС, де стратегії КСВ набувають популярності з 1990-х років, є розбіжності в політиці і практиці їх формування та запровадження.

В Україні концептуальні надбання теорії КСВ досліджуються науковцями й упроваджуються підприємцями повільно. Це зумовлено особливостями трансформації національного бізнес-середовища. Форми копіювання КСВ з економічно розвинених країн залишаються неприйнятними для підприємницької культури та сучасних економічних можливостей нашої країни.

Відносна новизна концепції КСВ не означає, однак, що основні принципи цієї концепції чужі українському суспільству. Це зумовлено рядом причин недовіри до бізнесу, серед яких історична відсутність прозорості в процесі приватизації державних підприємств, є центральною, а також відсутність стабільності та високий рівень корупції вітчизняного бізнес-середовища, що ускладнюється потужними політичними факторами.

Сучасна орієнтація українського бізнесу на європейські стандарти є ключовою ідеєю. Вихід на міжнародні ринки для українських компаній передбачає необхідність освоювати велику кількість нових правил гри. Ці нововведення стосуються не тільки змін у внутрішньому менеджменті, побудові ефективних взаємовідносин з закордонними учасниками бізнес-процесів. В Україні є активні підприємці, які власноруч формують принципи соціальної відповідальності для покращення життя всієї країни. Позитивним прикладом є проект «Знак Соціальної Відповідальності» (CSM) [6], заснований групою небайдужих до проблем підприємців. Знак Соціальної відповідальності – це статусний знак, який об'єднує найкращі проактивні компанії, що формують майбутнє України, у єдину спільноту. CSM підтверджує, що компанія чи особистість є соціально відповідальною. На офіційному сайті даного проекту ведеться рейтинг українських компаній, що визнані соціально відповідальними на регіональному рівні (на сьогодні їх 19).

Також у 2008 році було створено Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», що ставить за мету виконувати функцію незалежної експертної організації із СВБ. Центр за роки існування набув статусу члена Правління Глобального договору ООН (2010-2013 рр.), Всесвітньої бізнес-ради зі сталого розвитку (WBCSD, Женева) та національного партнера CSR Europe (Брюссель). До проектів Центру вже приєдналися 38 вітчизняних компаній, які є представниками різних секторів економіки. Найвагомішими здобутками діяльності Центру є: приєднання України до розробки міжнародного стандарту ISO 26000, що стосується СВБ; реалізація Ініціативи «Підпри-

емство 2020: роль бізнесу в суспільстві», яка має мету – розроблення та впровадження такої національної моделі співпраці бізнесу та суспільства, за якої бізнес-структури намагатимуться брати до уваги у своїх стратегіях соціальні й екологічні питання; проведення різноманітних заходів щодо питань КСВ із залученням представників бізнесу, влади та громад [7].

Однак, лише незначна частина організацій, що працюють на вітчизняному ринку сьогодні мають у своїх стратегіях пункти, що стосуються соціальної відповідальності. В українському бізнес-середовищі загалом ще не почався процес формування окремих функціональних підрозділів по КСВ, компанії не мають механізму контролю впровадження заходів із соціальної відповідальності. Лише п'ята частина підприємств має спеціальний бюджет і готує соціальний звіт, а близько 25% компаній навіть не чули про поняття корпоративної соціальної відповідальності або соціальної відповідальності бізнесу [8].

Таким чином, можна стверджувати, що нині існує нагальна необхідність подальшого розвитку ініціатив КСВ та впровадження стандартів нефінансової звітності як важливого елементу підвищення рівня взаємовідносин бізнесу, влади та суспільства.

Для популяризації заходів КСВ та створення звітності з проведеної діяльності, необхідно розуміти ключові мотиви прийняття стратегічного вектору КСВ в українському бізнес-середовищі. Єдиного розуміння мотивів, що будуть спонукати компанії включати стратегію КСВ до побудови загальної стратегії свого бізнесу, не існує. Тому виявляється доцільним спиратися на типологію теорій КСВ Е. Гарріга і Д. Меле [9]. Дотримуючись типології Е. Гарріга і Д. Меле мотиви прийняття КСВ в українському бізнес-середовищі виявляються наступним чином. Інструментальний (або утилітарний) підхід – компанія приймає КСВ, тому що вона вважає, що це буде сприяти покращенню кінцевих результатів діяльності. Це може включати в себе зростання ефективності бізнесу, мати додаткові конкурентні переваги, залучати та утримувати клієнтів, сприяти задоволеності співробітників, позитивно впливати на імідж і т.д. У цьому аспекті зазначимо «прагматичну легітимність», як це визначив М. Сушман [10]. Політичний підхід – прийняття компанією КСВ базується на розумінні ролі бізнесу в суспільстві по відношенню до соціальної і політичної влади, якою вона володіє. Ці компанії будуть брати участь в КСВ, розуміючи той факт, що маючи великий вплив, вони мають велику відповідальність. Інтегративний підхід – компанії приймають КСВ, тому що вони бачать себе в якості складової частини суспільства, а успішні компанії можуть розвиватися тільки в успішному суспільстві. Етичний підхід – впровадження в компанії КСВ засновується на ідеї, що «це праве діло».

Р. Курінько, Я. Філософ та Г. Холлінсхед провели дослідження мотивів, що спонукають компанії, які працюють в українському бізнес-середовищі, впроваджувати КСВ. Дослідниками було встановлено, що для більшості компаній, які були опитані, інструментальні мотиви є більш поширеними, ніж соціальні або етичні. Для цих компаній інструментальні мотиви здаються відповідним очікуванням сучасного капіталістичного підприємства.

Великі компанії прагнуть бути прийнятими в якості легітимних капіталістичних підприємств в очах зацікавлених сторін у своїй країні і на Заході. КСВ, як західна концепція, здається, може запропонувати спосіб вирішення цієї задачі. Більшість з них мотивовані не «загальним благом», а утилітарними мотивами. Таким чином, КСВ в Україні не є ні цинічним утилітаризмом, ні «загальним благом» Аристотеля, а є поєднанням утилітарних, соціальних і етичних мотивів [11].

Вище описані мотиви – це, свого роду, переваги, які може отримати бізнес будуючи свою стратегію у соціальному напрямі. Однак, треба розуміти, що впроваджуючи КСВ в Україні, бізнес зустрічається з цілим рядом бар'єрів, що заважають широкому впровадженню принципів і практик СВБ. Можна виділити наступні основні проблеми.

1. Істотні витрати на КСВ. Багато українських керівників відзначають, що соціальні заходи потребують значних капіталовкладень, що у часи кризи та постійної нестабільності є нелегкою задачею для бізнесу. Ця точка зору співпадає і з позицією керівників бізнес-структур всього світу.

2. Невизначеність державної політики в цій сфері і, як наслідок, відсутність законодавства у ній.

3. Брак досвіду та навичок управління у сфері КСВ (керівники компаній, що працюють в Україні зазвичай відзначають, що відповідальність за розробку і виконання заходів КСВ в їх компаніях покладається на відділ маркетингу або на департамент комунікацій і зв'язків з громадськістю, у той час, як по всьому світу у кожній третій бізнес-одиноці є окремий департамент, який відповідає за КСВ).

4. Нерозуміння власниками підприємств ролі, яку відіграє КСВ в процесі стратегічного розвитку.

5. Відсутність чіткого визначення відповідальності в області КСВ та сталого розвитку на рівні підприємства чи організації.

6. Складність реалізації через відсутність чітких схем взаємодії компанії з місцевими громадами.

7. Відсутність швидких очевидних результатів від впровадження стратегії КСВ (зиски вдасться отримати не менше ніж через 5 років).

Розглянувши основні бар'єри для введення принципів КСВ на підприємствах, що працюють в Україні, можна зазначити, що вони здебільшого перекликаються із загальноприйнятими у світовій практиці.

Основною проблемою, з якою стикаються теоретики та практики, є проблема вимірювання корпоративної соціальної діяльності. КСВ є багатостороннім процесом, що стосується безлічі суб'єктів, через що важко піддається оцінці. Деякі компанії самостійно розробляють системи оцінки, до яких включають аналіз якісних та кількісних показників і формують відповідні звіти, інші використовують зарубіжні аналоги, а деякі адаптують західні стандарти до вітчизняної економіки. Стандарти звітності, а також різноманітні наближені за критеріями рейтинги дозволяють отримати комплексну оцінку діяльності компаній у сфері КСВ і відкривають можливості для порівняльного аналізу. Таким чином, нині єдиним способом вимірювання віддачі від КСВ є соціальні рейтинги і нефінансові звіти.

В Україні сьогодні практика нефінансового звітування є лише власною ініціативою великих бізнес-структур. Маючи курс на євроінтеграцію, наша держава має «наздоганяти» більшість країн у їхніх намаганнях бути корисними для суспільства. Отже, доцільно орієнтуватися на найсучасніші тенденції та стандарти у питаннях публічності надання інформації та впроваджувати соціальну звітність (наприклад, за стандартами GRI – Global Reporting Initiative).

Однак, точне вимірювання віддачі від КСВ залишається проблемою, над якою більшість компаній і прихильників цього підходу продовжують працювати, але позитивний ефект – скорочення витрат на енергоресурси, підвищення продуктивності праці і зміцнення бренду підприємства очевидний. При цьому зробимо акцент на тому, що впровадження стратегії КСВ у українському бізнес-середовищі має значний вплив і на бренд підприємства як роботодавця. Як було зазначено вище, КСВ включає в себе у тому числі і взаємовідносини зі своїми працівниками. Соціально-відповідальний бізнес розуміє цінність та важливість людського фактору у діяльності підприємства та піклується про лояльність персоналу, забезпечуючи привабливі умови праці, дає широкі можливості для професійного та кар'єрного зростання, використовує прогресивні технології, створює корпоративну культуру, засновану на спільних цінностях, націлених на залучення й утримання кваліфікованих працівників. Останні дослідження стосовно лояльності персоналу показують, що працівники, які мають змогу обирати серед рівних кандидатів-роботодавців, хочуть працювати в соціально відповідальних компаніях.

Організацією Reputation Institute було проведено дослідження щодо компаній з найкращою репутацією за КСВ. За результатами дослідження лідером стала компанія Google, яка витіснила на друге місце Microsoft, що очолювала цей рейтинг декілька років. До рейтингу компаній з найкращою репутацією у сфері КСВ також увійшли: BMW,

Volkswagen, Apple, WaltDisney, Lego, Daimler [12]. Компанії оцінювали за наступними критеріями: робоче місце, управління та корпоративне громадянство. Отже, як бачимо, компанії, перелічені у вищезгаданому рейтингу, всі відомі, як найкращі роботодавці. Їх працівниками є випускники найкращих всесвітньовідомих університетів, а щоб потрапити до них хоча б на стажування чи практику необхідно пройти багатоетапний відбір.

В українському бізнес-середовищі теж присутні компанії, які є відомими та бажаними роботодавцями. Щорічно в Україні з 2011 року Групою компаній HeadHunter реалізується проект «Премія HR-Бренд Україна» [13] – незалежна премія за найбільш успішну роботу над репутацією компанії як роботодавця. Метою даного проекту є популяризація сучасних методів управління персоналом в професійному HR-співтоваристві, підвищення значущості комплексної роботи над проектами, націленими на розвиток HR-бренду. Даний проект є конкурсом HR-кейсів від найкращих компаній, що працюють в українському бізнес-середовищі. Варто зазначити, що щорічно проекти, які висвітлюють питання КСВ, посідають призові місця за різними номінаціями. А компанії, що представляють подібні проекти, отримують багато переваг, серед яких підтвердження ефективності та прозорості діяльності, підвищення впізнаваності бренду, зміцнення репутації компанії, формування трендів на ринку праці України, вирішення рекрутингових завдань компанії та ін.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток КСВ у світі та перехід від сприйняття СВБ як чогось феноменального до становлення стандартних технологій впровадження стратегій КСВ у великих компаніях зумовлює необхідність розвитку та становлення принципів соціально відповідального бізнес-середовища в Україні. Наша держава сьогодні перебуває на шляху європейської інтеграції, тому вітчизняний бізнес має спиратися на принципи соціальної відповідальності й бути не байдужим до глобальних суспільних проблем.

Проблеми розвитку та поширення СВБ в Україні викликані, в першу чергу, недостатньою інформованістю всіх суб'єктів про необхідність та переваги проведення подібної діяльності. Сьогодні ми спостерігаємо ситуацію, коли головним мотивом для прийняття КСВ українськими компаніями є утилітарний, тобто суто практичний підхід до соціальних ініціатив та бажання отримати із цієї діяльності додаткові зиски для свого бізнесу. Інтегративний та етичний мотив майже відсутній, адже розуміння про принципи ведення етичного бізнесу у нашій державі досить розмите та невизначене.

Серед проблем також виокремлено наступні: недостатня увага держави до питань КСВ; відсутність теоретичної бази КСВ, яка була б адаптована під особливості українського бізнесу та його взаємодії із суспільством; відсутність законодав-

чої бази та впроваджені соціальної звітності в Україні; відсутність досвіду роботи у напрямі КСВ та нерозуміння інструментарію реалізації соціальних заходів; відсутність навичок та розуміння необхідності побудови стратегії КСВ, через що неможливо побачити перспективи подібної діяльності, адже заходи КСВ не призводять до отримання швидких результатів.

Однак, результати, що отримують компанії через деякий час після впровадження КСВ заходів, суттєво впливають на їх репутацію, бренд, в тому числі і як роботодавця. Таким чином, унікальна природа українського бізнес-середовища і підхід прийнятий українськими компаніями з КСВ формує підґрунтя для подальших досліджень у сфері розробки прикладних заходів економічної соціалізації суспільства [14-15].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ткач К. І. Еволюційні аспекти формування суті корпоративної соціальної відповідальності / К. І. Ткач // Економіка, управління, фінанси: теорія та практика: міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 грудня 2013 р.: тези доповідей. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – 2013. – С. 63-66.
2. Загальнонаціональне опитування з питань соціальної відповідальності українського бізнесу і корпоративної філантропії [Електронний ресурс] // Український жіночий фонд. Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ucan-isc.org.ua>
3. Офіційний сайт Всесвітньої бізнесової ради зі сталого розвитку (WBCSD) [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.wbcsd.org
4. Зінченко Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / Г. Зінченко, М. Саприкіна // К.: Вид-во «Фарбований лист». – 2010. – 56 с.
5. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А. М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5-26.
6. Офіційний сайт проекту «Знак соціальної відповідальності» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://srm-ukraine.org/>.
7. Офіційний сайт Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://csr-ukraine.org/>.
8. Бычковская Л. Проблемы и перспективы корпоративной социальной ответственности [Електронний ресурс] / Л. Бычковская // Журнал Житомира. – 2013. – Режим доступу: <http://zhzh.info/news/2013-02-23-15215>
9. Garriga E., Melé D. Corporate social responsibility theories: Mapping the territory. *Journal of Business Ethics*. – Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands. – 2004. – Pp. 51-71.
10. Suchman M. C. Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *The Academy of Management Review*. – Vol. 20, No. 3. – Jul., 1995. – Pp. 571-610.

11. Курицько Р. КСО в Україні: Циничний утилітаризм или аристотелевское «общее благо»? [Електронний ресурс] / Р. Курицько, Я. Філософ, Г. Холлінсхед // Журнал «Устойчивый бизнес». – 2015. – Режим доступу: <http://csrjournal.com/9360-kso-v-ukraine-cinichnyj-utilitarizm-ili-aristotelevskoe-obshhee-bлаго.html>

12. Smith J. The companies with the best CSR Reputations [Електронний ресурс] / J. Smith // *Forbes*. – 2012. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/jacquelynsmith/2012/12/10/the-companies-with-the-best-csr-reputations/#208782cf4404>

13. Офіційний сайт Премії «HR-Бренд Україна» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://hrbrand.com.ua/>.

14. Sardak S. E. Potential of economy socialisation in the context of globalisation // S. Sardak, O. Bilskaya, A. Simakhova // *Economic Annals-XXI*. – 2017. – № 164(3-4). – С. 4-8.

15. Сардак С. Е. Управлінсько-регуляторні аспекти розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації: моногр. / С. Е. Сардак. – Д.: Вид-во ДНУ, 2012. – 460 с.

REFERENCES:

1. Tkach K. I. (2013) Evoljucijni aspekty formuvannya suti korporativnoji socialjnoji vidpovidalnosti [Evolutionary aspects of forming the essence of corporate social responsibility]. *Proceedings of the Ekonomika, upravlinnja, finansy: teorija ta praktyka (Kherson, December 13-14, 2013)*, Kherson: Ghelvjetyka, pp. 63-66.
2. Ukrajinskyj zhinochij fond. Konsorcium iz udoskonalennja menedzhment-osvity v Ukraini (2004). *Zaghalnonacionaljne opytuvannja z pytanj socialjnoji vidpovidalnosti ukrajinskogho biznesu i korporativnoji filantropiji* [National survey on social responsibility of Ukrainian business and corporate philanthropy]. Available at: <http://www.ucan-isc.org.ua>
3. Official web-site «Vsesvitnja biznesova rada zi stalogho rozvytku» [World Business Council for Sustainable Development]. Available at: www.wbcsd.org
4. Zinchenko Gh., Saprykina M. (2010) *Korporativna socialjna vidpovidalnistj 2005-2010: stan ta perspektyvy rozvytku* [Corporate Social Responsibility 2005-2010: Status and Prospects of Development]. Kyiv: Farbovanyj lyst (In Ukrainian).
5. Kolot A. (2013) *Korporativna socialjna vidpovidalnistj: evoljucija ta rozvytok teoretychnykh pohljadiv* [Corporate Social Responsibility: Evolution and Development of Theoretical Views.]. *Ekonomichna teorija* [Economic theory], no 4, pp. 5-26.
6. Official web-site «Znak socialjnoji vidpovidalnosti» [A Sign of Social Responsibility] [Elektronnyj resurs]. Available at: <http://srm-ukraine.org/>.
7. Official web-site «Rozvytok korporativnoji socialjnoji vidpovidalnosti» [Development of Corporate Social Responsibility]. Available at: <http://csr-ukraine.org/>.
8. Bychkovskaya L. (2013) *Problemy i perspektivy korporativnoji sotsial'noj otvetstvennosti* [Problems and prospects of corporate social responsibility] *Zhurnal Zhitomira* [Journal of Zhitomir]. Available at: <http://zhzh.info/news/2013-02-23-15215>
9. Garriga E., Melé D. (2004). *Corporate social responsibility theories: Mapping the territory*. *Journal of*

Business Ethics. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, pp. 51-71.

10. Suchman M.C. (1995) Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *The Academy of Management Review*, vol. 20, no. 3. Jul., 1995. pp. 571-610.

11. Kurin'ko R., Filosof Ya., Kholinskhed G. (2015). KSO v Ukraine: Tsinichnyy utilitarizm ili aristotelevskoe «obshchee blago»? [CSR in Ukraine: Cynical utilitarianism or Aristotle's «common good»?] *Ustoychivyy biznes [Sustainable Business]* (electronic journal). Available at: <http://csrjournal.com/9360-kso-v-ukraine-cinichnyj-utilitarizm-ili-aristotelevskoe-obshhee-bлаго.html>

12. Smith J. (2012) The companies with the best CSR Reputations. *Forbes* (electronic journal).

Available at: <https://www.forbes.com/sites/jacquelynsmith/2012/12/10/the-companies-with-the-best-csr-reputations/#208782cf4404>

13. Official web-site «Premiji HR-Brend Ukrajjina» [Premium HR-brand Ukraine]. Available at: <http://hrbrand.com.ua/>.

14. Sardak S., Bils kaya O., Simakhova A. (2017) Potential of economy socialisation in the context of globalisation. *Economic Annals-XXI*, no. 164(3-4), pp. 4-8.

15. Sardak S. E. (2012) *Upravlinsjko-reghuljatorni aspekty rozvytku ljudsjkykh resursiv v umovakh ghlobalizaciji: monoghr.* [Management and regulatory aspects of human resources development in the conditions of globalization: monograph]. Dnipropetrovsk: DNU (In Ukrainian).

Sardak S.E.

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Economics
and Management of National Economy
Oles Honchar Dnipro National University

Shmyhovska O.H.

Graduate Student
Oles Honchar Dnipro National University

ACTIVATION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ACTIVITIES IN UKRAINIAN BUSINESS ENVIRONMENT: MOTIVES, PROBLEMS AND DIRECTIONS

The article determines that, in the economically developed countries, more and more companies are introducing into their strategies a vector of socially responsible business, which is one of the key elements of the strengthening process in the company's competitive position on the world stage.

This way of doing business has found its way into the companies' activities operating in Ukraine. In many Ukrainian companies, management is aimed at introducing a socially responsible component in different areas of activity.

However, due to the complexity of social processes, the practical aspects of the development and implementation of the social component in the Ukrainian business environment remain unclear.

The article investigates the historical aspects of the formation and development of the socially responsible business. The content, conceptual and application bases of its potential disclosure are indicated.

The advantages of activating corporate social responsibility are determined.

Instrumental, political, integrative, and ethical motives for corporate social responsibility in the Ukrainian business environment are identified.

The main problems of corporate social responsibility are highlighted: lack of awareness of market actors about the necessity and advantages of such activities, significant costs, limitation of the legal framework, lack of experience, opposition from managers and owners, the absence of a zone of responsibility, duration of results.

It is noted that the development of corporate social responsibility in large companies will ensure the positive dynamics of Ukraine in the direction to European integration, so domestic business should rely on the principles of social responsibility and be indifferent to global social problems.

It is noted that the results obtained by companies after some time after the introduction of corporate social responsibility activities significantly affect their reputation, brand, including an HR-brand. Thus, a unique nature of the Ukrainian business environment and the approach adopted by Ukrainian companies in corporate social responsibility issue form the basis for further researches in the field of development of application activities of economic socialization of society.

КООРДИНАЦІЯ ІНСТИТУТІВ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

COORDINATION OF INSTITUTES OF DEVELOPMENT AND STATE TARGET PROGRAMS AS INSTRUMENTS OF THE STATE INVESTMENT POLICY

Увагу цієї статті приділено дослідженню координації інститутів розвитку та державних цільових програм як інструментів державної інвестиційної політики. Доведено, що основою економічного зростання та забезпечення добробуту населення є система інститутів розвитку, котрі здатні ефективно реалізувати державні цільові програми. У процесі дослідження виявлено, розкрито й структуровано мережу інститутів розвитку, діяльність котрих спрямована на вирішення цілого ряду завдань. Доведено, що незважаючи на їх різноманітність всі вони спрямовані на залучення приватних інвестицій до програм і проектів розвитку. А державні цільові програми є одним з інструментів активної інвестиційної політики і відображають цілі та пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна політика, структура національної економіки.

Внимание этой статьи посвящена исследованию координации институтов развития и государственных целевых программ как инструментов государственной инвестиционной политики. Доказано, что основой экономического роста и обеспечения благосостояния населения является система институтов развития, которые способны эффективно реализовать государственные целевые программы. В процессе исследования выявлено, раскрыто и структурировано сеть институтов

развития, деятельность которых направлена на решение целого ряда задач. Доказано, что несмотря на их разнородность все они направлены на привлечение частных инвестиций в программы и проектов развития. А государственные целевые программы являются одним из инструментов активной инвестиционной политики и отражают цели и приоритетные направления социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная политика, структура национальной экономики.

An attention of this article is devoted to the research of coordination of development institutes and state target programs as instruments of state investment policy. It is proved that the basis of economic growth and welfare of the population is a system of development institutions that can effectively implement state target programs. In the course of the research, the network of development institutes is discovered, developed, and structured, the activities of which are aimed at solving a number of problems. It is proved that despite their heterogeneity, they are all aimed at attracting private investment in development programs and projects. A state target programs are one of the tools of active investment policy and reflect goals and priorities of socio-economic development of the country.

Key words: investments, investment policy, structure of national economy.

УДК 330.322.14

Сержанов В.В.

к.е.н., доцент,
декан економічного факультету
Ужгородський національний університет

Постановка проблеми. В умовах вибору перспективних напрямів трансформації економіки України особливо актуально звучать питання необхідності її модернізації. Акцент робиться на необхідності усунення диспропорцій та системних протиріч розвитку національної економіки. Стимулювання високотехнологічних виробництв, впровадження ресурсозберігаючих технологій, досягнення європейських стандартів життя населення все це є напрямами, котрі вимагають негайного вирішення. Існуючий досвід країн, що пройшли схожий період трансформації засвідчує, що однією з найважливіших умов є активна державна інвестиційна політика, що виявляється в інститутах розвитку та реалізації державних цільових програм.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичного та практичного матеріалу щодо координації інститутів розвитку та державних цільових програм як інструментів державної інвестиційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських учених, які внесли вклад у формування теоретичних та практичних основ дослідження розвитку та економічного потенціалу національного господарства присвячено праці відомих

вітчизняних учених: В. Гейця, С. Єрохіна, М. Єрмошенка, В.Шевчука та ін. У дослідження стану та передумов функціонування інститутів розвитку в Україні здійснили вклад такі вчені та практики: Л. Федулова, С. Ілляшенко, Л. Гриценко, І. Тарасова та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на появу нових інструментів та механізмів посилення соціально-економічного розвитку національної економіки, тема даного наукового дослідження є цікавою та перспективною.

Вклад основного матеріалу дослідження. Багатоукладність національної економіки, обумовлена кількома чинниками, серед них найвагомішими є: сировинна спрямованість виробництва, відставання у розвитку інфраструктури, недостатня міра інноваційності виробничих фондів. Все це вимагає залучення значних інвестиційних ресурсів, для здійснення модернізації національної економіки, що дасть поштовх її подальшому розвитку. За цих умов для подолання структурних диспропорцій у національній економіці потрібно не тільки підвищувати ефективність та віддачу державних інвестицій, а й залучати приватні інвестиції. В якості одного з інструментів державної

інвестиційної політики, що здатен забезпечити вирішення поставлених задач, застосовуються інститути розвитку.

Як засвідчує світовий досвід для виправлення наслідків кризових проявів ринку, що стримують економічний і соціальний розвиток країни створюються державні інститути розвитку. Їх головна мета полягає у забезпеченні залучення інвестиційних коштів у ті сектори, де існують труднощі з залученням приватного капіталу.

До інститутів розвитку відносять різного роду банки, фонди, агентства, державні підприємства тощо (рис. 1).

Діяльність таких інститутів розвитку, спрямована на вирішення ряду завдань, серед яких основними є:

- усунення наслідків негативного прояву ринків, особливо у сфері інновацій;
 - заповнення так званих, «інституційних ніш».
- Під «інституційною нішею» розуміється відсут-



Рис. 1. Мережа інститутів розвитку

Джерело: складено автором



Рис. 2. Структура системи інститутів розвитку в Україні

Джерело: складено автором

ність певної установи чи організації на ринку, що забезпечувала б надання певних послуг. У такому випадку інститут розвитку заповнює формування відсутніх сегментів ринку та надає відповідні послуги та вирішує певні завдання;

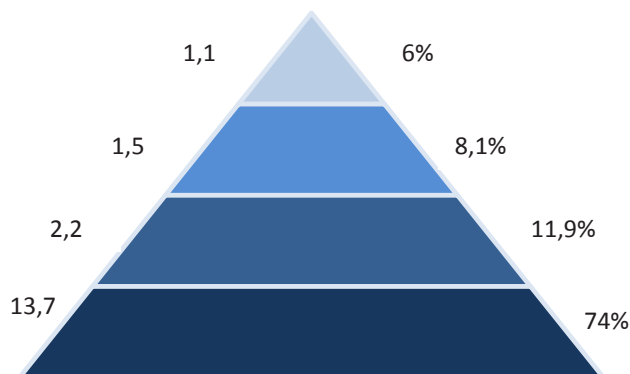
– забезпечення розвитку економічної і соціальної інфраструктури;

– подолання регіональних дисбалансів розвитку, мінімізація впливу зовнішніх ефектів тощо.

Обґрунтування необхідності функціонування інститутів розвитку базується на тому, що вони генерують мультиплікативний ефект на ранніх

стадіях процесу розвитку, фінансуючи соціально спрямовані інвестиційні проекти. Котрі, хоча і приносять значні суспільні переваги, але за інших рівних умов, ймовірно, не будуть профінансовані та реалізовані.

За організаційно-правовою формою інститути розвитку в Україні представлені фондами, публічними акціонерними товариствами та національними акціонерними компаніями. Останні становлять особливий інтерес, тому що є специфічними компаніями, заснованими Україною для вирішення конкретних завдань.



Державна цільова програма "Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів" на період до 2020 року

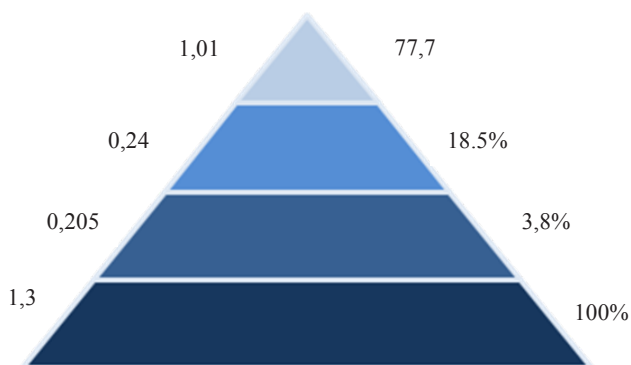
Інші державні цільові програми

Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року

Державна цільова економічна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013-2018 роки

Рис. 3. Фінансування найбільших державних цільових програм у 2016 році за рахунок коштів державного бюджету (млрд грн та %)

Джерело: побудовано автором за даними 1



Державна цільова програма розвитку міського електротранспорту на період до 2017 року

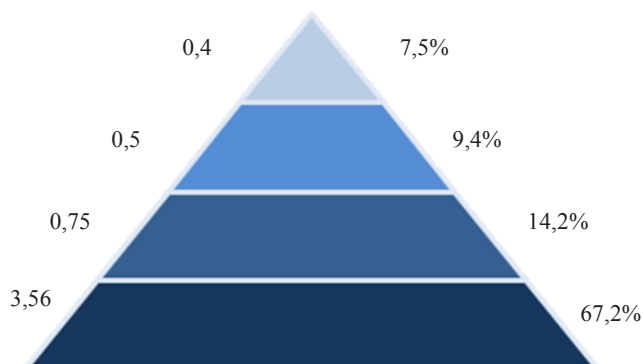
Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року

Інші державні цільові програми

Всього, фінансування державних цільових програм

Рис. 4. Фінансування найбільших державних цільових програм у 2016 році за рахунок коштів місцевих бюджетів (млрд грн та %)

Джерело: побудовано автором за даними 1



Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року

Державна цільова програма розвитку міського електротранспорту на період до 2017 року

Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України 2013-2017 роки

Державна цільова економічна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013-2018 роки

Рис. 5. Фінансування найбільших державних цільових програм у 2016 році за рахунок коштів залучених з інших джерел (млрд грн та %)

Джерело: побудовано автором за даними 1

Наразі в Україні створені різнопланові інститути розвитку, представлені на рис. 2.

Незважаючи на різнорідність інститутів розвитку в Україні, всі вони спрямовані на залучення приватних інвестицій до програм і проектів розвитку і, що в кінцевому підсумку, спрямовано на модернізацію економіки. У свою чергу державні цільові програми є одним з інструментів активної інвестиційної політики і відображають цілі та пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку країни. І в цьому плані їх роль у здійсненні модернізації національної економіки значна, оскільки цільові програми зосереджені на реалізації великомасштабних, найбільш важливих для держави інвестиційних і науково-технічних проектів, об'єднаних за регіональною, галузевою, соціальному чи іншою ознакою.

Державні цільові програми представляють собою пов'язані за ресурсами, виконавцями і термінами реалізації комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарських та інших заходів, що забезпечують ефективне вирішення завдань у сфері державного, економічного, екологічного, соціального і культурного розвитку України

Державні цільові програми реалізуються за пріоритетними напрямками, джерелами їх фінансування є як кошти державного бюджету (рис. 3),

кошти місцевих бюджетів (рис. 4) та кошти залучені з інших джерел (рис. 5).

Незважаючи на те, що поняття «державні цільові програми» було введено ще в 1995 році, активне застосування воно отримало тільки після початку широкого фінансування програм вже на початку 2000-х років. У 2016 році замовниками державних цільових програм були міністерства та відомства України, котрі передбачали широкомасштабні інвестиції у 29 державних цільових програм за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів та залучення коштів з інших джерел. Незважаючи на те, що за кількістю з державних цільових програм інвестиційними є менше половини програм, за сукупним бюджетом їх частка перевищує 90% (табл. 1).

Перелік програм, що фінансуються за рахунок Державного бюджету, формується, виходячи з обсягів державних капітальних вкладень, що спрямовуються на реалізацію державних цільових програм і на рішення не включених в ці програми окремих найважливіших соціально-економічних питань на підставі пропозицій, схвалених рішеннями Президента або Уряду.

Виходячи із аналізу розподілу сукупного бюджету державних цільових програм, що реалізувалися у 2016 році, можна зробити висновок, що пріоритетом розвитку національної економіки з позиції державних інвестицій є структурна

Таблиця 1

Державні замовники державних цільових програм та джерела їх фінансування у 2016 році [1]

Державні замовники	Кількість державних цільових програм	Загальний обсяг (млрд грн)		Державний бюджет (млрд грн)		Місцеві бюджети (млрд грн)		Залучення інших джерел (млрд грн)	
		План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Мінагрополітики	1	0,12	-	0,09	-	0,00	-	0,02	-
Міненерговугілля	1	0,02	0,02	0,02	0,02	0,00	0,00	0,01	0,00
Мінінфраструктури	4	45,33	18,82	28,65	13,73	0,99	1,01	15,70	4,07
Мінмолодьспорт	2	0,18	0,06	0,01	0,01	0,08	0,04	0,08	0,01
Міноборони	3	1,92	0,02	1,90	0,02	0,00	0,00	0,02	0,00
МОН	2	0,03	0,05	0,03	0,05	0,00	0,00	0,00004	0,00
МОЗ	3	2,13	-	1,68	-	0,01	-	0,43	-
Мінприроди	1	5,04	2,88	2,15	2,20	1,00	0,25	1,88	0,43
Мінсоцполітики	2	1,46	1,12	1,46	1,12	0,003	0,00	0,00001	0,00
Мінрегіонбуд	2	18,97	0,01	4,85	0,00	1,12	0,00	13,01	0,01
Мін'юст	1	0,08	0,01	0,07	0,003	0,00	0,00	0,01	0,01
Держенергоефективності	1	0,89	0,86	0,89	0,86	0,00	0,00	0,00	0,00
Держрибагентство	1	0,51	0,01	0,33	0,01	0,00	0,00	0,18	0,004
ДКА	1	0,52	0,93	0,23	0,18	0,00	0,00	0,29	0,75
ДАЗВ	1	0,00	0,06	0,00	0,06	0,00	0,00	0,00	0,00
НАНУ	1	0,04	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00	0,02	0,01
ДСНС України	1	2,62	0,26	2,18	0,23	0,18	0,01	0,26	0,03
Дніпропетровська ОДА	1	0,04	0,01	0,04	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00
УСЬОГО	29	79,9	25,1	44,6	18,5	3,4	1,3	31,9	5,3

модернізація в частині розвитку транспортної інфраструктури та будівництва. У даному напрямі у Мінінфраструктури реалізується чотири державні цільові програми, що займають 74% в сукупній сумі витрат, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету бюджеті. При більш детальному розгляді даного напрямку ми можемо побачити, що пріоритетними напрямками тут є розвиток залізничного та електротранспорту, а також автомобільної інфраструктури. Мінрегіонбуд реалізує дві державні цільові програми на загальну суму 18,97 млрд грн.

Також варто відзначити позитивну тенденцію у збільшенні фінансування розвитку науки і технологій. Міністерство освіти та науки реалізує дві державні цільові програми, на фінансування котрих у 2016 році було передбачено 0,03 млрд грн, однак, фактичне виконання показало перевищення запланованих інвестицій на 0,02 млрд грн. У той же час частка витрат на НДДКР залишається досить низькою.

Велику частку займають капітальні вкладення, що ще раз підтверджує прагнення держави в першу чергу сформуванню і оновити матеріально-технічну базу, що дісталася економіці у спадок від командно-адміністративної системи і піддалася істотним деструктивним впливам ринкових реформ.

У якості основних проблем формування та реалізації державної інвестиційної політики, варто відзначити проблеми, викликані відсутністю належного контролю і низькою якістю менеджменту. До них належать:

- недотримання запланованих термінів реалізації державних цільових програм;
- невиконання запланованих обсягів фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів та позабюджетних джерел і відсутність контролю за дотриманням цих зобов'язань;
- низький рівень відповідальності державних замовників за реалізацію державної інвестиційної політики;
- неузгодженість фінансування державних цільових програм з реальними можливостями їх фінансування;
- відсутність контролю зі сторони громадськості.

Також можна виділити коло проблем, викликаних низькою якістю підготовки та організації фінансування державних цільових програм, а також зайвою бюрократизацією даних процесів:

- непрозора процедура формування переліку державних цільових програм, контролю за ходом їх реалізації, включаючи відсутність планованих термінів реалізації;
- затягування строків затвердження переліку об'єктів фінансування;
- відсутність прозорої методології визначення часток спів фінансування державних цільових

програм, що знаходяться в державній та місцевій власності;

- надмірна складність і невиправдано великі терміни підготовки проектів нових державних цільових програм і внесення змін у діючі державні цільові програми

Таким чином, можна говорити про те, що на даному етапі механізм реалізації державних цільових програм спрямований скоріше на вирішення системних проблем, що входять до сфери компетенції органів виконавчої влади, ніж на перспективний розвиток національної економіки. Тобто, даний інструмент інвестиційної політики використовується з метою завершення модернізації економіки в частині її структурної складової, хоча потенціал даного інструменту досить великий, і, незважаючи на ряд проблем в його застосуванні, в майбутньому можливе його ефективне використання для стимулювання постіндустріальної модернізації. Для цього необхідно буде поступово переносити увагу з традиційних напрямів інвестування на перспективні, наукоємні, ті, що підвищують частку фінансування НДДКР, а також посилюють залучення приватних інвесторів до реалізації державних цільових програм.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективність державної інвестиційної політики залежить не тільки від виходу України на міжнародний ринок чи рівня конкурентоспроможності, але і від мети її розвитку, джерел фінансування та інших складових.

У статті проаналізовано стан виконання державних цільових програм, як одного з інструментів державної інвестиційної політики, що здатен забезпечити вирішення першочергових задач та до яких застосовуються інститути розвитку.

Ефект від реалізації державної інвестиційної політики полягає у підвищенні рівня економічних і соціальних показників національної економіки шляхом реалізації державних цільових програм через розгалужену систему інститутів розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державні цільові програми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>
2. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/print/491>
3. Організаційно-економічні аспекти інноваційного оновлення національного господарства: наук. монографія / наук. ред. М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін. – К.: НАУ, 2008. – 216 с.
4. Світовий досвід створення інститутів розвитку: висновки для України (на прикладі державних банків розвитку) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/october09/02.htm>

5. Соціально-економічний розвиток України за січень-липень 2017 року / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Стан інвестиційної діяльності в Україні / Інвестиційна діяльність в Україні від 23.-2.2016 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

7. Федулова Л.І. Фінансовий імператив інститутів розвитку / Л.І. Федулова // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 13-26.

REFERENCES:

1. Derzhavni tsil'ovi prohramy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>

2. Metodychni rekomendatsiyi shchodo formuvannya i realizatsiyi rehional'nykh ta mistsevykh prohram rozvytku maloho i seredn'oho pidpryyemnytstva. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>

nyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dkrp.gov.ua/print/491>

3. Orhanizatsiyno-ekonomichni aspekty innovatsiynoho onovlennya natsional'noho gospodarstva: nauk. monohrafiya / nauk. red. M.M. Yermoshenko, S.A. Yerokhin. – K.: NAU, 2008. – 216 s.

4. Svitovyy dosvid stvorennya instytutiv rozvytku: vysnovky dlya Ukrayiny (na prykladi derzhavnykh bankiv rozvytku) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://old.niss.gov.ua/monitor/october09/02.htm>

5. Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny za sichen'-lypen' 2017 roku / Derzhavna sluzhba statystyky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Stan investytsiynoyi diyal'nosti v Ukrayini / Investytsiyna diyal'nist' v Ukrayini vid 23.-2.2016 // Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.me.gov.ua>

7. Fedulova L.I. Finansovyy imperatyv instytutiv rozvytku / L.I. Fedulova // Finansy Ukrayiny. – 2012. – № 4. – С. 13-26.

Serzhanov V.V.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of Faculty of Economics,
Uzhhorod National University

COORDINATION OF INSTITUTES OF DEVELOPMENT AND STATE TARGET PROGRAMS AS INSTRUMENTS OF THE STATE INVESTMENT POLICY

An attention of this article is devoted to the research of coordination of development institutes and state target programs as instruments of state investment policy. Existing experience of countries that have undergone a similar period of transformation shows that one of the most important conditions is an active state investment policy, which manifests itself in the institutes of development and implementation of state target programs. Given the emergence of new tools and mechanisms for strengthening the socio-economic development of the national economy, the subject of this research is interesting and promising.

It is proved that the basis of economic growth and welfare of the population is a system of development institutions that can effectively implement state target programs. Their main objective is to ensure that investment funds are attracted to those sectors where there are difficulties in attracting private capital.

In the course of the research, the network of development institutes is discovered, developed, and structured, the activities of which are aimed at solving a number of problems. It is proved that despite their heterogeneity, they are all aimed at attracting private investment in development programs and projects.

In turn, state target programs are one of the tools of active investment policy and reflect the goals and priorities of the country's socio-economic development. And in this regard, their role in the modernization of the national economy is significant as targeted programs focus on the implementation of large-scale, most important for the state investment and science and technology projects, united on a regional, sectoral, social or other ground.

The effect of the implementation of state investment policy is to increase the level of economic and social indicators of the national economy through the implementation of state target programs through the extensive system of development institutes.

МОДЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ INVESTMENT PROMOTION MODELS

УДК 330.322

Сорочка С.І.

аспірант кафедри фінансів
Львівський інститут
Університету банківської справи

Дослідження інвестиційної діяльності є актуальними. У статті розглянуто моделі інвестиційної політики. Запропоновано перелік основних моделей стимулювання інвестиційної діяльності за ознакою основних стимулюючих умов.

Ключові слова: інвестиції, умови, інвестиційна політика, інвестиційна діяльність, моделі стимулювання інвестиційної діяльності.

Исследование инвестиционной деятельности актуальны. В статье рассмотрены модели инвестиционной политики. Предложен перечень основных моделей стимули-

рования инвестиционной деятельности по признаку основных стимулирующих условий.
Ключевые слова: инвестиции, условия, инвестиционная политика, инвестиционная деятельность, модели стимулирования инвестиционной деятельности.

Investigations of investment activity are relevant. In the article, models of investment policy are considered. The list of the main investment promotion models on the basis of the main stimulating conditions is proposed.

Key words: investments, conditions, investment policy, investment activity, investment promotion models.

Постановка проблеми. Всі країни прагнуть збільшувати обсяги інвестицій. Вони намагаються стимулювати інвестиційну діяльність. Проте, одним це вдається, іншим – ні. Важливо з'ясувати, яким чином країни стимулюють інвестиційну діяльність.

Дослідження, де об'єктом є інвестиційна діяльність, а особливо її стимулювання, – завжди актуальні. Тому дослідження моделей стимулювання інвестиційної діяльності також актуальне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем інвестиційної діяльності, її стимулювання, займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема: О. Гонта, М. Дубина, Дж. М. Кейнс, А. Кузнєцова, Т. Майорова, Д. Пілевич, Б. Пшик, М. Фрідман, А. Череп, О. Швердіна, Й. Шумпетер та багато інших. Деякі із них розглядали різні аспекти інвестиційної політики.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, існує потреба в дослідженні моделей стимулювання інвестиційної діяльності.

Мета нашого дослідження полягає в узагальненні світового досвіду інвестиційної політики, але з позиції стимулювання інвестиційної діяльності. Логіка міркувань призвела до необхідності вирішення таких завдань:

- розглянути моделі інвестиційної політики, які поширені в економічній літературі;
- виділити моделі стимулювання інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Набір діючих інструментів державного регулювання інвестиціями достатньо обмежений. Кожен із них найбільш ефективний за певної ситуації і не завжди спрацьовує в тих чи інших умовах. Тому необхідно знати, які інститути в яких конкретних обставинах будуть працювати, а які виявляться неефективними. У подібній ситуації цінним виявився б історичний досвід державної політики регулювання інвестицій, який вказує на існування моделей, які об'єднують декілька інструментів. Згідно однієї із точок зору, можна виділити три

моделі інвестиційної політики, які вибирають основним принципом той чи інший аспект стимулювання інвестицій [1, с. 4].

У першій моделі акцент робиться переважно на податкових стимулах. У другій моделі акцент робиться на державному фінансуванні приватних проєктів. У третій моделі основним є подолання недоліків координації і створення механізмів для узгодження рішень приватних інвесторів; держава створює тільки необхідну інфраструктуру і заохочує вкладання в людський капітал. Умовно першу модель називають американською, другу – японською і третю – тайванською [1, с. 4].

Необхідно відзначити, що спроби перейняти модель без адекватної інституційної бази приводять до повного провалу. Ключовим для реалізації ефективних моделей інвестиційної політики є створення цілого ряду інститутів, необхідних для створення сприятливого інвестиційного клімату [1, с. 5].

Зазначений вище поділ моделей інвестиційної політики з виділенням американської, японської та тайванської моделей, з одного боку, є цілком виправданими, однак, занадто спрощеними. Тому доцільно виділити інші моделі, але з позиції стимулювання. Необхідно врахувати не лише стимулюючі умови, які використовуються у цих моделях, але й інші, які можуть стимулювати до інвестиційної діяльності.

Загалом, світова практика інвестиційних процесів дозволяє виділити два типи державної інвестиційної політики [2, с. 115]:

- пасивну – безпосереднє адміністративне втручання в інвестиційні процеси зведено до мінімуму, а держава переважно застосовує методи правового та економічного характеру;
- активну – держава застосовує всі види методів, часто виступає інвестором.

Перед тим, як виділяти моделі стимулювання інвестиційної діяльності, доцільно зауважити, що в певній моделі є базові та стимулюючі умови. Базові умови – це умови, наявність яких

є обов'язковою, щоб інвестор прийняв рішення про подальший розгляд перспективи інвестування. Стимулюючі умови – це умови, які спонукають інвестора до вкладання, після того, як його базові умови задоволені. Зазвичай, базові умови є у більшості розвинених країн.

На нашу думку, доцільно виділити такі поширені моделі стимулювання інвестиційної діяльності в залежності від основних стимулюючих умов:

- бюджетно-податкова модель – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою бюджетної та/або податкової системи;

- грошово-кредитна модель – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою грошово-кредитної системи;

- інфраструктурна модель – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою створення сприятливої інфраструктури;

- ліберальна модель – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою створення максимальної економічної свободи;

- ресурсна модель – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою регулювання процесів, які пов'язані з природними та людськими ресурсами;

- правова модель – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою правової системи;

- модель вільних (спеціальних) економічних зон – це модель, яка на основі базових умов, створених для інвесторів, переважно стимулює до інвестиційної діяльності за допомогою вільних (спеціальних) економічних зон;

- комплексна модель має ознаки декількох або всіх вище зазначених моделей, серед яких дві або більше здійснюють однаковий вплив на обсяг інвестицій.

Перелік зазначених вище моделей не є вичерпний, адже містить найбільш поширені моделі. Зазначена класифікація досить умовна, оскільки багато країн використовують різні стимулюючі умови, серед яких потрібно визначити основні і на основі цього віднести їх до певних моделей. Основними слід уважати ті, завдяки яким досягається найбільший результат в обсягах інвестицій.

Країни в межах своїх моделей стимулювання використовують різні форми, методи, засоби для стимулювання інвестиційної діяльності. Може скластися враження, що форми або методи стимулювання інвестиційної діяльності те ж саме, що

моделі. Проте, моделі стимулювання інвестиційної діяльності не слід ототожнювати з ними. Поняття «модель» є ширшим.

Багато країн використовують бюджетно-податкову модель для стимулювання інвестиційної діяльності. У межах бюджетної системи країни здійснюють пряме бюджетне фінансування, відшкодування відсотків за кредитом, співфінансування, кредитування за рахунок бюджету та інше. У межах податкової системи країни знижують ставки податку та зменшують базу оподаткування, звільняють від оподаткування, запроваджують податкові кредити, диференційовані ставки податку та інше.

Грошово-кредитна модель активно використовується багатьма країнами, особливо економічно розвинутими. У межах цієї моделі через монетарні інструменти регулюється обсяг грошової маси, вартість кредитних ресурсів, валютні курси та інше. Вплив фінансового сектора на реальний сектор економіки забезпечує передатний механізм грошово-кредитної політики. Наприклад, центральний банк девальвує національну валюту, відповідно національні товари на світових ринках дешевшають, стають більш конкурентоспроможними і це спричиняє збільшення інвестицій у підприємства, які експортують, або центральний банк знижує облікову ставку і це призводить до зниження вартості кредитних ресурсів, і відповідно до збільшення обсягу інвестицій.

Суть інфраструктурної моделі полягає у створенні сприятливої інфраструктури. Наприклад, розвинена транспортна система з хорошими дорогами, швидкий та простий процес реєстрації фірм, сучасні інформаційні технології та інші. Ця модель характерна для багатьох розвинених країн.

Щодо ліберальної моделі, то її основна мета зводиться до створення максимальних економічних свобод. Наприклад, у багатьох країнах гральний бізнес, який надає послуги онлайн, є заборонений або суворо контрольований, відповідно компанії, які хочуть займатись цим бізнесом, часто змушені реєструватися у тих країнах чи зонах, де він дозволений або менш контрольований. Країни, у яких присутні багато врегульованих державою процесів, можуть бути менш привабливими для багатьох інвесторів.

Щодо ресурсної моделі, то її, як правило, використовують країни, які приваблюють інвесторів своїми природними та людськими ресурсами. Держава для стимулювання інвестиційної діяльності регулює процеси, які пов'язані з ресурсами. Наприклад, доступ іноземних компаній до природних ресурсів, особливості оплати праці та ін.

Правова модель передбачає формування сприятливих правових умов для інвесторів, наприклад, захист інвестицій, справедлива судова система та ін. Ця модель дуже важлива для інвесторів, які

вкладають великі обсяги інвестицій.

У багатьох країнах часто використовують для стимулювання інвестиційної діяльності спеціальні (вільні) економічні зони. Тобто модель спеціальних (вільних) економічних зон.

Існує багато модифікацій вільних економічних зон (ВЕЗ), які умовно можна поділити на такі групи [3, с. 450]:

- торгово-складські зони: зони зовнішньої торгівлі, вільні митні зони, вільні безмитні зони, вільні порти;
- експортно-виробничі зони: зони спільного підприємництва, зони вільного підприємництва, підприємницькі зони, спеціальні економічні зони;
- науково-технологічні зони: інноваційні центри, наукові парки, дослідницькі парки;
- зони розвитку певної сфери (галузі діяльності): туристичні (рекреаційні) зони, вільні страхові зони, вільні банківські зони, інші зони розвитку певної сфери;
- офшорні зони;
- комплексні зони.

У багатьох країнах спостерігаються елементи різних моделей стимулювання інвестиційної діяльності. Певна модель є основною (переважаючою), інші допоміжні, а в країнах, де декілька моделей здійснюють однаковий вплив на обсяг інвестицій, використовується комплексна модель.

Якщо не визначати модель певної країни на основі переважаючої (основної) моделі, то отримуємо унікальну модель кожної країни. Її унікальність полягає в тому, що вона складається з інших моделей. Наприклад, у певній країні бюджетно-податкове стимулювання приносить 65% обсягу інвестицій, ліберальне 25% обсягу, грошово-кредитне стимулювання 5% обсягу інвестицій і 5% інші моделі стимулювання. У такої країни основною моделлю є бюджетно-податкова, але в будь-якому випадку модель стимулювання інвестиційної діяльності цієї країни унікальна, оскільки вона складається з багатьох моделей, які в певному процентному співвідношенні впливають на обсяг інвестицій. На практиці такі підрахунки зробити важко, тому оцінювання результативності і ефективності певної моделі досить складне завдання.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток світової економіки зумовлює потребу виник-

нення різноманітних стимулюючих умов для інвесторів, тому з часом потрібно буде доповнювати зазначений перелік моделей. Запропонований поділ є досить зручним інструментом дослідження процесів стимулювання інвестиційної діяльності та є основою для інших досліджень. При цьому слід зауважити, що обираючи ту чи іншу модель для певної країни, потрібно враховувати інституції, які вже сформовані. Модель стає успішною тоді, коли вона є продовженням того, що вже є в економіці. Наприклад, у певній країні великий за обсягом тіньовий сектор. Для такої країни мала б підійти бюджетно-податкова модель, яка б встановила такий рівень оподаткування, який би вивів економіку з тіні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Литвиненко В. А. Направления и механизмы государственной инвестиционной политики стабилизации и экономического роста [Электронный ресурс] / В. А. Литвиненко // Аудит и финансовый анализ. – 2009. – № 02. – Режим доступа: <http://auditfin.com/fin/2009/2/Litvinenko/Litvinenko%20.pdf>
2. Шeverдіна О. В. Інвестиційна політика України як об'єкт державної економічної політики [Електронний ресурс] / О. В. Шeverдіна / Публічне управління: теорія та практика – 2012. – № 4(12) – Режим доступа: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/2/08.pdf>
3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Т. В. Майорова]; – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с. – Режим доступа: <http://subject.com.ua/pdf/121.pdf>

REFERENCES:

1. Litvinenko V. A. (2009) Napravleniya i mekhanizmy gosudarstvennoy investitsionnoy politiki stabilizatsii i ekonomicheskogo rosta [Directions and mechanisms of the state investment policy of stabilization and economic growth]. Audit i finansovyy analiz, no. 2.
2. Sheverdina O. V. (2012) Investytsiina polityka Ukrainy yak ob'iekt derzhavnoi ekonomichnoi polityky [Investment policy of Ukraine as an object of state economic policy]. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, vol. 4, no. 12, pp. 111-117.
3. Maiorova T. V. (2009) Investytsiina diialnist [Investment activity]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury (in Ukrainian)/

INVESTMENT PROMOTION MODELS

All countries are seeking to increase investment volumes. They take measures to encourage investment activity.

The research, where the object is investment activity, and especially its promotion, are always relevant. Therefore, the research of models for promoting investment activity is also relevant.

Despite a large number of studies, there is a need to explore investment promotion models.

In the article, the models of investment policy are investigated and the division of models of encouraging investment activity depending on the main promoting conditions is proposed.

In our opinion, it is expedient to allocate the following investment promotion models:

- budgetary-tax model – a model that mainly stimulates investment activity with the help of a budget and/or tax system on the basic conditions created for investors;
- monetary model – a model that, based on the basic conditions created for investors, mainly encourages investment activity with the help of a monetary system;
- infrastructure model – a model that, based on the basic conditions created for investors, mainly promotes investment activity through the creation of a favourable infrastructure;
- liberal model – a model that, based on the basic conditions created for investors, mainly stimulates investment activity by creating maximum economic freedom;
- resource model – a model that, based on the basic conditions created for investors, mainly promotes investment activity by regulating processes related to natural and human resources;
- legal model – a model that, based on the basic conditions created for investors, mainly encourages investment activity with the help of the legal system;
- model of free (special) economic zones – a model that, based on the basic conditions created for investors, mainly stimulates investment activity through free (special) economic zones;
- complex model has signs of several or all of the above models, among which two or more make the same impact on the volume of investments.

The proposed division is a very convenient tool for researching processes of encouraging investment activity and is the basis for other studies.

СОЦІО-ГЕОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ СТРАТЕГІЧНОГО ВИБОРУ В РОЗВИТКОВИХ ЦИКЛАХ ПОСЕЛЕНЬ

SOCIO-GEOGRAPHIC FACTORS OF STRATEGIC CHOICE IN THE DEVELOPMENTAL CYCLES OF SETTLEMENTS

Визначено основні залежності стратегічного вибору території в розвиткових циклах поселень. Автор припускає, що в обох випадках еволюція поселень призвела би до формування економічно та військово сильних, добре укріплених князівств.

Ключові слова: цикл розвитку, рух на південь, експансія, цивілізація, поселення.

Определены основные зависимости стратегического выбора территории в развивающихся циклах поселений. Автор предполагает, что в обоих случаях эволюция поселений привела бы к формированию эко-

номически и военного сильных, хорошо укрепленных княжеств.

Ключевые слова: цикл развития, движение на юг, экспансия, цивилизация, поселения.

The main dependencies of the strategic choice of territory in the development cycles of settlements are determined. The author suggests that, in both cases, the evolution of settlements would lead to the formation of economically and militarily strong, well-fortified principalities.

Key words: development cycle, southward movement, expansion, civilization, settlement.

УДК 330.56

Філяк М.С.

к.е.н., докторант

Львівський університет бізнесу і права

Постановка проблеми. Цивілізаційний рух народів є предметом уваги ряду дослідників [1-3], які виділяють його в рамках історичного процесу та визначають його мотиваційні чинники. Однак, зв'язок розвиткових періодів, що мають відношення до технологічних укладів, та циклів розвитку, що мають відношення до еволюції поколінь досліджено не достатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд дослідників еволюції поселень, зокрема, І. Левяш [4] та А. Подосінов [5] досліджують рухи суспільних груп, як елементи програмно-орієнтованого підходу, втім, більшої уваги потребує вивчення розвиткових періодів, що непрямо визначені цивілізаційними рухами.

Постановка завдання. Шляхом коротких дискурсів звернути увагу на дві основні стратегії розвитку поселень – міграційну (рух на Південь) та осідлу (місцева експансія) і таким чином визначити рамки періодів розвитку мікро-цивілізацій, а також вказати на характер зв'язку періодів різної протяжності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння параметрів стратегічного вибору групи, яка загосподарює малозаселену територію, пропонуємо вам опинитися ненадовго на місці уявного лідера невеликого кочового племені – людей, які живуть полюванням, збиральництвом,

риболовлю, та мають базові знання про посівне вирощування трав і зернових. Ви кочуєте від одної ділянки до іншої, рухаючись територією спіралями та зупиняючись на кожній вдалій ділянці на один сезон. Ви знаєте, що таке зима і як взимку буває холодно, хоча ви і ваше плем'я маєте переносні будинки та знаєте способи їх утеплення. Ваша поведінка – кочове життя – зумовлена тим, що кожна ділянка (ліс або луг, чи річка) виснажується через 2-3 місяці її інтенсивного використання. Якщо ж ви залишаєтеся у полі на 1-2 сезони і чекаєте на посіяний вами врожай, то ви отримаєте перспективу на наступні 1-2 роки, але потім все одно ділянка виснажитьесь і ви різко втратите у врожайності. За такої економіки природа просто не здатна так швидко створити настільки багато їжі, як потрібно вашій групі¹. Ви можете заготувати на якійсь ділянці багато дерев влітку і використати їх для побудови плотів та переміщення річкою на іншу ділянку (це зекономить ваш час), та виловити багато риби і якимось запастись її на холодну пору року. Але ви постійно стикаєтеся з проблемою того, що взимку їжі немає, а запаси робити ви не вмієте (навіть скромний врожай зернових зберегти проблематично, що вже казати про рибу чи м'ясо). Тим більше ви не є «природженими» землеробами в сучасному розумінні та культура складної, відновлюваної агрономії вам не відома². Якщо вас багато і якщо ви кочуєте тими самими ділянками, то ви, можливо, матимете на кожній з них невелике укріплення з внутрішнім двором для того, щоб було, де зупинитися у холодну, дощову пору. Однак, ваша група не може розростися чисельно, тому що частина ваших людей гинуть під час важких зим, і отже, ви все ніяк не можете перемогти інше кочове плем'я, яке конкурує з вашим та кочує поблизу. Таким чином, питання запасів та зими сильно підриває ваші сили³, і отже, ви можете після 4-5 циклів кочування прийняти лише одне правильне рішення про те, що треба іти туди,

¹ Господарювання «у три поля» ввів лише у 2-й половині XIX сторіччя, поміж іншими, князь Анджей Сангушко, до того ж саме такими примітивним способом і отримували врожаї доволі осідлі народи на нашій території.

² Хоча, ймовірно, ваша група відкочовує на сезон у степ, де може висадити зернові, а потім перекочовує на іншу ділянку, де, наприклад, відгодовує тварин; а потім знову повертається на «засіяну» ділянку та збирає врожай.

³ І особливо, як ви помітили, проблема з усім господарством починається тоді, коли вода замерзає і стає кашоподібною, а потім твердішає. Цей стан змінює весь стиль життя та змушує боротися за виживання там, де вода стала твердою. Ви бачите на небі птахів, які восени летять кудись у напрямку, у якому влітку сонце світить найтепліше, і розумієте, що птахи просто тікають кудись за горизонт від такої страшної зими.

де завжди в холодну пору тепло і де вода взимку не замерзає⁴. Дійсно, вам не відоме поняття про частини світу. Але ви бачите напрям, з якого найтепліше світить сонце у всі пори року, а саме: південь. Ви спитаєте у приїжджних купців про те, звідки такі смачні сушені фрукти та солодощі, і вони врешті розкажуть вам про Південь та його переваги. Додатково, ви порадитесь із старійшинами і прийдете до такого висновку (адже у вас немає освіти і предмет географії вам не відомий): Земля, ймовірно, має форму товстого млинця, а джерело життя (сонце) виходить з правого боку млинця та ховається з лівого боку, а потім якось перепо-взає знову наліво і знову виходить зранку з того ж місця. Коли у вас холодно, то сонце нібито нижче та даліше від вас, а коли у вас жарко – воно наближається та жарить звисока. Ви підете туди, де зими не такі холодні і де ваші люди не вмиратимуть від нестачі їжі, але де літо, можливо, все ж не таке пекуче, як у тих краях, про які розповідали купці. Ви визначаєте, самі або групою, в якому напрямку рухатися – ви навіть можете зробити примітивний сонячний годинник-вказівник, і черговий раз після важкої зими, відновивши сили, ви скажете своєму племені, що так далі жити не можна і що треба іти туди, де зими нема – приблизно на південь або на південний схід, тобто туди, де «народжується» сонце. Це може призвести до розколу і ви, ймовірно, вирушите у дорогу із більшістю племені, але не зі всіма. Втім, ця меншість, що залишиться на місці, буде, ймовірно, мало здатна вижити без організації та співпраці⁵. Якщо ви розумний лідер і матимете послідовників, то, можливо, ви призначите товариша чи родича старшим над меншістю, що вирішить залишитися, і доручите йому опікуватися звиклими стоянками та укріпленнями, а «консервативній» решті племені – розмножуватися та розвиватися. А самі з більшістю людей вирушите у подорож на південь, по найтеплішому сонцю – адже саме тепла ви шукатимете, врешті-решт. Через 2-3 дні ви навчитеся відмічати уявну «лінію півдня» на місцевості та слідувати туди, навіть якщо сонце того дня не вийде. І, як видається, у вас гарні шанси на успіх: якщо в день ви пройдете 10 км (з тим, щоб лишився час полювати, збирати плоди та відпочити), а вирушите у травні, то до чергового холодного сезону у жовтні пройдете на південь 30 днів * 5 місяців * 10 км = 1500 км. Для прикладу: від Львова до Одеси відстань складає приблизно у 800 км, а до південного берегу Криму треба додати ще 250 км. Ймовірно, ви стикнетесь

⁴ Модифікацією цього рішення буде кочування на південь на зиму, а потім перекочування на північ на літню пору року, але ці подорожі сильно витратні та ризиковані – хіба що ви стаєте «закоренілими кочівниками» без перспектив осідлості, а цього захочуть не всі ті племена, які історично мешкали на нашій території.

⁵ Або ж вона, ймовірно, залишиться із старійшинами і спробує вижити традиційно і без вас. Ви ж будете в ролі колонізатора не відомих вам південних територій.

з перешкодами рельєфу, а також із ворожістю племен, що живуть на землях, що ви їх минаєте. Хтось загине у дорозі, але хтось новий приєднається до вас – особливо з числа тих, кого місцеві племена виганяють і хто хоче піти світ за очі (а також, може, і місцеві торговці скористаються вашим військовим прикриттям і повезуть свій товар з вами туди, куди ви йдете) – і отже, ви цілком спокійно досягаєте тихих, квітучих, та, ймовірно, малозаселених земель недалеко від узбережжя моря. Скоріш за усе, ви не підете у пустелю або в пекучий степ, але оберете місце біля лісу, в затишку поміж пагорбів, завжди з наявною водою або на скелях, чи в гористій місцевості. Можливо, ви триматиметеся під час подорожі річок, щоб постійно мати запас питної води. Це все одно приведе вас на південь-скажімо, на рівень Каховки чи Запоріжжя, або Херсона, тим більше, що річки все одно течуть на південь. Якщо ви здогадаєтесь збудувати плоти або якісь плоскодонні «човни» і спуститися вниз річкою, ви досягнете цілі швидше, хоча постраждаєте на порогах та водоспадах. Таким чином, десь у жовтні ви та ваша група потрапить до краю, де мало б бути холодно, але все ще тепло, і де ростуть незвичні і смачні плоди, і де майже нема зими. Якщо купці розповіли вам про те, як запасати фрукти на зиму, ви прибудете на місце, озброєні цими технологіями. Звісно, у жовтні, – адже ви рахуєте дні сезонів по сонцю – ви постанете перед питанням: чи просуватися далі. Ймовірно, у цьому місяці ви зупинитеся і почнете будувати укріплене поселення чи, радше, готувати якісь запаси на зиму. Якщо ви переживете зиму, яка буде у тій місцевості лагідною, то ваше плем'я навесні збудує укріплення та ви будете мати невелике поселення на півдні. Можливо, ви через 1-2 роки вирушите далі, але, зустрівшись із дуже жарким літом та обмеженістю питної води, вирішите залишитися у приємному кліматі.

Таким чином, подумують багато лідерів кочових племен та з півночі перемістяться на умовну «Херсонщину» і настільки, що їм стане там тісно і вони будуватимуть закриті поліси або «каравансараї» для себе, а також торгуватимуть та охоронятимуть торгові вузли. Але все це буде на півдні, тоді, як на півночі, населення, ймовірно, вмиратиме від лютих зим і нестачі житла, пального та їжі, а також від надзвичайно високої дитячої смертності. Таким чином, через 50-70 років від старту «руху до кращого клімату» ми побачили б на Півдні величезну мережу розвинутих поселень – за типом сільського міста, великих ринків; а також, ймовірно, порти, куди прибували би кораблі мореплавських народів для торгівлі. Почавши з прибережної смуги, вони через 80-100 років розширилися б на декілька сотень кілометрів углиб півпустельного степу, провели би туди каналами воду і розвинули би там, самі чи за допомогою сусідів, родюче господарство (адже складна агрономія на

родючій землі та в приємному кліматі особливо не потрібна), домовившись із місцевими племенами. Однак, вже у 19-му сторіччі, а подекуди і раніше, на півдні України ми бачимо натомість лише Дике Поле⁶, а ніяк не змальовану нами картину добробуту, а міста як центри технократичних цивілізацій, а заодно і релігії – розвиваються, здавалося б, у немислимих місцях, а подекуди в умовах, коли зимою замерзає все навколо та температури досягають мінус тридцяти за Цельсієм. Якщо описана нами логіка лідера щодо руху на південь є вірною, то чому розвиток відбувся навпаки? Зрештою, закуті в залізо воїни з технологічно розвинутих міст згодом періодично прибували саме на Південь як із Заходу, так і зі Сходу, як можна прослідкувати з історичних документів, та вбивали і переселяли всіх, хто вів своє тихе, доволі заможне і спокійне життя. Міста спустошувалися та попереднє населення майже повністю замінювалося іншим, колонізаторським або «найманими працівниками». Так відбулося задля доступу до моря, портів та нової сільськогосподарської землі і для розміщення там нових селян-переселенців з далеких земель, і часто з привнесенням іншої культури та релігії, на частково спустошених південних землях. Виживши у суворому кліматі півночі, вони, озброєні технологіями війни, зробили те саме, що і описуване нами плем'я – тобто вирушили у похід на багатий Південь, який, однак, вже був зайнятий і тому за нього, як бачимо, періодично відбувається жорстока боротьба. Для міст Півдня це означає лише, що вони повинні очікувати, що агресивні народи півночі визначать їх своєю ціллю, лише тільки Південь стане слабким. Однак, також, і битва під Варною 1444 р. разом з турецькою експансією вказують на це, і жителі Півночі, лише тільки стануть слабкими, одразу стануть ціллю добре організованих військ Півдня. Можливо навіть, що ці народи колись були спорідненими, а також і те, що між ними, можливо, існували взаємні боргові зобов'язання. Ми помічаємо також, що стосунки «добровільних переселенців», тобто «мирних колонізаторів» Півдня із місцевими племенами часто носили характер оренди, яка сплачувалася колонізаторами у вигляді «данини» щорічно. Оскільки колонізатори могли орендувати чи придбати обмежену площу землі, вони заснову-

вали закриті, перенаселені міста-інсули⁷. Збройне захоплення Півдня означало, що велика імперія мала достатньо сили для того, щоб знищити всю існуючу систему соціальних стосунків та збудувати там свій новий лад, наново.

Повернемося тепер до тих, хто залишився на місці у суворому кліматі з зимою і не пішов на південь. Якщо змоделювати ситуацію розвитку організованої групи людей у поселенні періоду приблизно часів середньовіччя, то можна довести, що шлях територіальної експансії за тодішнього, очікуваного нами рівня економічного укладу (якщо не на Південь, то вшир), став би найбільш природнім та призвів би до формування економічно та військово сильних князівств, які рухаються шляхом збалансованого підвищення рівня життя і технологій.

Уявимо собі ситуацію після цивілізаційного мікро-колапсу, який знищив минулу державу і від неї залишилися окремі люди, що вижили та згодом зібралися у групи. Такі події ми можемо принаймні припустити, виходячи з наявних у нас руїн минулих мікроцивілізацій (грецької, італійської/генуезької/іспанської, старослов'янської/ободритської, арабської та ін.). Це часи, коли ми рідко коли побачимо людину на просторах навіть сприятливої для життя території – наприклад, після пандемії чуми початку 15-го ст. у Європі. Найбільш здібні та успішні люди (більш або менш розумні, але однаково такі, що прагнуть жити і згодом – розвиватися) об'єднуються у групи та оберуть лідерів. Ці лідери зрозуміють, що найкращим способом співпраці є колективна робота та делегування, а також спеціалізація. Ось вони вирішили, що знайшли придатну для життя місцевість, де можна прогнати себе за рахунок того, що вони вміють робити, і де можуть використати потенціал території. Ось вони збудували укріплені табори з каменю або глини та дерева⁸ – адже це найбільш доступні матеріали в околиці; ось вони вирубали дрібний ліс, звільнивши ділянки під зернові та овочі. Ось вони збудували з цього лісу собі будинки та склади для зернових та сіна, а також хліви для домашніх тварин, якщо такі у них є. Ось, через 2-3 покоління боротьби за життя, вони побачили, що народжуваність починає зростати, але вони чують і про інші племена, які живуть через гору чи за сусіднім ставом і так само розвиваються. Ось вони мобілізували молоде покоління чоловіків у військову «міліцію» та у них відбувся ряд серйозних сутичок із сусідніми подібними анклавом. Ось вони втратили 25% молодих чоловіків у сутичках і організували зустріч голів сусідніх анклавів, де домовилися про співпрацю. Адже у сусідів через гору є залізна руда і вони вміють її обробляти, сусіди за сході вміють вилити скло, сусіди через озеро мають технології вилову та розмноження риби, а самі вони збирають добрі, вже надлишкові, врожаї зернових. Між ними через 1 сезон зав'язується торгівля та зв'язки. Через пару років

⁶ Схоже на те, що ця територія багато років була безхазяйна. Лише зараз, у 2010-х, її загосподарюють за більш високими стандартами, – навіть у такої імперії як СРСР не було на це ресурсів та бажання, що вже казати про Російську імперію чи її попередників – на низькому рівні технологій перетворення степу та напівпустель у квітучий садок представляється дуже важким завданням. У власників (німців-колоністів) поселення Асканія-Нова пішло одне покоління для того, щоб у пустельному степу лише наприкінці 19-го ст. збудувати зелену оазу площею 170 га.

⁷ Типовим прикладом є колонія Кафа (сучасна Феодосія) у Криму.

⁸ Так, наприклад, робили слов'яни-ободрити (бодричі) у східних регіонах теперішньої Німеччини аж до середини XIII ст. Або, на скелястих місцевостях, можуть будувати з каменю, якщо він там найдоступніший як матеріал.

вони визначають, що їхні суспільства поділені на класи: землеробці, ремісники та торговці, військові та управителі, а також, можливо, духовні лідери. Ще 2-3 сезони – і вони навчаються захищати плоди своєї праці від дрібних природних стихій, але, почувши про «дикі групи» поза їх околицями, вирішують, поступово, будувати систему спільної укріпленої безпеки. Вони усвідомлюють, що їхнім дітям потрібна медична допомога та освіта, тому що у горах віднаходять цікаві мінерали та руди, а у землі будівельні матеріали. Вони, ймовірно, вже експериментують із навісами для захисту від дощу, граду, морозів, та використовують скло, виливаючи його у пласкі форми та будуючи «теплиці» для цінних матеріалів та для власного обігріву. На цей рух вперед, після 2 поколінь боротьби за життя, у них піде ще два повноцінних покоління. Треба зауважити, що у межах об'єданого анклаву розвиватиметься торгівля, обмін: ймовірно, вищі класи матимуть металеві гроші, а селянський клас матиме документальні зобов'язання⁹, але існуватиме система взаєморозрахунків між різними типами валют. Вже на 2-му поколінні їм стануть потрібні дороги та транспорт, а на 3-му поколінні їх розвитку міста стануть виробничими, складськими, розподільчими центрами. Окремі міста виділяться, як центри освіти, і одне-два, як центри духовної практики, звідки ця невелика держава отримуватиме лікарів та вчителів, і куди з ремісничого прошарку, у дещо відокремленій формі, але надсилатиме для навчання та розвитку переважно представників ремісничого класу для розвитку технічної науки – адже вже на 4-му поколінні об'єднаний анклав буде розуміти, що за умов зростання добробуту і кількості населення треба отримувати із 1 кілограму руди вихід на 20% більший, та й годувати працівників в усіх класах треба більш різноманітно. Їхнє суспільство будуватиме житло за принципом «інсулі», тому що у кожному домі, що належатиме переважно до певної «касти», потрібно буде мати декілька дітей¹⁰ та ще передбачити достатньо місця для середнього і старшого поколінь; для гостей та окремих допоміжних працівників, а також для домашніх тварин, транспорту і техніки. На 3-му поколінні вони серйозно займуться будівництвом доріг – тим більше, що в них буде багато відходів гірської про-

⁹ Наприклад, дерев'яні токени.

¹⁰ Для отримання швидкого приросту населення (принаймні 10% позитивного сальдо) у сім'ї потрібно мати принаймні 3 дітей, в реальності ж їх народжуватимуть по 4 або 5 через ймовірність природних чи штучних невдач при народженні. При цьому у соціального класу керівників на той час вже вирішене питання спадкування влади і визначення кандидатів з числа дітей як найбільш придатних для ведення справ у сферах управління.

¹¹ Ймовірно, вони вже мають захоплені (у період хаотичного розвитку та під впливом їхніх «гарячих голів») чи пограбовані ними ж сусідні землі, але там нестійка ситуація, хоча вони і контролюються їхніми «польовими командирами». Все ж саме зараз вони можуть дозволити собі збудувати там одне місто або два, а також всю його прилеглу інфраструктуру для забезпечення стійкості розвитку нового «дочірнього» анклав-колонії.

мисловості, шлаку та дрібного каменю. Вони будуватимуть широкі; наскільки це можливо – швидкісні, по можливості прямі магістралі для спільного використання торговцями та урядом, а також посилені вузькі дороги для транспортування військ до кордонів. Вони вже на 3-му поколінні допомагатимуть поселенням свого роду субсидіями, виділяючи їм каміння, залізо, у неврожайні роки харчування взамін на вірність та зобов'язання відпрацювати на будівництві державних об'єктів. Елітами такого державного утворення рухатиме і бажання підтримки доброго рівня життя, і бажання прославитися, і бажання підтримувати належні власні соціальні ролі у їхніх малих групах, і розуміння можливої зовнішньої небезпеки. При цьому, помітьте, при такому розвитку «вглиб» вони поки не готові до зовнішньої торгівлі поміж континентами та конкуренції з сусідами. Так пройшло 5 поколінь їхнього життя і вони отримали мікрорегіон, що забезпечує себе сам, але поволі виснажує невідновні природні ресурси. У них добра армія, здорове та освічене населення та відсутність значних перекосів. Ось, в кінці 5-го покоління, вони бачать, що їм вже бракує землі і вони вже достатньо сильні для територіальної експансії¹¹. Вони добре оцінюють свої можливості та за 2 тижні «підминають» під себе найбільш корисні для них землі із диким неорганізованим населенням, яке, втім, приймає їхнє правління – тим більше, що вони залишають вигідні для них елементи соціального устрою, але просувають систему комунікації, сільського господарства та промисловості. Таким чином, швидко: де силою, а де переговорами, вони приєднують ще 50-60% території свого початкового «об'єданого анклав» і на це іде лише 1 покоління або й менше. Ще 1 покоління іде на збудування там, дещо пришвидшеними темпами, охоронної, військової та промислової інфраструктури. І ось вони, на середині 7-го покоління від початку їхнього розвитку території отримують міцну маленьку державу розмірами десь 300 на 200 км – і лише тепер розуміють, що ця потуга може дозволити їм радикально покращити шляхи сполучення (наприклад, ввести у оборот повітряну кулю, дирижабль) або суттєво просунути у питанні захисту (нарізна зброя, токарний станок). Тепер вони представляють собою міцне територіальне утворення пізнього середньовіччя, але це не радує їх. Адже, приєднуючи нові колонії (переважно кільцем навколо себе), вони зауважили, що «з того боку кордону» аналогічно чи схожим чином розвивається подібне утворення-князівство, із схожими людьми і психологією. І їм також потрібна буде територія. Вони теж щойно захопили решту місцевих «диких земель» зі свого боку і вже підійшли до укріпленого, тепер спільного, кордону. Обидві сторони є глибокими прагматиками, і їх «менеджмент», зустрівшись із конкурентами в середині 7-го покоління життя цих князівств, усві-

домлює: дружити вони можуть, але будуть воювати. Єдиними 2 варіантами уникнення війни є: або розвиток дальніх подорожей та заснування «заморських колоній», або розвиток технологій харчування, безпеки та промисловості на новий рівень, – так, щоб отримувати щороку принаймні на 15, а краще на 20%¹² більшу ефективність на місці. При цьому вони усвідомлюють: якщо так не зробити, то війна з сусідами буде кривавою та матиме характер масової різні, адже вони просто звільнять територію від зайвих людей та знищуватимуть усі класи конкурентної держави – вивільняючи місце своїм на 1-2, може 3 наступних покоління. Якщо вони розумні, то вони оберуть комбінацію обох методів ненасильницької війни та надішлють молодих та амбітних шукати дикі землі та рудні залежі навіть на інших континентах. При цьому спорядження між-океанічного транспорту і заснування спільної системи безпеки на незвіданих нових континентах навіть може бути предметом співпраці обох конкурентних держав¹³. Таким чином, при правильному поступовому розвитку вони матимуть спільні чи споріднені заморські колонії на 9-му поколінні з початку їхнього розвитку, тобто через 250-270 років з початку формування їхньої державності. Не виключено, що від моменту заснування колоній їм знадобиться ще 2 покоління для освоєння нових земель, але вже з 3-го покоління ці їхні колонії можуть претендувати на незалежність – і тоді їм не уникнути протистояння з колоніями, лише тільки, якщо основна метрополія не винайде шляхів пересування морем у декілька разів швидше за стандартний метод. Десь у тому ж періоді відбудеться винайдення промислового використання електричного ефекту та, ймовірно, ефективного двигуна, що працює на твердому чи рідкому паливі¹⁴. Якщо дальні колонії матимуть невпинний зовнішній контроль від метрополії та займуть своїх військових підкоренням диких прилеглих земель, то великим конфліктам між державами вдасться запобігти ще принаймні протягом 1, а може і 2 поколінь. Такими чином, враховуючи навіть похибки на хво-

роби та несподівані неконтрольовані фактори, розвиток заморських територій підійде до наступної критичної фази через 4, може 5 поколінь від рішення про спільну ініціативу з їх захоплення і в цілому 13 повноцінних поколінь з початку розвитку. Отже, з «початку» розвитку пройшло $13 * 30 \text{ років} = 400 \text{ років}$ і ця мікро-цивілізація вже має електродвигун, гуму, двигун на твердому паливі та, ймовірно, може з цим, через ще 2 покоління, запустити літак чи аеростанцію, якщо вважатиме це доцільним з огляду на бажання визначити ще більш далекі кордони та вирішити, де закінчується земля і чи існують ще десь дикі землі, придатні до захоплення та окультурення. З таким темпом через 5, може 7 додаткових поколінь ця цивілізація «замкне» земну кулю, матиме технологію виходу у космос, а також прості (можливо, аналогові) комп'ютери, та розмірковуватиме над перспективою створення летючих та плаваючих штучних островів, а можливо, і виведе у повітря військово-інформаційні платформи для контролю віддалених територіальних колоній зверху¹⁵. З початку їхнього розвитку пройшло максимум 20 поколінь, тобто 600 років і вони вже в космосі. Ми можемо, таким чином, виділити один 550...600 річний період розвитку цивілізації «від руїни до космосу» (назвемо його Довгим розвитковим періодом), із проміжним другим періодом «відкочування-розвитку» (це Короткий розвитковий період) у 270...300 років. Якщо на початку циклу цивілізація, схоже, починає зі стану зародку інфраструктури при окремих збережених знаннях, то друга епохальна «проміжна» віха грає скоріше на користь зовнішньої політики: хтось опиняється у раптовому виграві, а хтось у швидкому і масштабному програші, але суспільна структура світу в цілому збережена, а на уражених територіях вона відновлюється та переформатовується «новими колонізаторами» за одне покоління. У багатьох країнах світу ми все ще можемо бачити суспільства, сформовані колонізаторами пару сотень років тому з використанням природних ресурсів корінної більшості.

Висновки з проведеного дослідження. Для ряду племінних груп нашої території був характерний «рух на Південь», куди вони переміщалися від жорстких кліматичних умов Півночі та з метою більш осідлого, спокійного життя, що мало би призвести до отримання ними конкурентної переваги над народами Півночі. Однак, у силу цивілізаційних причин наш приморський та степовий Південь періодично спустошувався, після чого колонізувався союзами та імперіями Півночі. Поставивши ставку на тихе, спокійне життя на аграрній основі та біля південного моря, народи Півдня (грецька, візантійська, арабська мікро-цивілізації, населення Дикого поля) регулярно програвали, насправді, військово-конкурентну боротьбу народам Півночі. Ми продовжуємо цю

¹² Щоб компенсувати та дещо випередити природний приріст їхнього населення, який у таких умовах може сягати 10-12% на рік.

¹³ Звісно, альтернативним простим рішенням «об'єднаного анклав» на цьому етапі може бути регулювання народжуваності та відповідно – не-освоєння заморських територій, але тоді з року в рік у цьому державному утворенні, яке так і не вийшло «у ширший світ» колоніальних експансій, зростатиме опасіння щодо того, що їх людей стає менше у порівнянні з конкурентами і через 2покоління їх просто фізично винищать, побачивши їхню незворотню слабкість. Тому, ймовірно, вони не збавлятимуть темп народжуваності та опануватимуть нові, слабші, заморські (заокеанські) території.

¹⁴ Якщо наш «об'єднаний анклав» і не мав на своїх територіях покладів нафти, то вона була, ймовірно, відома їм від далеких сусідів або від власних дослідників. Її зразки вже були проаналізовані та досліджена здатність поділу на основні фракції (відстоюванням, а згодом нагріванням).

¹⁵ Майже як наша мікроцивілізація зараз – за виключенням того, що ми розвиткові побутової та комп'ютерної техніки і споживачього суспільства приділили дуже багато уваги у попередні 30 років.

тезу у інших наших публікаціях щодо кластерів «місто-село», де визначаємо, що лише промислова урбанізація на рівні «високих технологій» на кожному етапі розвитку є запорукою військової та політичної сили, та захищеності від загарбників. Разом з тим, сильне прагнення «північної» групи триматися за «свої» територію та місто залишається предметом подальших досліджень.

У життя міст і регіонів, що керуються простою логікою, може втручатися сила Розвиткового періоду та Циклу розвитку, що керуються вищими інтересами та, схоже, діють за пріоритетом доцільності розвитку, що не завжди передбачає сите життя та спокій у мирі. Ми припустимо, що міста як елемент цивілізації не виникають спонтанно та їх розвиток у більшості керується не прагненням полегшення умов життя, а вищими військово-ресурсними, часом цивілізаційними інтересами. Дискурси дозволяють нам відчувати «ритм» та «дихання» Великого та Малого розвиткових періодів, не залежно від їхньої точної тривалості. Далі, припускаючи, що описані нами еволюційні шляхи розвитку племені чи роду для перетворення у невелике князівство справдилися протягом приблизно 400 років і що великий Розвитковий період протягом 600 років реалізував себе, ми також маємо визнати, що далі їхній розвиток стикається із обмеженнями. З'являється чітка стратифікація, поділ на класи, і разом з цим експлуатація. Соціальна структура панівними класами тримається у сталому стані. Вільнодумці чи нелояльні висилаються за межі князівства, а розвиток населення штучно стримується, так само як і їхні доходи. Іншим шляхом є експансіонізм та політика захоплення диких чи слабших територій, якщо вони є поруч. Має місце виродження соціальної структури. Діти нового покоління зростатимуть без перспектив, оскільки вони не матимуть, що ділити, і в більшості не матимуть шанс на успадкування батьківської справи чи землі. Із зростанням цивілізації зростатиме очікувана тривалість життя та налагодиться соціальна система для старших членів суспільства, зростуть податки чи інші витрати на цю сферу. Людей ставатиме дещо більше, а місця та благ для них – менше. Врешті, відбудеться змішування соціальних класів, тому що додаткові люди не зможуть повною мірою отримати всі переваги свого класу та будуть шукати інших можливостей. Разом з цим, у межах соціальних класів відбудеться певне генетичне виродження через багаторазові схрещування у межах одного класу. Також невідворотним є розвиток технологій, а саме посилене виробництво і перетворення енергії та добуток і переробка природних ресурсів, створення штучних територій,

щоб надати очікувано кращий рівень життя для додатково народженого населення. Отже, розвинене суспільство невідворотно схильне пройти у розвитку ділянку, на якій ресурси природи беззастережно знищуються та цим суттєво порушується баланс екосистем, тобто відбувається рух у сторону, протилежну напрямкові до сталого розвитку в класичному розумінні, куди і зараз поки що рухаються більшість сучасних мегаполісів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Троян С. С. Глобалізація і цивілізаційно-культурний феномен України. / С. Троян // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. Том 1, № 1(2010). – С. 174-178.
2. Цивілізаційний вибір України: теоретико-методологічний, історичний та освітнянський аспекти / Я. Калакура // Україна у світовій історії. – 2014. – № 3. – С. 224-241.
3. Ершова Г. Г. Древняя Америка: полет во времени и пространстве. Северная Америка. Южная Америка. ИП Карелин, 2006. – 128 с.
4. Левяш И. Я. Глобальный мир и геополитика. Культурно-цивилизационное измерение. Книга 1. Издательский дом «Белорусская наука», 2012. – 740 стр.
5. Подосинов А. В. Ex oriente lux! Ориентация по странам света в архаических культурах Евразии. М.: Языки русской культуры, 1999. – 718 с.

REFERENCES:

1. Troyan S. S. Hlobalizatsiya i tsyvilizatsiyno-kul'turnyy fenomen Ukrayiny [Globalization and civilizational-cultural phenomenon of Ukraine]. Naukovyy visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Seriya: ekonomika, pravo, politolohiya, turyzm. Tom 1, № 1(2010). – S. 174-178.
2. Tsyvilizatsiynny vybir Ukrayiny: teoretyko-metodolohichnyy, istorychnyy ta osvityans'kyi aspekty [The Civilizational Choice of Ukraine: Theoretical-Methodological, Historical and Educational Aspects]. Ukrayina u svitoviy istoriyi. – 2014. – Vol. 3.
3. Ershova H. H. Drevnyaya Ameryka: polet vo vremeny u prostranstve [Ancient America: Flight in time and space]. Severnaya Ameryka. Yuzhnaya Ameryka. Y. P. Karelyn, 2006. – 128 s.
4. Levyash Y. Ya. Hlobal'nyy myr y heopolytyka. Kul'turno-tsyvylizatsyonnoe yzmerenye. Knyha 1 [Global peace and geopolitics. Cultural and civilization dimension. Part 1]. Yzdatel'sky dom «Belorusskaya nauka», 2012. – 740 str.
5. Podosynov A. V. Ex oriente lux! Oryentatsyya po stranam sveta v arkhaycheskykh kul'turakh Evrazyy [Ex oriente lux! Orientation in the countries of light in the archaic cultures of Eurasia]. M.: Yazyky russkoy kul'tury, 1999. – 718 s.

Filiak M.S.Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student
Lviv University of Business and Law**SOCIO-GEOGRAPHIC FACTORS OF STRATEGIC CHOICE
IN THE DEVELOPMENTAL CYCLES OF SETTLEMENTS**

The article presents a series of discourses, one of which contains parameters of a strategic choice of a group that locates a sparsely populated area, and explores the motivation of the «movement to the South»; whereas the next discourse examines the path of territorial expansion, at the expected level of economic structure, of those groups who refuse to «move to the South.» The main dependencies of the strategic choice of territory in the development cycles of settlements are determined. The author suggests that, in both cases, the evolution of settlements would lead to the formation of economically and militarily strong, well-fortified principalities.

Although civilization movement of peoples is the subject of the attention of several researchers, who distinguish it within the historical process and determine its motivational factors, and a number of researchers in the evolution of settlements explore the movements of social groups as elements of a program-oriented approach; however, more attention is needed to study the developmental periods that are indirectly determined by the civilizational movements of peoples. Also, the connection between developmental periods related to technological processes and developmental cycles related to the evolution of generations has not been sufficiently studied.

According to the author, a developed society is inevitably inclined to develop into a formation where natural resources are unconditionally destroyed, and this essentially disturbs the balance of ecosystems, at the same time, there is a movement in the direction opposite to the direction of sustainable development in the classical sense, where the majority of modern megacities are now heading.

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF TRANSPORT AND ICT INFRASTRUCTURE IMPACT ON THE STATE ECONOMIC SECURITY IN THE FOREIGN TRADE SPHERE

ОЦІНКА ВПЛИВУ ТРАНСПОРТНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

This research intends to examine whether transport and communication infrastructure affects countries' economic security indicators in the foreign trade sphere (by the example of the Ukraine's major export commodity group – steel and its articles). To estimate the impacts of transport and communication infrastructure (quality of sea ports, Internet, mobile phones, and fixed-telephones on bilateral trade flows in the steel industry), the author applies various gravity model specifications, including those capturing multilateral resistance terms. The study reveals a positive influence of the quality of sea ports, Internet and mobile phones proliferation on strengthening of countries' economic security in the sphere of foreign trade through increasing exports of steel and its articles.

Key words: economic security of a state, foreign trade, transport and communication infrastructure, exports of steel, gravity model, quality of sea ports, Internet, mobile phones, steel industry.

Досліджено проблему впливу транспортно-комунікаційної інфраструктури країни на зміну індикаторів економічної безпеки держави у зовнішньоторговельній сфері (на прикладі основної для України експортної товарної групи – сталі та виробів з неї). Для оцінки впливу чинників транспортної і комунікаційної інфраструктури країни (зокрема: якість морських портів, Інтернет, мобільні телефони, фіксовані телефони) на обсяги експорту та імпорту в металургійній промисловості застосовано різні характеристики гравітаційної моделі, з урахуванням багатосторонніх точок опору. Отримані результати дослідження засвідчили позитивний вплив таких чинників, як якість інфраструктури морських портів, застосування Інтернету і мобільних телефонів на зміцнення економічної безпеки держави у зовнішньо-

торговельній сфері завдяки збільшенню експорту сталі і її виробів.

Ключові слова: економічна безпека, зовнішня торгівля, транспортно-комунікаційна інфраструктура, експорт сталі, гравітаційна модель, якість морських портів, Інтернет, мобільні телефони, металургійна промисловість.

Исследована проблема влияния транспортно-коммуникационной инфраструктуры страны на изменение индикаторов экономической безопасности государства во внешнеэкономической сфере (на примере показателя объема экспорта основной для Украины товарной группы – стали и изделий из нее). Для оценки влияния факторов транспортной и коммуникационной инфраструктуры страны (в частности: качество морских портов, Интернет, мобильные телефоны, фиксированные телефоны) на объемы экспорта и импорта в металлургической промышленности применены различные характеристики гравитационного модели, с учетом многосторонних точек сопротивления. Полученные результаты исследования показали положительное влияние таких факторов, как качество инфраструктуры морских портов, применение Интернета и мобильных телефонов на укрепление экономической безопасности государства во внешнеэкономической сфере благодаря увеличению экспорта стали и ее изделий.

Ключевые слова: экономическая безопасность, внешняя торговля, транспортно-коммуникационная инфраструктура, экспорт стали, гравитационная модель, качество морских портов, Интернет, мобильные телефоны, металлургическая промышленность.

UDC 339.5.009.12:351.862.4

Shemayev V.V.

Ph.D in Economics,

Doctor of Science Candidate

National Institute for Strategic Studies

Introduction. The advances in Information and Communication Technology (ICT) over the last 20 years, particularly proliferation of the Internet, fixed-telephones, and mobile phones, have significantly reshaped the way modern firms do their business. Transport infrastructure for trade was also considerably enhanced over the last years by building new sea ports, logistic terminals, airports, highways etc. The impact of these two factors on economic security of the state can be twofold: as an opportunity to strengthen it and as a threat to its sustainability. Can governments be sure that development of transport infrastructure and further ICT proliferation will sustain country economic security in the foreign trade sphere? The economic literature suggests that both transport infrastructure and ICT could be potential trade-enablers, given their abil-

ity to reduce costs of search and communication between trade partners.

As a consequence, there is a possibility to increase country's main export flows and thereby strengthen its economic security in the foreign trade sphere. *The scientific (research) problem* is to find an acceptable equilibrium between the possibilities of strengthening the various components of the state's economic security in the conditions of rapid growth of ITC on the one hand, and the risks to it arising from inadequate development of different types of country's transport infrastructure on the other hand.

It should be noted that development of transport infrastructure and ICT requires significant investments from governments and private sector, and, therefore, a thorough scientific justification of the effects, primarily on the socio-economic sphere and,

through it, its impact on the economic security of the state should be analyzed.

Review of the latest research papers and publications. Certain aspects of the analysis and evaluation of economic security of the state in the sphere of foreign trade were discussed in research papers and articles of the domestic scientists, such as, V. Aranchiy [1], Y. Bazilyuk, S. Davydenko, O. Vlasyuk [2], T. Vlasyuka [3, 4], A. Vasil'yev [5], V. Klimchik [6], S. Pirozhkov [7], A. Sharov [8] etc. Approaches to the construction and use of gravity models in the sphere of international trade were elaborated mainly by foreign scientists, such as, J. Anderson [9], M. Melitz [10], J. Bergstrand [11-12], Santos J. Silva [13] and others.

At the same time, a comprehensive analysis of the impact of transport infrastructure and ICT on changes of economic security indicators in the foreign trade sphere requires the development of an empirical model that could form the foundation for justifying managerial decisions regarding the prevention of and overcoming the threats and risks in this sphere.

The research goal of the article is to empirically study the impact of the transport infrastructure and ICT on changing the indicators of economic security of the state in the foreign trade sphere using a gravity model of trade (by the example of Ukraine's main export commodity group – steel and products made of it).

Presentation of the main research material. When choosing a methodological approach, the following objective factors and conditions to be taken into account: i) suitability of the methodology for analyzing and interpreting a particular situation; ii) the reliability of the results obtained; iii) predictive capabilities; iv) availability of expert modeling tools; and, finally, v) the laboriousness of the methodology and the time required to carry out analytical work.

The most common methods used to perform empirical modeling of economic impact assessment are: general equilibrium calculation models (or so-called CGE models: computable general equilibrium models, gravity models [9-11], dynamic inter-industry models based on input-output tables [14], and multiple regression models for assessing the impact of factors on GDP dynamics [15]. In practical terms, estimation of the impacts transport infrastructure and ICT development have on changes in economic security of the state (primarily through indicators reflecting the results of foreign trade) can be done by applying a gravity model of trade that allows in a relatively simple form to assess the key factors of such influence.

In addition to the standard variables used in the modeling of economic security in foreign trade (GDP volume, foreign trade duty rates, transportation costs, exchange rates etc.), the gravity model allows to take into account the influence of institutional factors of

a country, such as: existence of regional trade agreements, cultural differences, level of transport infrastructure development, availability and level of corruption and others. Further its main provisions and results are outlined.

To empirically determine the impact of transport infrastructure and ICT on export flows, I apply several specifications of the gravity model. Similar to Baier and Bergstrand [16] and Mattes et al. [17], the estimation procedure includes both the traditional gravity model and one accounting for multilateral resistance. I choose to use fixed effects rather than random effects for panel estimations as proposed by Baier and Bergstrand [16]. The entry point to the econometric analysis is a log-linearized basic specification of the gravity equation:

$$\ln T_{ijt} = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y_{it} * Y_{jt}) + \beta_2 \ln D_{ij} + \beta_3 F_{i(t)} + \beta_4 F_{i(t)j} + \beta_5 F_{ij} + \beta_6 F_{ijt} + \varepsilon_{ijt} \quad \text{Eq. (1)}$$

where exports from country i to country j is denoted by T_{ijt} , Y is a country's economic mass (GDP), D represents distance and may capture other trade costs, t is a time subscript, ε_{ij} is a bilateral error term, and $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ are unknown parameters. As Table 1 depicts, vectors $F_{i(t)}$, $F_{i(t)j}$, F_{ij} , and F_{ijt} refer to the set of both dummy and individual or bilateral country characteristics that are either time-variant (F_{it} , F_{it} , and F_{ijt}) or constant over time (F_i , F_j , and F_{ij}). Notably, not all variables are included to estimate the basic gravity equation (Eq. 1).

The entry point to the econometric analysis is a log-linearized basic specification of the gravity equation.

According to Mattes et al. [17], ICT network effects may enhance trade volumes «*when both countries have good ICT development*». Noteworthy, variables that do not change over time or across all trade partners, such as GDP or country's quality of ports in a given year, will correlate with time-varying country fixed effects. Hence, these variables cannot be included into a model with multilateral resistance (Yushkova, [18]). The same condition applies to country specific ICT variables, therefore the impacts of ICT are only observed through ICT interaction variables. The concluding model is augmented with both bilateral¹ and country-and-time fixed effects to control for any country-pairs' unobserved characteristics in a given year.

Having access to water transportation and better quality of ports are reported to have positive impacts on country's trade competitiveness. Values of currency's real effective exchange rate (REER) above unity are likely to weaken a country's competitiveness on foreign markets and may cause a decrease in exports.

While inclusion of the individual country-specific terms may be a sufficient measure to control for multilateral resistance in a cross-section dataset, in the panel, one needs to account for time-varying country-specific characteristics (Baier and Bergstrand, [17]).

¹ Bilateral fixed effect has the same value for both exports from country i to country j and exports from country j to country i , but only in a given year.

Lastly, the estimation procedure for three different samples (hereinafter referred to as «total trade sample», «steel sample», and «articles of steel sample») starts with basic gravity equation and continues by adding various forms of fixed effects such as time, country, country-and-time, and country-pair effects.

There are several issues that determine the estimation order and, thus, need to be clarified. First, to check the adequacy of the aforementioned model specifications, instead of steel exports I begin modeling with total exports as a dependent variable. This exercise permits (i) to find out whether obtained coefficients support theoretical findings; and (ii) to compare obtained coefficients with those of steel products later on. Second, due to the distinction between steel and articles of steel in the HS classifications² I estimate impacts of ICT on both «raw» and «processed» steel. This approach allows for finding differences in ICT impacts on both types of steel products.

Estimation of the impact of ICT in all samples is conducted using panel data over the period of 12 consecutive years (2001-2012). The number of exporting countries depends on which export flow is selected. For the sample with total exports there are 153 exporting countries; for the sample with exports of steel – 127 reporters; and for the sample with exports of articles of steel, the number of exporting countries is 128. Unavailability of historical data on ICT variables prior to 2000 hampers the extension of both the time period and country sample.

Even though I discuss the results obtained in all six specifications across three samples, I typically interpret coefficients from the specifications that include all possible unobserved fixed effects, unless otherwise stated. Because I employ log-liner models, all of the coefficients, with the exception of dummies, can easily be interpreted as a percentage change in respective export flow caused by percentage change in an independent variable. The results are laid out in the following order: country-specific and dummy variables; the results on the impacts of three ICT variables, namely the Internet, mobile phones, and fixed-telephones.

Transport infrastructure. Maritime transport is one of the major transportation tools for international shipments of steel and its articles. There are several reasons for that: (i) price of shipping by marine vessel per metric ton may be ten times cheaper as that by airfreight; (ii) marine transport has a comparative advantage against railway because railroads are limited by continent boundaries; and (iii) marine vessels can transport significant tonnage and by doing so increase returns to scale. To see whether

quality of ports or ease of getting to the ports to land-locked countries has a significant effect on trade performance, I present estimation results on quality of ports infrastructure. In steel, quality of ports is only significant for exporters – a 10 percent increase in the ports index on average causes a 6 percent increase in steel exports. In articles of steel, the ports index improvement by 10 percent increases exports only by 2.5 percent. At the same time, an importer's quality of ports improvement of 10 percent predicts 0.9 percent higher imports of articles of steel. Thus, the importance of quality of ports for exporters is confirmed in both steel samples. Indeed, ports infrastructure basically determines how accessible ports are for other transportation means, how advanced storage yards are, whether cranes prevent cargo damages, and eventually how fast cargo will be loaded on board and shipped to customers.

Internet. The number of fixed broadband subscriptions appears to be positively significant for exporters in all specifications in total trade and articles of steel samples. The coefficients on the Internet variable lie between 0.05 and 0.3. On average a 10 percent increase in the number of fixed broadband subscriptions in the exporting country leads to a 0.68 percent increase in total exports and 0.48 percent rise in exports of articles of steel, respectively. The same variable happened to have no effect on imports, giving significant estimates only in basic specifications.

Meanwhile, neither specification yields significant results for the exports of raw steel. There are several possible explanations to why the Internet has no impact on trade in raw steel. First, technological advancements in the industry are somewhat slow, that is, mills can successfully work using technological inventions of the early 20th century. Supposedly, those firms who have cheaper raw materials or low labor cost, not high Internet proliferation, get competitive advantage. Second, products like slabs, billets, ingots, and flat-rolled coils are rather homogenous and often used for further processing. Thus, quality control can supposedly be performed without having extensive information technology software as compared with drilling pipes for hydraulic fracking. Third, these products not only can be purchased from mills, but also on open exchanges³, which implies that the path from mill to customer may involve resellers in other countries and the use of transfer pricing schemes.

The most consistent positive effect of the Internet interaction variables of both exporter and importer in all six specifications is observed in articles of steel, confirming the hypothesis of positive influence of ICT network effects on trade (Mattes et al., [18]). The specification with a country-pair and time-varying effects implies that a 10 percent increase in the Internet interaction variable predicts 0.14 percent higher exports of articles of steel. In steel, coefficients on the same interaction variable receive positive values.

² The distinction is further explained in Chapter 6.

³ Steel billet futures are traded on the London Metal Exchange, hot rolled coil futures – on the New York Mercantile Exchange (NYMEX), and rebar and wire rod futures on Shanghai Futures Exchange. Source: The Platts Steel Futures Guide, <https://www.steelbb.com/steelfutures/>

Though, in the last specification the Internet interaction loses its significance, which implies the presence of negative unobserved bilateral bias. That is, bilateral fixed effects may have caught unobserved bilateral factors, such as long-lasting contract relationships, supply chains within multinational steel companies, or transportation costs from country to country. A slightly lower coefficient on the Internet interaction is reported in total trade sample: its 10 percent increase leads to 0.06 percent higher volume of exports. Noteworthy, in total trade the Internet interaction variable becomes positive only in the last specification, when country-pair effects are included. Thus, the results demonstrate more significant impacts of Internet network effects on articles of steel rather than on total trade, and no particular effect on exports of raw steel.

As Mattes et al. [18] point out, in the presence of interaction terms, marginal effects of the term's components need to be duly calculated. The obtained coefficient, thus, reports *«the effect of exporting country i's ICT level on its exports for given levels of destination country j's ICT endowment»* (Mattes et al., [18]). Calculation of marginal effects gives some insight. The coefficient remains almost the same for the exporter's Internet endowment (0.066) in total trade. Coefficients in steel as reported earlier continue being insignificant. In articles of steel, the marginal effect of the Internet variable for the exporter rises to 0.08 as compared to previous coefficient's value of 0.05. Moreover, the marginal effect of the Internet for the importer is positive at 0.06.

Mobile phones. Increases in the number of mobile phone connections, which serves as proxy for mobile connectivity, positively affect exports capabilities of steel exporters. Notably, the estimates in steel are almost twice as high as those in articles of steel. On average a 10 percent increase in mobile usage in the exporting country leads to 7.4 percent more exports of raw steel and a 3.4 percent increase in exports of steel articles. Positive coefficients on mobile phone proliferation are also observed for importing countries. Again, higher values are reported in raw steel. A 10 percent increase in mobile phone use implies 8.9 percent higher imports of steel and a 5.7 increase in consumption of articles of steel. Mobile phone variables appear to be insignificant in total trade, when country and time effects are applied.

Unlike the Internet, network effects are not observed for the use of mobile phones when country-pair and time-varying fixed effects are included. Specifications yield somewhat mixed results with coefficients varying from -0.17 to 0.09. This might be explained by the high cost of international calls and that one would rather call to an office landline phone or would use Internet-supported applications

such as Skype or a corporate Voice over Internet Protocol network.

Fixed phones. The number of fixed landline phones has negative coefficients in both steel samples and no particular impacts on total exports. However, it does not necessarily mean that higher level of fixed-telephone subscriptions reduces trade due to the presence of the interaction variable. While landline marginal effects were expected to be insignificant in the total trade sample, those turn insignificant in the steel sample. The only significant value of landline marginal effects is obtained for importers of articles of steel. Accordingly, marginal effects for importers receive a value of -0.31, somewhat lower than the ordinary importer's coefficient of -0.5. It can be inferred that fixed phones do not play a critical role in trade anymore, and have eventually been replaced by other communication channels such as emails, mobile connectivity, and Internet-based voice applications. Even fax machines got their Internet-based software substitutes. Though, landlines are still in use by businesses and primarily serve their domestic needs and often are used in combination with email communication.

Conclusions. The empirical analysis has found that the Internet penetration high quality of port infrastructure positively affects countries' capabilities to export articles of steel: a 10 percent increase in the number of fixed broadband subscriptions would lead to about a 0.48 percent growth in exports. Furthermore, the Internet network effects are observed in articles of steel, that is, one would expect higher volumes of trade if both partners are Internet advanced. Mobile phones also appeared to have positive influence on export performance. Accordingly, a 10 percent increase in mobile usage in exporting country would lead to approximately a 7.4 percent rise in steel exports and to about a 3.4 percent growth in exports of steel articles. The results on fixed-telephone use did not confirm the importance of landlines on exports of neither steel nor its articles. Quality of ports received positive coefficients and thus enhances export performance.

The study reveals a positive influence of the quality of sea ports, Internet and mobile phones on strengthening economic security of the state in the sphere of foreign trade through increasing exports of steel and its articles. Potential avenue for further research may include employing firm-level data to examine whether the impacts ICTs vary among individual firms different in size, revenue, location of assets etc. Finally, additional research needed to clarify whether the development of deep-water port terminals capable to accommodate large bulk-carriers, such as Capesize and Newcastlemax vessels, could maintain country's economic security in the energy and foreign trade spheres.

REFERENCES:

1. Аранчій В. І. Зовнішньоекономічна безпека України в контексті міжнародної інтеграції / В. І. Аранчій, І. В. Перетятко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 2. – С. 150-161.
2. Власюк О. С., Базиліук Я. Б., Давиденко С. В. Потенціал зовнішньоторговельного співробітництва України та Словаччини у контексті протидії гібридним загрозам / О. С. Власюк, Я. Б. Базиліук, С. В. Давиденко // Стратегічні пріоритети № 3(40), 2016. – С. 185-196.
3. Власюк Т. О. Специфіка забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України в умовах глобалізації / Т. О. Власюк // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4(33). – С. 53-63.
4. Власюк Т. О. Застосування аналітичного планування для оцінки стану зовнішньоторговельної безпеки держави / Т. О. Власюк // Стратегічні пріоритети. – № 1(38), 2016 р. – С. 112-123.
5. Васильєв А. А. Методика оцінки зовнішньоторговельної безпеки країни / А. А. Васильєв // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Економіка. – 2012. – Т. 189, Вип. 177. – С. 25-29.
6. Клімчик В. В. Зовнішньоторговельна безпека України як складова економічної безпеки держави / В. В. Клімчик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 343-347.
7. Пирожков С. І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / С. І. Пирожков. – К.: НІПНБ, 2003. – 42 с.
8. Шаров О. М. Питання стратегії залучення прямих іноземних інвестицій у контексті дотримання інтересів економічної безпеки держави / О. М. Шаров // Стратегічні пріоритети, № 1(34), 2015 р. – С. 41-50.
9. Anderson James E. (1979) Theoretical Foundation for the Gravity Equation. *The American Economic Review*, vol. 69, no. 1, pp. 106-116.
10. Melitz Marc (2003) The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity, *Econometrica*, vol. 71(6), pp. 1695-1725.
11. Bergstrand Jeffrey H. (1989) The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competition, and the Factor-Proportions Theory in International Trade. *Review of Economics and Statistics*, vol. 71(1), pp. 143-53.
12. Bergstrand Jeffrey H. (1990) The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, the Linder Hypothesis and the Determinants of Bilateral Intra-Industry Trade. *Economic Journal*, (403), pp. 1216-29.
13. Santos Silva J. M. C. and Silvana Tenreiro (2006) The Log of Gravity. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 88(4), pp. 641-658.
14. Leontief Wassily (1936) Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States, *Review of Economics and Statistics*, vol. 18(3), pp. 105-125.
15. Cohen A. J. and Harcourt G. C. (2003) Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies? *Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no 1, pp. 199-214.
16. Baier Scott L. and Jeffrey H. Bergstrand. (2007) Do free trade agreements actually increase members' international trade? *Journal of International Economics* vol. 71, pp. 72-95.
17. Mattes Anselm, Philipp Meinen, and Ferdinand Pavel (2012) Goods Follow Bytes: The Impact of ICT on EU Trade. *DIW Berlin Discussion Paper*, no. 1182, pp. 172-195.
18. Yushkova Evgeniya (2014) Impact of ICT on trade in different technology groups: analysis and implications. *International Economics and Economic Policy*, vol. 11, pp. 165-177.

REFERENCES:

1. Aranchii V. I. (2012) Zovnishnoekonomichna bezpeka Ukrainy v konteksti mizhnarodnoi intehtratsii [Ukraine's Foreign Economic Security in the Context of International Integration]. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, no. 2, pp. 150-161.
2. Vlasjuk O. S., Bazyluk Ya. B., Davydenko S. V. (2016) Potentsial zovnishnotorhovelnoho spivrobitytstva Ukrainy ta Slovachchyny u konteksti protydii hibrydnym zahrozam [Potential of Foreign Trade Cooperation of Ukraine and Slovakia in the Context of Hybrid Threats]. *Stratehichni priorytety*, no. 3(40), pp. 185-196.
3. Vlasjuk T. O. (2014) Spetsyfika zabezpechennia zovnishnotorhovelnoi bezpeky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Specificity of ensuring the foreign trade security of Ukraine in the conditions of globalization] *Stratehichni priorytety*, no. 4(33), pp. 53-63.
4. Vlasjuk T. O. (2016) Zastosuvannia analitychnoho planuvannia dlia otsinky stanu zovnishnotorhovelnoi bezpeky derzhavy [Application of analytical planning for assessing the state of foreign trade security of the state] *Stratehichni priorytety*, no. 1(38), pp. 112-123.
5. Vasyliiev A. A. (2012) Metodyka otsinky zovnishnotorhovelnoi bezpeky krainy [Methodology for assessing foreign trade security of the country] *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiiia»*, vol. 189, no. 177, pp. 25-29.
6. Klimchik V. V. (2012) Zovnishnotorhovelna bezpeka Ukrainy yak skladova ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Foreign trade security of Ukraine as a component of the economic security of the state] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiiia»*, vol. 19, pp. 343-347.
7. Pyrozchkov S. I. (2003) Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodical recommendations for assessing the level of economic security in Ukraine] *Kiev: National Institute for International Security Problems (In Ukrainian)*.
8. Sharov O. M. (2015) Pytannia stratehii zaluchennia priamykh inozemnykh investytstii u konteksti dotrymanna interesiv ekonomichnoi bezpeky derzhavy [The issue of the strategy of attraction of foreign direct investment in the context of observance of interests of the economic security of the state] *Stratehichni priorytety*, no. 1(34), pp. 41-50.
9. Anderson James E. (1979) Theoretical Foundation for the Gravity Equation. *The American Economic Review*, vol. 69, no. 1, pp. 106-116.
10. Melitz Marc (2003) The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity, *Econometrica*, vol. 71(6), pp. 1695-1725.

11. Bergstrand Jeffrey H. (1989) The Generalized Gravity Equation, Monopolistic Competition, and the Factor-Proportions Theory in International Trade. *Review of Economics and Statistics*, vol. 71(1), pp. 143-53.
12. Bergstrand Jeffrey H. (1990) The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, the Linder Hypothesis and the Determinants of Bilateral Intra-Industry Trade. *Economic Journal*, (403), pp. 1216-29.
13. Santos Silva J. M. C. and Silvana Tenreyro (2006) The Log of Gravity. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 88(4), pp. 641-658.
14. Leontief Wassily (1936) Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States, *Review of Economics and Statistics*, vol. 18(3), pp. 105-125.
15. Cohen A. J. and Harcourt G. C. (2003) Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies? *Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no 1, pp. 199-214.
16. Baier Scott L. and Jeffrey H. Bergstrand. (2007) Do free trade agreements actually increase members' international trade? *Journal of International Economics* vol. 71, pp. 72-95.
17. Mattes Anselm, Philipp Meinen, and Ferdinand Povel (2012) Goods Follow Bytes: The Impact of ICT on EU Trade. *DIW Berlin Discussion Paper*, no. 1182, pp. 172-195.
18. Yushkova Evgeniya (2014) Impact of ICT on trade in different technology groups: analysis and implications. *International Economics and Economic Policy*, vol. 11, pp. 165-177.

Shemayev V.V.

Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student
National Institute for Strategic Studies

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF TRANSPORT AND ICT INFRASTRUCTURE IMPACT ON THE STATE ECONOMIC SECURITY IN THE FOREIGN TRADE SPHERE

This research intends to evaluate the influence of transport and communication infrastructure on countries' economic security indicators in the foreign trade sphere (by the example of the Ukraine's major export commodity group – steel and its articles). To estimate the impacts of transport and communication infrastructure (quality of sea ports, Internet, mobile phones, and fixed-telephones on bilateral trade flows in the steel industry), the author applies various gravity model specifications, including those capturing multilateral resistance terms. Three different panels for total exports, exports of steel, and exports of articles of steel are analysed over the period 2001-2012.

The empirical analysis has found that the Internet penetration high quality of port infrastructure positively affects countries' capabilities to export articles of steel: a 10 percent increase in the number of fixed broadband subscriptions would lead to about a 0.48 percent growth in exports. Furthermore, the Internet network effects are observed in articles of steel, that is, one would expect higher volumes of trade if both partners are Internet advanced. Mobile phones also appeared to have a positive influence on export performance. Accordingly, a 10 percent increase in mobile usage in exporting country would lead to approximately a 7.4 percent rise in steel exports and to about a 3.4 percent growth in exports of steel articles. The results on fixed-telephone use did not confirm the importance of landlines on exports of neither steel nor its articles. Quality of ports received positive coefficients and thus enhances export performance.

The study reveals a positive influence of the quality of sea ports, Internet and mobile phones on strengthening the economic security of the state in the sphere of foreign trade through increasing exports of steel and its articles.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

МОТИВАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІMOTIVATION AS DETERMINANT OF SUCCESSFUL LABOUR POTENTIAL
DEVELOPMENT AT INDUSTRIAL ENTERPRISE

У статті розглянуто основні види та методи мотивації, фактори впливу та активізації трудової діяльності працівників, висвітлено основні вимоги до системи мотивації в рамках управління трудовим потенціалом промислового підприємства. Виявлено, що ефективним способом управління персоналом є мотивація трудової діяльності. В умовах існуючої ринкової конкуренції кожне підприємство прагне розробити та реалізувати свою мотиваційну політику, яка повинна відповідати ряду вимог та слугувати майданчиком для подальшого розвитку підприємства за рахунок раціонального використання трудового потенціалу.

Ключові слова: мотивація, трудовий потенціал, персонал, види мотивації праці, методи мотивації трудової діяльності, фактори активізації трудової діяльності працівників, фактори впливу на поведінку персоналу, вимоги до системи мотивації, ефективне управління трудовим потенціалом, промислове підприємство.

В статье рассмотрены основные виды и методы мотивации, факторы влияния и активизации трудовой деятельности работников, освещены основные требования к системе мотивации в рамках управления трудовым потенциалом промышленного предприятия. Определено, что эффективным способом управления персоналом является мотивация трудовой деятельности. Соответственно, в условиях существующей рыночной конкуренции каждое предприятие стремится разрабо-

тать и реализовать свою мотивационную политику, которая должна отвечать ряду требований и служить площадкой для дальнейшего развития предприятия за счет рационального использования трудового потенциала.

Ключевые слова: мотивация, трудовой потенциал, персонал, виды мотивации труда, методы мотивации трудовой деятельности работников, факторы влияния на поведение персонала, требования к системе мотивации, эффективное управление трудовым потенциалом, промышленное предприятие.

The article deals with the main types and methods of motivation, factors of influence and activation of labour activity of employees, the main requirements for the system of motivation in the framework of management of the labour potential at industrial enterprises. It is revealed that effective way of personnel management is the motivation of labour activity. Accordingly, in conditions of existing market competition, each enterprise seeks to develop and implement its motivational policy, which should meet a number of requirements and serve as a platform for further development of the enterprise through the rational use of labour potential.

Key words: motivation, labour potential, personnel, kinds of labour motivation, methods of labour activity motivation, activation of labour activity of employees, factors of influence on personnel behaviour, requirements to system of motivation, effective management of labour potential, industrial enterprise.

УДК 331.658;331.101.3

Біловодська О.А.

к.е.н.,

доцент кафедри маркетингу та УІД
Сумський державний університет**Кириченко Т.В.**аспірант кафедри маркетингу та УІД
Сумський державний університет**Савченко О.Ю.**аспірант кафедри маркетингу та УІД
Сумський державний університет

Постановка проблеми в загальному вигляді. Господарська практика свідчить, що одним із найважливіших факторів успішного розвитку підприємства є, беззаперечно, ефективне управління трудовим потенціалом. Людські ресурси забезпечують та організовують раціональне функціонування всіх відділів, а також стежать за процесами, які відбуваються на підприємстві. При цьому для більшості персоналу найголовнішим у роботі є мотивація, яка може бути як матеріальною, так і моральною або адміністративною. Відповідно керівництво кожного підприємства повинно прагнути до удосконалення системи мотивації та формування цілої політики управління мотивацією персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам аналізу формування та управління політикою мотивації на підприємстві, а також управління трудовим потен-

ціалом присвячена значна кількість робіт учених, зокрема, істотний внесок зробили А. Маслоу [1], Д. Мак-Клелланд [20], Ф. Герцберг [21], В. Врум [22], А. Колот [2], С. Москвичов [3], В. Соболева [4], Н. Краснокутська [5], О. Ареф'єва [6], І. Мягких [7], О. Шаманська [8], О. Кузьменко [9] та ін. Однак, при цьому **недостатньо** уваги приділялося виділенню основних вимог до створення політики мотивації на промисловому підприємстві з позиції активізації персоналу до трудової діяльності.

Постановка завдання. Метою даної статті є огляд основних видів та методів мотивації праці в системі управління трудовим потенціалом підприємства, а також факторів впливу та активізації трудової діяльності працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із найважливіших складових частин сукупного ресурсного потенціалу підприємства є його людські ресурси.

Для інтегральної оцінки кількісних і якісних характеристик людських ресурсів як джерела сукупної пропозиції праці використовують поняття «трудоий потенціал».

Трудоий потенціал – наявні в даний час і передбачувані в майбутньому трудові можливості, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками. Трудоий потенціал складається з компонентів: здоров'я, освіта, професіоналізм, моральність, мотивованість, вміння працювати в колективі, творчий потенціал, активність, організованість та ін. [10].

Складовим елементом системи управління трудовим потенціалом загалом і персоналом, зокрема, є мотивація, яка спрямована на досягнення особистих інтересів працівника та глобальних цілей діяльності підприємства. Враховуючи, що в основі трудової діяльності працівника лежать його інтереси та потреби, особливо матеріальні, то для створення тривалих мотивів його праці відповідно необхідно створювати такі умови, за яких працівник сприймав би свою працю як джерело справедливої матеріальної винагороди, визнання об'єктивної оцінки його здібностей і результатів праці, а також основою його професійного росту [12].

Мотивація – важлива загальна функція управління, без якої немислима ефективна діяльність будь-якого керівника, а відповідно й цілого підприємства. Більшість управлінських рішень має враховувати як організаційні потреби, що пов'язані з показниками діяльності, так і потреби персоналу [13].

Мотивація праці як механізм представляє собою систему, яка узгоджує багатоміжклатурні потреби, інтереси, ціннісні орієнтації й настанови, мотиви і мотиваційну структуру поведінки [12].

У своїй еволюції поняття «мотивація» пройшло ряд історичних етапів, починаючи з політики «батога і пряника» (покарання і винагороди) і закінчуючи «концепцією людських ресурсів» (сприйняття працівника як ключової фігури на підприємстві, від якої залежать кінцеві результати виробничої діяльності). Доволі тривалий час поняття «мотивація» асоціювалось з поняттям стимулювання. У наш час термін мотивація трактується по-різному. В одному випадку – як сукупність факторів, які визначають активність особистості [14], в іншому – це поняття включає в себе всі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, намагання, цілі, мотиваційні установки чи диспозиції, ідеали [15], у третьому – як процес спонукання членів організації до діяльності для досягнення цілей організації [16].

Тобто, поняття «мотивація» вживається у двох напрямках. Перший напрям розглядає мотивацію зі структурних позицій, як систему чинників, які зумовлюють поведінку (мотиви, цілі, потреби,

наміри тощо). Другий напрям розглядає мотивацію, як процес або механізм, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні. Відповідно мотивація – це складне комплексне соціально-економічне й психологічне поняття і трактувати його однозначно дуже важко.

У наш час у системі управління трудовим потенціалом підприємства прийнято виділяти кілька основних видів мотивації праці: матеріальна, адміністративна, моральна.

Матеріальна мотивація реалізується через систему оплати праці, участі працівників у прибутках. При цьому виділяють наступні види матеріальної мотивації:

- пряма – премії, відрядна оплата праці, подарунки;
- непряма – харчування на підприємстві, пільги при придбанні житла, пільги на проїзд.

Адміністративна мотивація базується на дисципліні праці, відповідальності працівника, використанні дисциплінарних заохочень і різних форм дисциплінарного покарання (догана, зауваження, звільнення з роботи).

Моральна мотивація передбачає використання системи оцінювання ділових якостей працівників та їх заслуг, виховання у них почуття гордості за свою фірму, відданості їй, відчуття необхідності, їхньої потрібності на підприємстві. Тобто, моральна мотивація реалізується через:

- можливість кар'єрного росту;
- можливість організації гнучкого графіка роботи;
- наявність права голосу при прийнятті важливих для підприємства рішень [17].

На практиці застосовуються такі методи мотивації трудової діяльності:

1. Економічні (прямі):
 - форми та системи оплати праці;
 - премії;
 - участь у прибутках;
 - виплати за відсутність невиходів на роботу;
 - оплата навчання.
2. Економічні (непрямі):
 - пільгове харчування;
 - оплата путівок працівникам на лікування ті відпочинку;
 - оплата додаткових відпусток, передбачених чинним законодавством;
 - доплата за стаж;
 - пільгове користування житлом, транспортом, спортивними спорудами;
 - встановлення надбавок до пенсій, одноразова допомога при виході на пенсію тощо.
3. Негрошові:
 - збагачення змісту та покращення умов праці, привабливість праці;
 - гнучкі робочі графіки, раціональний режим праці;

- високий рівень охорони праці;
- просування по службі;
- участь в управлінні та розподілі прибутків;
- система атестацій і співбесід.

Методи мотивації поділяються також на:

а) індивідуальні та групові;

б) внутрішні (задоволення від виконаної роботи, відчуття власної компетентності та самоповаги) й зовнішні (винагорода, що забезпечується керівником). Зовнішня винагорода безпосередньо пов'язана із системою стимулювання, яка включає три рівні: визнання заслуг працівника керівництвом, матеріальні стимули залежно від величини трудового вкладу та можливість підвищення по службі [12].

Відповідно до джерела [18] у системі мотивації праці виділяють наступні групи методів:

1. Організаційно-виробничі методи направлені на створення сприятливих передумов для трудової діяльності працівників, викликають позитивні емоції, сприяють ритмічній роботі.

2. Адміністративні методи ґрунтуються на властивих системі управління відносинах підпорядкування. Керівник, наділений відповідними повноваженнями, координує діяльність підпорядкованих йому осіб та підрозділів за допомогою комплексу організаційно-розпорядничих і нормативних документів (наказів, розпоряджень, положень, інструкцій, стандартів тощо), які носять обов'язковий і адресний характер.

3. Соціально-економічні методи спрямовані на створення гнучкої системи стимулювання працівників, на узгодження системи оплати праці з кінцевими результатами виробництва, на розробку науково обґрунтованої системи тарифних ставок і посадових окладів, напруженістю і складністю праці, завантаженістю працівника протягом зміни та умовами роботи.

4. Соціально-психологічні методи спрямовані на створення сприятливого клімату в колективі, де працівник почувається зручно. Створенню таких умов сприяють розуміння керівником соціально-психологічних процесів, які відбуваються в колективі, стиль керівництва, знання потреб, інтересів людей та вміння впливати на них, підтримка ініціативи та заповзятливості працівників, прагнення знайти нові ефективні форми організації виробництва, підвищити якість продукції.

5. Правові методи являють собою систему правил, дотримання яких повинно гарантуватися правовими нормами, що містять відомості про дозволена, посадова, заохочувальна, стимулююча чи заборонна поведінку працівників. Правові розпорядження вносять порядок та організованість, визначають правові положення посадових осіб і колективів, надають персоналу права та обов'язки відносно один одного й у кінцевому рахунку спонукають працівників до активної поведінки.

6. Інформаційно-роз'яснювальні методи призначені для підвищення рівня інформованості працівників у виробничій та невиробничій сферах.

Реалізація визначених методів підсилення вмотивованості праці передбачає:

- відповідність матеріальної винагороди працівника діяльності, яка сприяє високій продуктивності та ефективності роботи підприємства в цілому;
- виплату працівникам частки прибутку, отриманого внаслідок підвищення продуктивності їхньої праці;
- широке визнання досягнень тих людей, чий результати праці перевищують середні показники, характерні для працівників даної категорії;
- запобігання ситуаціям, де інтереси працівників суперечать інтересам підприємства;
- участь працівників у розробці показників, за якими оцінюються результати діяльності підприємства;
- уточнення і чітко визначення посадових обов'язків працівників;
- відсутність будь-яких соціальних привілеїв для керівництва, які поглиблюють диференціацію між ним і рядовими працівниками [18].

Серед факторів, які впливають на поведінку персоналу і які обов'язково необхідно враховувати в практиці мотивації трудової діяльності можна виділити наступні:

- професійна підготовка;
- фізичний тип особистості;
- рівень самосвідомості та освіченості;
- вплив зовнішнього середовища;
- психологічний клімат у колективі.

Фактори активізації трудової діяльності працівників можна розділити на три основні групи:

1. Об'єктивні: включають в себе характер виробничих відносин (соціально-економічні та інші умови трудової діяльності, наприклад, виробничі сили, що обумовлюють типові для даного суспільного ладу відносини людей до участі в процесі праці).

2. Специфічні:

- організація і оплата праці;
- змістовність праці;
- соціально-психологічний клімат в трудовому колективі;

- виробничі умови праці;
- засоби масової пропаганди;
- система сімейного виховання.

3. Суб'єктивні:

- попередній досвід;
- загальна та професійна культура;
- психологічні, демографічні та соціально обумовлені особливості людини.

На рівні підприємства система мотивації повинна ґрунтуватися на таких вимогах:

- узгодження рівня оплати праці з її результатами та визнання особистого внеску в загальний успіх;

- надання однакових можливостей щодо зайнятості та посадового просування за критерієм результативності праці;

- створення належних умов для захисту здоров'я, безпеки праці та добробуту всіх працівників;

- організація в колективі атмосфери довіри й зацікавленості в реалізації загальної мети;

- забезпечення можливостей для зростання професійної майстерності, реалізації здібностей працівників.

Комплексна система мотивації праці повинна відповідати ряду вимог:

- враховувати всі потреби й інтереси кожного окремого працівника в трудовому колективі;

- формувати мотиваційно-стимуляційну основу діяльності як в макро-, так і в мікросередовищі;

- впливати на мотиваційну свідомість працівника.

При цьому, формування активної дійової системи мотивації ґрунтується на постійному аналізі й удосконаленні відносин між:

- керівниками та їхніми підлеглими;
- роботодавцями і найманими працівниками;
- групами, що виконують споріднені функції;
- конкуруючими групами працівників [19].

Отже, раціонально сформована та організована система мотивації промислового підприємства є запорукою успішного функціонування людського потенціалу. Зокрема, високо мотивований персонал є рушійною силою підприємства, а саме: засобом реалізації поставлених планів та задач на шляху досягнення конкретних цілей та виробничо-фінансових показників.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективне управління трудовим потенціалом шляхом мотивації працівників – запорука успішного розвитку підприємства. Узагальнено трудовий потенціал характеризують, як наявні в даний час і передбачувані в майбутньому трудові можливості, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками. При цьому, мотивація – це комплексне соціально-економічне й психологічне поняття, яке можна описати, як процес спонукання персоналу (на основі їх мотивів, цілей, потреб, намірів) до діяльності для досягнення конкретних цілей підприємства.

Важливим є той факт, що в умовах підвищеної ринкової конкуренції особливого значення набуває відповідність системи мотивації ряду вимог, які слід враховувати при її впровадженні та подальшій реалізації.

При цьому, реалізація та результативність системи мотивації персоналу передбачає її постійний аналіз, з метою виявлення недоліків, їх ліквідації та вдосконалення загальної політики мотивації підприємства.

Подальші дослідження мають спрямовуватися на вивчення правил побудови ефективної політики мотивації та системи показників оцінювання ефективності мотиваційної політики промислових підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маслоу А. Мотивация и личность / Маслоу А. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
2. Колот А.М. Мотивация персонала: підручник / А.М. Колот. – К.: КНЕУ, 2005. – 337 с.
3. Москвичов С.Г. Мотивация трудовой деятельности людини / С.Г. Москвичов. – К., 1976.
4. Соболева В.М. Мотивация трудовой деятельности в условиях перехода до ринкової економіки / В.М. Соболева. – К.: Товариство «Знання» України, 2004. – 77 с.
5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / Н.С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
6. Ареф'єва О.В. Економічні засади формування потенціалу підприємства / О.В. Ареф'єва, Т.В. Харчук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7(85). – С. 71-76.
7. Мягих І.М. Аналіз та оцінка використання ресурсного потенціалу в системі споживчої кооперації / І.М. М'ягих // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – С. 136-142.
8. Шаманська О.І. Сучасні підходи до оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства / О.І. Шаманська // Електронне фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – № 3.
9. Кузьменко О.В. Обґрунтування методичних підходів до оцінки ресурсного потенціалу підприємства / О.В. Кузьменко // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1(7). – С. 280-286.
10. Волкова О.В. Ринок праці: Навчальний посібник / О.В. Волкова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 624 с.
11. Бондар В.Д. Еволюція мотивації як функції управління / В.Д. Бондар // Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації» / За заг. ред. канд. філос. наук, доц. Л.В. Квасюк. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 2. – С. 175-185.
12. Поняття, види і методи мотивації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/80388/ekonomika/ponyattya_vidi_metodi_motivatsiyi_pratsi
13. Бондар В. Мотивация як чинник підвищення ефективності управління: поняття та основні принципи / В. Бондар // Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації» / За заг. ред. канд. філос. наук, доц. Л.В. Квасюк. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 1. – С. 255-261.
14. Занюк С. Психологія мотивації: навчальний посібник / С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
15. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности / Асеев В.Г. – М.: Мысль, 1976. – 158 с.

16. Машков О. Системний підхід до керівництва організацією: функції мотивації / О. Машков, С. Мосов, Н. Нижник // Вісник УАДУ. – 1998. – № 1. – С. 132-137.

17. Види мотивації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wjournal.com.ua/vidi-motivacii.html>

18. Поняття мотивації праці, її зміст і види [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/14891-51-ponyattya-motivats-prats-zmst-vidi.html>

19. Види, фактори та методи мотивації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/economic/business/118.html>

20. McClelland D. Human Motivatoin / McClelland D. – N.Y.: Appleton, 1985. – 213 p.

21. Herzberg F. Work and the nature of man / F. Herzberg. – Chevelend: Holt, 1966. – 315 p.

22. Vroom V. Work and motivation / V. Vroom. – N.Y.: Villey, 1964. – 249 p.

REFERENCES:

1. Maslou A. (2006). Motyvatsiia y lychnost [Motivation and personality]. SPb.: Pyter (in Russian).

2. Kolot A.M. (2005). Motyvatsiia personalu [Motivation of the staff]. K.: KNEU (in Ukrainian).

3. Moskvychov S.H. (1976). Motyvatsiia trudovoi diialnosti liudyny [Motivation of human labor]. K.

4. Sobolyeva V.M. (2004). Motyvatsiia trudovoi diialnosti v umovakh perekhodu do rynkovoï ekonomiky [Motivation of labor activity in the conditions of transition to a market economy]. K.: Tovarystvo «Znannya» Ukrainy.

5. Krasnokutska N.S. (2005). Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka [Enterprise Potential: Formation and Evaluation]. K.: Tsentri navchalnoyi literatury.

6. Arefyeva O.V. (2008). Ekonomichni zasady formuvannia potentsialu pidpriemstva [Economic principles of forming the potential of the enterprise]. Current problems of the economy, no. 7(85), pp. 71-76.

7. Myahkykh I.M. (2009). Analiz ta otsinka vykorystannia resursnoho potentsialu v systemi spozhyvchoi kooperatsii [Analysis and evaluation of the use of resource potential in the system of consumer co-operation]. Current problems of the economy, no. 1(91), pp.136-142.

8. Shamanska O.I. (2013). Suchasni pidkhody do otsiniuvannia efektyvnosti upravlinnia resursnym potentsialom pidpriemstva [Modern approaches to

the assessment of the efficiency of management of the resource potential of the enterprise]. Electronic electronic publication «Effective economy», no. 3.

9. Kuzmenko O.V. (2014). Obhruntuvannia metodychnykh pidkhodiv do otsinky resursnoho potentsialu pidpriemstva [The substantiation of methodical approaches to the estimation of the resource potential of the enterprise]. Economic Nobel Bulletin, no. 1(7), pp. 280-286.

10. Volkova O.V. (2007). Rynok pratsi [Labor market]. K.: Tsentri uchbovoyi literatury.

11. Bondar V.D. (2010). Evoliutsiia motyvatsii yak funktsii upravlinnia [Evolution of motivation as a management function]. Scientific Notes. Series «Culture and Social Communications», no. 2, pp. 175-185.

12. Poniattia, vydy i metody motyvatsii pratsi [Electronic resource]. – Mode of access: http://pidruchniki.com/80388/ekonomika/ponyattya_vidi_metodi_motivatsiyi_pratsi

13. Bondar V. (2009). Motyvatsiia yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia: poniattia ta osnovni pryntsyipy [Motivation as a factor in increasing the efficiency of management: the concept and basic principles]. Scientific notes. Series «Culture and Social Communications», no. 1, pp. 255-261.

14. Zanyuk S. (2002). Psykholohiia motyvatsii [Psychology of motivation]. K.: Lybid.

15. Aseev V.H. (1976). Motyvatsiia povedenya y formirovannia lychnosti [Motivation of Behavior and Formation of Personality]. M.: Mysl.

16. Mashkov O., Mosov S., Nyzhnyk N. (1998). Systemnyi pidkhid do kerivnytstva orhanizatsiiei: funktsii motyvatsii [System approach to management of the organization: the functions of motivation]. Visnyk UADU, no. 1, pp. 132-137.

17. Vydy motyvatsii [Electronic resource]. – Mode of access: <http://wjournal.com.ua/vidi-motivacii.html>

18. Poniattia motyvatsii pratsi, yii zmist i vydy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://westudents.com.ua/glavy/14891-51-ponyattya-motivats-prats-zmst-vidi.html>

19. Vydy, faktory ta metody motyvatsii pratsi [Electronic resource]. – Mode of access: <http://subject.com.ua/economic/business/118.html>

20. McClelland D. (1985). Human Motivatoin. N.Y.: Appleton.

21. Herzberg F. (1966). Work and the nature of man. Chevelend: Holt.

22. Vroom V. (1964). Work and motivation. N.Y.: Villey.

Bilovodska O.A.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Marketing and MIA,
Sumy State University

Kyrychenko T.V.

Postgraduate Student at Department of Marketing and MIA,
Sumy State University

Savchenko O.Yu.

Postgraduate Student at Department of Marketing and MIA,
Sumy State University

MOTIVATION AS DETERMINANT OF SUCCESSFUL LABOUR POTENTIAL DEVELOPMENT AT INDUSTRIAL ENTERPRISE

The article deals with the main types and methods of motivation, factors of influence and activation of labour activity of employees, the main requirements for the system of motivation in the framework of management of the labour potential at an industrial enterprise. Economic practice shows that one of the most important factors in the successful development of an enterprise is effective management of labour potential. Human resources provide and organize the rational functioning of all departments, as well as monitor the processes taking place in the enterprise. At the same time, for most staff, the most important work is motivation, which can be both material and moral administrative. Accordingly, the leadership of each enterprise should strive for improving the system of motivation and the formation of a comprehensive policy of personnel management.

One of the most important components of the aggregate resource potential of the enterprise is its human resources. Labour potential – currently available and predictable future employment opportunities characterized by the number of able-bodied population, its professional-educational level, and other qualitative characteristics.

An integral part of the management system of labour potential is the motivation, which is aimed at achieving the personal interests of the employee and the global goals of the enterprise. In our time in the system of management of labour potential of the enterprise, it is decided to allocate several basic types of labour motivation: material, administrative, and moral. In practice, the following methods of motivation for work are used: economic direct and indirect, non-monetary. Methods of motivation are also divided into individual and group, internal and external. In the system of the motivation of labour, the following groups of methods are distinguished: organizational, production, administrative, socio-economic, socio-psychological, informational, and explanatory. Factors for activating the work of workers can be divided into three main groups: objective, specific, subjective. Consequently, a rationalized and organized system of motivation for an industrial enterprise is the key to the successful functioning of human potential.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

STRATEGIC MANAGEMENT OF INNOVATION-INVESTMENT PROJECTS OF CORPORATE ENTERPRISES

У статті розглянуто впровадження стратегії розвитку підприємств у процесі прийняття стратегічних рішень в інноваційно-інвестиційному проекті. Запропоновано структурно-логічну схему процесу прийняття стратегічних рішень в інноваційно-інвестиційному проекті. Проведено аналіз реалізації стратегії з урахуванням розробки інноваційно-інвестиційного проекту. Здійснено дисконтування грошових потоків для п'яти варіантів можливої зміни попиту на інновації корпоративного підприємства. За допомогою економіко-математичних розрахунків доведено, що у стратегічному плануванні необхідно використовувати низку бізнес-планів, оскільки кожен з них має часові межі існування.

Ключові слова: стратегія, стратегічне управління, корпоративне підприємство, стратегічні рішення, інвестиційно-інноваційний проект, економіко-математична модель.

В статье рассмотрены внедрения стратегии развития предприятий в процессе принятия стратегических решений в инновационно-инвестиционном проекте. Предложена структурно-логическая схема процесса принятия стратегических решений в инновационно-инвестиционном проекте. Проведен анализ реализации стратегии с учетом разработки инновационно-инвестиционного проекта. Осуществлено дисконтирование денежных

потоков для пяти вариантов возможного изменения спроса на инновации корпоративного предприятия. С помощью экономико-математических расчетов доказано, что в стратегическом планировании необходимо использовать ряд бизнес-планов, поскольку каждый из них имеет временные границы существования.

Ключевые слова: стратегия, стратегическое управление, корпоративное предприятие, стратегические решения, инвестиционно-инновационный проект, экономико-математическая модель.

In the article, the introduction of the strategy of enterprise development in the process of making strategic decisions in the innovation-investment project is considered. The structural-logical scheme of the decision-making process in the innovation-investment project is proposed. The analysis of the strategy implementation taking into account the development of the innovation-investment project is carried out. Discounting of cash flows for five variants of a possible change in the demand for innovation of the corporate enterprise is conducted. With the help of economic and mathematical calculations, it is proved that, in strategic planning, it is necessary to use a number of business plans, as each of them has time limits of existence.

Key words: strategy, strategic management, corporate enterprise, strategic decisions, investment-innovation project, economic-mathematical model.

УДК 65.012.2;330.341.1

Євтухова С.М.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Херсонський державний університет

Постановка проблеми. Успішна реалізація корпоративних стратегій розвитку в управлінні підприємствами багато в чому залежить від визначення ключових параметрів впровадження інновацій у процесі прийняття стратегічних рішень, які інвестиційно підкріплені. У свою чергу, цей процес сприяє підвищенню організаційного рівня діяльності корпоративних підприємств як складних виробничих систем, що включають такі підсистеми, як: багатофункціональність, гнучкість, стійкість, живучість, надійність, адаптивність.

У цьому випадку, використовуючи функціональні стратегії, які безпосередньо покладені на відділ стратегічного планування та аналізу, доцільно запропонувати економіко-математичну модель оптимізації ресурсів при впровадженні стратегії, яка б відповідала взаємозв'язку «внутрішнє середовище – зовнішнє середовище». Основним змістом економіко-математичних моделей задач стратегічного планування в рамках підприємства виступає визначення необхідного рівня «ресурсного забезпечення сталого розвитку» [2, с. 74].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження стратегічного управління інвестиційно-інноваційними процесами вивчали

такі відомі вчені, як: І.О. Бланк, Б.В. Буркинський, Н.М. Гуляєва, Е.А. Кузнєцов, О.С. Редькин [1, 2, 3, 6] та ін. Але наукові розробки ще й досі залишаються осторонь від підприємницьких структур, які не застосовують інноваційні підходи у конкретних умовах їх економічної діяльності.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка та впровадження стратегій розвитку підприємства на підставі побудови економіко-математичної моделі оптимізації ресурсів, яка знайшла відображення в розробленій комп'ютерній програмі та алгоритмі процесу вибору стратегічних рішень в інноваційно-інвестиційному проекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ефективного стратегічного управління мета підприємства полягає у створенні такої стратегії, в якій використовувалися би сильні сторони підприємства і слабкості конкурентів, а також, яка здатна нейтралізувати слабкі сторони підприємства і сильні – його суперників. Тому від того, наскільки раціонально інвестиційні ресурси розподілені, багато в чому залежить ступінь досягнення цілей, що стоять перед підприємством. Однією з основних особливостей ресурсів різної природи, якими володіє підприємство, є, як правило, їх обмеженість.

У сучасних умовах інформаційна невизначеність, яка не може бути усунена, тягне за собою ризик прийняття інвестиційних рішень. Оскільки є існування такого факту, то певний проект може бути збитковим і заплановані заходи інколи відображають зміни у своїх параметрах від запланованих за рахунок різних факторів впливу. Тому головною задачею на етапі стратегічного планування є визначення параметрів оптимального фінансового графіка при реалізації інвестиційного проекту. При цьому передбачається, що інвестор виходить, передусім, зі своїх корпоративних цілей, до яких належить мінімізація загального строку повної реалізації інвестиційного проекту і мінімізація обсягу «зв'язаних» фінансових ресурсів на кожному етапі його здійснення [4, с. 172]. При виникненні на етапі стратегічного планування визначених обмежень, які несумісні з фінансовим графіком, проводиться моделювання з метою мінімізації витрат.

Відомий стан інвестиційного потенціалу в економічному просторі залишає мало надій на те, що

оптимальне фінансування інвестиційного проекту здійснено. Тому поява витрат у фінансовому інвестуванні практично неминуха. Одним з найбільш складних у моделі є знаходження функціональних чи інших залежностей збільшення терміну реалізації підпроекту і, відповідно, всього інвестиційного проекту від величин обсяго-часових відхилень реально здійснених графіком інвестицій від оптимальних підпроектів. Інвестиції можуть бути отримані тільки у тому разі, якщо визначене підприємство привабливе для інвестування. Тому на підприємстві повинно бути чітко визначено, яким чином воно буде використовувати отримані кошти. Необхідна стратегія інвестиційної діяльності, відповідно до якої будуть чітко визначені і перелічені всі можливі варіанти її реалізації, розраховані суми залучених коштів, а також можливі вигоди від вкладення коштів саме в це підприємство.

Автором на прикладі діяльності ТОВ «Херсонська кондитерська фабрика», побудовано економіко-математичну модель, яка дає можливість

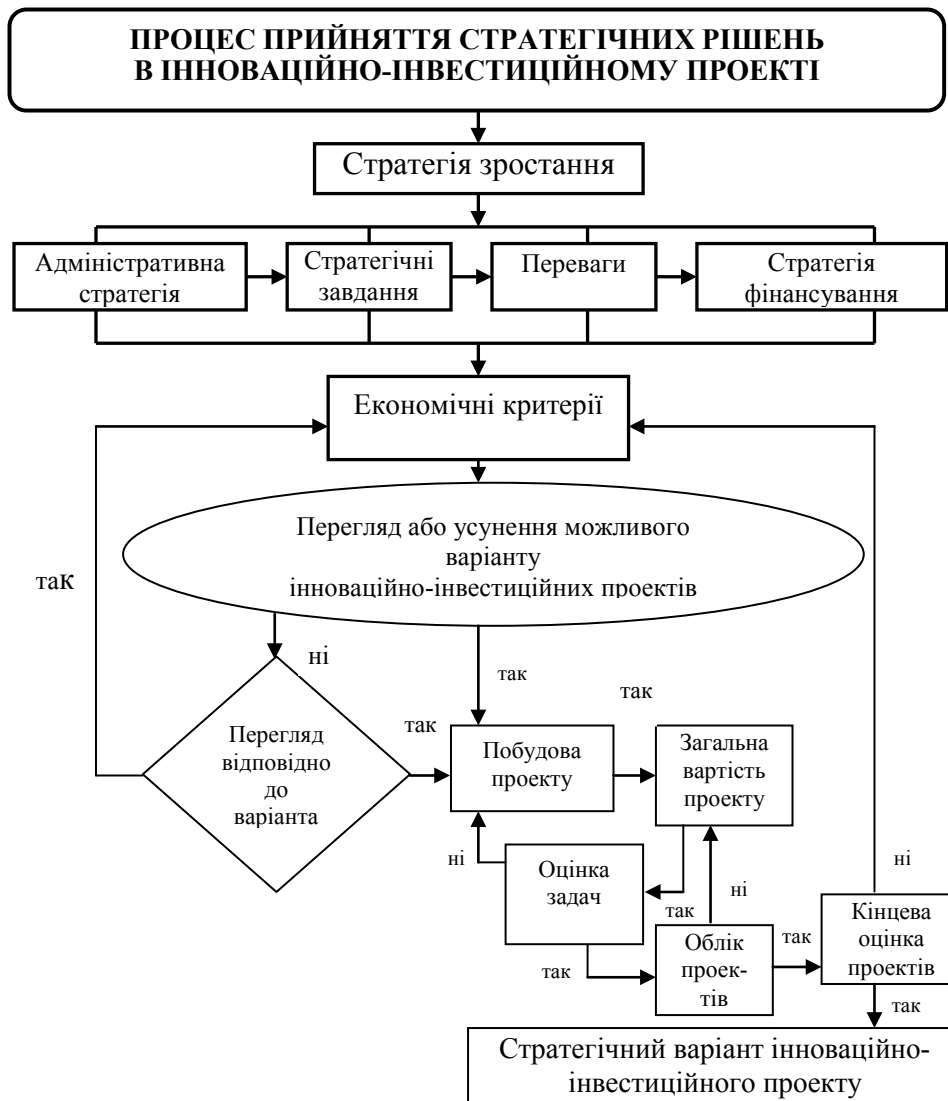


Рис. 1. Структурно-логічна схема процесу прийняття стратегічних рішень в інноваційно-інвестиційному проекті

за умови мінімально витрачених ресурсів отримати максимально можливий рівень конкурентоспроможності. Створення цієї моделі дозволило вирішити достатньо складні питання оптимізації процесу закупівлі сировини для будь-якого виробництва і на цій основі прийняти стратегічні управлінські рішення відносно збільшення виробництва одних та зменшення інших виробів; при цьому аналогічну модель можна побудувати також щодо процесу реалізації готової продукції.

На підставі запропонованої методики, на рис. 1 нами представлено структурно-логічну схему процесу прийняття стратегічних рішень в інноваційно-інвестиційному проекті, який включає розробку стратегічного плану для корпоративних підприємств, проаналізованих нами протягом нашого дослідження.

На рисунку відображено «квадрат», що відповідає перегляду відповідних чинників; «ромб» показує оцінку відповідної детермінанти процесу.

Аналізуючи ефективність стратегії, доцільно скористатись дисконтним методом окупності (Discounted payback method). Перевагами методу є те, що:

враховується концепція грошових потоків; враховується можливість реінвестування доходів і часова вартість грошей. Облік ризику в інвестиційній діяльності підприємств, що застосовують стратегічне планування, має особливе значення, оскільки від рівня ризику залежить ефективність інвестицій. Застосування оцінки ризиків в аналізі інвестицій на практиці передбачає розрахунок кількісних показників рівня ризику [1]. Найбільш відомі такі параметри, як: чистий приведений дохід; внутрішня ставка доходу; рентабельність проекту; період окупності.

Для оцінки та впровадження стратегії розвитку підприємства ми пропонуємо розробку інвестиційного проекту за даними ТОВ «Херсонська кондитерська фабрика», який можна використовувати, як приклад для інших підприємств. На підставі проведеного стратегічного аналізу на кондитерській фабриці нами запропоновано розробити інноваційно-інвестиційний проект щодо впровадження нової лінії для виготовлення відсадного печива, де головною задачею для виробника є випуск на ринок такої продукції, яка здатна забезпечити «високий рівень доходності і завою-

Показники прибутку за кожним із варіантів проекту

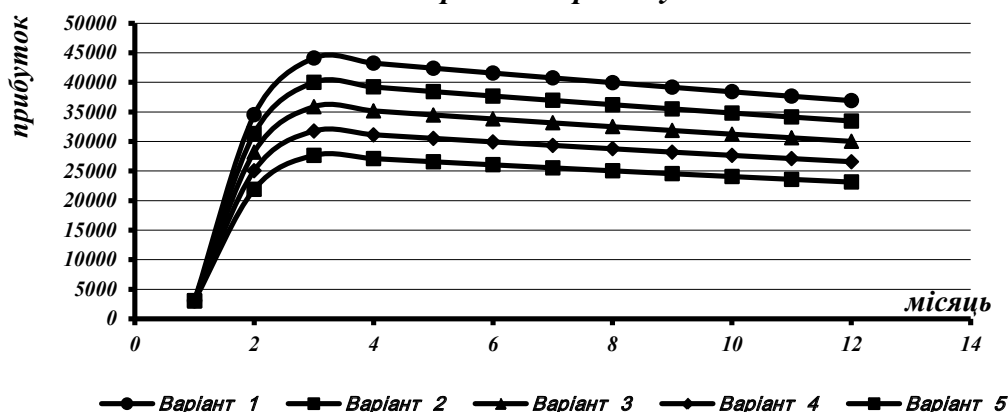


Рис. 2. Показники прибутку за кожним із варіантів проекту

Таблиця 1

Теперішня вартість грошового потоку в місяць, грн

місяць	Теперішня вартість грошового потоку в місяць, грн.				
	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	Варіант 4	Варіант 5
1	3063,725	3063,725	3063,725	3063,725	3063,725
2	34491,54	31342,75	28193,96	25045,17	21896,39
3	44105,4	39989,3	35873,3	31757,2	27641,1
4	43240,6	39205,2	35169,9	31134,5	27099,2
5	42392,7	38436,5	34480,3	30524	26567,8
6	41561,5	37682,8	33804,2	29925,5	26046,9
7	40746,6	36944	33141,4	29338,7	25536,1
8	39947,6	36219,6	32491,5	28763,5	25035,4
9	39164,3	35509,4	31854,4	28199,5	24544,5
10	38396,4	34813,1	31229,8	27646,6	24063,3
11	37643,5	34130,5	30617,5	27104,5	23591,4
12	36905,4	33461,3	30017,1	26573	23128,9

вання ринка збуту» [7, с. 81] за допомогою його ринкової новизни.

Як показує досвід, продукт, що має ринкову новизну, забезпечує на 28% приросту прибутку, ніж традиційний» [5, с. 31]. На нашу думку, стратегічного характеру набуває динаміка змін вихідного вектору підприємства, який визначає «систему змін обсягу продукції», що випускається [3, с. 333].

За допомогою розрахунків інвестиційного проекту побудуємо економіко-математичну модель використання ресурсів цього підприємства.

Теперішню вартість грошового потоку за кожним варіантом проекту зазначено у табл. 1.

На підставі проведених розрахунків та даних, що зазначені у таблиці 1, побудуємо графіки, які відображають прибуток виробництва за місяцями за кожним із варіантів проекту (рис. 2).

Визначимо момент часу (місяць) для кожного з варіантів проекту, в якому сумарне значення при-

бутку збігається з обсягом інвестицій (250 тис. грн). Для цього складемо таблицю 2, в якій розраховані так звані накопичені суми та відображені суми інвестованих коштів на поточний момент часу (місяць) за формулою:

$$S_{i+1} = S_i + S, \quad (1)$$

де: S – сума вкладу у кожний поточний місяць.

Ця таблиця дозволяє прослідкувати, у якій послідовності варіанти проекту досягнуть оптимального значення 250 тис. грн. Іншими словами, перший варіант є кращим, оскільки окупність проекту досягається на 6,7 міс., за другим варіантом – 7,5 міс., за третім – 8,3 міс., за четвертим – 9,4 міс., за п'ятим – 10,7 міс.

Для того, щоб скласти прогноз за кожним із варіантів проекту, використаємо дані проекту за 12 місяців (табл. 1) за допомогою методу найменших квадратів. Наведені дані в табл. 1, які підтверджені графічною інтерпретацією (рис. 3) свідчать

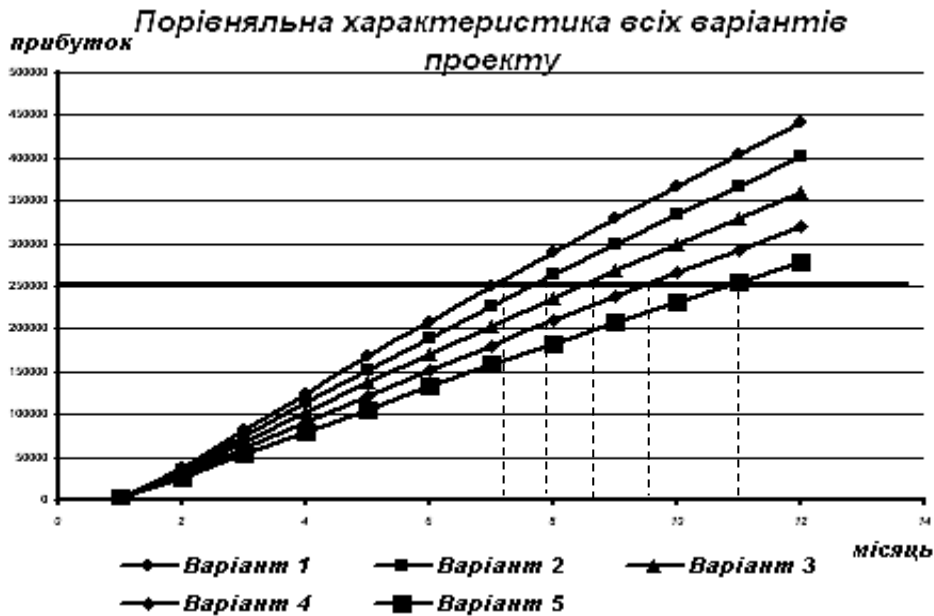


Рис. 3. Порівняльна характеристика всіх варіантів проекту

Таблиця 2

Накопичені суми інвестованих коштів

Накопичені суми					
Місяць	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	Варіант 4	Варіант 5
1	3063,725	3063,725	3063,725	3063,725	3063,725
2	37555,27	34406,475	31257,685	28108,895	24960,115
3	81660,67	74395,775	67130,985	59866,095	52601,215
4	124901,3	113600,98	102300,89	91000,595	79700,415
5	167294	152037,48	136781,19	121524,6	106268,22
6	208855,5	189720,28	170585,39	151450,1	132315,12
7	249602,1	226664,28	203726,79	180788,8	157851,22
8	289549,7	262883,88	236218,29	209552,3	182886,62
9	328714	298393,28	268072,69	237751,8	207431,12
10	367110,4	333206,38	299302,49	265398,4	231494,42
11	404753,9	367336,88	329919,99	292502,9	255085,82
12	441659,3	400798,18	359937,09	319075,9	278214,72

про те, що показники кожного з варіантів проекту є практично лінійними. Отже аналітична залежність буде мати вигляд

$$Y = \alpha_0 x + \alpha_1, \quad (2)$$

де: x_i – номер місяця ($i = 1, 2, \dots, n$);

y_i – значення відповідного показника прибутку.

Параметри залежності α_0 і α_1 підлягають визначенню. Для цього застосуємо метод найменших квадратів, згідно з яким параметри залежності розраховуються за допомогою такої формули і відображені на рис. 3:

$$\sigma(a_0, a_1, \dots, a_m) = \sum_{i=1}^n (\bar{y}_i - y_i)^2 \rightarrow \min, \quad (3)$$

де: \bar{y}_i – розрахункове значення показника;

y_i – його табличні значення (інвестиції);

σ – середньоквадратичне відхилення.

У нашому випадку:

$$\bar{y} = \alpha_0 x + \alpha_1, \quad (4)$$

тому:

$$\sigma(a_0, a_1) = \sum_{i=1}^n (a_0 x_i + a_1 - y_i)^2 \rightarrow \min, \quad (5)$$

тобто формула 5 – це умова, за якої значення параметрів буде оптимальним.

Умова оптимальності параметрів математично відповідає співвідношеннями:

$$\frac{\partial \sigma(a_0, a_1)}{\partial a_0} = 0, \quad (6)$$

$$\frac{\partial \sigma(a_0, a_1)}{\partial a_1} = 0, \quad (7)$$

які призводять до системи рівнянь

$$\begin{cases} a_0 \sum x^2 + a_1 \sum x = \sum xy \\ a_0 \sum x + na_1 = \sum y, \end{cases} \quad (8)$$

з якої знаходять значення параметрів α_0, α_1 ; вони надають екстремум середньо-квадратичному відхиленню:

$$\alpha_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - \sum x \sum x}, \quad (9)$$

$$\alpha_1 = \frac{\sum x^2 \sum y - \sum x \sum xy}{n \sum x^2 - \sum x \sum x}, \quad (10)$$

Використовуючи дані табл. 1 та можливості електронних таблиць Excel, отримаємо значення параметрів для кожного з проектів за допомогою вбудованих статистичних функцій «нахил» (параметр α_0) і «відрізок» (параметр α_1).

Відповідна аналітична залежність для першого проекту:

$$\alpha_0 = -799,71, \alpha_1 = 46408,21$$

$$\text{Вид залежності: } \bar{y} = -799,71x + 46408,21;$$

$$\text{Для другого проекту: } \alpha_0 = -725,07, \alpha_1 = 42077,2$$

$$\text{Вид залежності: } \bar{y} = -725,07x + 42077,2;$$

$$\text{Для третього проекту: } \alpha_0 = -650,45, \alpha_1 = 37746,32$$

$$\text{Вид залежності: } \bar{y} = -650,45x + 37746,32;$$

$$\text{Для четвертого проекту: } \alpha_0 = -575,81,$$

$$\alpha_1 = 33415,25$$

$$\text{Вид залежності: } \bar{y} = -575,81x + 33415,25;$$

$$\text{Для п'ятого проекту: } \alpha_0 = -501,18, \alpha_1 = 29084,32$$

$$\text{Вид залежності: } \bar{y} = -501,18x + 29084,32.$$

Отримані залежності дають можливість спланувати ситуацію на ринку, тобто розрахувати очікуваний прибуток на наступний період. У таблиці 3 відображено значення прибутку за кожним із варіантів проекту на наступні 12 місяців.

Графічний аналіз (рис. 4) показує, що за кожним із варіантів проекту простежується зниження прибутку за наявних ресурсів. Таким чином, після кожного року виробництва необхідно приймати управлінське рішення відносно перерозподілу інвестиційної суми щодо кожного нового проекту.

Підсумовуючи розрахунок інвестиційного проекту, доцільно навести зведені показники реалізації інвестиційного проекту (табл. 4).

Розробка концептуальних підходів до впровадження стратегічного планування за допомогою використання фінансових ресурсів і побудови інвестиційних проектів – одне з головних завдань стратегічного розвитку корпоративного підприємства. Як показують розрахунки, інвестиційні підприємства, одержуючи прибуток, можуть вкладати

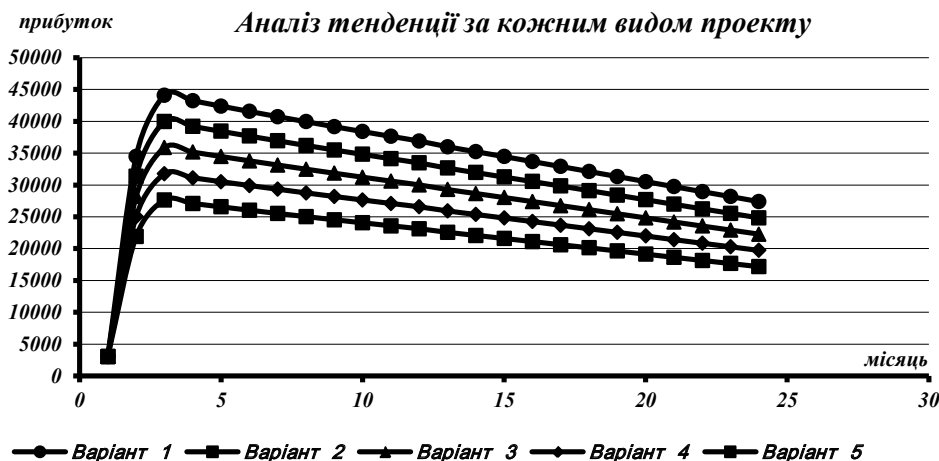


Рис. 4. Аналіз тенденцій за кожним видом проекту

його у підприємство, матеріалізуючи нарощуваний капітал, створюючи додаткові робочі місця, що зміцнює їх конкурентні позиції порівняно з іншими підприємства країни. Корпоративне підприємство виступає центром щодо автономних рішень, які мають різний характер і масштаби. При цьому кожне впроваджене управлінське рішення завжди пов'язується з фінансовою складовою, за допомогою якої досягається реалізація певної стратегії. Ці прогнозовані фінансові наслідки можуть бути критерієм вибору тих чи інших варіантів поведінки підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Для формування ефективного стратегічного управління інвестиційною діяльністю корпоративні під-

приємства повинні керуватися налагодженою системою планування, яка передбачає взаємозв'язок альтернативних стратегій при їх впровадженні та узгодження всіх управлінських ланок при реалізації запланованих завдань і цілей. Крім того, підприємство повинно не тільки залучати інвестиції, але й саме виступати у ролі інвестора. Здійснюючи вибір того чи того проекту, підприємство за допомогою вкладення своїх коштів може здійснити реалізацію власних стратегічних планів. При цьому в основі процесу прийняття стратегічних управлінських рішень інвестиційного характеру лежить оцінка і порівняння обсягу передбачених інвестицій і майбутніх грошових надходжень. Оскільки порівняльні показники належать до різних моментів часу,

Таблиця 3

Реальний та запланований розрахунок вартості грошового потоку в місяць

Місяць	Вартість грошового потоку в місяць				
	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	Варіант 4	Варіант 5
1	3063,725	3063,725	3063,725	3063,725	3063,725
2	34491,54	31342,75	28193,96	25045,17	21896,39
3	44105,4	39989,3	35873,3	31757,2	27641,1
4	43240,6	39205,2	35169,9	31134,5	27099,2
5	42392,7	38436,5	34480,3	30524	26567,8
6	41561,5	37682,8	33804,2	29925,5	26046,9
7	40746,6	36944	33141,4	29338,7	25536,1
8	39947,6	36219,6	32491,5	28763,5	25035,4
9	39164,3	35509,4	31854,4	28199,5	24544,5
10	38396,4	34813,1	31229,8	27646,6	24063,3
11	37643,5	34130,5	30617,5	27104,5	23591,4
12	36905,4	33461,3	30017,1	26573	23128,9
13	36012,01	32651,29	29290,46	25929,77	22568,97
14	35237,98	31949,50	28660,90	25372,46	22083,87
15	34463,30	31247,11	28030,79	24814,67	21598,38
16	33686,13	30542,49	27398,69	24255,11	21111,33
17	32905,08	29834,32	26763,41	23692,74	20621,86
18	32119,33	29121,90	26124,31	23126,96	20129,42
19	31328,97	28405,31	25481,47	22557,89	19634,10
20	30535,48	27685,88	24836,07	21986,56	19136,81
21	29742,17	26966,61	24190,81	21415,37	18639,64
22	28954,82	26252,74	23550,43	20848,47	18146,21
23	28182,47	25552,48	22922,22	20292,36	17662,18
24	27392,98	24836,66	22280,08	19723,91	17167,40

Таблиця 4

Зведені показники реалізації інвестиційного проекту

Стан ринку	Показники реалізації інвестиційного проекту				
	Ступінь ризику	Чиста поточна вартість, грн. (NPV)	Індекс прибутковості, разів (PI)	Період окупності, місяць (PBP)	Внутрішня норма рентабельності, % (IRR)
Високий попит (підйом)	0,2	191659,4	1,76664	6,79257	11,4
Добрий попит	0,3	150798,2	1,60319	7,48506	9,7
Середній попит	0,2	109937,1	1,43975	8,33479	7,8
Низький попит	0,1	69075,93	1,2763	9,40215	5,8
Спад	0,1	28214,79	1,11286	10,783	3,6

ключовою проблемою у даному випадку є проблема їх порівняння. Розкриваючи цю її необхідно передбачати низку факторів, які на неї впливають: зростання інфляції, вкладення власних та залучених коштів, період реалізації стратегічного планування та досвід фахівців-аналітиків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бланк І. О., Гуляєва Н. М. Інвестиційний менеджмент: Підручник / А. А. Мазаракі (заг. ред.). – К.: КНТЕУ, 2003. – 397 с.: рис. – Бібліогр.: с. 372-373.
2. Буркинський Б. В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б. В. Буркинський, Є. В. Лазарева; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса: ІПРЕЕД, 2007. – 139 с.
3. Васильев А. С. Экономико-правовые вопросы реализации инновационной функции менеджмента / А. С. Васильев, Э. А. Кузнецов // Рынкова економіка: сучасна теорія і практика управління: [зб. наук. праць / редкол.: Васильев А. С. (голова) та ін.]. – Одеса: Наука і техніка. Т. 1. – 1998. – С. 327-337. – (Вип. 1).
4. Зверяков М. И. Проблемы макроэкономического управления в переходной экономике // Рынкова економіка: сучасна теорія і практика управління: [зб. наук. праць / редкол.: Васильев А. С. (голова) та ін.]. – Одеса: Наука і техніка. Т. 1. – 1998. – С. 59-76. – (Вип. 1).
5. Кучеренко В. Р. Дослідження кон'юнктури ринку науково-технічної продукції // Рынкова економіка: Сучасна теорія і практика управління: [зб. наук. праць / редкол.: Васильев А. С. (голова) та ін.]. – Одеса: Астропринт. – Т. 4. – 2001. – С. 27-46. – (Вип. 4).
6. Редькін О. С. Сучасні стратегії та технології корпоративного управління: Монографія / О. С. Редькін, В. Реген, Н. А. Хрущ; Одес. Нац. Академія зв'язку ім. О. С. Попова. – Одеса: «Евен», 2004. – 216 с.
7. Экономика и организация предпринимательской деятельности / А. И. Бутенко, В. Р. Кучеренко,

А. С. Маркитана. – Одесса: Логос-сервис, 1998. – 137 с.

REFERENCES:

1. Blank I. O., Huliaieva N. M. (2003) Investytsiyni menedzhment [Investment management]. Kyiv: KNTEU, pp. 372-373 (in Ukrainian).
2. Burkynskiy B. V. (2007) Innovatsiina stratehiia u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku rehionu [Innovative strategy in the socio-economic development of the region]. Odesa: IPREED (in Ukrainian).
3. Vasil'ev A. S., Kuznetsov E. A. (1998) Ekonomiko-pravovye voprosy realizatsii innovatsionnoy funktsii menedzhmenta [Economic and legal issues of the implementation of the innovative function of management]. Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia (zb. nauk. prats / eds. Vasil'ev A. S.) Odesa: Nauka i tehnika, vol. 1, no. 1, pp. 327-337 (in Ukrainian).
4. Zveryakov M. I. (1998) Problemy makroekonomicheskogo upravleniya v perekhodnoy ekonomike [Problems of macroeconomic management in the transition economy]. Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia (zb. nauk. prats / eds. Vasil'ev A. S.) Odesa: Nauka i tehnika, vol. 1, no. 1, pp. 59-76 (in Ukrainian).
5. Kucherenko V. R. (2001) Doslidzhennia koniunktury rynku naukovo-tekhnichnoi produktsii [Research of market conditions of scientific and technical products]. Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia (zb. nauk. prats / eds. Vasil'ev A. S.) Odesa: Nauka i tehnika, vol. 4, no. 4, pp. 27-46 (in Ukrainian).
6. Redkin O. S., Rehen V., Khrushch N. A. (2004) Suchasni stratehii ta tekhnolohii korporatyvnoho upravlinnia [Modern strategies and technologies of corporate governance]. Odesa: «Even» (in Ukrainian).
7. Butenko A. I., Kucherenko V. R., Markitan A. S. (1998) Ekonomika i organizatsiya predprinimatel'skoy deyatelnosti [Economics and organization of entrepreneurial activity]. Odesa: Logos-servis (in Ukrainian).

Yevtoukhova S.M.Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management and Administration
Kherson State University**STRATEGIC MANAGEMENT OF INNOVATION-INVESTMENT PROJECTS
OF CORPORATE ENTERPRISES**

Using the interconnection «internal environment – external environment», an economic-mathematical model of optimization of resources is developed, which is reflected in the developed computer program and algorithm of the process of choosing strategic decisions in the innovation-investment project.

An analysis of the implementation of the innovation and investment strategy is conducted taking into account the development of an investment project and discounting of cash flows for five variants of a possible change in the demand for innovation of corporate enterprises, where, with the help of economic and mathematical calculations, it is proved that a number of business plans need to be used in strategic planning, since each of them has time limits of existence.

In the conditions of formation of effective strategic management of the creation of this model, it is possible to solve rather complicated issues of optimizing the process of purchasing raw materials for any production and, on this basis, to make strategic management decisions regarding the increase of production of one and the decrease of other products; At the same time, a similar model can be constructed also in relation to the process of implementation of finished products.

The constructed economic-mathematical model enables to obtain the maximum possible level of competitiveness provided the minimum resources are spent. This makes it possible to assert that the main task at the strategic planning stage is to determine parameters of optimal financial graphics when implementing an innovation and investment project. By choosing one or the same project, an enterprise can implement its own strategic plans by investing its own funds. At the same time, the basis of the process of making strategic management decisions of an investment nature is the assessment and comparison of the amount of projected investments and future cash receipts.

ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В РАМКАХ ЄС

PROBLEMS OF STANDARDIZATION OF UKRAINIAN MILLS PROCESSING ENTERPRISES WITHIN THE EU FRAMEWORK

Стаття присвячена визначенню проблем, що виникають у процесі стандартизації молокопереробних підприємств у рамках ЄС. Обґрунтовано доцільність створення ветеринарної системи, яка б забезпечувала захист не лише споживачів, а й тварин і навколишнього середовища. Визначено переваги, які може дати впровадження на молокопереробних підприємствах системи управління безпечністю харчових продуктів, відповідно до вимог стандарту ISO 22000. Проаналізовано діяльність вітчизняних підприємств, які пройшли сертифікацію та стандартизацію згідно європейських вимог. Визначено перспективи розвитку молокопереробних підприємств, стандартизованих згідно європейського законодавства.

Ключові слова: стандарт, стандартизація, сертифікація, Європейський Союз, європейський ринок.

Стаття посвячена определению проблем, возникающих в процессе стандартизации молокоперерабатывающих предприятий в рамках ЕС. Обоснована целесообразность создания ветеринарной системы, которая бы обеспечивала защиту не только потребителей, но и животных и окружающей среды. Определены преимущества, которые может дать внедрение на молокоперерабатывающих предприятиях системы

управления безопасностью пищевых продуктов в соответствии с требованиями стандарта ISO 22000. Проанализирована деятельность отечественных предприятий, прошедших сертификацию и стандартизацию согласно европейским требованиям. Определены перспективы развития молокоперерабатывающих предприятий, стандартизованных согласно европейскому законодательству.

Ключевые слова: стандарт, стандартизация, сертификация, Европейский Союз, европейский рынок.

The article is devoted to the definition of problems that arise in the process of standardization of dairy processing enterprises within the framework of the EU. The expediency of creating a veterinary system, which would protect not only consumers, but also animals and the environment, was substantiated. The advantages that may be introduced by the food safety management system in milk processing enterprises in accordance with the requirements of the ISO 22000 standard can be defined. The activity of domestic enterprises that have been certified and standardized according to European requirements has been analyzed. The prospects of development of milk processing enterprises, standardized according to the European legislation.

Key words: standard, standardization, certification, European Union, European market.

УДК 658.56

Закревська Л.М.

к.е.н.,

доцент кафедри економіки і права

Національний університет

харчових технологій

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань подальшого розвитку вітчизняної молокопереробної галузі на ринку ЄС є її відповідність міжнародним стандартам якості і безпеки. Тому для інтеграції українських виробників молока у світову економічну спільноту необхідна докорінна перебудова державної системи стандартизації. Доцільно виявити ключові проблеми для виходу підприємств на європейські ринки та адаптувати вітчизняні законодавчі акти до європейського законодавства. Це дасть змогу не лише забезпечити присутність вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках, але й сприятиме поліпшенню якості молочної продукції, яку пропонують товаровиробники українським споживачам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми молокопереробних підприємств щодо формування основних шляхів підвищення ефективності виробництва молока і молочних продуктів як основних продуктів споживання досліджувати В. Андрійчук, М. Ільчук, Т. Мостенська, Т. Іщенко, В. Уланчук, Р. Мудрак, І. Волкова тощо. Проте, недостатньо дослідженими залишаються проблеми, які гальмують вихід вітчизняних молокопереробних підприємств на європейський ринок. Основною з них є забезпеченість відповідної якості

та безпеки виробленої продукції, що гарантується шляхом дотримання європейських стандартів.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних проблем, що виникають у процесі стандартизації молокопереробних підприємств у рамках ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ще до недавнього часу українські виробники молочної продукції експортували свою продукцію переважно до Росії, оскільки система стандартів була схожа, хоча вимоги до якості молока були нижчими, ніж в Європі. На етапі виходу на європейський ринок українським молокопереробним підприємствам необхідно здійснити заходи, які забезпечать відповідну якість та безпеку виробленої продукції.

Під час перевірки українських підприємств представники ЄС виявили невідповідність європейським стандартам системи ветеринарно-санітарного контролю при виробництві молочної продукції, термінів зберігання, технічних умов заготівлі молокопродуктів, методів визначення жиру, мікробіологічного аналізу тощо [1, с. 54].

Порівняння європейських та національних норм дало можливість зробити висновок про невідповідність вимог щодо загального бактері-

ального обмінення. Цей показник визначає також санітарні умови отримання і первинної обробки сировини, придатність до виготовлення молочних продуктів. Однією з причин значного бактеріального обмінення молока з особистих селянських господарств є змішування декількох дрібних партій молока в одній ємності. З іншого боку, власники корів здають молоко здебільшого один раз на добу, змішуючи при цьому молоко вечірнього надою (охолоджене) і ранкового (тепле), що активізує ріст і розмноження мікрофлори. Крім того, санітарно-гігієнічні умови отримання, первинної обробки молока, його зберігання та транспортування залишають бажати кращого.

В Україні якісь виробленої продукції регулюється законами «Про безпечність та якість продовольчої сировини та харчових продуктів», «Про ветеринарну медицину», «Про забезпечення санітарного епідеміологічного благополуччя населення», «Про стандарти», «Про молоко і молочні продукти», Державними стандартами України (ДСТУ), міжнародними ДСТУ ISO, Государственными стандартами (ГОСТ) та Республіканськими стандартами (РСТ УРСР). Більшість з них містять суперечності та чітко не відображають механізм захисту споживачів, маючи декларативний характер.

Натомість, країни ЄС створили дієву ветеринарну систему, яка забезпечує захист не лише споживачів, а й тварин і навколишнього середовища (рис. 1).

У країнах, які входять до Світової організації торгівлі (СОТ) та ЄС, контроль за виробництвом харчових продуктів подвійний і здійснюється як з боку державних структур, так і з боку вироб-

ника, який застосовує систему самоконтролю для забезпечення якості та безпечності готової продукції. Характерним для міжнародного харчового законодавства є також те, що контроль за виробництвом харчових продуктів повинен бути суцільним на всьому харчовому ланцюгу «від ферми до столу». Жодна ланка цього харчового ланцюга не повинна бути поза полем зору вищезазначеного подвійного контролю.

Проаналізувавши сучасний стан молокопереробної сертифікації, ми дійшли висновку, що якість молока, що виробляється в Україні, не відповідає європейським стандартам, зокнайменше з двох причин. По-перше, якість сировини не відповідає європейським стандартам. По-друге, підприємства переважно не мають фінансових ресурсів для систематичного морального та фізичного оновлення основних засобів. Багато виробників молока і молочних продуктів використовують технологічні лінії, які встановлювалися ще за радянських часів, що не сприяє високій якості продукції. 90-95% молочних ферм в Україні потребують оновлення та реконструкції. Так само, як і близько 75 відсотків підприємств переробної галузі [2].

Водночас ще однією перешкодою на шляху до європейських ринків може стати відсутність в Україні системи виробництва молока, оскільки близько 60% цього продукту заготовляють у домашніх господарствах. Такої практики в ЄС не існує, тому довести, що за українським молоком є належний контроль, вкрай складно. Саме тому вітчизняним виробникам молокопродуктів необхідно спрямувати свої сили на зміцнення сировинної ланки «від ферми до столу».

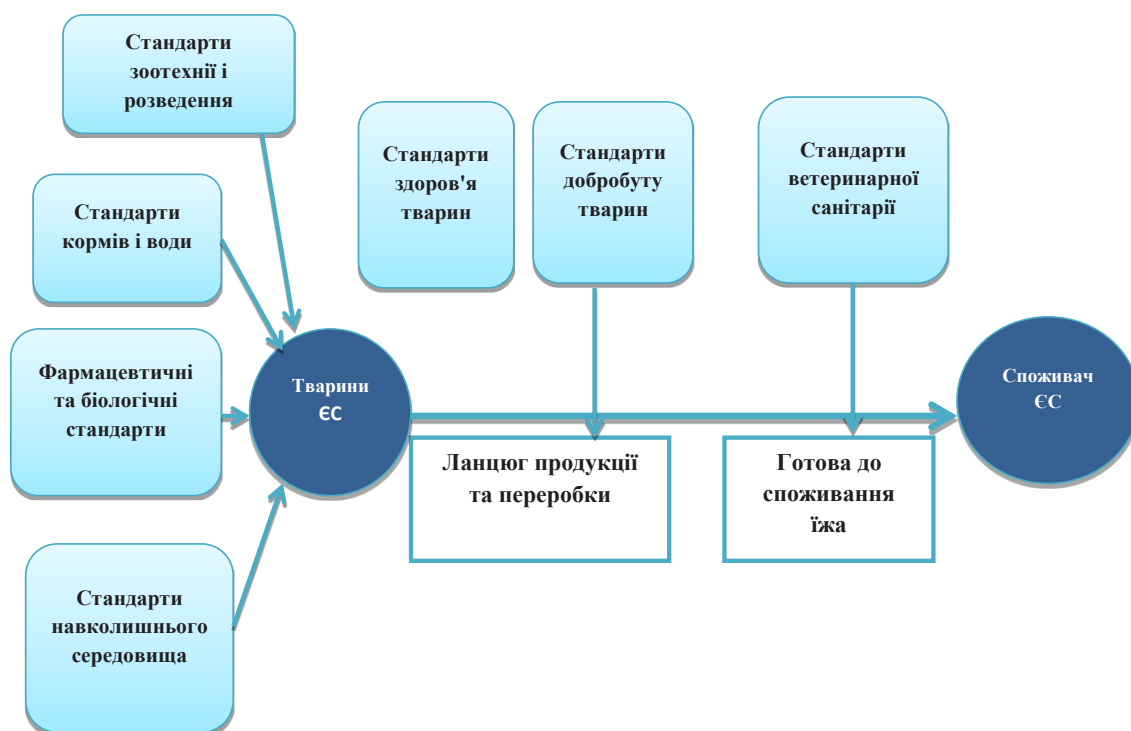


Рис. 1. Ветеринарна система ЄС захисту споживачів, тварин і навколишнього середовища

В Європі та світі система управління безпекою харчових продуктів ґрунтуються на принципах НАССР. НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points) – Аналіз Ризиків і Критичні Точки Контролю (КТК) – є науково обґрунтованою системою, що дає змогу гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації і контролю небезпечних чинників.

НАССР найкраще функціонує, якщо вона ґрунтується на семи принципах [3, с. 13]:

- 1 – проведення аналізу небезпечних чинників;
- 2 – визначення критичних точок контролю (КТК);
- 3 – визначення критичних меж для КТК;
- 4 – установлення системи моніторингу для КТК;
- 5 – установлення коригувальних дій, якщо результати моніторингу свідчать про втрату контролю в КТК;
- 6 – установлення процедур перевірки для підтвердження ефективності функціонування системи НАССР;
- 7 – установлення системи ведення документації та реєстрації даних.

До системи НАССР входить стандарт ISO 22000 «Системи управління безпекою харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга». Відповідно до цього стандарту, харчовий ланцюг («food chain» – це послідовність стадій та операцій, що включають виготовлення, оброблення, дистрибуцію, зберігання й перероблення засобів для харчування і харчових продуктів, від первинного виробництва до споживання. Так виробничий ланцюг розглядається, як єдиний процес, протягом якого повинні бути усунуті всі чинники, що можуть призвести до виробництва недоброякісної та небезпечної для здоров'я людини продукції. Забезпечення безпеки харчової продукції може бути найбільш ефективним, коли воно будується на основі системи управління якістю підприємства, відповідно до вимог ISO. Усі вимоги ISO 22000 є засадничими і призначені для використання будь-якими підприємствами, що беруть участь у ланцюзі створення харчової продукції, незалежно від їх масштабу і спеціалізації, а також безпосередньо або дотично залученими до діяльності на одному або декількох етапах ланцюга створення харчової продукції [3, с. 35].

Успішне впровадження системи управління безпекою харчових продуктів, відповідно до вимог стандарту ISO 22000, може дати молокопереробному підприємству такі переваги:

- можливість сертифікації системи управління безпекою харчової продукції підприємства на відповідність міжнародним вимогам;
- система управління, заснована на всесвітньо визнаних принципах;
- використання запобіжних засобів управління, а не боротьба з наслідками;
- документальне підтвердження безпеки виробництва продукції;

- умова виходу підприємства на міжнародні ринки;

- переваги при участі в тендерах;
- підвищення довіри споживачів до продукції, що випускається, і, як наслідок, підвищення конкурентоспроможності продукції.

Українським виробникам, які пройшли сертифікацію та стандартизацію згідно європейських вимог, з січня 2016 року було відкрито доступ на європейський ринок. До них належать: Люстдорф (Вінницька область), Молочний дім (Дніпропетровська область), Лакталіс (Миколаївська область), Гадячсир (Полтавська область), Львівський холодокомбінат, Менський сир (Чернігівська область), Роменський молочний комбінат і його філія в Недригайлові (обидва – Сумська область), Золотоніський маслоробний комбінат (Черкаська область) та філія Яготинського маслозаводу «Яготинське для дітей» (Київська область). Ці підприємства отримали дозвіл на експорт своєї продукції, завдяки дотриманню усіх санітарно-технічних норм і правил безпеки, які відповідають не лише українським стандартам якості, але й міжнародним, заснованих на принципах НАССР, які впроваджені у відповідності до вимог міжнародних стандартів ISO 22000 та ISO/TS 22002-1 [1, с. 145].

Особливо слід відзначити ті підприємства з їх структурними підрозділами, які прагнуть визнання у світі, сертифікуючи продукцію за декількома напрямками. Зокрема, філія ПАТ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» підтвердила свою відповідність вимогам двох міжнародних стандартів ISO та отримала сертифікат на систему управління безпекою харчових продуктів ДСТУ ISO 22000:2007 (НАССР) і сертифікат на систему управління якістю ДСТУ ISO 9001:2009.

Філія ПАТ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей» – це унікальний для України окремо побудований спеціалізований завод з виробництва дитячого молочного харчування. На заводі встановлено найсучасніше обладнання закритого циклу зі Швеції, Італії, Німеччини, Ізраїлю, Болгарії, Тайваню та інших країн, що виключає контакт людських рук із продукцією під час її виробництва. Окрім цього, на заводі існує власна система контролю. Величезна увага приділяється контролю якості молока та готової продукції. У сучасній лабораторії заводу здійснюється контроль всієї вхідної сировини, характеристики якої відповідають жорстким нормам законодавчих документів, а також власної специфікації підприємства. Кожна партія молока перевіряється за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками. Обов'язковому щоденному контролю підлягає і готова продукція підприємства. Для виробництва молочної продукції ТМ «Яготинське для дітей» використовується лише натуральне фермерське молоко найвищої якості

та натуральні фруктові, овочеві та ягідні наповнювачі. Технологічний процес виготовлення продукції ТМ «Яготинське для дітей» виключає додавання будь-яких консервантів, синтетичних барвників, антибіотиків та інших шкідливих харчових добавок, а також цукру. За роки свого існування ТМ «Яготинське для дітей» міцно закріпилася на лідерських позиціях у своїй категорії та претендує на завоювання ніші на ринках ЄС.

Висновки з проведеного дослідження. Для ефективного розвитку вітчизняної молокопереробної галузі необхідно, щоб продукція підприємств відповідала вимогам та стандартам ЄС, які на сьогоднішній день суттєво відрізняються від вітчизняних. Насамперед, це стосується зміни ветеринарно-санітарних вимог та державних стандартів, якими регулюється якість та безпечність молока і молочної сировини. Впровадження системи європейських стандартів вітчизняними молокопереробними підприємствами дасть змогу набуту конкурентні переваги та досягти економічного зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Крисанов Д. Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія / Д. Ф. Крисанов; НАН

України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2016. – 368 с.

2. Конкурентоспроможність виробництва молока в Україні [Електронний ресурс]: аналітична доповідь / С. Зоря, Ш. Ф. Крамон-Таубаден. – К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Режим доступу: <http://www.ier.kiev.ua>

3. Слива Ю. В. Ведення бізнесу з Європейським Союзом [Електронний ресурс]: навч. посіб. / Ю. В. Слива. – К.: НУБіП, 2015. – 50 с. – Режим доступу: http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER (pdf).

REFERENCES:

1. Krysanov D. F. (2016) *Intehratsiia ahrokharchovoho sektora Ukrainy v yedynyi normatyvnyi prostir Yevropeiskoho Soiuzu: monohrafiia* [Integration of the agro-food sector of Ukraine into a single normative space of the European Union: monograph]. Kiev: Electronic data (in Ukrainian).

2. Zoria S., Kramon-Taubaden Sh. F. (2017) *Konkurentospromozhnist vyrobnytstva moloka v Ukraini: analitychna dopovid* [Competitiveness of milk production in Ukraine: analytical report]. Kiev: Institute for Economic Research and Policy Consulting. Available at: (<http://www.ier.kiev.ua>) (accessed (05 September 2017)).

3. Slyva Yu. V. (2015) *Vedennia biznesu z Yevropeiskym Soiuzom: navch. posib.* [Doing business with the European Union]. – Kiev: NUBiP, pp, 50. – Available at: (http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER) (pdf) (accessed (25 August 2017)).

Zakrevska L.M.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at Department of Economics and Law, National University of Food Technologies

PROBLEMS OF STANDARDIZATION OF UKRAINIAN MILLS PROCESSING ENTERPRISES WITHIN THE EU FRAMEWORK

Ukrainian dairy enterprises need to take measures that will ensure the appropriate quality and safety of manufactured products. Representatives of the EU during the inspection of Ukrainian enterprises found a non-compliance with European standards of the system of veterinary and sanitary control in the production of dairy products, terms of storage, technical terms of harvesting of dairy products, methods for determining fat, microbiological analysis, etc.

The quality of Ukrainian milk does not meet European standards for at least two reasons. First, the quality of raw materials does not meet European standards. Secondly, most enterprises do not have financial resources for systematic moral and physical renewal of fixed assets.

A comparison of European and national standards made it possible to conclude that the requirements for general bacterial insemination have not been met. This indicator also determines the sanitary conditions for the receipt and primary processing of raw materials, the suitability for the manufacture of dairy products. One of the reasons for significant bacterial colonization of milk from personal farms is the mixing of several small batches of milk in one container. The sanitary conditions of obtaining, primary processing of milk, its storage, and transportation leave much to be desired.

Therefore, we substantiated the feasibility of creating a veterinary system that would provide protection for consumers, animals, and the environment. The advantages of implementing the food safety management system in dairy processing enterprises in accordance with the requirements of ISO 22000 standard are determined. The activity of domestic enterprises, which have been certified and standardized according to European requirements, is analysed. The prospects of their development are determined.

УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ КОМПАНІЇ МЕТОДАМИ БІЗНЕС АНАЛІЗУ

SECURITY MANAGEMENT OF THE COMPANY BY METHODS OF BUSINESS ANALYSIS

УДК 338

Шіковець К.О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу Київський національний університет технологій та дизайну

Квіта Г.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу Київський національний університет технологій та дизайну

Проведено глибокий аналіз господарської діяльності компанії «ІВМ». Визначені та проаналізовані основні фінансові показники. Проведено аналіз ринку збуту та розподіл виручки від реалізації продукції та послуг за сегментами. Для управління безпекою компанії пропонується застосовувати методи бізнес аналітики, зокрема, SWOT-аналіз – для виділені основних проблем та, використовуючи теорію розв'язку винахідницьких задач, визначені можливості розв'язання існуючих нагальних проблем управління.

Ключові слова: управління безпекою, методи бізнес аналізу.

Проведен глибокий анализ хозяйственной деятельности компании «ІВМ». Определены и проанализированные основные финансовые показатели. Проведен анализ рынков сбыта и распределение выручки от реализации продукции и услуг за сегментами. Для управления безопасностью компании пред-

лагается внедрять методы бизнес аналитики, а именно, SWOT-анализ – для выделения основных проблем, и используя теорию решения изобретательных задач – определены возможности решения существующих проблем управления.

Ключевые слова: управление безопасностью, методы бизнес анализа.

A deep analysis of economic activities of the company «ІВМ» is conducted. Basic financial indexes are determined and analysed. The analysed markets of sale and distribution of profit yield are from the realization of products and services after segments. To manage the company's security, it is proposed to apply business analytics methods, in particular, SWOT-analysis – for distinguishing basic problems and using the theory of decision of inventor tasks, certain possibilities of the decision of existent urgent problems of management.

Key words: management safety, methods business of analysis.

Постановка проблеми. Стабільний успіх компанії залежить від чіткого і ефективного планування діяльності, регулярного збору та акумулювання інформації про стан ринків, власні перспективи і можливості. Все вище перераховане дозволяє виробляти стратегію і тактику фінансово-господарської діяльності.

Тому з метою ефективного використання тих чи інших методів аналізу, слід розглянути їх теоретичну основу, знайти практичне застосування та порівняти можливість використання методу для будь-якого підприємства незалежно від сфери діяльності. Сучасний діловий світ неможливий без повсякденної і постійної фіксації інформації про діяльність основних гравців того чи іншого ринку. Збір інформації лежить в основі будь-якого аналізу, адже достовірність та актуальність даних дозволить керівнику прийняти правильне рішення у відповідній ситуації, здійснивши перед цим повноцінний аналіз. Тому важливість аналітичної діяльності постійно зростає зі збільшення інформаційних потоків та баз даних з корисною та необхідною інформацією. Сьогоднішній бізнес побудований таким чином, щоб уникати невизначеності в кризовому становищі та в умовах загостреної конкуренції. Вище зазначені проблеми вирішуються завдяки зусиллям бізнес аналітиків та існуючим методикам проведення аналізу.

Для забезпечення управління безпекою компанії варто застосовувати методи бізнес аналізу, суть якого полягає у дослідженні та виявленні потреб бізнесу та визначення рішення бізнес-задач. Причому, рішення часто включають в себе компонент розробки програмного забезпечення системи, але

може також включати удосконалення процесів, організаційних змін або стратегічного планування та розробки політики. А отже, застосування методів бізнес аналізу дозволить виявити проблеми бізнес діяльності компанії та забезпечить ефективне її управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних та методичних аспектів бізнес аналітики, зокрема, застосування методу SWOT-аналізу, щодо управління безпекою підприємства внесли такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В. Бариленко, І. Корніпаєв, Н. Паклін, В. Орешков, О. Барановський, О. Ареф'єва, Є. Палига Дж. Вествуд, С. Дибб, П. Дойль, Н. Куденко, Г. Завгородня, В. Терещенко, Л. Балабанова.

Постановка завдання. Оцінка ефективності функціонування компанії досить актуальна проблема сьогодення. Проведення бізнес аналізу дозволить вчасно виявляти тенденції розвитку в минулому, оцінювати сучасний стан, обґрунтовувати напрями розвитку в майбутньому та визначати ступінь ділових і фінансових ризиків. У сучасному світі велика увага приділяється управлінню безпекою підприємств з метою їх ефективного функціонування. Одним із інструментів управління безпекою компанії є використання методів бізнес аналізу. Для покращення бізнес процесів компанії «ІВМ» пропонується провести SWOT-аналіз, охарактеризувати основні показники діяльності компанії, виявити існуючі бізнес проблем. А застосування методики «ТРВЗ» – знайти шляхи вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. International Business Machines Corporation (IBM

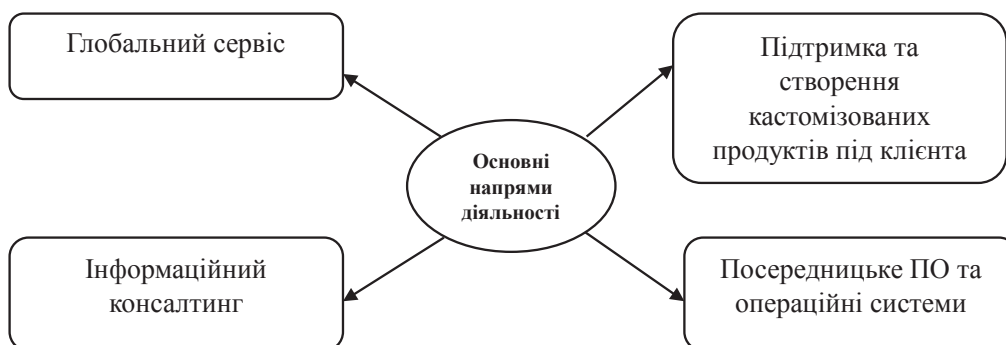


Рис. 1. Основні напрями діяльності компанії «ІВМ»

або «Блакитний гігант») – американська електронна корпорація, найбільший світовий виробник усіх видів комп'ютерів і програмного забезпечення, один з найбільших провайдерів глобальних інформаційних мереж. Причому корпорація посідає шосте місце в списку найбільших компаній світу. Враховуючи штат у 377 757 співробітників по всьому світу та дохід у \$93 млрд у 2015 р., ІВМ є найбільшою компанією у галузі інформаційних технологій у світі. У власності ІВМ більше патентів, ніж у будь-якої іншої технологічної компанії. Компанія має інженерів та консультантів у більш, ніж 170 країнах, а ІВМ Research має вісім лабораторій по всьому світі. Співробітники ІВМ здобули п'ять Нобелівських Премій, чотири Премії Тюринга, п'ять Національних Медалей за розвиток технологій, та п'ять Національних Медалей за розвиток науки [1-2].

Компанія «ІВМ» здійснює свою господарську діяльність у таких сферах (рис. 1).

Глобальний сервіс, що надає інформаційну інфраструктуру і процесингові сервіси бізнесу, включаючи аутсорсинг, глобальний процесинг, хмарне зберігання і послуги з підтримки сервісів. Компанія також надає послуги як з підтримки, так і з створення кастомізованих продуктів під клієнта. Сегмент програмного забезпечення включає як посередницьке ПО, так і операційні системи. Серед найбільш відомих програмних продуктів компанії варто відзначити WebSpheresoftware, Watsonsolutions, Tivolisoftware.

Компанія також надає послуги в області інформаційного консалтингу, надає готові рішення зі стратегії розвитку і трансформації інформаційних систем всередині компанії, встановлення нових програм, аналітиці. За рік прибуток компанії «ІВМ» скоротився на 7% до \$ 15,8 млрд, а виручка – на 5,7% до \$ 92,8 млрд. Квартальний прибуток зменшився на 17%, і склав \$ 5,5 млрд. Дохід за три місяці знизився на 12% до \$ 24,1 млрд. Цей показник скорочується вже 11 кварталів підряд. Виручка ІВМ знижується вже три роки поспіль (табл. 1). Перспективи розвитку в нових напрямках не приносять поки що ІВМ очікуваних прибутків.

На рис. 2 представлено розподіл виручки за сегментами реалізації продуктів та послуг (рис. 2):

найбільшу частку становить ІТ-інфраструктура 37,4%; найменшу – фінансування проектів 3,7%.

Таблиця 1
Основні фінансові показники діяльності компанії «ІВМ»

Показник \ Фінансовий рік	2013	2014	2015
Рентабельність			
Валова рентабельність, %	48,1	48,6	50
Рентабельність чистого прибутку, %	15,9	16,5	13,0
Виручка			
Дохід, млрд дол. США	100	98,41	92,8
Прибуток, млрд дол. США	17	16,9	15,8
Ліквідність			
Коеф. швидкої ліквідності	1,0x	1,1x	1,0x

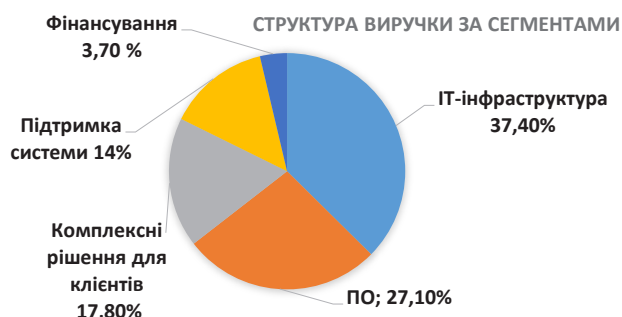


Рис. 2. Розподіл виручки за сегментами реалізації продуктів та послуг

Серед виділених сегментів головними напрямками зосередження ресурсів є сфера ІТ, програмного забезпечення та комплексні рішення для клієнтів – мають найбільшу віддачу в доході.

Основні переваги «ІВМ» є її п'ять «стратегічних імперативів»: хмара, аналіз даних, мобільна безпека, соціальна безпека, бізнес безпека. Дохід від цих підприємств виріс на 16% за рік у минулому році і склав 27% від верхньої лінії ІВМ. Усередині блоку хмар, попит на гібридні хмарні установки, швидше за все, виросте. Гібридні установки хмари об'єднують локальні і хмарні послуги для великих підприємств, які не готові перенести всі свої дані в хмари.

У минулому кварталі дохід на всі п'ять основні підрозділи компанії «IBM» – Global Services Technology, Global Business Services, програмне забезпечення, системи апаратних засобів, і Global Financing – щорічно скоротився і позначився негативно, у вигляді зниження виручки компанії на 12% через слабкі витрати клієнтів, низький попит у секторі програмного забезпечення [2-3].

Досвід діяльності компанії «IBM» говорить сам за себе, вона є найавторитетнішою та найвпливовішою організацією на ринку інформаційних технологій, завдяки цьому репутація фірми є безапелляційною та позитивною у свідомості її цільової аудиторії. Компанія активно розвиває свій бізнес у багатьох напрямках, тим самим збільшуючи свої можливості на всіх підструктурних ІТ-ринках. Товари та послуги розробляються таким чином, щоб їх споживання та використання носило комплексний характер і мало на меті підтримку купівлі продукту наданням відповідних послуг, що спрощують його застосування та підвищують ефективність від виконуваної роботи за допомогою даного товару.

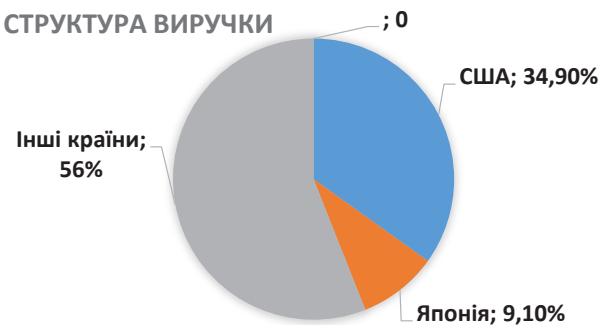


Рис. 3. Структура виручки за ринками збуту

Дорогі рішення ПЗ означають, що коливання витрат клієнтів, постраждалих від різних економічних факторів, може погіршувати фінансовий стан

верхньої лінії росту «IBM» та загальний економічний стан компанії.

Розширювати галузі діяльності потрібно шляхом інвестицій. У минулому році компанія «IBM» інвестувала \$ 1 млрд, щоб запустити спеціальний підрозділ бізнес для «Уотсон», його обробці даних платформи. І, нарешті, «IBM» ліцензує свої конструкції для напівпровідникових мікросхем, серверів та програмного забезпечення для високотехнологічних компаній на ринках

Найбільша загроза для майбутнього компанії «IBM» є конкуренція в хмарному бізнесі. Найбільш швидкозростаюча частина бізнесу хмарних «IBM», його «хмара як сервіс» бізнес, мав річний показник обігу \$ 3,8 млрд у минулому кварталі. Сукупна виручка хмар виросли на 60% до \$ 7,7 млрд. «Уотсон» IBM також стикається з жорсткою конкуренцією в прогностичній аналітиці, яка допомагає компаніям виявляти тенденції і прогнозувати поведінку клієнтів [4].

Падіння світової економіки теж негативно відбивається на стані транснаціональної компанії «IBM» – погіршує продуктивність, ефективність та капіталізацію використовуваних та одержаних ресурсів.

Основні ринки збуту компанії знаходяться в США та Японії, а виручка від реалізації продукції та послуг складає відповідно 34,9% та 9,1% (рис 3).

Для виявлення проблем бізнес діяльності компанії був проведений SWOT-аналіз [5].

Зазначимо, що SWOT-аналіз – це процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для підприємства можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкими, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства. Результати SWOT-аналізу компанії «IBM» представлений на (рис. 4).

SWOT-аналіз «IBM»	
<p>Сильні сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 5 стратегічних імператив Репутація компанії Багатогалузевий бізнес Інтеграція товарів та послуг 	<p>Слабкі сторони</p> <p>Дорогі рішення програмного забезпечення і послуг</p>
<p>Можливості</p> <ol style="list-style-type: none"> Розширити послуги та ПО Зростання попиту на хмарний сервіс 	<p>Загрози</p> <ol style="list-style-type: none"> Посилення конкуренції на ринку хмарного сервісу Повільний ріст світової економіки

Рис. 4. Результат SWOT-аналізу

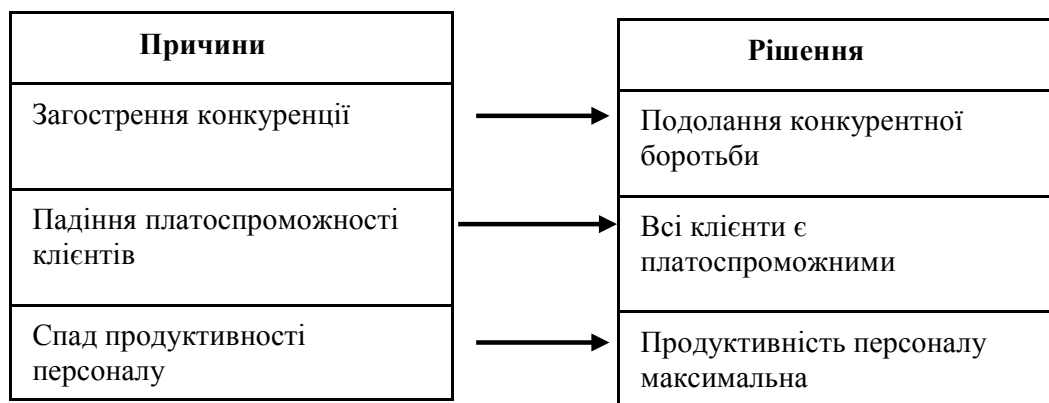


Рис. 5. Схема вирішення проблем за допомогою ТРВЗ

Для розв'язання існуючих проблем пропонується застосувати теорію розв'язку винахідницьких задач (ТРВЗ). Дана методика була розроблена Генріхом Альтшулером, який формалізував процес винахідництва й представив його у вигляді алгоритму. Згідно з Альтшулером, винахідництво полягає в усуненні протиріч всередині технічної системи. В рамках ТРВЗ було розроблено низку технік і понять для класифікації винахідницьких задач та їх розв'язання таких, як: матриця протиріч, алгоритм вирішення винахідницьких задач, закони розвитку технічних систем та інші [6].

Отже, використовуючи ТРВЗ виникає можливість отримати «ідеальну схему» розв'язання існуючих задач (рис. 5).

Подолання конкурентної боротьби означає завоювання позиції лідерства у всіх галузях діяльності компанії «IBM» шляхом активної і деякою мірою агресивної боротьби за допомогою інноваційної політики та прагнення удосконалювати «5 стратегічних імператив».

Продукти та послуги компанії «IBM» повинні повною мірою задовольняти потреби споживачів і бути для них вирішенням їхніх відповідних проблем – тоді клієнти готові будуть віддавати необхідну суму грошей за цінність, що найкраще дозволяє подолати їх протиріччя чи максимально задовольнити їх запит.

Відповідно, щоб отримати найякісніший продукт на ринку для цього треба продуктивність персоналу як механічну, так і креативну нарощувати до максимуму, тоді за рахунок створених топ-продуктів та топ-послуг, будуть вирішені всі решта проблем і отримано бажаний результат.

Важко при цьому переоцінити роль аналізу фінансово-економічної діяльності, що дозволяє об'єктивно оцінювати результати діяльності компанії в цілому та її структурних підрозділів, визначати вплив різних зовнішніх і внутрішніх факторів на основні показники діяльності, а також формувати основу фінансової політики.

Аналіз діяльності компанії характеризується численними аспектами, широта яких обумовлена багатогранністю її економічного життя. У зв'язку

з цим набір прийнятих до уваги чинників ефективності виробничо-господарської діяльності постійно змінюється в міру того, як під дією зовнішніх і внутрішніх обставин виникають нові ситуації.

Висновки з проведеного дослідження.

За допомогою ТРВЗ було надано оптимальне розв'язання існуючої проблеми – падіння економічного зростання компанії за минулий рік. Виділено насамперед головні причини даного економічного явища та сформульовано «ідеальне» вирішення цього питання. З подальшим впровадженням його на практиці. Зрозуміло, що ефективність цього методу аналітично розрахувати складно, але сутність його полягає у створенні умов, що забезпечують таку оперативну зону, що надають необхідний сценарій розв'язання існуючої проблеми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibm.com/ibm/ua/uk/>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trizland.ru/trizba/pdf-books/zrts-01-history.pdf>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marketing-ua.com/research.php>
4. Бариленко В. И. Бизнес-анализ как важный вид консалтинговых услуг // РИСК: Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция. – № 4. – 2012. – С. 202-207.
5. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: [Навч. посіб.] За ред. Л. В. Балабанової. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 301 с.
6. Альтшуллер Г. С., Шапиро Р. Б. О психологии изобретательского творчества // Вопросы психологии. – 1956, № 6. – С. 37-49.

REFERENCES:

1. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ibm.com/ibm/ua/uk/>
2. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.trizland.ru/trizba/pdf-books/zrts-01-history.pdf>
3. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.marketing-ua.com/research.php>

4. Barylenko V. Y. Byznes-analiz kak vazhnyj vyd konsaltingovыkh uslugh // RYSK: Resursy, Ynformacyja, Snabzhenye, Konkurencyja. – № 4. – 2012. – S. 202-207.

5. SWOT-analiz – osnova formuvannja marketynghovykh strateghij: [Navch. posib.] Za red. L. V. Bala-

banovoji. – 2-ghe vyd., vypr. i dop. – K.: Znannja, 2005. – 301 s.

6. Aljshuller Gh. S., Shapyro R. B. O psykholohy yzobretateljskogho tvorchestva // Voprosy psykholohyy. – 1956, № 6. – S. 37-49.

Shikovets K.O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economic Cybernetics and Marketing,
Kyiv National University of Technology and Design

Kvita G.M.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economic Cybernetics and Marketing,
Kyiv National University of Technology and Design

SECURITY MANAGEMENT OF THE COMPANY BY METHODS OF BUSINESS ANALYSIS

The company's steady success depends on a clear and efficient planning of activities, regular collection, and accumulation of market information, own prospects and opportunities. In order to provide security management, it is necessary to use business analysis methods, the essence of which is to research and identify business needs and identify business problem solving.

Therefore, in order to effectively use one or another method of analysis, it is necessary to consider their theoretical basis, find practical application and compare the possibility of using the method for any enterprise, regardless of the sphere of activity. The modern business world is impossible without daily and permanent fixing of information on the activities of the main players in a particular market. Gathering information is at the heart of any analysis because the reliability and relevance of the data will allow the manager to make the right decision in the appropriate situation, having carried out a thorough analysis before that. Therefore, the importance of analytical activity is constantly increasing with the increase of information flows and databases with useful and necessary information. Today's business is built in such a way as to avoid uncertainties in a crisis situation and in conditions of intense competition. The above problems are solved by the efforts of business analysts and existing methods of analysis.

Use of business analysis methods is one of the company's security management tools. In order to improve the business processes of IBM, it is proposed to conduct a SWOT analysis, characterize the company's key performance indicators, and identify existing business problems. And the application of the method based on the theory of solution of inventive problems to find ways to solve the problems identified.

Carrying out business analysis will allow timely identifying trends in the past, assessing the current state, justifying future trends, and determining the degree of business and financial risks.

Deep analysis of the company's economic activity is carried out, namely, the main financial indicators are characterized; the structure of revenues by the segments of the market is allocated. As a result, the main management problems are identified as a threat to the business activities of the company and ways to address them are proposed.

With the help of the theory of solution of inventive problems, the optimal solution to the existing problem is provided – a drop in the company's economic growth over the past year. First of all, the main causes of this economic phenomenon are highlighted, and the «ideal» solution of this issue is formulated with its further implementation in practice.

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ANALYTICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF ENTERPRISE COSTS

У статті розглянуто сутність та порядок розподілу загальновиробничих витрат. Проаналізовано основні підходи до поділу витрат на умовно-постійні й умовно-змінні. Запропоновано послідовність розподілу загальновиробничих витрат, наведені рекомендації щодо вибору бази розподілу з урахуванням особливостей економічного середовища і специфіки галузі виробництва спирту. Закцентовано на необхідності формувати основу організації аналітичного обліку, а саме: затверджувати в наказі про облікову політику бази розподілу як між цехами, так і між видами продукції, а також класифікатори прямих та непрямих, постійних і змінних витрат.

Ключові слова: загальновиробничі витрати, постійні й змінні витрати, база розподілу, собівартість продукції, нормальна потужність.

В статье рассмотрены сущность и порядок распределения общепроизводственных расходов. Проанализированы основные подходы к делению затрат на условно-постоянные и условно-переменные. Предложена последовательность распределения общепроизводственных расходов, приведены рекомендации по выбору базы распределения с учетом особенностей экономической среды и специфики отрасли производства

спирта. Акцентирувано на необхідності формувати основу організації аналітичного учета, а именно: утверждать в учетной политике базы распределения как между цехами, так и между видами продукции, а также классификаторы прямых и косвенных, постоянных и переменных затрат.

Ключевые слова: общепроизводственные расходы, постоянные и переменные затраты, база распределения, себестоимость продукции, нормальная мощность.

The nature and procedure of allocation of overhead cost are examined in the article. The main approaches of separation of costs on conventionally fixed and conventionally variable are analysed. The sequence of distribution of overhead costs, recommendations for choosing the base of allocation taking into account the characteristics of the economic environment and the specifics of the production of alcohol are recommended. The need to form the basis of analytical accounting, namely in order to approve the accounting policies as the distribution base between facilities and between types of products and classifiers direct and indirect, fixed and variable costs is considered in the article.

Key words: overhead costs, constant and variable costs, base distribution, cost of production, normal capacity.

УДК 657

Мельничук О.П.

к.е.н.,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. Протягом останніх років у промисловому комплексі України спостерігається тенденція зниження темпів росту обсягів виробництва. Це викликано не лише загальноекономічними факторами, а й недоліками внутрішнього управління суб'єктів підприємництва, зокрема, управління виробничими витратами. Значну частку в їх структурі займають загальновиробничі витрати, що формують різні за функціональними напрямками витрати. Вирішити проблеми управління такими витратами можливо за допомогою якісної організації та методики їх бухгалтерського обліку й аналізу, які необхідно переглядати та вдосконалювати з врахуванням специфіки економічного середовища та особливостей галузі.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню непрямих витрат приділили багато уваги закордонні та вітчизняні вчені. Значний внесок у теоретичну та методологічну основу обліку й аналізу зробили вчені: М.А. Вахрушина, К.В. Безверхній, П.С. Безруких, Ф.Ф. Бутинець, Т.Ю. Бондаренко, С.Ф. Голов, І.Д. Голошевич, О.В. Іванюта, В.О. Ластовецький, П.О. Куцик, Н.М. Малюга, О.М. Мазуренко, Л.В. Нападівська, В.О. Озеран, О.В. Олійник, В.Ф. Палій, Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер, І. Шумпетер і ряд інших. Значна кількість праць стосується питань формування економічної інформації про витрати на промислових підприємствах загалом. Але специфіка галузі виробництва спирту висуває ряд вимог до формування облі-

ково-аналітичної інформації. Проблеми бухгалтерського обліку й аналізу витрат на підприємствах галузі виробництва спирту у своїх роботах розглядали вчені П.О. Куцик, М.В. Корягін, А.В. Озеран, Е.В. Васильєва та ін. Але дослідження вчених зорієнтовані на всі виробничі витрати. Щодо питань організації та методики обліку й аналізу загальновиробничих витрат підприємств галузі виробництва спирту, то в українській науці вони досліджені недостатньо, тому потребують комплексного вивчення та вдосконалення.

Постановка завдання. Удосконалення теорії та розробка практичних рекомендацій з організації та методики обліку загальновиробничих витрат для ефективного управління підприємств галузі виробництва спирту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність та багатогранність самої економічної категорії загальновиробничих витрат зумовлює актуальність досліджень, крім того існують чинники, які прямо чи опосередковано впливають на їх розмір. До них належать: структура галузі та порядок формування собівартості підприємствах виробництва спирту, особливості сучасного економічного стану, в якому функціонують вітчизняні підприємства галузі тощо. Враховуючи це, є необхідність у раціональних методиках обліку й контролю, які б задовольняли вимогам часу та надавали інформацію для ефективних управлінських рішень.

На більшості підприємствах промисловості організація обліку, контролю й аналізу загально-виробничих витрат не відповідають потрібному рівню системності, гнучкості, динамічності. Не зважаючи на велику кількість розроблених і рекомендованих підходів до їх реалізації є ряд проблем теоретико-методологічного, методичного й організаційного характеру, які пов'язані з такими аспектами, як відсутність механізму формування інформаційної бази щодо загально-виробничих витрат, складність вибору методів розподілу загально-виробничих витрат і їх реалізації, недосконалість методики аналізу витрат та інші.

При загостренні кризових явищ на промислових підприємствах в Україні виникло чимало проблем. Однією з таких проблем є питання розвитку галузей, які утворюють дохідну частину бюджету. Відновлення втраченої галузевої функції «наповнювача» бюджету України можна досягти за допомогою активної орієнтації підприємств галузі на інтереси держави. Для ефективного розвитку галузі необхідно мати адекватний ринковим відносинам процес надання облікової інформації, що служитиме базою для прийняття управлінських рішень і оцінки як поточної діяльності, так і напрямів стратегічного розвитку галузі.

У загальній структурній побудові витрат промислових підприємств, загально-виробничі витрати мають значну питому вагу, об'єднуючи різні за функціональними напрямками витрати. Оптимізація розміру даних витрат та удосконалення методичного обґрунтування включення до собівартості для найбільш досконалого формування цього важливого у конкурентній ринковій боротьбі показника є об'єктивною потребою. Належна організація та методика їх облікового визнання, відображення, розподілу й аналізу з урахуванням особливостей економічного середовища і специфіки галузі виробництва спирту служать запорукою побудови раціональної системи управління такими витратами.

Облікове відображення загально-виробничих витрат у повному обсязі та розподіл має безпосередній вплив на достовірність формування собівартості продукції, що корелює з показниками результатів діяльності підприємства. Процес розподілу загально-виробничих витрат до постійних і змінних створює методичні труднощі, оскільки цей поділ в окремих ситуаціях має ознаки умовного.

Облікове відображення віднесення загально-виробничих витрат безпосередньо пов'язано з категорією «нормальна потужність» і віднесенням їх до постійних або змінних за ознакою реагування на зміну обсягу виробництва продукції, робіт, послуг.

Поділ загально-виробничих витрат на постійні й змінні та їх подальший перерозподіл, очевидно, створює процедурні труднощі для бухгалтерів-практиків.

Питання обліку загально-виробничих витрат найбільш наближене до економічної теорії, тому тут може виявлятися підхід, що опирається на економічну доцільність. При певних господарських операціях ті чи інші витрати відносяться до змінних, а в інших – до постійних загально-виробничих витрат (стосовно окремих статей витрат може мати місце також дилема щодо їх відображення у складі прямих чи загально-виробничих витрат або витрат періоду, наприклад, адміністративних чи збутових). Витрати на обслуговування виробництва, які беруть участь у обчисленні сукупної виробничої собівартості, прийнято поділяти на постійні і змінні [3, с. 25]. Отже, витрати належать до постійних або змінних також враховуючи поняття оцінки (зміна пропорційно до обсягу виробництва продукції). Слід зазначити, що більшість витрат все ж таки є умовно постійними або умовно змінними, тому у п. 16 П(С)БО 16 зазначено, що підприємство самостійно обирає, які витрати належать до змінних, а які – до постійних.

Перелік загально-виробничих витрат з необхідністю їх віднесення до змінних або постійних наведений у п. 15 П(С)БО 16 [5].

Підкреслимо, що змінні витрати на одиницю продукції змінюються у зв'язку зі змінами організаційно-технічних умов роботи підприємства, а постійні витрати змінюються за суттєвої зміни обсягу виробництва. Досить важко визначити, які витрати на обслуговування і управління виробництвом (цехів, дільниць) змінюються пропорційно до обсягу виробництва, а які залишаються незмінними. У зв'язку з цим велика кількість суб'єктів господарювання взагалі не виділяє серед загально-виробничих витрат змінних чи постійних, а розподіляє всю їх суму з використанням обраної бази розподілу, виходячи з фактичної потужності звітного періоду [2, с. 3].

При виборі бази розподілу слід звернути увагу на те, що між зміною загально-виробничих витрат і відповідно змінною базою розподілу існує пропорційна або майже пропорційна залежність [4].

Жодна із баз розподілу, що використовуються не є досконалою, тому доречно застосовувати різні бази розподілу, що дає змогу досягти більш обґрунтованих результатів. Обов'язково слід враховувати при виборі особливості виробництва і продукції, специфіку галузі, що виробляється.

Науковці зазначають, що у процесі виробництва виникає чимало розходжень щодо визначення оптимальної бази для розподілу непрямих витрат. Серед показників, запропонованих Національними стандартами, жоден не виділяється своєю стовідсотковою точністю й гнучкістю у використанні.

База розподілу визначає розмір списання змінних загально-виробничих витрат на формування виробничої собівартості окремого виду продукції. Вибір бази розподілу суттєво залежить від особли-

востей виробництва та формування витрат. Вкрай важливо для підприємства, відповідно до власної специфіки виробництва, правильно обирати базу розподілу загальновиробничих витрат, що безпосередньо впливає на собівартість продукції, що виготовляється.

Запроваджуючи в практику облікової роботи наукові розробки у даному напрямі слід пам'ятати, що можливі вигоди від удосконалення якості обліку загальновиробничих витрат засобами деталізації розподілу непрямих витрат повинні враховувати затрати часу й праці на процедурні аспекти та документування такого розподілу.

Для вивчення стану організації та методики бухгалтерського обліку важливо розглянути порядок розподілу загальновиробничих витрат.

Розподіл постійних та змінних витрат є досить важливим з точки зору управління витратами та обсягами виробництва, що дозволяє підприємству визначити найбільш прибуткові види продукції, за яких сума змінних витрат буде найбільш оптимальною. Дані витрати на великих промислових підприємствах мають особливий підхід до розподілу, адже визначаються не лише в цілому на підприємстві, але й між цехами основного виробництва та калькуляційними одиницями. Слід відзначити, що не всі змінні витрати відносяться на виробничу собівартість, адже частина з них (у випадку невідповідності нормальній виробничій потужності) списується до собівартості реалізації продукції.

Для налагодження дієвого механізму розподілу загальновиробничих витрат пропонуємо затверджувати в обліковій політиці бази розподілу як між цехами, так і між видами продукції, а також класифікатори прямих та непрямих витрат та постій-

них і змінних витрат, які мають формувати основу організації аналітичного обліку.

Потрібно зауважити, що повністю точно розподілити загальновиробничих витрат на постійні та змінні здійснити практично неможливо, так як деякі з них є змішаними, що містять в собі постійну і змінну частини.

Приділення уваги в основному проблемам аналітичного обліку витрат за виробами, призводить до того, що в результаті залишилися поза увагою питання управлінського обліку витрат допоміжного виробництва й розподіл його витрат, напівфабрикатний та безнапівфабрикатний методи обліку виробництва, зведений облік витрат по підприємству загалом та його зв'язок із собівартістю виготовленої продукції.

Важливо, щоб для отримання інформації кожен суб'єкт обліку та контролю мав можливість сформулювати відповідний запит до бази даних. Напрями формування інформації за запитами в ієрархічній послідовності представлено на рис. 1.

Можливе збільшення кожного з параметрів запитів для формування суми витрат за інформаційними потребами, що також необхідно врахувати. Так бюро з обліку загальновиробничих витрат найбільше необхідна інформація про загальновиробничі витрати з розгорнутою аналітичною розбивкою та використанням стандартизованих кодів і суму витрат за кожним економічним елементом для формування звітності. Планово-економічному відділу необхідна інформація про загальну суму загальновиробничих витрат центру витрат та розбивку її на аналітичні статті [1]. Слід зазначити, що створення такої бази даних вимагає застосування інформаційних технологій. Ця інформація може створюва-

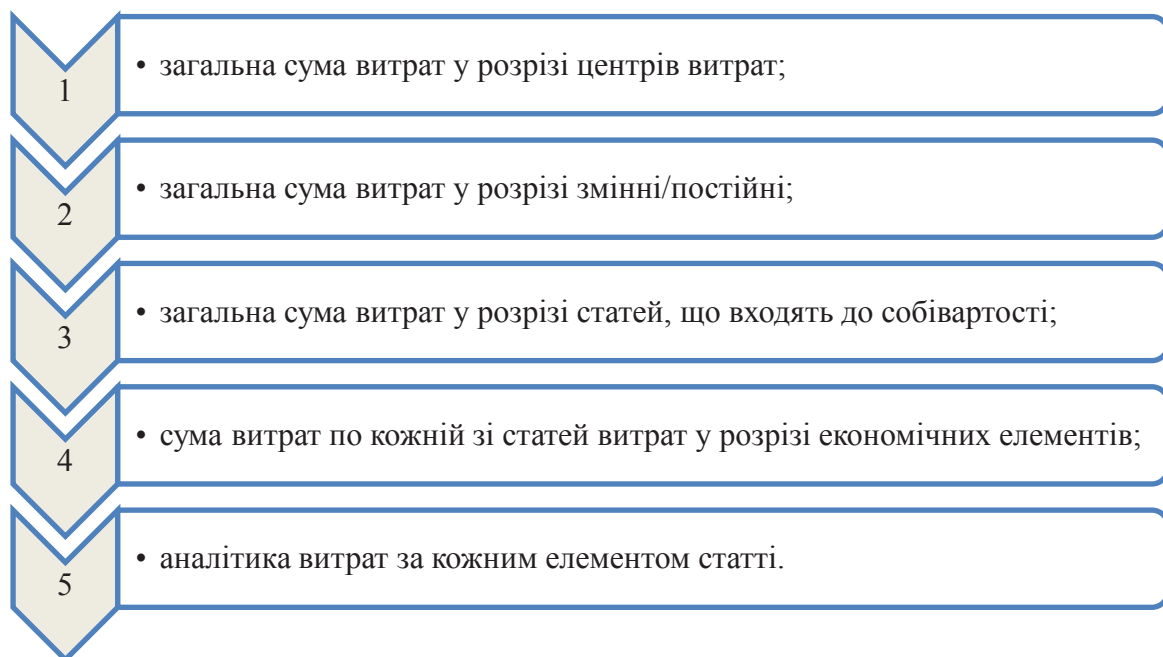


Рис. 1. Напрями формування інформації за запитами

тися на базі програмних продуктів Microsoft Access, «1С: Бухгалтерія», КІС «Галактика» тощо.

Висновки з проведеного дослідження. У ході дослідження порушувалися питання, які були спрямовані на з'ясування особливостей механізму розподілу загальнови­робничих витрат. Зокрема, в ході дослідження встановлено, що розподіл загально­виробничих витрат є багаторівневим, що обумовлено значною частиною загально­виробничих витрат, які припадають на допоміжні цехи й відповідно підлягають розподілу за окремими цехами, а також розподіл загально­виробничих витрат цехів основного виробництва та їх подальший розподіл між видами продукції. Отже, для вибору бази розподілу пропонуємо, виходячи з типу виробництва, визначати ті витрати, які найбільшою мірою впливають на величину собівартості продукції. Зазначимо, що до вибору бази розподілу необхідно підходити відповідально, оскільки від неї залежить величина виробничої собівартості продукції, яка, у свою чергу, впливає на результати діяльності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Безверхий К. В. Непрямі витрати в системі управління промислових підприємств: обліково-контрольний аспект: монографія / К. В. Безверхий. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 276 с.

2. Коцупатрий М. Облік та розподіл загально­виробничих витрат / М. Коцупатрий // Баланс. – Агро. – 2014. № 48. – С. 2-5.

3. Кравчук О. Організація обліку загально­виробничих витрат / О. Кравчук // Головбух. – 2009. – № 30. – С. 21-27.

4. Кужельний М. В. Організація обліку: [Підручник] / М. В. Кужельний, С. О. Левицька. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. Наказом Міністерства фінансів України 31.12.99 р. № 318.

REFERENCES:

1. Bezverkhyy K. V. (2013) *Nepryami vytraty v systemi upravlinnya promyslovykh pidpryyemstv: oblikovo-kontrol'nyy aspekt: monohrafiya*. K.: Tsentri uchbovoyi literatury, 276 p.

2. Kotsupatryy M. (2014) *Oblik ta rozpodil zahal'novyrobnychykh vytrat*, *Balans. Ahro*, № 48. – Pp. 2-5.

3. Kravchuk O. (2009) *Orhanizatsiya obliku zahal'novyrobnychykh vytrat*, *Holovbukh*, 2009, № 30, pp. 21-27.

4. Kuzhel'nyy M. V. (2010) *Orhanizatsiya obliku: [Pidruchnyk]*. K.: Tsentri uchbovoyi literatury, 352 p.

5. Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 16 «Vytraty», at 31.12.99 № 318, Režym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws>

Melnychuk O.P.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and International Relations,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics

ANALYTICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF ENTERPRISE COSTS

The nature and procedure of allocation of overhead cost are examined in the article. The main approaches of separation of costs on conventionally fixed and conventionally variable are analysed. The sequence of distribution of overhead costs, recommendations for choosing the base of allocation taking into account the characteristics of the economic environment and the specifics of the production of alcohol are recommended. The need to form the basis of analytical accounting, namely, in order to approve the accounting policies as the distribution base between facilities and between types of products and classifiers direct and indirect, fixed and variable costs are considered in the article.

The study raised questions that are aimed at clarifying peculiarities of the distribution of overhead cost. In particular, we found that the distribution of overhead cost is multilevel, due to a large part of the overhead costs that are attributable to ancillary departments and, accordingly, distributed for individual shops and overhead cost distribution departments of primary production and their subsequent distribution among types of products. So, for the selection of distribution base, it is important to determine those costs that mostly affect the amount of production costs. Note that the choice of base distribution must be approached responsibly because it affects the value of the production cost of products, which in turn affects the performance of the enterprise. Introducing into the practice of accounting research and development in this area, it should be remembered that the possible benefits of improving the quality of accounting of overhead costs by means of detailing the distribution of indirect costs should take into account the time expenditure and labour costs of procedural aspects and the documentation of such a distribution.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ЇЇ УПРАВЛІННЯМ

COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE: ECONOMIC BASES OF ITS MANAGEMENT

У роботі розглянута проблема вдосконалення економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства з точки зору теорії управління соціально-економічними системами. Розроблено концептуальну модель економічного механізму КС промислового підприємства. Сформовано методологічний підхід, заснований на детальному аналізі конкурентного середовища.

Ключові слова: конкурентоспроможність, промислове підприємство, механізм управління конкурентоспроможністю, конкурентне середовище.

В работе рассмотрена проблема совершенствования экономического механизма управления конкурентоспособностью предприятия с точки зрения теории управления социально-экономическими системами. Разработана концептуальная модель экономи-

ческого механизма КС промышленного предприятия. Сформирован методологический подход, основанный на детальном анализе конкурентной среды.

Ключевые слова: конкурентоспособность, промышленное предприятие, механизм управления конкурентоспособностью, конкурентная среда.

In the work, the problem of improving the economic mechanism of managing the enterprise's competitiveness from the point of view of the theory of management of socio-economic systems is considered. A conceptual model of the economic mechanism of the COP of an industrial enterprise is developed. A methodological approach based on a detailed analysis of the competitive environment is formed.

Key words: competitiveness, industrial enterprise, competitiveness management mechanism, competitive environment.

УДК 338.45:339.137.2

Фокіна-Мезенцева К.В.

к.е.н., доцент кафедри бізнес-економіки Київський національний університет технологій та дизайну

Постановка проблеми. Забезпечення сталого і успішного розвитку промислових підприємств обумовлює необхідність поступового пошуку шляхів підвищення їх конкурентоспроможності. Рівень розвитку сучасного ринку, в рамках глобалізації, вже не дає можливості забезпечувати суттєві переваги підприємства тільки за рахунок матеріальних і фінансових факторів, роблячи їх громадськими.

У даний час стає очевидними, що глибокий економічний спад, неефективна реструктуризація економіки, деіндустріалізація промислового виробництва, високий ступінь зношеності технологічного обладнання та значний відтік фінансового та інтелектуального капіталу за кордоном призвели, в кінцевому підсумку, до падіння рівня конкурентоспроможності (КС) українських підприємств. У сучасній Україні в умовах розвитку ринкових відносин слід застосовувати світовий теоретичний і практичний досвід ведення конкурентної боротьби.

Проблема оцінки та управління КС промислових підприємств України (металургійних, машинобудівних, хімічних і ін.) ускладнюється глибоким спадом промислового виробництва за роки реформ, особливо в найбільш експортно-орієнтованих його галузях, відсутність виразної промислової політики. На сучасному етапі стає очевидним той факт, що спостерігається невідповідність між можливостями використання інноваційних технологій управління і практичної їх застосування.

Незважаючи на досить велику кількість наукових розробок вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з питань управління КС і вдосконалення механізму КС промислових підприємств, теоретико-методичне обґрунтування прийняття управлінських рішень щодо забезпечення конкуренто-

спроможності поки є недостатнім. Вивчення КС підприємства надає широкі можливості для наукового дослідження шляхом вдосконалення механізму управління. Тому проблема КС промислових підприємств в Україні, є вкрай важливою, оскільки безпосередньо пов'язана з удосконаленням механізму управління КС підприємств, що і визначило актуальність даного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню теоретико-методологічних аспектів механізму управління підприємством присвячені роботи вітчизняних вчених, А. І. Амоші, Б. В. Буркинського, В. І. Захарченко, С. Н. Ілляшенко, Е. В. Коломійцевої, Я. А. Жалило, Л. І. Федулової, А. І. Яковлева та ін. Окремі аспекти проблеми КС у промисловості відображені в роботах І. Ансоффа, Л. Вальраса, Д. Доллана, М. Портера, Дж. Робінсона, Р. Уотермена, а також Г. Азоева, М. Бойко, Х. Фатхудинова, С. Яшкіна та інш. З останніх наукових досліджень можна відзначити роботи М. В. Космінської, М. Б. Крупіної, І. А. Пермінова.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування методичних положень щодо вдосконалення оцінки систем управління промисловими підприємствами для підвищення їх конкурентоспроможності, а також науково-теоретичне обґрунтування економічних основ управління КС промислових підприємств у сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні та її регіонах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Незважаючи на те, що вивчення поняття конкурентоспроможності (КС) останнім часом було приділено велику увагу в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних економістів, єдності думки з цього питання немає. Це залишає поле для спроб гли-

бокого осмислення КС як економічного феномена.

В якості найбільш загальної і відправною трактування КС підприємства як економічної категорії може бути застосоване положення про неї, як порівняльної переваги, більш високої компетентності по відношенню до інших підприємств даної галузі всередині регіонального ринку і за його межами. Конкурентоспроможність підприємства – це його здатність здійснювати прибуткову господарську діяльність в умовах конкурентного ринку, яка забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних економічних, маркетингових та інших засобів ведення ефективної господарської діяльності [1].

Автором пропонується уточнення трактування економічного терміну «конкурентоспроможність» – це володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта економічного суперництва, для досягнення переваги або інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення потреб у продукції та послугах. Пропонується розглядати КС промислового підприємства, як здатність змагатися в досягненні ідентичних цілей, займати положення на ринку, а також здатність пристосовува-

тися до змінюю ринкових умовах шляхом задоволення конкретних суспільних потреб і підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності в рамках законодавства.

У роботі А. А. Петросяна запропоновано розглядати господарську діяльність промислового підприємства, як сукупність процесів створення продукту, перетворення «входів» (вимоги споживачів при дотриманні умов (законодавства, сертифікація продукції і т.д.) і обмежень (об'єм ресурсів) у «виходи» (задоволення вимог споживачів) [2].

Виходячи з даної концепції можна запропонувати модель економічного механізму управління КС промислового підприємства (рис. 1).

У запропонованому підході під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища і вимог зацікавлених сторін відбувається формування економічного механізму управління конкурентоспроможністю промислового підприємства, центральною ланкою якого є механізм підвищення конкурентоспроможності підприємства, за допомогою якого в подальшому визначаються основні напрями підвищення конкурентоспроможності. Інструментами механізму управління конкуренто-

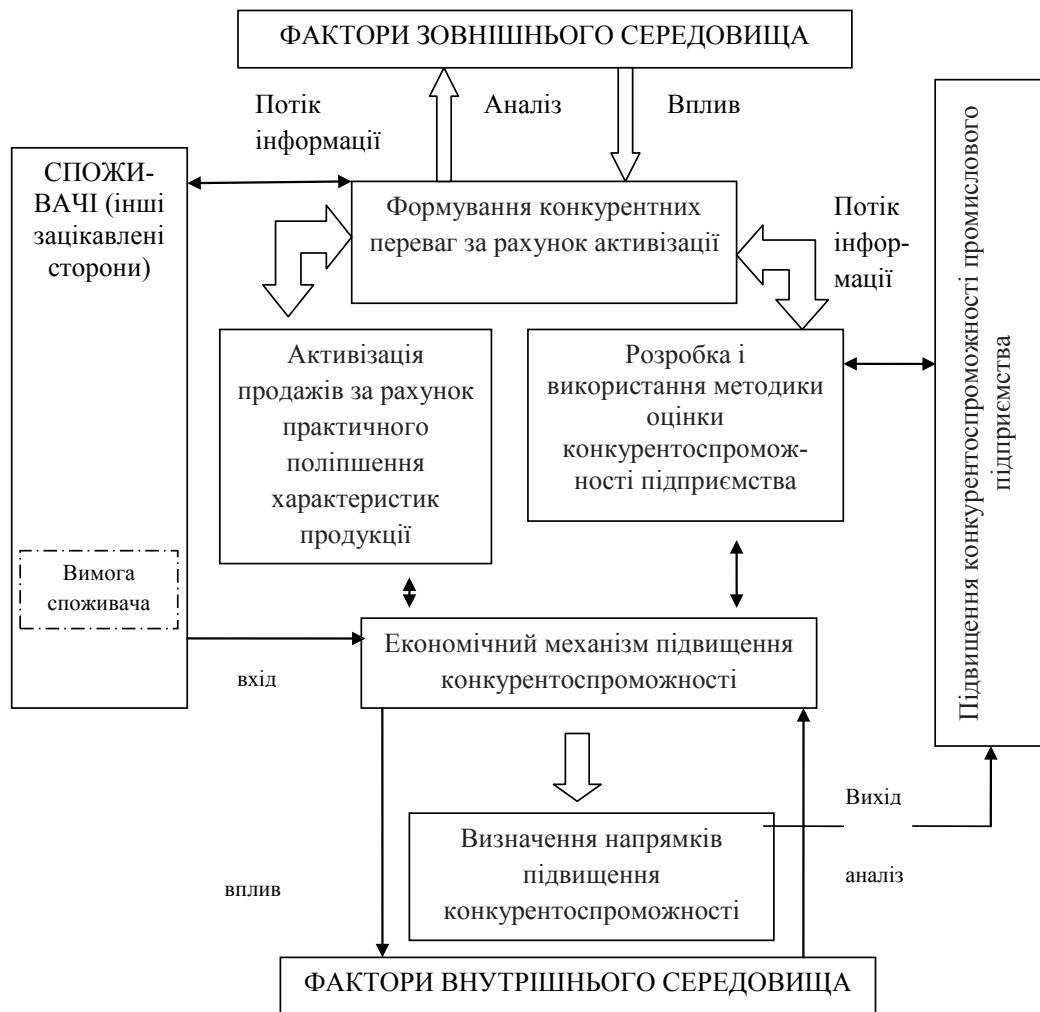


Рис. 1. Концептуальна модель економічного механізму управління конкурентоспроможністю промислового підприємства

спроможністю є: розробка та використання методики оцінки конкурентоспроможності підприємств; активізація продажів за рахунок практичного поліпшення характеристик продукції; формування конкурентних переваг за рахунок активізації інноваційних процесів. Для вдосконалення механізму управління конкурентоспроможністю промислових підприємств автором роботи пропонується підхід, відповідно до якого структура цього механізму дозволить системно та комплексно вирішувати завдання з розробки і оптимізації виробничої, інвестиційної і фінансової політики; ефективно використовувати матеріальні, фінансові та людські ресурси.

Конкурентна стратегія промислового підприємства орієнтована на досягнення конкурентних переваг, які забезпечують найкраще і стійке довгострокове фінансове становище підприємства, а також завоювання міцних позицій на ринку. Основні рішення щодо стратегічної орієнтації підприємства розробляються на вищому рівні його керівництва і носять найзагальніший характер. Конкретизація стратегічного вибору стосовно реальної конкурентної ситуації в ринкових сегментах, реальним ресурсним і організаційним можливостям підприємства здійснюється на середньому рівні керівництва в рамках формування конкурентної стратегії.

Глобальна криза, що склалася в Україні економіко-політична обстановка зачепили основні промислові галузі в рамках практично всіх господарських регіональних комплексів. Сильніше за всіх виявилися зачеплені спадом виробництва: машинобудування, хімічна, вугільна і металургійна промисловість. Наприклад, у хімічній галузі в період 2014-2017 рр. спад промислового виробництва склав більше 48,7%, у машинобудуванні – до 31,6%, у вугільній промисловості – до 59,8%.

Аналіз існуючих підходів до вдосконалення механізму управління КС промислових підприємств говорить про те, що існують гостра потреба у використанні різних економіко-математичних методів. До загальних недоліків методів підвищення КС підприємства належать: вони неефективні в умовах становлення ринкових відносин і дають неповну характеристику оцінюваних підприємств. Також певні недоліки притаманні методикою відомості різномірних і неоднорідних показників (наприклад, рівня продуктивності праці та ймовірності банкрутства підприємства) до єдиного показника КС господарюючого суб'єкта.

Автором запропоновано методичний підхід, заснований на детальному аналізі конкурентного середовища, «зовнішніх чинників» і «внутрішніх чинників» діяльності промислового підприємства машинобудування. Для економіко-математичного обґрунтування напрямів удосконалення механізму управління конкурентоспроможністю маши-

нобудівного підприємства автором пропонується використовувати оптимізаційну модель, багатокритеріальних показників конкурентоспроможності з урахуванням специфіки кризової ситуації бюджетно-фінансової сфери і пріоритетності технологічних показників.

Вихідним положенням моделі приймемо цільову установку на максимізацію прибутку (ПР) від виробництва продукції:

$$ПР = \sum_{i=1}^n (BP_i - ЗПР_i) \rightarrow \max, \quad (1)$$

де: BP_i – виручка від реалізації продукції за i -му підприємству;

$ЗПР_i$ – витрати на виробництво і реалізацію продукції по i -му підприємству.

З урахуванням виникнення проблеми оцінки рівня конкурентоспроможності на основі агрегування великої кількості різноманітних факторів, введемо систему обмежень.

1) Обмеження за ступенем мінімально надходжень платежів до бюджету:

$$\sum_{i=1}^n (BP_i - ЗПР_i) * h_i \geq H, \quad (2)$$

де: h_i – агрегована ставка податкових надходжень до регіонального бюджету по i -му підприємству; H – мінімально допустима величина податкових надходжень.

2) Обмеження за інвестиційними ресурсами:

$$\sum_{i=1}^n (BP_i - ЗПР_i) * K_i \leq K, \quad (3)$$

де: K_i – коефіцієнт питомого споживання інвестиційних ресурсів на 1 грн продукції для i -ого підприємства; K – обсяг інвестиційних ресурсів.

3) Обмеження із забезпеченості основними виробничими фондами:

$$\sum_{i=1}^n (BP_i - ЗПР_i) * O_i \leq O, \quad (4)$$

де: O_i – коефіцієнт забезпеченості основними фондами виробництв 1 грн продукції i -ого підприємства; O – загальний обсяг основних виробничих фондів

4) Обмеження за ціною одиниці продукції в порівнянні з вітчизняними і зарубіжними аналогами:

$$\sum_{i=1}^n (BP_i - ПР_i) * C_i \geq C, \quad (5)$$

де: C_i – ціна одиниці вітчизняної продукції i -ого підприємства;

C – ціна вітчизняної продукції в порівнянні із закордонними аналогами.

5) Обмеження із використання робочої сили:

$$\sum_{i=1}^n (BP_i - ЗПР_i) * l_i \leq L, \quad (6)$$

де: l_i – коефіцієнт використання робочої сили на виробництво 1 грн продукції i -ого підприємства; L – загальна чисельність працівників підприємства.

Пропонований методичний підхід заснований на комплексному аналізі розвитку конкурентного середовища та рівня монополізації товарних ринків, при доповненні оптимізаційною моделлю і факторами (інвестиційні ресурси, виробничі фонди, ціна продукції та ін.). Все це дозволяє, на думку автора, більш гнучко підходити до процесу управління підвищенням конкурентоспроможності конкретного підприємства по відношенню до інших підприємств, а також удосконалювати механізми розвитку конкуренції у промисловості на регіональному та національному рівні з метою стратегічного проникнення на нові ринки і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

У цілому аналіз показує, що до теперішнього часу в Україні відсутня єдина методика комплексної кількісної оцінки КС промислового підприємства, необхідність у якій гостро назріла. Удосконалення механізму управління конкурентоспроможністю підприємства вимагає всебічного підвищення ефективного використання обмежених ресурсів для зростання рентабельності виробництва і нарощування конкурентного потенціалу.

Відповідно до науково-методологічних основ організації процесу управління конкурентоспроможністю промислового підприємства, численні фактори, що впливають на продуктивність використання економічних ресурсів і визначають конкурентні переваги господарюючого суб'єкта, можуть бути зведені в два блоки, один з яких об'єднує так звані фактори базування, інший – фактори конкурентної середовища. Взаємодіючи і доповнюючи один одного, відмічені блоки факторів конкурентоспроможності: визначають операційну ефективність і стратегічне позиціонування. Ключовими складовими останнього є інноваційна активність підприємства і його стратегічна адаптація на ринку.

З наведеної логіки випливає, що ефективність використання наявних у підприємства економічних ресурсів може бути охарактеризована і, у кінцевому рахунку, зведена до оцінки його операційної ефективності, інноваційної активності та ринкової адаптивності.

З метою врахування впливу операційної ефективності, інноваційної активності та ринкової адаптивності на рівень конкурентоспроможності, що оцінюється за допомогою єдиного критеріального показника, А. А. Петросян пропонує використовувати інтегрально-індексний метод побудови моделі. Суть цього методу зводиться до розрахунку індексів (коефіцієнтів) операційної ефективності діяльності підприємства, його інноваційності та адаптивності, подальшої їх інтеграції (множення) і обчислення кореня відповідного ступеня. Модель розрахунку критерію, що забезпечує комплексну кількісну оцінку рівня конкурентоспроможності підприємства, буде виглядати наступним чином:

$$K = \sqrt[3]{K_{\text{э}} * K_{\text{и}} * K_{\text{а}}}, \quad (7)$$

де: К – критерій оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства;

$K_{\text{э}}$ – коефіцієнт операційної ефективності; $K_{\text{и}}$ – коефіцієнт інноваційності; $K_{\text{а}}$ – коефіцієнт адаптивності.

Перший з коефіцієнтів (індексів) у натуральному вираженні (7) відображає операційну ефективність діяльності підприємства, результатом якої є пропоновані їм товари і послуги. Успішність цієї діяльності визначається тією сумою, яку споживачі готові заплатити за продукцію підприємства. І якщо сума виручки від продукції перевищує сукупні витрати на всі необхідні види діяльності по її виробництву і збуту, підприємство функціонує рентабельно, що свідчить про прийнятний рівень його операційної ефективності.

Другий коефіцієнт відображає інноваційну діяльність, що зачіпає науково-дослідну, виробничу, організаційну, фінансову та інші сторони функціонування сучасного підприємства і, що враховує всі нововведення, що забезпечують економію витрат виробництва і додатковий прибуток.

Третій коефіцієнт відображає адаптивність підприємства – це оцінка того, наскільки своєчасно і гнучко дозволяє система управління реагувати на мінливі обставини діяльності. У кількісному вигляді відображає, наскільки стійкою є діяльність на досліджуваному підприємстві або в підрозділі при дестабілізуючим вплив зовнішніх і внутрішніх факторів в умовах конкуренції. [2]. Описані вище коефіцієнти в сукупності характеризують конкурентоспроможність господарюючого суб'єкта.

Ці критерії, на наш погляд, об'єднують в собі абсолютну більшість факторів, що впливають на діяльність підприємства в умовах ринку і визначають перспективи його функціонування і розвитку, що в результаті забезпечує максимальну достовірність очікуваних результатів. Конкурентоспроможність підприємства – це його реальна і потенційна здатність у реальних умовах проектувати, виробляти і збувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками більш привабливі для споживачів, ніж товари їх конкурентів. При цьому особлива роль належить саме здатності максимально використовувати наявний потенціал успішних дій.

Процес управління конкурентоспроможністю підприємства являє собою сукупність засобів і методів, за допомогою яких здійснюється вплив на весь наявний внутрішній потенціал підприємства, на керовані параметри зовнішнього середовища, з урахуванням тенденції ринкової ситуації з метою отримання бажаного рівня конкурентоспроможності. Для цього рівня необхідно комплексне функціонування всіх елементів механізму. Принципова схема процесу управління конкурентоспроможністю на рівні підприємств представлена на рис. 2.

Іншими словами, процес управління конкурентоспроможністю на підприємстві – це розробка цілей діяльності; аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність; проведення оцінки конкурентоспроможності та вироблення напрямів керуючого впливу на формування конкурентоспроможності.

Щоб отримати можливість управління досягненням конкурентної переваги, підприємству необхідно визначитися з факторами, завдяки яким ці переваги досягаються. Під фактором конкурентної переваги в роботі розуміється конкретний компонент зовнішнього або внутрішнього середовища підприємства, за яким воно перевершує своїх конкурентів.

Те, як довго можна утримувати конкурентну перевагу, залежить в кінцевому рахунку, від трьох чинників: джерело переваги, кількість наявних у підприємства джерел конкурентних переваг, здатність генерувати нові переваги. Всі три групи здійснюють взаємний вплив одна на іншу і формують базовий рівень конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз літератури показав недостатню розробленість проблематики і методичних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємств.

На думку І. А. Пермінінова, найбільш актуальними для вітчизняних машинобудівних підприємств сьогодні можна вважати наступні проблеми управління конкурентоспроможністю:

- систематизація і ранжування факторів конкурентоспроможності підприємств;
- визначення системи показників, які комплексно характеризують конкурентоспроможність машинобудівного підприємства;
- оцінка реального рівня конкурентоспроможності на основі системи показників;
- вибір оптимальної для конкретного підприємства програми підвищення конкурентоспроможності;
- формування системи управління конкурентоспроможністю підприємства;
- розробка факторів і процедур розробки та реалізації управлінських рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємств [3].

Встановлено, що управління конкурентоспроможністю на рівні підприємства є управління процесом формування, підтримки конкурентних переваг і подолання конкурентних слабкостей. Основна мета управління конкурентоспроможністю



Рис. 2. Процес управління конкурентоспроможністю підприємства

фірми – створення конкурентних переваг, забезпечення досягнення запланованих економічних показників діяльності шляхом найкращого задоволення потреб споживачів у даному виді продукції.

В основі системи управління конкурентоспроможністю підприємства лежить управління її факторами з метою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності.

Тому дану систему часто називають системою забезпечення конкурентоспроможності підприємства або системою формування конкурентоспроможності. Типовий зміст ключових компонентів системи управління конкурентоспроможністю фірми промислових підприємств можна представити у вигляді схеми на рис. 3.

Найважливішим пунктом формування системи управління конкурентоспроможністю на рівні підприємства є встановлення цілей як для системи в цілому, так і для окремих її підсистем і навіть елементів. Критерієм функціонування системи управління конкурентоспроможністю є підвищення стійкості функціонування підприємства в довгостроковій перспективі. Будь-яке рішення, прийняте в рамках управління конкурентоспроможністю, приймається в кінцевому підсумку заради зміцнення фінансового стану підприємства. Це

стає цільовою настановою в роботі відділів і служб підприємства.

Під системою управління конкурентоспроможністю підприємства будемо розуміти сукупність взаємозалежних елементів, які функціонують в часі, як єдине ціле, вирішуючи при цьому свою основну задачу – забезпечити досягнення запланованих економічних показників діяльності шляхом найкращого задоволення потреб в даному виді продукції.

Висновки з проведеного дослідження.

Результати дослідження показують, що процес управління КС промислового підприємства являє собою сукупність засобів і методів, за допомогою яких здійснюється вплив на весь потенціал підприємства, на керовані параметри зовнішнього середовища з урахуванням тенденції ринкової ситуації з метою отримання бажаного рівня конкурентоспроможності. Невід'ємним елементом управління КС промислових підприємств є оцінка його конкурентних можливостей, яка проводиться з метою визначення положення на ринку і шляхів його поліпшення. При цьому забезпечення КС промислових підприємств залежить від ступеня обґрунтованості прийнятих управлінських рішень.

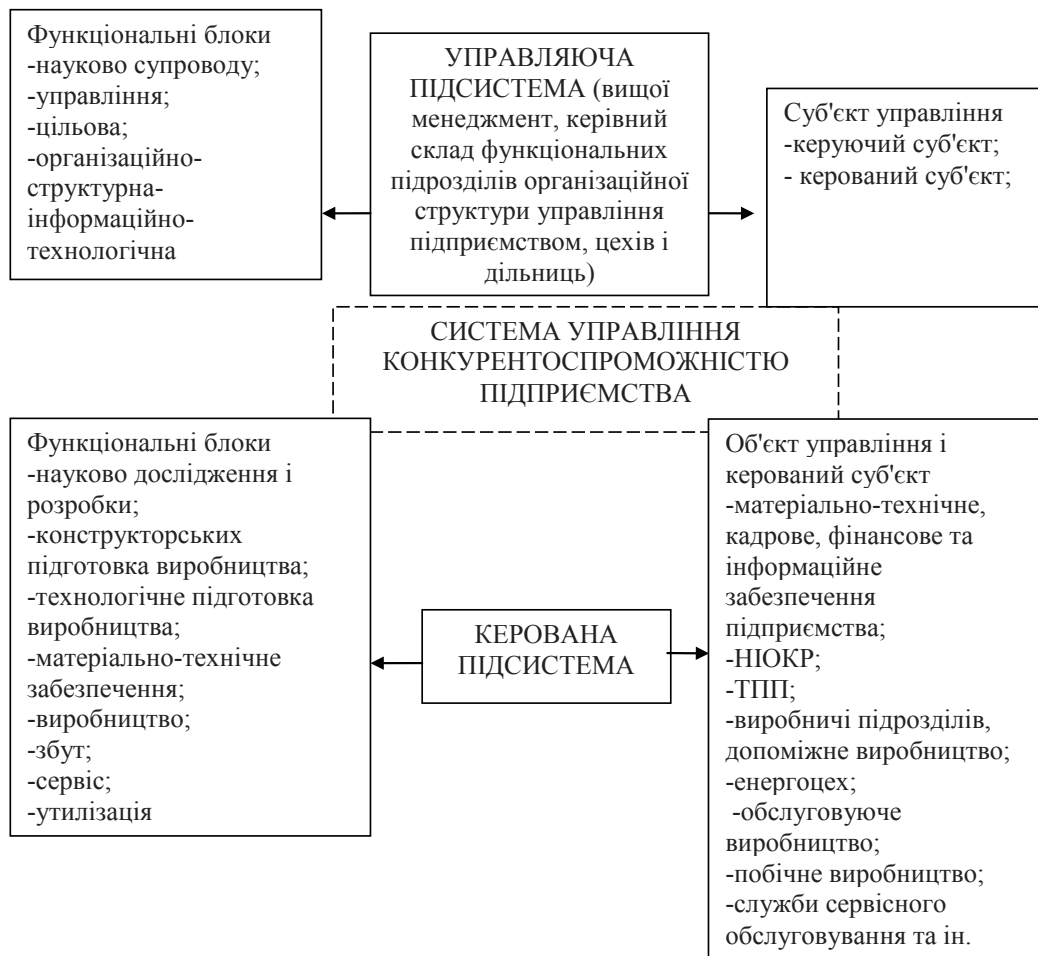


Рис. 3. Система управління конкурентоспроможністю машинобудівного підприємства

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дубницький В. І. Конкуренція, конкурентоспособность, рыночная конъюнктура. Учеб. пособие / В. І. Дубницький, В. В. Комирна, Н. Ю. Науменко, О. В. Овчаренко: под науч. и общ. ред. д.э.н., проф. В. І. Дубницкого. – Днепропетровск: ГВУЗ «УДХТУ», 2016. – 400 с.
2. Петросян А. А. Совершенствование механизма управления конкурентоспособностью промышленных предприятий: Автореф. дис. ... к.э.н.: 08.00.05. – Петросян Андрей Арамансович. – М.: ВПО «МГУ», 2010. – 25 с.
3. Перминов И. А. Организационно-экономические основы управления конкурентоспособностью предприятия машиностроения: Автореф. дис. ... к.э.н.: 08.00.05. -Перминов Игорь Анатольевич. – М.: МГНУ, 2011 – 30 с.

REFERENCES:

1. Dubnytskyi V.I., Komyrna V.V., Naumenko N.Yu., Ovcharenko O.V. Konkurentsya, konkurentosposobnost, rinochnaia koniunktura (2016) [Competition, competitiveness, market state of affairs]. Dnipropetrovsk: UDXTU (in Ukrainian).
2. Petrosian A.A. Sovershenstvovanye mekhanizma upravleniya konkurentosposobnostiu promishlennikh predpriyatiy (2010) [Perfection of management mechanism by the competitiveness of industrial enterprises] (PhD Thesis), Moscow: VPO «MGU» (in Russian).
3. Permynov Y.A. Orhanyzatsyonno-ekonomycheskye osnovy upravleniya konkurentosposobnostiu predpriyatiya mashynostroeniya (2011) [Organizational-economic bases of management of competitiveness of the enterprise of mechanical engineering] (PhD Thesis), Moscow: MGNU (in Russian).

Fokina-Mezentseva K.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Business Economics
Kyiv National University of Technologies and Design

COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE: ECONOMIC BASES OF ITS MANAGEMENT

Ensuring sustainable and successful development of industrial enterprises necessitates a gradual search for ways to increase their competitiveness. The level of development of the modern market, in the context of globalization, no longer provides the opportunity to provide significant benefits to the enterprise only due to material and financial factors, making them public. The problem of evaluation and management of competitiveness (COM) of industrial enterprises in Ukraine (metallurgical, machine-building, chemical, etc.) is complicated by the deep decline of industrial production during the years of reforms, especially in the most export-oriented branches of its industry, the lack of a clear industrial policy. At the present stage, it becomes apparent that there is a discrepancy between the possibilities of using innovative management technologies and their practical application.

It is proposed to clarify the interpretation of economic competitiveness – it possesses properties that create advantages for the subject of economic competition, to achieve the advantage or other goals in the fight against competitors to meet the needs of products and services. It is proposed to consider the COM of the industrial enterprise as an ability to compete in achieving identical goals, to occupy market positions, as well as the ability to adapt to changes in market conditions by meeting specific social needs and improving the efficiency of production and economic activity within the framework of legislation.

It is necessary to use a methodical approach, based on a detailed analysis of the competitive environment, external factors and internal factors of the industrial enterprise mechanical engineering. For the economic-mathematical substantiation of the directions of improvement of the mechanism for managing the competitiveness of the machine-building enterprise, it is proposed to use an optimization model, multi-criteria indicators of competitiveness, taking into account the specifics of the crisis situation in the fiscal-financial sphere and the priority of technological indicators.

In general, the analysis shows that to date, Ukraine has no uniform methodology for a comprehensive quantitative assessment of the industrial enterprise COM, the urgency of which is urgently needed. Improving the competitiveness of the enterprise requires a comprehensive increase in the effective use of limited resources to increase the profitability of production and increase the competitive potential.

The results of the study show that the process of controlling the COM of an industrial enterprise is a set of tools and methods, by which the influence, on the whole, has the potential of the enterprise. Also, its influence extends to the managed parameters of the environment, taking into account the tendency of the market situation in order to obtain the desired level of competitiveness. An integral part of the management of industrial enterprises COM is the assessment of its competitive ability, which is carried out in order to determine the position in the market and ways to improve it. At the same time, ensuring the COM of industrial enterprises depends on the degree of validity of the management decisions taken.

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАОЦІНКА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
З УРАХУВАННЯМ ДОБРОБУТУ ЇХ НАСЕЛЕННЯEVALUATION OF TOURIST ATTRACTIVENESS OF UKRAINIAN REGIONS
TAKING INTO ACCOUNT WELFARE OF THEIR POPULATION

У даній статті було досліджено теоретико-методологічні основи розвитку туризму в Україні з урахуванням добробуту населення регіонів. Проаналізовано сучасний стан добробуту населення за допомогою інтегральних демографічних, соціальних, економічних та екологічних показників та виявлено чіткий зв'язок між тенденціями розвитку туризму та рівнем добробуту населення як основного споживача туристичних послуг. Доведено, що туристський ринок дуже чутливий до змін у зовнішньому економічному середовищі та може розвиватися у мирних умовах, тим самим забезпечувати підвищення зайнятості населення, зростання добробуту населення регіонів та попиту на туристичні послуги.

Ключові слова: добробут населення, інтегральний показник, індикатор, туристичні потоки, туристична інфраструктура, в'їзний і внутрішній туризм.

В данной статье были исследованы теоретико-методологические основы развития туризма в Украине с учетом благосостояния населения регионов. Проанализировано современное состояние благосостояния населения посредством интегральных демографических, социальных, экономических и экологических показателей и выявлена четкая связь между тенденциями развития туризма и уровнем благосостояния населения как основного потреби-

теля туристических услуг. Доказано, что туристский рынок очень чувствителен к изменениям во внешней экономической среде и может развиваться в мирных условиях, тем самым обеспечивать повышение занятости населения, рост благосостояния населения регионов и спроса на туристические услуги.

Ключевые слова: благосостояние населения, интегральный показатель, индикатор, туристические потоки, туристическая инфраструктура, въездной и внутренний туризм.

In this article, the theoretical and methodological foundations of tourism development in Ukraine are studied taking into account the welfare of the population of regions. The present state of welfare of the population is analysed with the help of integrated demographic, social, economic, and ecological indicators, and a clear link between the trends of tourism development and the level of welfare of the population as the main consumer of tourist services is revealed. It is proved that the tourist market is very sensitive to changes in the external economic environment and can develop in peaceful conditions, thus ensuring employment growth, increasing the welfare of the population of regions, and the demand for tourism services.

Key words: welfare of population, integral indicator, indicator, tourist flows, tourist infrastructure, inbound and domestic tourism.

УДК 338.48(330.36)

Дружиніна В.В.д.е.н., професор кафедри туризму
Кременчуцький
національний університет
імені Михайла Остроградського**Махія К.В.**магістр
Кременчуцький
національний університет
імені Михайла Остроградського

Постановка проблеми. Туризм – одна з найперспективніших галузей економіки у світі. Адже, розвиток туризму суттєво впливає на такі сектори економіки, як: транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки. Особливо важливим є врахування впливу туристичної галузі на добробут населення. Належне дослідження та використання здобутих знань дозволить суттєво підвищити ефективність діяльності туристичної галузі країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з перших дослідників, які вивчали добробут населення та його вплив на туристичну галузь були: Л.І. Абалкін, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, О.С. Власюк, В.М. Геєць, О.М. Гладун, Т.М. Кір'ян, В.С. Крисаченко, М.Т. Степико, М.Г. Назаров, В.Я. Райцин, О.С. Ревайкін, Н.М. Римащевська та інші.

Однак, незважаючи на численні дослідження і аналіз добробуту населення та туристичного розвитку України, питання залишається актуальним через нестабільну ситуацію в країні та оцінювання вимагає постійного вдосконалення шляхом застосування нових методів дослідження, особливо у регіональному розрізі, з метою виявлення і усунення диспропорцій у добробуті населення та кількості туристичних потоків, які надходять у країну та її регіони.

Виділення невирішеної проблеми. На сьогоднішній день добробут населення тісно пов'язаний з кількістю туристичних потоків та туристичною галуззю в цілому, але в ситуації, яка склалася в Україні цьому не було приділено достатньої уваги, це і посприяло визначенню мети роботи.

Постановка завдання. Метою статті є статистичне оцінювання добробуту населення в аспекті прямого корелювання туристичної привабливості різних регіонів України

Виклад основного матеріалу дослідження.

Індустрія туризму є однією з найперспективніших галузей світового господарства, що інтенсивно розвиваються. В економіці окремої країни туризм виконує ряд функцій: є джерелом валютних надходжень для країн і засобом для забезпечення зайнятості; розширює вкладення у платіжний баланс і ВНП країни; сприяє диверсифікації економіки, створюючи галузі, які обслуговують сферу туризму; зі зростанням зайнятості у сфері туризму збільшуються доходи населення і підвищується рівень добробуту нації [1]. Отже, туристична галузь прямо і опосередковано впливає на добробут населення і сприяє покращенню індикаторів життя населення.

Теорія добробуту завжди була популярною, адже у ній міститься еволюція суспільства і відображаються не лише матеріальні потреби, а ще й потреби у відпочинку, оздоровленні, пізнанні чогось нового, тому поняття туризм і добробут тісно пов'язані між собою і взаємодоповнюються. Добробут формує ієрархію потреб і визначає рівень їх загального задоволення.

Повнота та результативність статистичного оцінювання добробуту населення та його вплив на туристичну галузь залежить від системи показників, що використовується при проведенні дослідження. На підставі вивчення, систематизації та узагальнення світового і вітчизняного досвіду побудови систем показників для оцінки добробуту населення обґрунтовано власну систему показників, яка охоплює економічні, демографічні, соціальні та екологічні індикатори інтегральних показників добробуту та може бути основою для визначення найпривабливіших регіонів нашої країни для вітчизняних і зарубіжних туристичних потоків (табл. 1).

Конкретним виявом об'єктивних соціально-економічних закономірностей розвитку суспільства, що визначає загальні тенденції розвитку туристичної галузі в цілому та добробут життя, зокрема, є демографічні індикатори. На відміну від типової характеристики стану та розвитку демографічної ситуації в країні, їх оцінка з погляду соціального середовища відбувається за системою показників, що наведена вище.

Таблиця 1

Індикатори добробуту населення з урахуванням впливу на туризм

Назва	Показники, які їх характеризують
Демографічні індикатори та індикатори ринку праці	Загальна кількість населення в країні, міграційний рух населення, домогосподарства, розподіл домогосподарств за кількістю осіб у їх складі, частка домогосподарств із дітьми до 18 років, частка домогосподарств без дітей, домогосподарств із дітьми за кількістю дітей у їх складі (1, 2, 3 і більше) загальний коефіцієнт народжуваності, загальний коефіцієнт смертності, коефіцієнт природного приросту, середня тривалість життя людей, темпи зростання зайнятості населення, номінальна середньомісячна плата, індекс реальної заробітної плати, темпи зростання (зменшення) заборгованості з виплати заробітної плати, рівень безробіття населення, чисельність пенсіонерів до середньої кількості постійної населення, кількість вакантних посад.
Соціальні індикатори	Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг, кількість дошкільних навчальних закладів, кількість загальноосвітніх навчальних закладів, кількість професійно-технічних навчальних закладів, кількість вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей, забезпеченість населення лікарськими лікарняними ліжками, чисельність потерпілих від травматизму, пов'язаного з виробництвом, рівень злочинності, вивільнення працівників з економічних причин, обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу, частка обсягу інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, темп зростання (зменшення) обсягів введення в експлуатацію житла.
Економічні індикатори	Кількість турагентів та туроператорів на ринку, кількість суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, витрати суб'єктів туристичної діяльності на послуги сторонніх організацій, що використовуються при виробництві туристичного продукту, кількість реалізованих населенню суб'єктами туристичної діяльності путівок, кількість туристів на екскурсантів обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, дохід від надання туристичних послуг суб'єктам туристичної діяльності, валовий регіональний продукт, частка збиткових підприємств у загальній кількості підприємств, темп зростання (зменшення) інвестицій в основний капітал, темпи росту, зниження прямих іноземних інвестицій, обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, темп зростання (зменшення) роздрібного товарообігу підприємств, кількість малих підприємств у розрахунку на 10000 населення.
Екологічні індикатори	Загальний коефіцієнт екологічної безпеки, щільність викидів діоксиду вуглецю (CO ₂) у розрахунку на 1000 км ² території; щільність викидів діоксиду азоту (NO ₂) у розрахунку на 1000 км ² території; щільність викидів озоноруйнуючих оксидів азоту (NO _x) у розрахунку на 1000 км ² території; викиди парникових газів в еквіваленті CO ₂ у розрахунку на душу населення; щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на 1 км ² території; щільність викидів від пересувних джерел забруднення у розрахунку на 1 км ² території; зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря після впровадження повітроохоронних заходів; рівень деградації земель (% до загальної площі); якість води для потреб населення за комплексом показників відповідно до Державних санітарних норм та правил.

Демографічні показники безпосередньо визначають зайнятість, добробут життя населення і, як наслідок, безпосередньо чи опосередковано впливають на формування рекреаційних потреб, на тривалість і якість відпочинку, на проведення вільного часу.

Чисельність та розміщення населення обумовлює безпосередньо обсяг споживчого сектора туризму. Так зростання населення у світі в цілому та його окремих регіонів прямо пропорційно впливає на збільшення числа туристів. Говорять про те [2], що туристські потоки з регіонів, котрі мають підвищену щільність населення, більш інтенсивні. До групи демографічних чинників належить також урбанізація (збільшення частки міського населення), ступінь якої прямо пропорційний інтенсивності туристських поїздок [4].

Статеві-вікова та шлюбно-сімейна структура населення виступають вагомим фактором розвитку туристичної галузі. Тобто, чітко простежується тенденція зміни туристської рухливості залежно від віку, статі та сімейного стану, зокрема, найбільшу схильність до активних форм туризму виявляють особи у віці 18-30 років [2]. Проте, загальна туристська рухливість людей, як правило, досягає піку в 30-50 років. Дослідження показують, що неодружені люди значно мобільніші, ніж сімейні, а жінки виявляють до туризму більшу цікавість, ніж чоловіки. Збільшення середньої тривалості життя та зміни в демографічному русі дозволило залучити до туристичного руху осіб похилого віку, які мають матеріальні можливості подорожувати [2].

Ключовим показником ринку праці є попит та пропозиція на ньому, які визначаються через показники – кількість зареєстрованих безробітних та потребою роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць. Закордоном затребуваність у фахівцях туристичної сфери з кожним роком зростає, чого не скажеш про наші реалії.

Також важливим є поведінкові характеристики населення, які розглядаються з точки зору демографічних даних, умов життя, рівня та якості життя (добробуту), звичок населення щодо туристичних послуг, а також із погляду знань та уявлень про різні аспекти культури, схильності та можливості до рекреації; робочий час і час для відпочинку, наявність і тривалість відпустки, рівень і традицій, сфери освіти, охорони здоров'я та відпочинку [3, 4] впливають на формування попиту на туристичний продукт.

Серед соціальних індикаторів слід виокремити у першу чергу складну ситуацію з освітніми закладами. З кожним роком кількість шкіл, професійних училищ і вищих навчальних закладів скорочується через недостатнє фінансування з боку держави, це у свою чергу призводить до відсутності кваліфікованих спеціалістів як у туристичній сфері, так і в будь-якій іншій галузі.

Також змін потребує реформа медицини та оновлення обладнання у лікарнях. Чимало зарубіжних туристів відвідують нашу країну в продовж року й існує можливість виникнення надзвичайної ситуації пов'язаної зі здоров'ям туриста, потрібно організувати належну допомогу.

Стан соціального середовища залежить від економічних індикаторів; вони формують соціальне самопочуття людини, визначають стабільність чи нестабільність ситуації у суспільстві, що у свою чергу прямо впливає на кількість туристичних потоків у державу.

Неоднозначний вплив на добробут життя населення та кількість вітчизняних та закордонних туристів має екологічна складова. На території нашої країни щорічно в атмосферу викидається біля 7 млн т (близько 11 т на км² території, більше 140 кг на одну особу) забруднюючих речовин, що становлять загрозу населенню і довкіллю. При цьому майже 62% забруднюючих речовин, що потрапляють у повітря, припадає на стаціонарні джерела забруднення. Окрім стаціонарних джерел, особливо у великих містах, суттєву загрозу для життєдіяльності спричиняє забруднення повітря автотранспортом, кількість якого зростає. За даними Державної служби статистики України, у 2011 році від пересувних джерел у м. Києві потрапило у повітря 221 тис. т забруднюючих речовин та парникових газів [5].

Однак, найбільшого удару по екології України завдала аварія на Чорнобильській АЕС, з наслідками якої ведеться боротьба і до сьогодні. Туристичні оператори розробили чимало турів до зони відчуження, вони користуються великим ажіотажем у вітчизняних і зарубіжних туристів.

Для наочної характеристики добробуту та кількості туристичних потоків пропонується інтегральний показник, який застосовується з 1990 року як незалежний емпірично обґрунтований аналіз основних питань, тенденцій та політики у сфері розвитку туризму. У дослідженні було використано наступну формулу:

$$W_{ip} = I_{дем.} * I_{екон.} * I_{екол.} * I_{соц.}, \quad (1)$$

де: W_{ip} – інтегральний показник добробуту регіону країни; $I_{дем.}$, $I_{екон.}$, $I_{екол.}$, $I_{соц.}$ – демографічний, економічний, екологічний, соціальний індекси.

Для типологізації областей України за рівнем добробуту населення пропонується певна шкала оцінки добробуту населення [6]:

$$\left\{ \begin{array}{l} W_{ip} > 1 - \text{високий рівень;} \\ W_{ip} = 1 - \text{достатній рівень;} \\ 0,5 \leq W_{ip} < 1 - \text{середній рівень;} \\ 0,25 \leq W_{ip} < 0,5 - \text{низький рівень;} \\ 0 \leq W_{ip} < 0,25 - \text{дуже низький рівень} \end{array} \right. \quad (2)$$

Високий, достатній, середній, низький і дуже низький рівень інтегральних показників добробуту

населення та кількість туристів, які відвідали той чи інший регіон, наведені в табл. 2.

Результати аналізу табл. 2 свідчать про те, що лідируючі позиції за кількістю відвідувачів та рівнем добробуту займають Львівський, Закарпатський, Одеський регіони та м. Київ ($W_{ip} > 1$).

Найвищий інтегральний показник добробуту та найбільший потік туристів припав на м. Київ (1,74). Багато пам'яток культури, історії, архітектурних споруд приваблюють до столиці України все більше туристів з кожним роком. Також м. Київ виступає як головний бізнес-осередок країни, приваблюючи бізнес-туристів. Щорічно в м. Києві проходить більше 10 великих міжнародних конференцій, на яких столиця представляє свої досягнення і піднімає рейтинг України в очах зарубіжних партнерів.

Львівський та Закарпатський регіони характеризуються оригінальними та унікальними традиціями, звичаями, обрядами. Загалом, у регіонах нараховується більше 500 об'єктів природо-заповідного фонду, площею 2000 м². Закарпатський регіон відомий, як один з найпрестижніших куточ-

ків лікування та відпочинку людей. На Закарпатті є сприятливі умови для організації зимового туризму та гірськолижного спорту, період проведення яких триває з кінця листопада до середини березня. Гірськолижні траси обладнано 29 канатними дорогами протяжністю від 200 м до 1400 м. Поряд з розміщенням у турбазах, у гірськолижних центрах краю (Драгобрат, Пилипець, Красія, Воловець, Міжгір'я, Подобовець) активно розвивається приватний гостьовий сектор – агропансіонати й оселі сільського зеленого туризму. Одеський регіон – має вихід до моря та приваблює іноземних туристів оздоровчо-курортним та пізнавальним туризмом.

Для покращення позицій добробуту і збільшення кількості туристів в Івано-Франківському, Херсонському, Київському, Харківському, Рівненському, Чернігівському, Житомирському регіонах України з середнім рівнем інтегральних показників добробуту та потоком вітчизняних та зарубіжних туристів необхідно модернізувати інфраструктуру туризму, збільшити кадровий потенціал туристич-

Таблиця 2

Розподіл регіонів за інтегральним показником добробуту та туристичними потоками*

Критерії	Регіони України	Інтегральний показник добробуту в регіонах	Туристичні потоки (осіб) за роками		Індекс росту туристичних потоків
			2008	2015	
$W_{ip} > 1$	м. Київ	1,74	345119	476812	1,386
$W_{ip} > 1$	Одеський	1,54	351447	431523	1,227
$W_{ip} > 1$	Львівський	1,34	143610	181827	1,266
$W_{ip} > 1$	Закарпатський	1,32	87341	104892	1,2
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Івано-Франківський	0,99	595031	799730	1,34
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Херсонська	0,98	37832	40045	1,058
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Київська	0,87	27354	25008	0,914
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Харківська	0,76	137506	112429	0,817
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Рівненська	0,64	26712	21003	0,786
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Чернівецька	0,56	46921	28901	0,615
$0,5 \leq W_{ip} < 1$	Житомирська	0,532	15472	8615	0,559
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Сумська	0,472	35001	15782	0,450
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Дніпропетровська	0,47	164461	57770	0,351
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Чернігівська	0,45	36627	12309	0,336
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Запорізька	0,43	120151	40376	0,336
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Вінницька	0,39	43178	12780	0,295
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Хмельницька	0,386	69508	19885	0,286
$0,25 \leq W_{ip} < 0,5$	Черкаська	0,362	43049	11684	0,271
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Тернопільська	0,245	32929	7536	0,228
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Полтавська	0,24	67218	14608	0,217
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Кіровоградська	0,2	42935	8854	0,206
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Миколаївська	0,17	54271	9023	0,166
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Волинська	0,151	25173	3156	0,125
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Донецька**	0,134	94121	-	-
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	Луганська**	0,113	50881	-	-
$0 \leq W_{ip} < 0,25$	АР Крим**	0,1	335331	-	-

* Складено за власними розрахунками за даними [7]

** Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та частини зони проведення антитерористичної операції

ної сфери, раціонально використовувати туристичні ресурси і покращити імідж цих регіонів.

Низький рівень як інтегральних показників добробуту, так і потоків вітчизняних та зарубіжних туристів спостерігається в Сумському, Дніпропетровському, Чернігівському, Запорізькому, Вінницькому, Хмельницькому, Черкаському регіонах. Причинами такої ситуації є низька репутація з боку іноземних відвідувачів через відносно низьку конкурентоспроможність вітчизняного туристичного продукту, що не дозволяє Україні посісти гідне місце серед інших європейських країн. Тому для активного розвитку в'їзного та внутрішнього туризму в цих регіонах необхідно створити відповідну маркетингову стратегію його стимулювання, яка сприяла б збільшенню кількості іноземних відвідувачів, дозволила б краще використовувати наявний туристично-рекреаційний потенціал регіонів України та допомогла б створенню позитивного іміджу країни на світовому ринку туристичних послуг [8, с. 201].

Значна частина регіонів України мають вкрай низький рівень інтегрального показника, а саме: Тернопільський, Полтавський, Кіровоградський,

Миколаївський, Волинський, Донецький, Луганський та АР Крим.

У Донецькому (0,134), Луганському (0,113) регіоні та АР Крим (0,1) (розрахунки проведені на основі даних до 2014 року включно) склалася вкрай тяжка ситуація. Області і автономна республіка тимчасово окуповані, це спричинило значне зниження добробуту на території і кількості туристів, які відвідували ці краї.

На основі вищесказаного, можна спостерігати диференціацію добробуту в різних регіонах країни (рис. 1).

До регіонів з високим рівнем інтегрального показника належать: Львівський, Закарпатський, Одеський регіони та м. Київ; середнім рівнем: Івано-Франківський, Херсонський, Київський, Харківський, Рівненський, Чернігівський, Житомирський; низьким та дуже низьким рівнем інтегрального показника: Сумський, Дніпропетровський, Чернігівський, Запорізький, Вінницький, Хмельницький, Черкаський, Донецький, Луганський регіони та АР Крим. Для покращення ситуації необхідно впроваджувати програми розвитку туристичної галузі та покращення добробуту населення в цих регіонах.



Рис. 1. Інформаційна карта добробуту населення країни

Висновки з проведеного дослідження. Отже, можна зробити наступні висновки:

по-перше, визначено індикатори добробуту населення з урахуванням впливу на туризм та виділено соціальні, економічні, екологічні, демографічні та індикатори ринку праці;

по-друге, розраховано інтегральні показники добробуту регіонів України, визначено критерії оцінки добробуту населення та проведено розподіл регіонів за цими критеріями;

по-третє, оцінено регіональні відмінності щодо відвідування регіонів України вітчизняними та зарубіжними туристами з урахуванням рівня добробуту цих територій. Визначено, що найбільш привабливими регіонами є регіони з наявністю природних або історико-культурних туристичних ресурсів, пам'яток історії, культури, архітектури, і в яких влада стимулює та підтримує туристичну сферу. Доведено, що для регіонів з низьким рівнем добробуту і низьким потоком туристів необхідно покращити ситуацію залученням інвестицій у створення позитивного туристичного іміджу. Основою подальших досліджень буде розробка стратегій розвитку та покращення туризму в Полтавському регіоні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пурська І. С. Концептуальні засади створення маркетингової стратегії розвитку іноземного туризму в регіонах України [Електронний ресурс] / І. С. Пурська // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 200-207. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_4_28
2. Кочемировська О. О. Розвиток трудового потенціалу як чинник економічного зростання України: аналіт. доп. / О. О. Кочемировська. – К.: НІСД, 2014. – 108 с.
3. Дурович А. П. Организация туризма: учебное пособие для вузов / А. П. Дурович, Н. И. Кабушкин, Т. М. Сергеева, Н. М. Бирицкая. – Минск: Новое знание, 2003. – 632 с.
4. Василенко В. Н. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы: монография / В. Н. Василенко, П. В. Гудзь, О. А. Кратт и др.; под

науч. ред. В. Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток, 2009. – 286 с.

5. Сокол Т. Г. Основы туристической деятельности: учебник / Т. Г. Сокол, В. Ф. Орлов – К.: Грамота, 2006. – 263 с.

6. Дружиніна В. В. Результативність оцінки добробуту населення на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. В. Дружиніна, А. І. Макаров // Ефективна економіка, № 5. – 2016. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4946>

7. Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

8. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: навчальний посібник / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, О. П. Корольчук, В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 291 с.

REFERENCES:

1. Purska I. S. (2008) Kontseptualni zasady stvorenia marketynhovoї stratehii rozvytku inozemnoho turizmu v rehionakh Ukrainy. Rehionalna ekonomika, № 4, pp. 200-207 (in Ukrainian).
2. Kochemyrovska O. O. (2014) Rozvytok trudovoho potentsialu yak chynnyk ekonomichnoho zrostannia Ukrainy: analit. dop. K.: NISD, 108 p. (in Ukrainian).
3. Durovych A. P., Kabushkyn N. Y., Serheeva T. M., Byrytskaia N. M. (2003). Orhanyzatsiia turyzma: Uchebnoe posobie dlia vuzov. Mynsk: Novoe znanye, 632 p.
4. Vasilenko V. N., Gudz P. V., Kratt O. A. i dr. (2009). Diagnostika razvitiya regionov: struktura, granitsyi, metody: monografiya. Donetsk: Yugo-Vostok. – 286 p. (in Ukrainian).
5. Sokol T. H., Orlov V. F. (2006). Osnovy turystychnoi diialnosti: pidruchnyk. K.: Hramota, 263 p. (in Ukrainian).
6. Druzhynina V. V., Makarov A. I. (2016). Rezultatyvnist otsinky dobrobutu naselennia na mistsevomu rivni. Efektyvna ekonomika, № 5. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4946> (in Ukrainian).
7. Cait Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.ukrstat.gov.ua
8. Shkola I. M., Orekhovska T. M., Korolchuk O. P., Kyfiak V. F. (2007). Rozvytok turystychnoho biznesu rehionu: navchalnyi posibnyk. – Chernivtsi: Knyhy – XXI, 291 p. (in Ukrainian).

Druzhynina V.V.Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Tourism
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University**Makhynia K.V.**Graduate Student,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University**EVALUATION OF TOURIST ATTRACTIVENESS OF UKRAINIAN REGIONS TAKING
INTO ACCOUNT WELFARE OF THEIR POPULATION**

Tourism is one of the most promising sectors of the economy in the world. After all, the development of tourism has a significant impact on sectors of the economy and is one of the most promising areas of structural adjustment of the economy. Particularly important is the consideration of the influence of the tourism industry on the welfare of the population. Proper research and use of the acquired knowledge will significantly improve the efficiency of the tourism industry in the country as a whole.

To date, the welfare of the population is closely linked to the number of tourist flows and the tourism industry as a whole but, in the situation that has developed in Ukraine, this has not been given enough attention, and this has contributed to the definition of the purpose of work.

The aim is a statistical assessment of the welfare of the population in the aspect of direct correlation of tourist attractiveness of different regions of Ukraine.

The completeness and effectiveness of the statistical assessment of the welfare of the population and its impact on the tourism industry depend on the system of indicators used in the research. Based on the study, systematization and generalization of world and national experience in constructing indicator systems for the assessment of the welfare of the population, their own system of indicators is substantiated, which covers the economic, demographic, social, and environmental indicators of the integrated indicators of well-being and can be the basis for determining the most attractive regions of our country for domestic and foreign tourist flows.

For the typology of Ukrainian regions, a certain scale of the welfare of the population is proposed for the welfare of the population. High, sufficient, average, low, and very low level of integrated welfare indicators and a number of tourists who visited a particular region are considered.

We will determine that the leading positions in terms of the number of visitors and the level of well-being are taken by the Lviv, Transcarpathian, Odesa regions and Kyiv ($W_{ip} > 1$); middle level: Ivano-Frankivsk, Kherson, Kyiv, Kharkiv, Rivne, Chernihiv, Zhytomyr; low and very low level of the integral indicator: Sumy, Dnipropetrovsk, Chernihiv, Zaporizhzhia, Vinnytsia, Khmelnytskyi, Cherkasy, Donetsk, Luhansk regions and Crimea. In order to improve the situation, it is necessary to implement programs for the development of the tourism industry and improve the well-being of the population in these regions.

Consequently, the following conclusions can be made, firstly, indicators of population welfare are determined taking into account the impact on tourism and the social, economic, ecological, demographic, and labour market indicators are identified; secondly, integral indicators of the welfare of regions of Ukraine are calculated, the criteria for assessing the population welfare are determined, and the regions are divided according to these criteria; thirdly, the regional differences regarding the visiting of Ukrainian regions by domestic and foreign tourists taking into account the level of well-being in these regions are determined; the most attractive regions are the regions with the presence of natural or historical and cultural tourist resources, monuments of history, culture, architecture, and in which the power stimulates and supports tourism industry. It is proved that for regions with low welfare and low flow of tourists, it is necessary to improve the situation by attracting investments in creating a positive tourist image.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF TOURIST CENTRES

В статье рассмотрены научные подходы к определению сущности понятия «туристический центр». Проанализированы исследования и публикации современных ученых. Выделены юридический, организационный, рекреационный и кластерный подходы к определению «туристического центра». Рассматривается целесообразность употребления таких понятий как «туристский» и «туристический». Предложено определение «туристического центра» с точки зрения концепции маркетинга сотрудничества. А также определены принципы формирования туристического центра в контексте концепции маркетинга сотрудничества.

Ключевые слова: туристический регион, туристический центр, туристический информационный центр, туристический кластер, концепция маркетинга сотрудничества, принципы рационального использования, эффективного сотрудничества, приоритетного развития, альтернативной конкуренции.

У статті розглянуті наукові підходи до визначення суті поняття «Туристичний центр». Проаналізовані дослідження і публікації сучасних учених. Виділені юридичний, організаційний, рекреаційний і кластерний підходи до визначення «туристичного центру». Розглядається доцільність вжи-

вання таких понять, як « туристський» і «туристичний». Запропоновано визначення «туристичного центру» з точки зору концепції маркетингу співпраці. А також визначені принципи формування туристичного центру в контексті концепції маркетингу співпраці.

Ключові слова: туристичний регіон, туристичний центр, туристичний інформаційний центр, туристичний кластер, концепція маркетингу співпраці, принципи раціонального використання, ефективності співпраці, пріоритетного розвитку, альтернативної конкуренції.

The article deals with scientific approaches to the definition of the term «tourism centre». The research and publication of contemporary scientists are analysed. The legal, institutional, recreational, and cluster approaches to the definition of «tourism centre» are highlighted. The appropriateness of using such concepts as «tourism» and «traveling» are considered. A definition of «tourism centre» in terms of the marketing concept of cooperation is formulated. Principles of the tourism centre in the context of the marketing concept of cooperation are defined.

Key words: tourism area, tourism centre, tourist information centre, tourism cluster, concept of marketing cooperation, principles of management, effective cooperation, priority development of alternative competition.

УДК 338.48

Онищук Н.В.

к.э.н., старший преподаватель кафедры туризма и гостинично-ресторанного бизнеса Винницкий торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

Постановка проблемы. Важным условием устойчивого развития национальной экономики является равномерное прогрессивное развитие всех регионов страны. Одновременное сравнение социально-экономических, научно-технических, культурно-демографических и других важных характеристик указывает на существование в Украине существенных деформаций в развитии регионов. Несмотря на то, что каждый регион страны имеет по-своему уникальные рекреационные ресурсы, сегодня посещаемость и доход от туризма трех из них (Киева, Крыма и Карпат) заметно превышает аналогичные показатели остальных регионов.

Одним из путей решения данной проблемы является создание и развитие в нашей стране туристических центров. Однако, сегодня в Украине научные исследования о сущности туристических центров и принципов их развития находятся на этапе постановки проблемы. Научных публикаций по этой тематике крайне не достаточно, в отличие от стран СНГ, где авторы заметно активизировались в указанном направлении исследований.

Анализ последних исследований и публикаций. Российские авторы И.В. Зорин, А.И. Зорин, А.В. Квартальнов, Н.В. Сырык и др. внесли суще-

ственный вклад в разработку терминологии туризма, в т.ч. предложили свои определения таких важных понятий как туристический регион, туристический центр, туристический информационный центр и т.д. [1-3 и др.]. А.Н. Бобрышев и М.Ю. Казаков систематизировали детерминанты регионального развития, работали над совершенствованием системы мониторинга социально-экономического развития региона, определили векторы эволюции социальной сферы «полюсов роста» на основе активизации механизмов частно-государственного партнерства [4-5 и др.].

В Украине ученый А.А. Бейдык в своих работах систематизировал теоретические основы развития рекреационно-туристских ресурсов, а также развил методики их исследования; исследовал влияние экологических факторов на развитие региональной рекреации [6 и др.]. Геопространственные аспекты рынка туристических услуг исследовала А.А. Любичева, в публикациях которой представлены результаты анализа природных факторов формирования и локализации туристического спроса [7 и др.]. Механизм развития региональной экономики путем интеграции регионального экономического пространства находим в публикациях В.Н. Василенко [8 и др.].

Значительное внимание рассмотрению подходов к пространственно-региональной кластеризации туристического комплекса уделила И.Ю. Швец, определив базовые условия и сформулировав принципы создания туристического кластера, а также управления им [9 и др.].

Обзор публикаций показал, что научный потенциал ученых существенно углубил теоретико-методические основы формирования и развития туристических центров, однако имел преимущественно юридический и экономико-географический аспекты. К тому же, большинство публикаций освещают проблему с позиций макро-или мезоуровня товарно-рыночных отношений. Поэтому сегодня чрезвычайно актуальным является разработка научных основ создания туристических центров с точки зрения концепции маркетинга сотрудничества туристических предприятий и других субъектов туристической деятельности.

Постановка задачи. Целью данной статьи является обобщение существующих подходов к определению сущности понятия «туристический центр» и разработка принципов его формирования в контексте концепции маркетинга сотрудничества.

Изложение основного материала. Среди возможных причин недостаточного внимания отечественных ученых к разработке теоретико-методических основ формирования *туристических центров* (ТЦ), учитывая цель нашего исследования, мы выделим две: юридическую неопределенность этого термина и практическое отсутствие ТЦ в Украине. Оба фактора тесно взаимосвязаны. Ведь с учетом специфики развития предпринимательства в Украине, для того, чтобы развивать ТЦ, крайне важно сформулировать определение этого понятия и легализовать его, т.е. законодательно закрепить. Без этого невозможна их правовая регламентация, а значит и возможности их государственного регулирования и поддержки.

Сущность любого явления отражается в понятии, что его обозначает. Понятно, что туризм, как сложное социально-экономическое явление, с одной стороны, привлекает специалистов различных отраслей национальной экономики, а с другой – требует анализа с точки зрения представителей этих специальностей, каждый из которых рассматривает его с позиций собственных нужд. Так мы объясняем различия в понимании сущности туризма и его главных категорий, в частности категории «туристический центр».

Все проанализированные нами определения ТЦ можно условно свести к четырем подходам: юридического, организационного, рекреационного и кластерного.

В отечественной *юридической* литературе, как и в законодательстве России и Беларуси (государств, объемы туристических обменов с кото-

рыми у Украины самые крупные), понятие «туристический центр» еще не определено [10-12].

Наибольших успехов в определении исследуемого понятия (из трех соседних стран) достигло законодательство Республики Беларусь (РБ), где предложена дефиниция понятия «туристическая зона» – часть территории РБ с точно определенными границами, на которой расположены один или несколько туристических ресурсов, включенных в Государственный кадастр туристических ресурсов РБ (заметим, что в Украине еще нет такого кадастра), и созданная с целью развития международного въездного и внутреннего туризма, туристической индустрии, охраны и рационального использования туристических ресурсов [12, ст. 1]. Кроме того, в этом же законе детализированы функции туристического информационного центра: осуществляет сбор, накопление, обработку, анализ и распространение информации о достопримечательностях, памятниках искусства, истории и архитектуры РБ, заповедных природных территориях, объектах агроэкотуризма, предлагаемых экскурсиях, культурно-массовых мероприятиях, выставках, фестивалях, расписании движения транспорта, другой информации, необходимой для субъектов и участников туристической деятельности [12, ст. 8].

В России на этапе обсуждения находится проект закона «О туризме и туристской индустрии в Российской Федерации (РФ)», положениями которого с целью сохранения и развития туризма, а также стимулирования инвестиционных процессов на территории РФ предусмотрено создание «туристских центров» (туристско-рекреационных зон экономического развития). Под туристским центром в проекте понимают территорию одного или нескольких субъектов РФ, отдельных муниципальных образований, другие территории, на которых сконцентрированы туристские ресурсы (природные территории особо охраняемых объектов культурного наследия, другие объекты для туристической демонстрации), что имеют важное значение для развития туризма в РФ, а также способны приносить значительный социально-экономический эффект [13].

Принимая активное участие в разработке и обсуждении проекта закона, юристы предложили собственные определения ТЦ. Так, А.И. Зорин определяет туристический центр как местность, что привлекает туристов благодаря наличию специфических рекреационных ресурсов, удобств транспортно-географического положения и наличием в нем доступной для туриста информации [2].

По мнению ученого-юриста Н.В. Сирька, туристический центр – это местность, которая имеет определенные туристические ресурсы, в т.ч. инфраструктуру, на территории которого создан

комплекс туристско-экскурсионных услуг. Ученый считает, что в основу типологии ТЦ может быть положен принцип деятельности, согласно которому рекреационная деятельность позволяет предоставить весь комплекс услуг, предлагаемых в этом центре, на основе поведенческих возможностей реализовать конкретные рекреационные цели, мотивацию и требования туристов путем выбора сочетаний элементов [3].

Организационный подход встречаем в определениях практиков туризма. Под туристическим центром часто понимают те его элементы, которые наиболее близки к их деятельности: 1) туристическую компанию – туроператоры часто включают этот термин в название своего предприятия, 2) средства размещения – например, санаторий или курорт (как это указано в Инструкции по учету платных услуг Республики Беларусь) [14], 3) организацию, что способствует продвижению регионального туристского продукта на внешний и внутренний рынки; 4) информационные центры, где можно получить исчерпывающую информацию о возможностях туризма в регионе, стране и др.

Выше изложенная информация подтверждается опытом функционирования одного из ТЦ на территории России (Ленинградская обл.), Основные виды деятельности которого такие: участие в реализации государственных программ развития туризма области, установление и осуществление программ международного сотрудничества, информационно-аналитическая деятельность и маркетинговые исследования, сбор статистических данных и социологические исследования, ведение, публикация и распространение реестров туристских ресурсов и т.д. [3].

Большинство географов под туристическим центром понимают место отдыха туриста, включающего все *рекреационные* возможности: природные, культурно-исторические, экологические, этнические, социально-демографические, инфраструктурные [1].

Считаем целесообразным обратить внимание на то, что в приведенных цитатах авторы употребляют два термина как равнозначные – туристический и туристский. Впрочем, напомним, что в научной литературе до сих пор продолжается дискуссия о целесообразности применения термина «туристский», если речь идет о характеристиках туриста и/или его деятельности, и «туристический», если речь идет о деятельности производителя/продавца услуг [1-14].

Согласны с мнением Л.М. Шульгиной в той части, что упомянутая дискуссия была актуальна в период приоритетности первых трех концепций маркетинга (совершенствование производства, товара и сбыта), когда единственной ценностью туристического предприятия было получение им прибыли, которую ни один потребитель не рассма-

тривал как свою личную ценность. Однако, усиление борьбы за клиентов заставило предприятия все чаще идти навстречу очевидным и латентным потребностям последних, что существенно изменило их восприятие ценности. И сегодня, когда каждая новая ценность для предприятия оборачивается новым благом для потребителя, это положительно сказывается на восприятии этого блага потребителем. Так, производитель и потребитель выступают как партнеры по производству туристического продукта (согласно концепции маркетинга сотрудничества) [15, с. 25-27].

Из приведенного обоснования нашей позиции следует, что общие ценности партнеров по производству туристического продукта являются главным аргументом в пользу нецелесообразности разделения сфер их деятельности на туристскую и туристическую. Поэтому в дальнейшем будем употреблять термин «туристический».

Возвращаясь к главной теме этого исследования, отметим, что понятие ТЦ неразрывно связано с понятием туристического региона. Всемирная туристическая организация определяет *туристический регион* как территорию, которая располагает обширной сетью специализированных сооружений и услуг, необходимых для организации отдыха, учебного процесса или оздоровления, которые производитель услуг продает туристу или группе туристов [16]. Содержание этой дефиниции во многом напоминает содержание приведенных выше определений туристического центра, отличаясь масштабом территории охвата.

В последнее время все большую популярность приобретает *кластерный* подход, при котором собственно термин «туристический центр» не употребляется. Зато появляется термин кластер, под которым по определению М. Портера понимают группу географически соседних взаимосвязанных компаний (поставщики, производители и др.) и организаций (образовательные учреждения, органы государственного управления, инфраструктурные компании), которые действуют в определенной среде и взаимодополняют друг друга [17-18].

Обращаем внимание на то, что цели создания рекреационно-туристического кластера является практически идентичными целям формирования туристического центра: усиление конкурентоспособности рекреационно-туристической сферы региона и диверсификация рекреационных и туристических услуг, повышение эффективности управления туристической и курортно-рекреационной сферы, увеличение влияния на экономику региона и укрепления регионального экономического потенциала; удовлетворение социальных нужд населения не только региона, но и всей страны в услугах лечения, профилактики, реабилитации, оздоровления, отдыха, сохранение

природно-климатических туристических ресурсов и т.п. [9, 18].

Обобщив опубликованные в научных источниках определения, приходим к выводу, что, несмотря на практическую идентичность сущности терминов «туристический центр» и «кластер», в контексте выбранного исследования более целесообразно использовать именно термин «туристический центр» по нескольким причинам: 1) с учетом его лучшего восприятия потребителями туристического продукта, 2) большему соответствию концепции маркетинга сотрудничества, которая позиционирует потребителя в качестве равноправного партнера клиент ориентированной компании, 3) несмотря на коммуникационную привлекательность именно такого термина, который может быть успешно использован при разработке и развитию бренда туристического центра.

Основываясь на концепции маркетинга сотрудничества мы предложили собственное определение туристического центра как системы объединенных единой концепцией субъектов туристической деятельности (представителей бизнеса, науки, образования, органов государственного управления), деятельность которых направлена на постоянное определение и развитие существующих и потенциальных туристических предпочтений, а также разработки на их основе путей дифференциации и продвижения туристического региона.

Для достижения эффективного функционирования туристического центра необходимо формировать его на таких принципах:

- *Принцип рационального использования туристических ресурсов*, который предусматривает создание кадастров историко-культурных, природных и других групп объектов, которые представляют национальную ценность и могут быть интересными для туристов; разработку программ их эксплуатации с научно-аргументированным режимом антропологичной и других видов нагрузок, а также механизма контроля выполнения этих программ.

- *Принцип эффективного сотрудничества государства и бизнеса*. Свообразными гарантиями формирования условий, необходимых для реализации целей туристического центра есть государственные органы, т.е. те институции, моральная и материальная заинтересованность которых должна зависеть от показателей эффективности развития отрасли. Отсюда вытекают предпосылки для достижения поставленных целей – это юридически разработанные механизмы мотивации и ответственности государственных служащих за развитие туристического центра и увеличение его доли в ВВП.

- *Принцип приоритетного развития внутреннего и въездного туризма*, следование кото-

рому требует кардинального пересмотра политики государства к формированию туристической инфраструктуры (а именно, привлечения с этой целью инвестиций), схем налогообложения предпринимателей отрасли, выделение бюджетных средств на коммуникационные программы и т.д.

- *Принцип альтернативной конкуренции (или развитие партнерских отношений с конкурентами)*, обеспечивается, во-первых, расширением нишевого маркетинга, когда большое и дифференцированное туристическое предложение позволяет более полно удовлетворить потребности потребителей и уйти от прямого антагонизма между операторами рынка; во-вторых, повышение культуры предпринимательства, что должно быть результатом совершенствования и стабилизации правового поля, – с одной стороны, и роста уровня образованности и компетентности предпринимателей, – с другой; в-третьих, стимулируется осознанностью необходимости выживания в условиях процессов глобализации рынка.

Выводы из проведенного исследования. Существующие разногласия в понимании сущности туризма и его главных категорий, в частности категории «туристический центр», объясняются сложностью этих социально-экономических явлений и ростом интереса к ним со стороны специалистов различных отраслей национальной экономики. На основе анализа представленных в научной литературе определений туристического центра нами выделено четыре подхода: юридический, организационный, рекреационный и кластерный. Согласно авторскому определению, **туристический центр** – это система объединенных единой концепцией субъектов туристической деятельности, деятельность которых направлена на постоянное определение и развитие существующих и потенциальных туристических предпочтений, а также разработка на их основе путей дифференциации и продвижения туристического региона. Эффективное функционирование туристического центра обеспечит формирование его на таких принципах: рационального использования туристических ресурсов, эффективного сотрудничества государства и бизнеса, приоритетного развития внутреннего и въездного туризма, альтернативной конкуренции.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Зорин И. В., Квартальнов А. В. Энциклопедия туризма: Справочник. – М.: Финансы и статистика, 2000. – С. 356. – ISBN 5-938-40-032-5.
2. Зорин А. И. Туристский центр и Центр туризма: содержание и границы понятий / Зорин А. И. // Теория и практика физ. культуры. – 1999. – № 11. – С. 23-25.
3. Сирик Н. В. Проблемы нормативно-правового регулирования деятельности туристических центров на территории России – Електрон. дан. (1 файл).

Режим доступу: <http://www.library.shu.ru/pdf/1/sirik003.pdf> – Назва з екрану.

4. Бобрышев А. Н., Казаков М. Ю. Совершенствование системы мониторинга социально-экономического развития региона: микро- и мезоэкономический аспект: Монография / А. Н. Бобрышев, М. Ю. Казаков. – Ставрополь: ООО «Альфа-Принт», 2011. – 203 с. – ISBN 966-542-184-0.

5. Казаков М. Ю., Бобрышев А. Н. Развитие социальной сферы региональных «полюсов роста» на основе активизации механизмов частно-государственного партнерства / М. Ю. Казаков, А. Н. Бобрышев // KANT. № 2/2. – Ставрополь: ООО «Издательство «Ставролит», 2011. – ISBN 966-8038-18-5.

6. Бейдык О. О. Рекреационные ресурсы Украины. Терминология. Оценка ресурсов. Паспортизация регионов / Бейдык О. О. – К.: Альтпрес, 2009. – 400 с.

7. Любичева О. О. Рынок туристических услуг (геопространственные аспекты) / О. О. Любичева – 3-тее изд., передел. и доп. – К.: Альтпрес, 2005. – 436 с.

8. Василенко В. Н. Архитектура регионального экономического пространства / В. Н. Василенко: монография / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 311 с. ISBN 966-374-076-0.

9. Швець І. Ю. Пространственно-региональная кластеризация туристического комплекса // Маркетинг и менеджмент инноваций. – 2011. – № 2. – С. 65-73.

10. Закон Украины «Про туризм» (324/95-ВР) (Ведомости Верховной Рады Украины, 1995 г., № 31, ст. 241; 2001 г., № 32, ст. 172) – Электрон. дан. (1 файл). Режим доступа: http://www.urist24.com/download/open/zakon_ukraini_pro_tyrizm.html – Название с экрана.

11. Федеральный закон от 24 ноября 1996 года № 132-ФЗ «Об основах туристской деятельности в Российской Федерации». – Электрон. дан. (1 файл). Режим доступа: <http://www.rg.ru/2007/02/09/turism-dok.html> – Название с экрана.

12. Закон Республики Беларусь от 25 ноября 1999 г. № 326-З О туризме (в ред. Законов Республики Беларусь от 09.01.2007 № 206-З, от 16.06.2010 № 139-З) – Электрон. дан. (1 файл). Режим доступа: http://belarustourism.by/...files/.../low_2010.doc – Название с экрана.

13. Проект Федерального закона № 377260-3 «О туризме и туристской индустрии в Российской Федерации» – Электрон. дан. (1 файл). Режим доступа: <http://www.base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?> – Название с экрана.

14. Постановление Министерства по налогам и сборам Республики Беларусь и Министерства финансов Республики Беларусь 31 мая 2002 г. № 59/81 – Электрон. дан. (1 файл). Режим доступа: <http://www.busel.org/texts/cat1en/id5dwqydd.htm> – Название с экрана.

15. Шульгина Л. М. Маркетинг предприятий туристического бизнеса: Монография. – К.: Киев. нац. торг.-экон. ун-т, 2005. – 597 с. – ISBN 966-629-193-2.

16. Устойчивое развитие туризма. Пособие для специалистов по местному планированию [Электронный ресурс]. – Мадрид: Всемирная туристическая организация, 2003. – Режим доступа: <http://www.world-tourizm.org/ruso> – Название с экрана.

17. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 495 с. – ISBN 5-8459-0055-7.

18. Кифяк В. Ф. Формирование рекреационно-туристического кластера и его воздействие на повышение эффективности управления сферой рекреации и туризма // Материалы докладов III научно-практической конференции «Информационные технологии в управлении туристической и курортно-рекреационной экономикой». – Бердянськ: АУТ «АПИУ», 2007. http://tourlib.net/statti_ukr/kyfjak2.htm – Название с экрана.

REFERENCES:

1. Zorin I.V., Kvartal'nov A.V. (2000) Entsiklopediya turizma: Spravochnik. Moscow: Finansy i statistika (in Russian).

2. Zorin A.I. (1999) Turistskiy tsentr i Tsentur turizma: sodержanie i granitsy ponyatiy [Teoriya i praktika fiz. kul'tury] vol. 11, pp. 23-25.

3. Sirik N.V. (2007) Problemy normativno-pravovogo regulirovaniya deyatel'nosti turisticheskikh tsentrov na territorii Rossii. Available at: <http://www.library.shu.ru/pdf/1/sirik003.pdf>

4. Bobryshev A.N., Kazakov M.Y. (2011) Sovershenstvovanie sistemy monitoringa sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya regiona: mikro- i mezoekonomicheskii aspekt. Stavropol': ООО «Al'fa-Print» (in Russian).

5. Kazakov M.Y., Bobryshev A.N. (2011) Razvitie sotsial'noy sfery regional'nykh «polyusov rosta» na osnove aktivizatsii mekhanizmov chastno-gosudarstvennogo partnerstva vol. 2, no 2, pp. 76-80.

6. Beydyk O.O. (2009) Rekreatsionnye resursy Ukrainy. Terminologiya. Otsenka resursov. Pasportizatsiya regionov. Kiev: Al'tpres (in Ukrainian).

7. Lyubitseva O.O. (2005) Rynok turisticheskikh uslug (geoprostranstvennye aspekty) – 3-tee izd., peregdel. i dop. Kiev: Al'tpres (in Ukrainian).

8. Vasilenko V.N. (2006) Arkhitektura regional'nogo ekonomicheskogo prostranstva. Donetsk: ООО «Yugo-Vostok, Ltd» (in Ukrainian).

9. Shvets I.Y. (2011) Prostranstvenno-regional'naya klasterizatsiya turisticheskogo kompleksa [Marketing i menedzhment innovatsiy] no 2, pp. 65-73.

10. Vedomosti Verkhovnoy Rady Ukrainy (2001) (Zakon Ukrainy «Pro turizm» (324/95-VR), no 32, pp. 172. Available at: www.urist24.com/download/open/zakon_ukraini_pro_tyrizm.html

11. Federal'nyy zakon Ob osnovakh turistsoy deyatel'nosti v Rossiyskoy Federatsii (1996) Available at: <http://www.rg.ru/2007/02/09/turism-dok.html>

12. Zakon Respubliki Belarus' O turizme (1999) Available at: http://belarustourism.by/...files/.../low_2010.doc

13. Proekt Federal'nogo zakona «O turizme i turistsoy industrii v Rossiyskoy Federatsii» (1995) Available at: <http://www.base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi>

14. Postanovlenie Ministerstva po nalogam i sboram Respubliki Belarus' i Ministerstva finansov Respubliki Belarus' (2002) Available at: <http://www.busel.org/texts/cat1en/id5dwqydd.htm>

15. Shul'gina L.M. (2005) Marketing predpriyatiy turisticheskogo biznesa: Monografiya. – Kiev: Kiev. nats. org.-ekon. un-t (in Ukrainian).

16. Vsemirnaya turisticheskaya organizatsiya (2003) Ustoychivoe razvitie turizma. Posobie dlya spetsialistov po mestnomu planirovaniyu. Madrid: Vsemirnaya turisticheskaya organizatsiya.

17. Porter M. (1993) Mezhdunarodnaya konkurentsiya. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya (in Russian).

18. Kifyak V.F. (2007) Formirovanie rekreatsionno-turisticheskogo klastera i ego vozdeystvie na povyshenie effektivnosti upravleniya sfery rekreatsii i turizma. Proceedings of the III nauchno-prakticheskoy konferentsii «Informatsyonnye tekhnologii v upravlenii turisticheskoy i kurortno-rekreatsionnoy ekonomikoy». (Ukrain, Berdyans'k, April 20-22, 2007), Berdyans'k: AUIT «ARIU», pp. 156-163.

Onyshchuk N.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Tourism
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF TOURIST CENTRES

Simultaneous comparison of socio-economic, scientific-technical, cultural-demographic, and other important characteristics points to the existence in Ukraine of substantial deformations in the development of regions. In spite of the fact that every region of the country has unique recreational resources in its own way, today, the attendance and income from tourism of three of them (Kyiv, Crimea, and the Carpathians) significantly exceed the analogical indicators of other regions.

One of the ways of solving this problem is the creation and development in our country of tourist centres. However, today in Ukraine, scientific research on the essence of tourist centres and the principles of their development are at the stage of setting the problem.

The purpose of this article is to summarize existing approaches to the definition of the essence of the concept of «tourist centre» and to develop the principles of its formation in the context of the concept of marketing cooperation.

Existent disagreements are in the understanding of the essence of tourism and its main categories, in particular, categories «tourist centre», explained by a complication of these socio-economic phenomena and increase of interest in them from the side of specialists of different industries of the national economy. On the basis of analysis of determinations of tourist centre presented in scientific literature, we distinguish four approaches: legal, organizational, recreational, and cluster. According to the author's definition, a tourist centre is a system united by a single concept of subjects of tourism activity, whose activities are aimed at the constant identification and development of existing and potential tourist preferences, as well as the development of ways of differentiation and promotion of the tourist region on their basis. Effective functioning of the tourist centre will ensure its formation on such principles as: rational use of tourism resources, effective cooperation between the state and business, priority development of domestic and inbound tourism, alternative competition.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИНЕРГИИ В СФЕРЕ ТУРИЗМА

USE OF SYNERGY IN THE FIELD OF TOURISM

УДК 338.48

Шарко М.В.

д.э.н., профессор,
заведующая кафедрой экономики
и предпринимательства
Херсонский национальный
технический университет

Шмулевич П.В.

аспирант кафедры экономики
и предпринимательства
Херсонский национальный
технический университет

В статье рассмотрена проблематика использования синергетических особенностей туристической отрасли в региональном измерении. Представлена инфраструктура туризма как система с точки зрения синергетики. Исследованы примеры организации фестивалей в контексте выбранной методологии. Выявлены возможности использования синергии на уровне территориальных общин и регионов для создания новых туристических продуктов. Обоснованно ключевую роль информации в формировании синергии в указанной сфере.

Ключевые слова: синергия, туризм, туристическая дестинация, турпродукт, фестиваль.

У статті розглянуто проблематику використання синергетичних особливостей туристичної галузі в регіональному вимірі. Представлено інфраструктуру туризму як систему з точки зору синергетики. Досліджено приклади організації фестива-

лів у контексті обраної методології. Виявлено можливості використання синергії на рівні територіальних громад і регіонів для створення нових туристичних продуктів. Обґрунтовано ключову роль інформації у формування синергії в зазначеній сфері.

Ключові слова: синергія, туризм, туристична дестинація, турпродукт, фестиваль.

The article deals with the problems of using synergistic possibilities of the tourism industry in the regional dimension. The tourism infrastructure is presented as a system in terms of synergetics. Examples of the organization of festivals in the context of the chosen methodology are investigated. Possibilities of the use of synergy at the level of territorial communities and regions for the creation of new tourist products are revealed. The key role of information in the formation of synergy in the indicated sphere is substantiated.

Key words: synergy, tourism, tourist destination, tourist product, festival.

Постановка проблемы. Прогнозирование поведения бизнес-среды определяется сложностью ее структуры. Изучение синергетических возможностей позволяет учесть влияние неопределенности на результаты хозяйственной деятельности туризма в рамках данной бизнес-среды. В условиях Евроинтеграции Украины все более актуальной становится тематика местных инициатив в туризме и охране окружающей среды. С вступлением в силу Соглашения об ассоциации Украина-ЕС и соответствующим реформированием экономики страны, регионы вообще и регионы получают все больше инструментов и возможностей для самоорганизации. При этом и бизнес-среда получила мощный толчок к самоорганизации из-за необходимости адаптации к новым реалиям, таким как: соответствие продукции и услуг стандартам, сертификация товаров, конкретизация требований к защите экологии, к качеству ресурсов. Для сферы туризма важнейшим фактором является существенное увеличение туристического потока вследствие введения безвизового режима. Увеличение количества украинских туристов в Европе будет способствовать и осведомленности европейцев об Украине, повышению их интереса к нашей стране и, соответственно, – увеличению въездного туризма (incoming tourism) в Украине.

Анализ последних исследований и публикаций показывает, что синергетические возможности бизнес-среды формируются за счет фактической деятельности множества ее участников, таких как общественные организации, местные лидеры, органы власти, фермерские хозяйства, исследователи, журналисты и т.д. Возможность формирования новых туристических продуктов на

основе экологически значимых объектов (экотуризм) стоит рассматривать с позиций использования синергетических возможностей бизнес-среды, характерной для данной местности. Изучению разнообразных проявлений синергии в бизнес-среде туризма посвящены труды зарубежных и отечественных ученых [1-8].

Экологические аспекты туризма рассматриваются в [3]. Этот подход базируется на смежных синергетике системных теориях и включает разнообразные инструменты экологической основы экономики, в частности ее туристической отрасли. Подходы к развитию туризма, как составляющей конкурентоспособной экономики Украины, рассматриваются в трудах [4; 5], в которых обосновываются важные мировоззренческие аспекты туризма, так как отрасль ориентирована на природную и культурную среду. Туризм вместе с различными проявлениями сопутствующих отраслей промышленности приносит реальную выгоду для местного населения региона. Роль экономического поведения как основы развития туризма учитывает психологические факторы при приобретении туристических продуктов [9]. В большинстве работ методологией изучения туризма выбрана не синергетика, а иные междисциплинарные подходы.

Постановка задачи. Инструменты синергетики в приложении к сфере туризма ранее не рассматривались. Это относится к нерешенным частям общей проблемы. Целью статьи является выявление и исследование синергетических возможностей бизнес-среды, в которой формируется новый туристический продукт.

Изложение основного материала исследования. Методологией для исследований указанной проблемы выбран инструментарий синерге-

тики. Синергетика – это наука, которая изучает процессы самоорганизации в системе при наличии внешних возмущений [1; 2].

Ключевыми понятиями использования возможностей бизнес-среды являются синергия, самоорганизация, уровень направленности развития и аттракторы. Синергия – это способность системы формировать свое развитие изнутри, не всегда в рамках некоей программы, заданной извне. Самоорганизация – это спонтанное образование высокоупорядоченных структур из зародыша или даже из хаоса. Иная формулировка – это спонтанный переход от неупорядоченного состояния к упорядоченному за счет совместного синхронного действия многих подсистем [6; 7]. Согласно этим определениям каждая система обладает определенным уровнем синергии. Вектор развития называется аттрактором. Аттрактор – это явление, которое формируется вследствие наличия синергии в системе с притяжением к себе промежуточных состояний системы [9-14].

Таким образом, синергия является основой самоорганизации, а аттрактор представляет собой конкретный вид ее проявления. Синергия хотя и является некоей характеристикой, которую на данном этапе развития науки невозможно измерить и рассчитать, но в то же время имеет вполне конкретные проявления. Именно их изучение, измерение и описание дает возможность говорить о том или ином уровне развития синергии системы. Это в свою очередь в условиях неопределенности позволяет прогнозировать его более точно, понимая какого масштаба трансформациям может быть подвержена данная система.

Основным проявлением синергии в бизнес-среде туристической сферы следует считать информацию. Генераторы информации, каналы и широта ее распространения, контроль за ее качеством и достоверностью – одна из ключевых синергетических характеристик туристической бизнес-среды [15]. Можно сказать, что сам туристический продукт является проявлением синергии всей окружающей бизнес-среды, поскольку включает блага, формируемые иными отраслями: транспорт, пищевая промышленность, сфера услуг и т.п. [2; 8], а информация при этом становится связующим звеном всех сопутствующих благ. Рассмотрим это более подробно.

Комплексный туристический продукт – целенаправленная совокупность товаров, услуг, работ и других материальных и нематериальных объектов, необходимая и достаточная для удовлетворения потребностей туристов и других путешествующих лиц, что соответствует целям путешествия и предлагается к реализации [4].

В мировой практике также используют понятие «туристическая дестинация» – территория, которая имеет уникальные туристические ресурсы,

предлагает определенный набор услуг, соответствующих потребностям туристов и удовлетворяющих их спрос, и следовательно, имеет высокий имидж и популярность в сфере туризма страны или региона [9; 10].

На наш взгляд, указанные научные определения не учитывают важнейший в современных реалиях информационный фактор. Даже при наличии в конкретном экологически значимом месте выдающегося качества сопутствующих услуг, это место не может стать туристической дестинацией без знания туристов о его существовании. Именно знание туристов о значимости и уникальности этого места позволяет сформировать туристический продукт. Знание, сформированное на основе правильно поданной информации, – один из ключевых факторов развития нового турпродукта и туристической деятельности. Информационный поток и может стать основой того аттрактора, который сформирует строгую тенденцию к росту популярности и к развитию конкретной туристической дестинации.

Так, Украина, которая обладает серьезными уникальными туристическими ресурсами и предлагает широкий спектр услуг, тем не менее не может называться туристической дестинацией со стабильным спросом. В частности огромную роль в случае Украины сыграл информационный фактор. Как показывает статистика, с 2014 года вдвое уменьшилось количество иностранных туристов, что является следствием событий на Востоке Украины и аннексией Крымского полуострова. Информация, подаваемая всеми мировыми СМИ, фактически представляла Украину как страну в состоянии войны, что естественным образом воспринималось как опасность для иностранных туристов. При этом интересно отметить, что доля туристов, посетивших Херсонскую область (юг Украины), находящуюся на границе с Крымом, показывает строгую тенденцию к увеличению, от 7% в 2011 г. до 22,5% в 2015 г.

Популяризация региона, в частности в целях привлечения иностранных туристов, требует стимулирования. Одним из типичных стимулов популяризации туристической деятельности в определенном регионе является организация тематического фестиваля, что предполагает создание мощного информационного потока. Рассмотрим синергетические особенности туристической бизнес-среды на примере фестиваля Tryhutti International Kite Festival 2017, который проходил в с. Трихаты на юге Украины в мае 2017 г.

Для того, чтобы турист стал потребителем конкретного турпродукта, он должен владеть достоверной информацией. Что касается Tryhutti IKF 2017, то будучи первым международным фестивалем в области воздушных змеев в истории независимой Украины, он изначально был про-

блемным с точки зрения отсутствия знаний широкой аудитории по данной тематике: а именно что, где, когда будет происходить, программы фестиваля, целевой аудитории, места проведения. Посещение фестиваля 5-6 тысячами туристов стало результатом именно правильно выстроенной информационной кампании, частью которой была популяризация уникальных экологических особенностей самого села Трихаты, где проходил фестиваль, и региона вообще.

Информация, с одной стороны, является импульсом для каждого конкретного туриста и группы туристов приехать и посетить фестиваль – т.е. это, в понимании синергетики, воздействие внешнего фактора, в результате которого флуктуации отдельных элементов системы могут стать синхронными и сформировать единое поведение коллектива. С другой стороны, данная информация становится синергетической возможностью среды, которая непосредственно влияет на более широкий круг стейкхолдеров, путем представления информации как средства производства, которое могут использовать бесконечное количество производителей. Туристические организации и ассоциации всеукраинского уровня включили Tryhuty IKF 2017 в свои каталоги и презентации. Региональные виртуальные группы в социальных сетях активно обсуждали и подготовку, и реализацию фестиваля, появление желающих стать партнерами фестиваля и прорекламировать себя, посодействовать в организации. Более широкие институциональные образования рассматривали свои возможности по включению данного события в свою сферу интересов.

В любом случае, туристический продукт привязан к конкретному географическому месту. Это первый сдерживающий фактор его развития. Например, Международный фестиваль (фест) воздушных змеев штата Гуджарат в Индии, известный на протяжении уже многих лет, едва ли может быть проведен, скажем, в штатах Телангана или Гоа, где отсутствуют необходимые условия их проведения, опыт использования, соответствующие организационные мероприятия, инфраструктура, роза ветров и другие сопутствующие факторы. Расширять такой туристический продукт можно только вглубь, а не вширь. При этом собственный продукт штата Телангана – Теланганский фестиваль змеев – как показывает опыт – привлекает туристов и гостей, посещающих фестиваль именно в Гуджарате. Это становится возможным благодаря тому, что фестивали специально проводится один после другого. Данная кооперация является ярким проявлением синергии в туристической сфере и становится стимулом для увеличения доходности каждого отдельного туристического продукта при разделении затрат (организаторы первого фестиваля оплачивают только

билеты в Индию для участников, организаторы второго – только билеты обратно).

Tryhuty IKF 2017 организовывался именно по модели указанных индийских фестивалей. В Украине на сегодняшний день проходит процесс формирования территориальных организаций, в контексте которого и был проведен фестиваль. Туристический продукт привязывается к правам собственности конкретной организации. Этот фактор также является сдерживающим, поскольку распоряжаться своей землей как ресурсом это право организации. И соответственно, именно обладатель прав на данную локацию обладает решающим голосом для создания нового туристического продукта. Указанные аргументы направлены на сохранение экологии как основы для развития экотуризма и становятся выгодными местному населению. Именно наличие потенциальной выгоды стимулирует бизнес-среду и ее развитие. Нахождение равновесного состояния в понимании синергетики является залогом успешного развития, поэтому наиболее успешная самоорганизация при создании новой туристической дестинации возможна путем достижения компромисса между интересами бизнеса и местных жителей. Здесь важно учесть, что местные жители должны осознавать и реализовывать свою ответственность за ту территорию, права на которую им принадлежат.

Следовательно, активизация синергетических возможностей бизнес-среды должна включать и активизацию синергии в конкретной общине – коллективе людей. Здесь ключевым фактором является лидерство и компетентности отдельных участников общины. Слабая синергия внутри общины должна наращиваться за счет деятельности «снизу» – общественными организациями путем образования, пропаганды, рекламы – информационной деятельности в целом [12; 13; 14].

На примере фестиваля – участники территориальной общины должны понимать, что им дает фестиваль. Для кого-то это может стать возможностью заработать, продавая свои товары (например, домашнюю еду, хэндмэйд и т.п.) и услуги (помощь в непосредственной организации феста), и реализовать свой личностный потенциал, поднимать свою популярность и авторитет.

Генерация дополнительных денежных потоков – притока свободной энергии – негласный, но ведущий фактор наращивания синергии внутри бизнес-среды конкретного турпродукта. Чем выше популярность турпродукта, тем больший доход могут получить все заинтересованные лица. При этом потребители нового туристического продукта на базе вновь созданной туристической дестинации могут получить далеко выходящее за рамки ожиданий удовольствие, являющееся целью их путешествия [11].

Потребитель туристического продукта желает за четко ограниченное время отразить в своем сознании максимум свойств системы, т.е. то, что сформировалось множество лет и откладывалось в сознании местных жителей достаточно долго. Именно ускоренность процессов восприятия туристом окружающей действительности увеличивает значимость деталей. Туристический маршрут должен быть продуман до мелочей, интеллектуальное наполнение должно быть соответствующим для туриста, языковой барьер должен быть максимально удален, компетенции местных участников процесса должны возрастать.

Таким образом, можно утверждать, что именно создание инфраструктуры туризма, как этап активизации синергетических возможностей бизнес-среды, способствует восприятию потребителем туристического продукта информации и опыта принимающей системы в четко обозначенном направлении. А это в свою очередь оказывает непосредственное воздействие на саму систему – турист платит за местные товары и услуги, передает свой опыт через социальные сети и живое общение, с акцентом именно на нужные для местных жителей объекты (аттракции) и в целом туристические дестинации.

В результате, словами синергетики, – приток свободной энергии в виде валютных поступлений. Ограничения же, введенные государством, как-то: налоги, сборы, валютные ограничения и прочие могут привести лишь к замедлению естественных процессов и уменьшению реальной энергии системы по сравнению с потенциально возможной.

Выводы из проведенного исследования.

Активизация синергетических возможностей бизнес-среды даёт стимул для всё большего количества малых структурных образований и отдельных элементов стать продуцентами созидательных факторов нового турпродукта. Используя наш пример, более опытные в других сферах специалисты дают советы и улучшают конечный продукт – фестиваль. Междисциплинарный аспект в данном случае очень хорошо прослеживается.

Использование синергии является одним из факторов, определяющих развитие туризма в целом, и в частности нового туристического продукта в рамках конкретной новой туристической дестинации. Особенно заметным в данном случае является экологический аспект. С одной стороны, сохранение определенной экологической аттракции возможно лишь в рамках поддержания существования всей экосистемы, в которой она расположена. С другой стороны, эта экосистема является географической привязкой для бизнес-среды, в которой формируется и в дальнейшем потребляется туристический продукт.

Формирование туристического продукта невозможно без задействования широкого спектра

синергетических возможностей окружающей среды, в частности инфраструктурных и информационных. При этом активизация таких синергетических возможностей путем организации фестиваля играет одну из определяющих ролей при создании нового туристического продукта, особенно при открытии принципиально новой туристической дестинации.

Дальнейшие исследования возможны в сфере определения конкретных синергетических характеристик бизнес-среды, в которой формируется новый туристический продукт, путем выявления предпочтений туристов, посещающих типовые аттракции по всему миру; определения и формирования методических подходов к ценообразованию в рамках кардинально новых туристических продуктов; изучения особенностей в стоимости нового турпродукта. Все указанные направления могут стать базой для дальнейшей разработки конкретного инструментария активизации синергетических возможностей бизнес-среды.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. – М.: Мир, 1989. – 419 с.
2. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Прогресс, 1986. – 431 с.
3. Мельник Л.Г. Екологічна економіка, 3-тє вид., випр. і допов. / Л.Г. Мельник – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.
4. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / О.А. Кручек, Т.А. Дьорова, О.О. Любіцева, інш.; Кер.проекту В.С. Пазенок, В.К. Федорченко. – Київ: Академія, 2013. – 368 с.
5. Шарко М.В. Методические подходы к трансформации оценок туристической привлекательности регионов в стратегические управленческие решения / М.В. Шарко, Н.М. Донева // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 8(158) – С. 224-229.
6. Шарко М.В. Применение синергетических представлений к прогнозированию результатов инновационной деятельности / М.В. Шарко, Е.А. Оболенцева // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2008. – Т. 11. – Вип. 19. – С. 155-162.
7. Шарко М.В. Использование синергетического эффекта при формировании стратегии развития производства / М.В. Шарко, Г.А. Копосов // Сучасні технології менеджменту: проблеми теорії та практики: збірник наукових робіт Міжнародна науково – практична конференція (м. Харків, 23-24 жовтня 2008 р.) – Харків: Харківський національний економічний університет, 2008. – № 19. – С. 98-101.
8. Чмут А.В. Синергичний ефект як фактор підвищення конкурентоспроможності інтегрованих підприємств / А.В. Чмут // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Серія «Економічні науки». – 2010. – Вип. 97. – 388с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/49.pdf
9. Волинець Т.Г. Определение потребительских предпочтений при формировании структуры туристической дестинации

ческого продукта / Т.Г. Волюнец // Бизнес-информ. – 2015. – № 1. – С. 246-251.

10. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация / Л.Д. Бевзенко – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.

11. Підвальна О.Г. Синергійний ефект в менеджменті / О.Г. Підвальна, Н.О. Козяр // Ефективна економіка. – 2013. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1865>

12. Мусаев Л.А. Оценка синергетического эффекта экономических систем / Л.А. Мусаев // Вестник ЮРГТУ (НПИ). – 2011. – № 3. – С. 132-136 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vestnik-npi.info/upload/information_system_15/3/5/7/item_357/information_items_property_743.pdf

13. Скіцько В.І. Аналіз та моделювання синергічного ефекту логістичних систем мікроекономічного рівня / В.І. Скіцько // Проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 242-248.

14. Шевцова Г.З. Синергетичний менеджмент як концепція організованої синергії в управлінні підприємствами [Електронний ресурс] / Г.З. Шевцова // Економіка промисловості, 2012. – № 1-2. – С. 202-214. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/handle/123456789/41438>

REFERENCES:

1. Haken G. (1989) *Sinergetika* [Synergetics]. Moscow: Mir (in Russian).

2. Prigozhin I., Stengers I. (1986) *Poryadok iz khaosa: Novyy dialog cheloveka s prirodoy* [Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature]. Moscow: Progress (in Russian).

3. Melnyk L.H. (2006) *Ekolohichna ekonomika* [Ecological economy]. Sumy: Universytetska knyha (in Ukrainian).

4. Pazenok V.S., Fedorchenko V.K., Kruchek O.A., Dorova T.A., Liubitseva O.O. (2013) *Turyzmolohiia: kontseptualni zasady teorii turyzmu* [Tourismology: conceptual basis of the theory of tourism]. Kyiv: Akademiia (in Ukrainian).

5. Sharko M.V., Doneva N.M. (2014) *Metodicheskie podkhody k transformatsii otsenok turisticheskoy privlekatel'nosti regionov v strategicheskie upravlencheskie resheniya* [Methodical approaches to the transformation of assessments of the tourist attractiveness of regions into strategic management decisions]. *Aktual'ni problemi ekonomiki*, no. 8(158), pp. 224-229.

6. Sharko M.V., Obolentseva E.A. (2008) *Primenenie sinergeticheskikh predstavleniy k prognozirovaniyu*

rezul'tatov innovatsionnoy deyatel'nosti [Application of synergistic views to forecasting the results of innovation activities]. *Rinkova ekonomika: suchasna teoriya i praktika upravlinnya*, vol. 11, no. 19, pp. 155-162.

7. Sharko M.V., Koposov G.A. (2008) *Ispol'zovanie sinergeticheskogo efekta pri formirovani strategii razvitiya proizvodstva* [Use of synergetic effect in the formation of the strategy of production development]. *Proceedings of the Suchasni tekhnologii menedzhmentu: problemi teorii ta praktiki* (Ukraine, Kharkiv, October 23-24, 2008), Kharkiv: Kharkiv's'kiy natsional'niy ekonomichniy universitet, no. 19, pp. 98-101.

8. Chmut A.V. *Synerhichnyi efekt yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti intehrovanykh pidpriemstv* (2010) [Synergetic effect as a factor in increasing the competitiveness of integrated enterprises]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 97. Available at: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_97/49.pdf

9. Volynets T.G. (2015) *Opreделение potrebitel'skikh predpochteniy pri formirovani struktury turisticheskogo produkta* [Definition of consumer preferences at formation of structure of a tourist product]. *Biznes-inform*, no. 1, pp. 246-251.

10. Bevzenko L.D. (2002) *Sotsial'naya samoorganizatsiya* [Social self-organization]. Kyiv: Institut sotsiologii NAN Ukrainy (in Russian).

11. Pidvalna O.H., Koziar N.O. (2013) *Synerhichnyi efekt v menedzhmenti* [Synergistic effect in management]. *Efektivna ekonomika* (electronic journal), no. 3. Available at: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1865>

12. Musaev L.A. (2011) *Otsenka sinergeticheskogo efekta ekonomicheskikh sistem* [Evaluation of the synergistic effect of economic systems]. *Vestnik YuRGU (NPI)* (electronic journal), no. 3, pp. 132-136. Available at: http://vestnik-npi.info/upload/information_system_15/3/5/7/item_357/information_items_property_743.pdf

13. Skitsko V.I. (2015) *Analiz ta modeliuвання sinerhichnoho efektu lohistrychnykh system mikroekonomichnoho rivnia* [Analysis and simulation of the synergistic effect of logistic systems of microeconomic level]. *Problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 242-248.

14. Shevtsova H.Z. (2012) *Synerhetychnyi menedzhment yak kontseptsiia orhanizovanoi synerhii v upravlinni pidpriemstvamy* [Synergetic management as a concept of organized synergy in the management of enterprises]. *Ekonomika promyslovosti* (electronic journal), no. 1-2, pp. 202-214. Available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/handle/123456789/41438>

Sharko M.V.Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of Economics and Business
Kherson National Technical University**Shmulevych P.V.**Postgraduate Student at Department of Economics and Business
Kherson National Technical University**USE OF SYNERGY IN THE FIELD OF TOURISM**

The study of synergetic possibilities allows taking into account the influence of uncertainty on the results of tourism economic activity within the framework of the regional business environment. The synergetic possibilities of business environment are formed by actual activities of many of its participants, such as public organizations, local leaders, authorities, farmers, researchers, journalists, etc. In most of the existing scientific works, the chosen methodology of studying tourism is not synergetics but some other interdisciplinary approach.

The goal of the article is to identify and explore the synergy of the business environment, in which a new tourist product is being formed. The methodology of the study of this problem is the toolkit of synergetics, a science that studies the processes of self-organization in systems in the presence of external perturbations.

In the context of the study, opportunities of using synergy at the level of territorial communities and regions to create new tourist products are identified by us since the tourist product is tied to a specific geographical location. At the same time, the most important role of information as a basis for the formation of synergy in the sphere of tourism as a system is substantiated.

The use of synergy in tourism is one of the factors determining the development of tourism in general and in particular a new tourist product within the framework of a specific new tourist destination.

Further research is possible in the area of identifying specific synergetic characteristics of the business environment, in which a new tourism product is being formed.

РОЗДІЛ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

ДОПЛАТА ДО МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ТА ВИПЛАТИ

SUPPLEMENT TO MINIMAL WAGES: FEATURES OF CALCULATION AND PAYMENT

У статті висвітлено сутність і взаємозв'язок понять «заробітна плата», «мінімальна заробітна плата» та «доплата до мінімальної заробітної плати». Розглянуто порядок визначення розміру доплати до рівня мінімальної заробітної плати. Встановлено перелік виплат, які не враховуються, та які потрібно враховувати при розрахунку заробітної плати для забезпечення її мінімального розміру. З'ясовано категорії працівників, щодо зарплати яких може виникнути необхідність у нарахуванні доплати до рівня мінімальної заробітної плати. Досліджено особливості проведення доплати до мінімальної заробітної плати при погодинній оплаті праці, неповному робочому часі, невиконанні норм праці, підсумованому обліку робочого часу, сумісництві тощо.

Ключові слова: заробітна плата, мінімальна заробітна плата, доплати, надбавки, премії, доплата до мінімальної заробітної плати.

В статье освещены сущность и взаимосвязь понятий «заработная плата», «минимальная заработная плата» и «доплата до минимальной заработной платы». Рассмотрен порядок определения размера доплаты до уровня минимальной заработной платы. Установлен перечень выплат, которые не учитываются и которые нужно учитывать при расчете заработной платы для обеспечения ее минимального размера.

Выяснено категории работников, по зарплате которых может возникнуть необходимость в начислении доплаты до уровня минимальной заработной платы. Исследованы особенности проведения доплаты до минимальной заработной платы при почасовой оплате труда, неполном рабочем времени, невыполнении норм труда, суммированном учете рабочего времени, совмещении и т. п.

Ключевые слова: заработная плата, минимальная заработная плата, доплаты, надбавки, премии, доплата до минимальной заработной платы.

The article highlights the essence and interconnection of the concepts of «wages», «minimum wages», and «supplement to the minimum wage». The procedure for determining the size of surcharge to the level of minimum wage is considered. The list of payments that are not taken into account and which must be taken into account when calculating the salary to ensure its minimum size is established. Categories of employees, who need to pay extra to the level of minimum wage, are determined. Features of carrying out of the supplements to the minimum wage in the case of hourly wages, part-time working, non-compliance with labour standards, summed up accounting of working time, joint work, etc. are investigated.

Key words: wages, minimum wages, surcharges, allowances, bonuses, supplement to minimum wage.

УДК 331.2(477)

Тепла М.М.

асистент кафедри економіки підприємства
Львівський національний
університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. 3 01 січня 2017 року, у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06.12.2016 р. № 1774-VIII, у законодавстві України щодо мінімальної заробітної плати відбулися суттєві зміни. Так, зокрема, мінімальна заробітна плата більше не використовується як розрахункова величина для визначення посадових окладів і заробітної плати працівників, для розрахунку плати за надання адміністративних послуг, а також у колективних договорах та угодах усіх рівнів; до мінімальної заробітної плати тепер включаються доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати (за винятком доплат за роботу у несприятливих умовах праці та підвищеного ризику для здоров'я, у нічний та надурочний час, роз'їзний характер робіт та премій до святкових і ювілейних дат); мінімальна заробітна плата затверджується на законодавчому рівні одночасно

у місячному та погодинному розмірах і є державною соціальною гарантією за будь-якої системи оплати праці для всіх підприємств та фізичних осіб, у яких працюють наймані працівники; гарантії забезпечення мінімальної заробітної плати встановлено через зобов'язання роботодавців у проведенні відповідної доплати, якщо нарахована заробітна плата працівника виявиться нижчою від законодавчо затвердженого розміру [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними законодавчими актами, в яких визначено поняття мінімальної заробітної плати, порядок встановлення, перегляду та гарантії її забезпечення, є Кодекс законів про працю України [1] та Закон України «Про оплату праці» [9]. Методологічні засади та роз'яснення щодо розрахунку заробітної плати та визначення доплати до її мінімального рівня регламентовані Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження

Порядку обчислення середньої заробітної плати» [7], Наказом Державного комітету статистики України «Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати» [6], Листами Міністерства соціальної політики України [2; 3; 10; 12-15] тощо.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей розрахунку доплати до мінімальної заробітної плати, її нарахування та виплати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [9].

У новій статті 3-1, якою доповнено Закон України «Про оплату праці» відповідно до змін, внесених Законом України № 1774-VIII від 06.12.2016 р., зазначено, що розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати. Якщо нарахована заробітна плата працівника, який виконав місячну норму праці, є нижчою від законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати, роботодавець повинен провести доплату до її рівня [9].

Зазначимо, що під мінімальною заробітною платою згідно ст. 95 КЗпП та ст. 3 Закону України «Про оплату праці» розуміють встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці [1; 9]. У свою чергу, розмір мінімальної заробітної плати в Україні визначається Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України у законі про Державний бюджет України (ст. 10 Закону України «Про оплату праці») [9], а норми праці (норми виробітку, часу, обслуговування і чисельності)

встановлюються відповідно до досягнутого рівня техніки, технології, організації виробництва і праці (ст. 85 Кодексу законів про працю України) [1].

Таким чином, поняття «доплата до мінімальної заробітної плати» введено у законодавство України, як гарантія забезпечення працівнику заробітної плати не нижче від розміру мінімальної заробітної плати.

Порядок визначення розміру доплати до мінімальної заробітної плати представлено на рис. 1.

Відповідно до змін, внесених Законом України № 1774-VIII, до складу мінімальної заробітної плати включаються практично всі складові заробітної плати: основна (тарифна) заробітна плата (посадовий оклад, тарифна ставка, ставка заробітної плати), додаткова заробітна плата (доплати, надбавки, премії) та інші заохочувальні виплати [2]. Разом з тим, при обчисленні заробітної плати працівника для забезпечення її мінімального розміру не враховуються виплати, які зазначені у ч. 2. ст. 3-1 Закону України «Про оплату праці» (у редакції Закону України № 1774-VIII) [12], суми середнього заробітку [14] та матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань і грошової допомоги при наданні щорічної відпустки [15], розмір винагороди, отриманий за цивільно-правовим договором [13] тощо.

У табл. 1 подано перелік виплат, які не враховуються, та виплат, які мають бути враховані при обчисленні заробітної плати для забезпечення її мінімального розміру.

Варто зазначити, що, якщо працівнику встановлено доплату за роботу у шкідливих умовах праці, то така доплата виплачується понад розмір мінімальної заробітної плати. Але, якщо умовами оплати праці передбачено підвищення

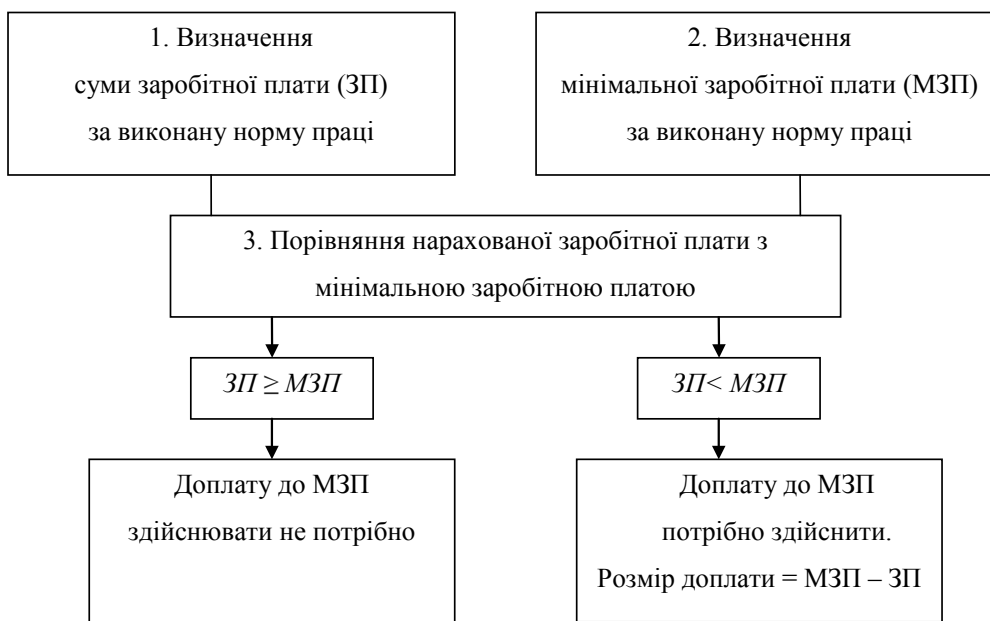


Рис. 1. Порядок визначення розміру доплати до мінімальної заробітної плати

Джерело: удосконалено автором на основі [11]

посадових окладів працівників, наприклад, за роботу в установах і організаціях, розташованих на території населених пунктів, яким надано статус гірських, за роботу в певних типах закладів, за роботу у шкідливих та важких умовах праці, то зазначене підвищення враховується до мінімальної заробітної плати [10].

Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21.12.2016 р. № 1801-VIII з 01 січня 2017 року мінімальну заробітну плату у місячному розмірі встановлено на рівні 3200 грн [5]. Відповідно працівникам, сума нарахованої зарплати яких у 2017 році перевищує 3200 грн, доплату здійснювати не потрібно. Водночас працівникам, нарахована заробітна плата яких за повністю виконану норму праці становить менш, як 3200 грн, – чинним законодавством передба-

чена доплата у розмірі різниці між законодавчо встановленим рівнем мінімальної заробітної плати та сумою нарахованої зарплати.

Зауважимо, що внаслідок проведення доплати працівники різної кваліфікації та різних тарифних розрядів можуть отримувати однакову заробітну плату. Так, наприклад, працівники, яким присвоєно з 1 по 11 тарифний розряд за Єдиною тарифною сіткою з посадовими окладами від 1600 до 3152 грн, попри різну кваліфікацію можуть отримувати однакову (на рівні мінімальної) заробітну плату у розмірі 3200 грн. Тому з метою диференціації заробітної плати працівників, які отримують зарплату на рівні мінімальної, Постановою Кабінету Міністрів України «Про оплату праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» від 28.12.2016 р.

Таблиця 1

Види виплат, що враховуються/не враховуються до заробітної плати для визначення розміру доплати до мінімальної заробітної плати

Виплати, які не враховуються при обчисленні розміру заробітної плати працівника для забезпечення її мінімального розміру*	Виплати, які враховуються при обчисленні розміру заробітної плати працівника для забезпечення її мінімального розміру
Виплати, визначені у ч. 2 ст. 3-1 Закону України «Про оплату праці» (у редакції Закону України № 1774-VIII): доплати за роботу в несприятливих умовах праці та підвищеного ризику для здоров'я; за роботу у нічний та надурочний час; роз'їзний характер робіт; премії до святкових і ювілейних дат (Лист Мінсоцполітики України від 17.02.2017 р. № 391/0/101-17/282)	Основна (тарифна) частина заробітної плати (посадовий оклад, тарифна ставка, ставка заробітної плати) (Лист Мінсоцполітики України від 14.02.2017 р. № 344/0/101-17/281) Підвищення посадових окладів працівників, наприклад, за роботу в установах і організаціях, розташованих на території населених пунктів, яким надано статус гірських, за роботу в певних типах закладів та роботу зі шкідливими та важкими умовами праці (Лист Мінсоцполітики України від 17.02.2017 р. № 391/0/101-17/282)
Суми середнього заробітку, які зберігаються за працівниками за час відпусток, виконання державних або громадських обов'язків, підвищення кваліфікації, службового відрядження, вихідної допомоги та компенсації за невикористані відпустки, що розраховується згідно з положеннями Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою КМУ від 08.02.95 р. № 100 (Лист Мінсоцполітики України від 13.02.2017 р. № 322/0/101-17/282)	Виплати, які не зазначені у ч. 2 ст. 3-1 Закону України «Про оплату праці» (у редакції Закону України № 1774-VIII), зокрема, доплати за роботу у вечірній час, суміщення професій (посад), виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника, розширення зони обслуговування або збільшення обсягу робіт, інтенсивність праці, керівництво бригадою, наставництво, ненормований робочий час, економію матеріалів та ресурсів, допуск до державної/комерційної таємниці, за науковий ступінь та надбавки за класність водіям легкових автомобілів, виконання особливої роботи на термін її виконання, високі досягнення в праці, знання/використання у роботі іноземних мов, вислугу років і безперервний час роботи, почесні та спортивні звання, за особливі умови роботи бібліотечним працівникам, ранг державного службовця, престижність педагогічної роботи; підвищена оплата за роботу у святкові та неробочі дні (Лист Мінсоцполітики України від 17.02.2017 р. № 391/0/101-17/282)
Суми матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань та грошової допомоги при наданні щорічної відпустки, які виплачуються у розмірі середньої заробітної плати, розрахованої згідно з положеннями Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.95 р. № 100 (Лист Мінсоцполітики України від 13.02.17 р. № 294/0/101-17/282)	Усі види премій, крім зазначених у ч. 2 ст. 3-1 Закону України «Про оплату праці» (у ред. Закону України № 1774-VIII) (Лист Мінсоцполітики України від 17.02.2017 р. № 391/0/101-17/282)
Розмір винагороди за договором цивільно-правового характеру (Лист Мінсоцполітики України від 17.02.2017 р. № 3223/0/2-17/28)	Сума індексації, визначена відповідно до п. 5 Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою КМУ від 17.07.2003 р. № 1078 (Лист Мінсоцполітики України від 17.02.2017 р. № 391/0/101-17/282)
* такі виплати мають виплачуватись понад розмір мінімальної заробітної плати	

Джерело: складено автором на основі роз'яснень у Листах Міністерства соціальної політики України [2; 12; 13; 14; 15]

№ 1037 керівникам установ, закладів і організацій окремих галузей бюджетної сфери доручено у межах фонду оплати праці забезпечити встановлення доплат, надбавок, премій залежно від складності, відповідальності та умов виконуваної роботи, кваліфікації працівника та результатів його праці [8].

Відповідно до Інструкції зі статистики заробітної плати доплата до мінімальної заробітної плати належить до фонду оплати праці у складі фонду додаткової заробітної плати [6]. Однак, зазначаємо, що розраховують і нараховують доплату до мінімальної заробітної плати в кінці місяця, коли відома сума зарплати працівника за місяць, та виплачують одночасно із заробітною платою за другу половину місяця. Як на зарплатну виплату, на доплату до мінімальної заробітної плати нараховують єдиний соціальний внесок та оподатковують податком на доходи фізичних осіб і військовим збором. Зазначають доплату до мінімальної заробітної плати у Податковому розрахунку за формою № 1ДФ та таблиці 6 звіту з ЄСВ за формою № Д4.

Доплата до мінімальної заробітної плати враховується при обчисленні середньої заробітної плати для оплати відпускних, середнього заробітку за час відрядження, оплати за час виконання державних і громадських обов'язків, вихідної допомоги та в інших випадках збереження середньої зарплати (згідно з Порядком № 100), середньої заробітної плати для обчислення сум лікарняних та декретних (згідно з Порядком № 1266), денного заробітку для оплати періоду відрядження тощо. Також доплата до мінімальної заробітної плати включається до заробітку при визначенні права працівника на податкову соціальну пільгу.

Проведення доплати до мінімальної заробітної плати залежно від умов трудового договору, режиму робочого часу, умов праці, оплати праці тощо має певні особливості, зокрема:

1. Відповідно до чинного законодавства, мінімальна заробітна плата в Україні встановлюється одночасно у місячному та погодинному розмірах. Для працівників, яким встановлені місячні оклади, державною гарантією в оплаті праці є мінімальна заробітна плата у місячному розмірі (у 2017 р. – 3200 грн), а для працівників з погодинною оплатою праці – мінімальна заробітна плата у погодинному розмірі (19,34 грн). Тому якщо працівник, якому встановлено годинну тарифну ставку, виконав місячну норму праці, а нарахована йому заробітна плата виявиться нижчою від місячної мінімальної заробітної плати, то доплату до розміру мінімальної місячної заробітної плати здійснювати не потрібно, оскільки гарантією в оплаті праці у такому випадку є мінімальна заробітна плата у погодинному розмірі [3].

2. У ст. 3⁻¹ Закону України «Про оплату праці» (у редакції Закону України № 1774-VIII) зазначено,

що у разі укладання трудового договору на умовах неповного робочого часу чи невиконання працівником у повному обсязі місячної (годинної) норми праці, мінімальна заробітна плата виплачується пропорційно до виконаної норми праці [9]. Відтак, працівникам, які не виконали в повному обсязі норму праці або працюють на умовах неповного робочого часу, доплата (у разі необхідності) провадиться до рівня мінімальної заробітної плати визначеної пропорційно до виконаної норми праці.

3. Доплата до мінімальної заробітної плати нараховується окремо за основним місцем роботи та окремо на роботі за сумісництвом (як внутрішнім, так і зовнішнім).

4. При застосуванні підсумованого обліку робочого часу робота понад нормальну тривалість робочого часу за обліковий період оплачується, як надурочна понад розмір мінімальної заробітної плати. Якщо робота при підсумованому обліку робочого часу виконується в межах встановленої працівнику тривалості робочого часу, яка є меншою нормальної тривалості робочого часу, відповідно до графіка роботи, йому нараховується заробітна плата у розмірі не нижчому від мінімальної заробітної плати [10].

5. Час простоїв не з вини працівника відповідно до норм ст. 113 Кодексу законів про працю України оплачується не менше двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу) без проведення доплати до рівня мінімальної заробітної плати [10].

Наприкінці слід зазначити, що підвищення мінімальної заробітної плати не може бути підставою для звільнення працівника, а за недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці ст. 265 Кодексу законів про працю України за кожного працівника щодо якого скоєно порушення передбачено штраф у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення [1].

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією і визначає мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці, який встановлюються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України у законі про Державний бюджет України одночасно у місячному та погодинному розмірах.

2. Розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці не може бути нижчим за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої чинним законодавством. Якщо нарахована заробітна плата працівника за виконану норму праці менша за розмір мінімальної заробітної плати, роботодавець повинен здійснити доплату до її рівня, яка визнача-

ється, як різниця між мінімальною заробітною платою та сумою нарахованої зарплати.

3. При обчисленні заробітної плати працівника для забезпечення її мінімального розміру не включаються доплати за роботу в несприятливих умовах праці та підвищеного ризику для здоров'я, за роботу у нічний та надурочний час, роз'їзний характер роботи, премії до ювілейних і святкових дат, суми середнього заробітку, винагороди за цивільно-правовим договором тощо. Всі інші складові заробітної плати мають враховуватись до мінімальної заробітної плати.

4. Доплата до мінімальної заробітної плати належить до фонду оплати праці у складі фонду додаткової заробітної плати, її розраховують і нараховують вкінці місяця та виплачують одночасно із заробітною платою за другу половину місяця. На доплату до мінімальної заробітної плати нараховують ЄСВ та оподатковують податком на доходи фізичних осіб і військовим збором. Доплата до мінімальної заробітної плати враховується при обчисленні середньої заробітної плати у всіх випадках її збереження.

5. Особливості нарахування і виплати доплати до мінімальної заробітної плати залежать від режиму робочого часу, умов трудового договору, виконання норм праці тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Лист Міністерства соціальної політики України від 14.02.2017 р. № 344/0/101-17/281. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9356-344.html>
3. Лист Міністерства соціальної політики України від 20.03.2017 р. № 766/0/101-17/28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9660-766.html>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 06.12.2016 р. № 1774-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1774-19>
5. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
6. Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати: Наказ Державного комітету статистики України від 13.01.2004 № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04>
7. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 № 100. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF>

8. Про оплату праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1037. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249637026>

9. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

10. Роз'яснення Мінсоцполітики деяких питань оплати праці на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06.12.2016 р. № 1774-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9132-1201.html>

11. Руда Т. Доплата до рівня мінімальної заробітної плати 2017: рахуємо, включаємо, оподатковуємо, відображаємо / Т. Руда, Т. Гуль. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tqm.com.ua/ua/likbez/uallaws/doplata-do-minimalnoyi-zarobitnoyi-platy-2017>

12. Щодо забезпечення рівня мінімальної зарплати: Лист Міністерства соціальної політики України від 17.02.2017 р. № 391/0/101-17/282. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9415-391.html>

13. Щодо застосування окремих положень Закону України від 06.12.2016 р. № 1774 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»: Лист Міністерства соціальної політики України від 17.02.2017 р. № 3223/0/2-17/28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9442-3223.html>

14. Щодо середнього заробітку, який не враховується до заробітної плати для забезпечення її мінімального рівня: Лист Міністерства соціальної політики України від 13.02.2017 р. № 322/0/101-17/282. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9360-322.html>

15. Щодо сум матеріальної допомоги, які не враховуються до зарплати для забезпечення її мінімального рівня: Лист Мінсоцполітики України від 13.02.17 р. № 294/0/101-17/282. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN028202.html

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1971). Kodex zakoniv pro pratsiu Ukrainy [The Labor Code of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). Lyst Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 14.02.2017 r. № 344/0/101-17/281. [Letter Ministry of Social Policy of Ukraine, 14.02.2017, № 344/0/101-17/281]. Retrieved from: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9356-344.html>
3. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). Lyst Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 20.03.2017 r.

№ 766/0/101-17/28. [Letter Ministry of Social Policy of Ukraine, 20.03.2017, № 766/0/101-17/28]. Retrieved from: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9660-766.html>

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine «On amendments to certain legislative acts of Ukraine»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1774-19>

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2017 rik: Zakon Ukrayiny [Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2017»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

6. State Statistics Committee of Ukraine (2004). Pro zatverdzhennia Instruksii zi statystyky zarobitnoi platy: Nakaz Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy [Order «On Approval of the Instruction on Statistics of Wages»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20114-04>

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (1995). Pro zatverdzhennia Poriadku obchyslennia serednoi zarobitnoi platy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution «On Approval of the Procedure for Calculating the Average Salary»]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF>

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). Pro oplatu pratsi pratsivnykiv ustanov, zakladiv ta orhanizatsii okremykh haluzei biudzhethnoi sfery: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution «About payment of employees of institutions, institutions and organizations of certain branches of the budget sphere»]. Retrieved from: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249637026>

9. Verkhovna Rada of Ukraine (1995). Pro oplatu pratsi: Zakon Ukrayiny [Law of Ukraine «About payment of labor»]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

10. Ministry of Social Policy of Ukraine (2016). Roziasnennia Minsotspolityky deiakykh pytan oplaty pratsi na vykonannia Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy» [Clarification of the Ministry of Social Policy regarding certain issues of remuneration for the implementation of the

Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine»]. Retrieved from: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9132-1201.html>

11. Ruda T., Hul T. (2017). Dopлата до рівня мінімальної заробітної плати 2017: рахуємо, включаємо, оподатковуємо, відображаємо [Supplement to the minimum wage of 2017: count, include, tax, reflect]. Retrieved from: <http://tqm.com.ua/ua/likbez/ualaws/doplata-do-minimalnoyi-zarobitnoyi-platy-2017>

12. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). Shchodo zabezpechennia rivnia minimalnoi zarplaty: Lyst Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Letter «Concerning the maintenance of the minimum wage»]. Retrieved from: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9415-391.html>

13. Ministry of Social Policy of Ukraine (2016). Shchodo zastosuvannia okremykh polozhen Zakonu Ukrainy vid 06.12.2016 r. № 1774 «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy»: Lyst Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Letter «On the application of certain provisions of the Law of Ukraine dated 06.12.2016, № 1774 «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine»]. Retrieved from: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9442-3223.html>

14. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). Shchodo serednoho zarobitku, yakyi ne vrakhovuietsia do zarobitnoi platy dlia zabezpechennia yii minimalnoho rivnia: Lyst Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Letter «The average salary that is not taken into account for the salary to ensure its minimum level»]. Retrieved from: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/9360-322.html>

15. Ministry of Social Policy of Ukraine (2017). Shchodo sum materialnoi dopomohy, yakyi ne vrakhovuietsia do zarplaty dlia zabezpechennia yii minimalnoho rivnia: Lyst Minsotspolityky Ukrainy. [Letter «Regarding the amount of material aid that is not taken into account for the salary to ensure its minimum level»]. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN028202.html

Тепла М.М.

Assistant Lecturer at Department of Enterprise Economics,
Ivan Franko National University of Lviv

SUPPLEMENT TO MINIMAL WAGES: FEATURES OF CALCULATION AND PAYMENT

The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine» dated 06.12.2016 № 1774-VIII established that from 01.01.2017 the salary of an employee for a fully completed monthly (hourly) standard of labour cannot be lower than the size of the minimum wage, which is determined by the Verkhovna Rada of Ukraine on the submission of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the Law on the State Budget of Ukraine.

If the calculated wage of an employee who fulfilled the monthly labour rate is lower than the statutory minimum wage, the employer must pay an additional payment to the minimum wage.

If employees do not fully meet the monthly labour standard or work under conditions of part-time work, then the supplement is paid to the level of minimum wage determined in proportion to the labour norm.

Calculating the salary of an employee to ensure its minimum size does not take into account the additional payment for work in adverse working conditions and increased risk for health, for work in night and overtime, for the traveling nature of work, premiums for jubilee and holiday dates; the amount of average earnings and the amount of material assistance for solving social-household issues and cash assistance in the provision of annual leave; the amount of remuneration under a contract of a civil law nature.

The supplement to the minimum wage belongs to the wage fund in the amount of additional wages. It is calculated at the end of the month and paid at the same time as the salary for the second half of the month. From an additional payment to the minimum wage, they pay a single social contribution and tax the personal income tax, military fee.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

PROVIDING THE HARMONIZATION OF ACTIVITIES OF THE FINANCIAL MARKET REGULATORY BODIES

УДК 336.76

Гарбар Ж.В.

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи і страхування
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

Гарбар В.А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

У статті з'ясовано структуру та основні завдання системи наднаціональних органів регулювання світового фінансового ринку. Обґрунтовано напрями забезпечення гармонізації діяльності органів регулювання фінансового ринку.

Ключові слова: фінансовий ринок, система регулювання, інститути регулювання, стандарти регулювання, міжнародні організації, гармонізація.

В статті выяснено структуру і основні задачі системи наднаціональних органів регулювання мирового фінансового ринку. Обоснованы направления обеспечения гармонизации деятельности

сти органів регулювання фінансового ринку.

Ключевые слова: финансовый рынок, система регулирования, институты регулирования, стандарты регулирования, международные организации, гармонизация.

The article outlines the structure and the main tasks of the system of supranational regulators of the world financial market. The directions of ensuring the harmonization of activities of the financial market regulatory bodies are substantiated.

Key words: financial market, regulation system, regulatory institutes, regulatory standards, international organizations, harmonization.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза 2007-2009 рр. виявила необхідність перегляду механізмів регулювання світових фінансових ринків та посилення координації між національними регуляторами. Очевидною тенденцією наразі є посилення впливу наднаціональних органів регулювання на процеси розвитку глобального фінансового ринку, активізація діяльності низки міжнародних форумів та організацій, збільшення кількості їх учасників, забезпечення гармонізації діяльності органів регулювання фінансового ринку.

Сучасна глобалізація впливає на інтернаціоналізацію фінансових ринків, змушуючи національні органи регулювання розвивати двосторонні і багатосторонні зв'язки з іноземними органами регулювання з метою створення системи міжнародного співробітництва у сфері попередження та переслідування шахрайств з фінансовими ресурсами, регулювання сегментів фінансових ринків та інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми становлення наднаціональної системи регулювання фінансового ринку знайшли відображення у працях таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як: А. Абрамов, О. Барановський, В. Геєць, О. Дзюблук, В. Корнеєв, Я. Міркін, В. Міщенко, С. Науменкова, Б. Рубцов, І. Школьник та ін. Проте, подальшого дослідження потребують питання визначення впливу інститутів регулювання світового фінансового ринку на формування прийнятної для вітчизняних умов системи регулювання фінансового ринку, забезпечення гармонізації діяльності органів регулювання фінансового ринку.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування сутності, структури та основних завдань системи наднаціональних органів регулювання світового фінансового ринку в контексті посилення їх глобальної координації та впровадження міжнародних стандартів регулювання фінансового ринку України, обґрунтування напрямів забезпечення гармонізації діяльності органів регулювання фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У масштабах світового ринку наднаціональних органів регулювання не існує. Проте, й раніше міжнародні міжурядові та приватні організації розробляли правила та стандарти, які приймалися на національному рівні (наприклад, Базельські стандарти достатності капіталу Банку міжнародних розрахунків, принципи корпоративного управління ОЕСР та протидії відмиванню грошей, отриманих злочинним способом, міжнародні стандарти фінансової звітності) (табл. 1).

Система інститутів регулювання світового фінансового ринку представлена трьома рівнями: перший рівень – Група 20 та Рада з фінансової стабільності, другий рівень – міжнародні фінансові організації, третій рівень – міжнародні організації, які встановлюють стандарти.

Вищим органом умовно можна вважати зустрічі глав держав Групи 20, які у свою чергу випереджають зустрічі керівників міністерств фінансів та центральних банків країн групи (які, власне, й називаються Групою 20). Формально форум було утворено на зустрічі міністрів фінансів G-7 26 вересня 1999 р., як реакція на азіатську кризу 1997-1998 рр. та спробу розробити на міжна-

ціональному рівні спільну політику. Перша зустріч міністрів фінансів і керівників центробанків відбулася у Берліні в грудні 1999 р.

Криза 2008-2009 рр. змусила змінити формат зустрічей, підняти їх на вищий рівень – глав держав. У листопаді 2008 р відбулась перша зустріч глав держав і урядів G-20 у Вашингтоні (США), квітні 2009 р. – у Лондоні (Великобританія), вересні 2009 р. – у Піттсбурзі (США), червні 2010 р. – у Торонто (Канада), листопаді 2010 р. – у Сеулі (Південна Корея), листопаді 2011 р. – у Каннах (Франція), червні 2012 р. – у Лос-Кабосі (Мексика), вересні 2013 р. – у Санкт-Петербурзі (Росія), листопаді 2014 р. – у Брісбені (Австралія), листопаді 2015 р. – в Анталії (Туреччина), вересні 2016 р. – у Ханчжоу (Китай), липні 2017 р. – у Гамбурзі (ФРН) [1].

На зустрічах G-20 приймаються глобальні рішення, підготовлені як національними регулятивними органами, так і міжнародними організаціями та структурами. Слід засвідчити двосто-

ронний характер процесу прийняття рішень: вони детально розробляються за конкретними аспектами діяльності світової фінансової системи. На засіданнях G-20 формулюються завдання, які потім вирішують спеціалізовані організації.

Головними досягненнями G-20 у контексті боротьби із глобальною фінансово-економічною кризою 2008-2012 рр. стало реформування міжнародних фінансових інститутів, підвищення дисципліни та посилення нагляду за діяльністю національних фінансових інститутів і регуляторів; удосконалення системи фінансового регулювання перш за все в країнах, де прогалини в регулюванні призвели до виникнення глобальної кризи [2, с. 6].

Другим щодо ієрархії органом, який вирішує загальні питання розвитку та реформування світової фінансової системи, є Рада з фінансової стабільності (*Financial Stability Board – FSB*). FSB утворила в 1999 р. Група 7 (G-7) як Форум з фінансової стабільності (*Financial Stability Forum – FSF*)

Таблиця 1

Міжнародні стандарти регулювання фінансових ринків

Сфера регулювання	Стандарт	Відповідальна організація
Транспарентність в сфері фінансової і грошово-кредитної політики	Кодекс транспарентності при проведенні грошової і фінансової політики (<i>Code of Good Practices on Transparency in Monetary and Financial Policies</i>)	МВФ (<i>IMF</i>)
Транспарентність в сфері фіскальної політики	Кодекс транспарентності фіскальної політики (<i>Code of Good Practices on Fiscal Transparency</i>)	МВФ (<i>IMF</i>)
Розповсюдження інформації	Спеціальний стандарт розповсюдження інформації (<i>Special Data Dissemination Standard/General Data Dissemination System</i>)	МВФ (<i>IMF</i>)
Банкрутство	Банкрутство і права кредиторів (<i>Insolvency and Creditor Rights</i>)	Світовий банк (<i>World Bank</i>)
Корпоративне управління	Принципи корпоративного управління (<i>Principles of Corporate Governance</i>)	ОЕСР (<i>OECD</i>)
Бухгалтерський облік	Міжнародні стандарти фінансової звітності (<i>International Financial Reporting Standards / International Accounting Standards</i>)	Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (<i>IASB</i>)
Аудит	Міжнародні стандарти аудиту (<i>International Standards on Auditing (ISA)</i>)	Міжнародна федерація бухгалтерів (<i>IFAC</i>)
Платіжна система і розрахунки	Основоположні принципи функціонування платіжних систем (<i>Core Principles for Systemically Important Payment Systems</i>)	Комітет з платіжних і розрахункових систем (<i>CPSS</i>)
	<i>Recommendations for Securities Settlement Systems</i>	<i>CPSS/IOSCO</i>
Цілісність ринку	40 рекомендацій Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (<i>The Forty Recommendations of the Financial Action Task Force</i>)	Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (<i>FATF</i>)
	Спеціальні рекомендації з запобігання фінансування тероризму (<i>Special Recommendations Against Terrorist Financing</i>)	
Банківський нагляд	Основоположні принципи ефективного банківського регулювання (<i>Core Principles for Effective Banking Supervision</i>)	Базельський комітет з банківського нагляду (<i>BCBS</i>)
Регулювання фондового ринку	Цілі і принципи регулювання фондових ринків (<i>Objectives and Principles of Securities Regulation</i>)	Міжнародна організація комісій з цінних паперів (<i>IOSCO</i>)
Страховий нагляд	Основні принципи для страхових регуляторів (<i>Insurance Core Principles</i>)	Міжнародна асоціація регуляторів страхового ринку (<i>IAIS</i>)

з ініціативи президента Німецького федерального банку Х. Тітмайера. *FSB* включає представників національних економічних відомств, а також міжнародних економічних організацій (МВФ, Світового банку, ОЕСР, Європейської комісії, Банку міжнародних розрахунків) [3]. У квітні 2009 р. *FSF* був перейменований у *FSB* з розширенням кола країн внаслідок включення всіх учасників Групи 20 у результаті домовленості у березні 2009 р. Основними напрямками діяльності *FSB* є: регулювання діяльності системних фінансових інститутів, у тому числі вдосконалення вимог до капіталу та режимів врегулювання неспроможності; регулювання тіньової банківської діяльності; реформування ринку позабіржових деривативів; вдосконалення практик матеріального стимулювання співробітників фінансових інститутів; зниження залежності від оцінок рейтингових агентств; створення Єдиного глобального коду юридичних осіб; моніторинг реалізації рекомендацій та впровадження стандартів.

Другу й третю групи органів утворюють міжнародні економічні організації та міжнародні органи, які встановлюють на міжнародному рівні стандарти у фінансовій сфері.

Міжнародний валютний фонд (*International Monetary Fund – IMF*) є міжурядовою організацією, яка має статус спеціалізованого закладу ООН, що призначена для регулювання валютно-кредитних відносин між державами-членами та для фінансової допомоги їм через надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті. *IMF* підтримує стабільність у міжнародних валютних відносинах, сприяє економічному зростанню, розвитку міжнародної торгівлі, забезпеченню високого рівня зайнятості та доходу. На сьогодні членами *IMF* є 188 країн. Стратегію *IMF* визначають провідні країни світу, зокрема, США, частка яких у загальній кількості голосів становить 17,7% (кількість голосів, що надаються країні, пропорційна до суми внесених коштів) [4]. Україна стала членом *IMF* у 1992 р. з квотою менше, як 1% у загальному капіталі Фонду. З 1994 р. Україна активно співпрацює з *IMF*, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалося переважно в рамках реалізації 7 спільних програм – *STF* (системна трансформаційна позика), «Стенд-бай» (стабілізаційна позика), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний «Стенд-бай».

Європейський банк реконструкції та розвитку (*European Bank for Reconstruction and Development – EBRD*) – міжнародний фінансово-кредитний інститут, який надає допомогу країнам для проведення ринкових реформ, активного інтегрування еконо-

мік країн у міжнародні господарські зв'язки. *EBRD* надає тільки цільові кредити під конкретні проекти приватним і державним структурам на потреби розвитку економіки. 60% позичкових засобів спрямовуються у приватний і 40% – у державний сектор. Крім цільових кредитів *EBRD* здійснює прямі інвестиції, а також надає технічну допомогу (консультації, курси навчання банкірів та менеджерів, допомога в організації систем розподілу продовольства). Спеціальних коштів для надання технічної допомоги *EBRD* не має, а залучає інші ресурси, в тому числі із створених у країнах ЄС спеціальних фондів, міжнародних організацій [5].

EBRD активно заохочує зростання приватного сектора у бізнесі та промисловості. Його діяльність тісно координується з діяльністю інших міжнародних організацій (таких, як Світовий банк та Міжнародна фінансова корпорація) та двосторонніх донорів; одночасно він відіграє каталітичну роль у залученні додаткових приватних та державних фінансових ресурсів. У тому, що стосується приватного сектору, *EBRD* концентрує свою увагу на тих найважливіших областях, де він може здійснити найбільший вплив, використовуючи обмежені ресурси. За безпосереднього фінансування *EBRD* намагається використати такі форми, які найкращим чином відповідають даному проєкту, які включають довгострокове кредитування та вклад акціонерного капіталу.

В Україні *EBRD* має дипломатичний статус і статус привілейованого кредитора. Спільні з *EBRD* проєкти реалізуються переважно у сферах модернізації енергетичного сектору, транспортної та міської інфраструктури, фінансування Програми модернізації заходів безпеки на українських АЕС.

Міжнародна організація комісій з цінних паперів (*International Organization of Securities Commissions – IOSCO*) створена у 1974 р. Ця організація на початку 90-х років виконувала переважно функції інформаційно-координуючого центру. У 1998 р. *IOSCO* розробила і затвердила 30 принципів регулювання ринків цінних паперів, які ґрунтуються на трьох основних засадах: захист інвесторів; забезпечення функціонування справедливого, ефективного і прозорого ринку; зменшення ризику. Принципи об'єднані у категорії, що регулюють діяльність установи, пов'язаної з ринком цінних паперів, саморегулювання, правозастосування, співробітництво у регулюванні, діяльність емітентів, колективне інвестування, діяльність ринкових посередників, вторинний ринок.

Головною ціллю *IOSCO* є співробітництво на шляху до впровадження високих стандартів регулювання в цілях підтримки справедливості та ефективності на ринках, обміну досвідом щодо регулювання національних ринків цінних паперів, міжнародних операцій з цінними паперами, взаємна

допомога для забезпечення цілісності та ефективності ринків [6]. Україна є членом *IOSCO* з вересня 1996 р. Україна бере участь у роботі Європейського комітету і комітету нових ринків *IOSCO*, який визначає принципи діяльності і мінімальні стандарти нових ринків, готує програми навчання для персоналу і сприяє обміну інформацією і технологіями. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку приєдналася до резолюцій *IOSCO*. Приєднання до Резолюцій *IOSCO* означає прийняття на себе Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку обов'язків щодо поступового запровадження світових стандартів регулювання ринку цінних паперів в Україні.

Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю (*International Association of Insurance Supervision – IAIS*) – заснована у 1994 р. Членами *IAIS* є органи нагляду за страховою діяльністю майже 180 країн і юрисдикцій. Діяльність *IAIS* передбачає: розробку міжнародних принципів, стандартів та управління страхуванням; забезпечення підтримки та вивчення документів, що стосуються страхового нагляду; організація конференцій та семінарів для наглядців за страхуванням [7]. *IAIS* розробила низку ключових принципів, які мають служити базовим орієнтовним показником для органів, що здійснюють нагляд за страховою діяльністю у всіх юрисдикціях. Ключові принципи були визначені і оприлюднені в жовтні 2003 р. у документі, який називається «Ключові принципи і методологія страхування». Згідно зазначених принципів цілком очевидно, що ефективний орган нагляду за страховою діяльністю повинен мати не тільки належну законодавчу базу, але й ресурси та навички для реалізації цієї концептуальної основи.

З 2003 р. Україна набула членства в *IAIS*. Членство в *IAIS* розширює можливості залучення міжнародних інвесторів до українського ринку, а також відкриває повний доступ до бази даних *IAIS*, можливість налагодження тісної співпраці з іншими членами асоціації, брати участь у розробці нових міжнародних стандартів, принципів та документів з питань страхування. Завдяки членству в *IAIS*, Україна отримала доступ до бази даних, яка містить інформацію про законодавство країн-членів *IAIS*. Ця інформація дає можливість порівняти страхове законодавство декількох країн в певних сферах, а також при розробці нормативно-правових документів врахувати стандарти та принципи, що розробляються *IAIS*.

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (*International Accounting Standard Board – IASB*) створена у травні 2000 р. *IASB* є правонаступницею заснованого у 1973 р. Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (*International Accounting Standard Committee – IASC*), який за роки свого існування видав 41 між-

народний стандарт бухгалтерського обліку (сьогодні діючими з них є 32). У 2001 р. *IASB* взяв на себе відповідальність за встановлення і розробку бухгалтерських стандартів, які були визначені, як *International Financial Reporting Standards – IFRS* (Міжнародні Стандарти Фінансової Звітності) [8].

Наближення української системи обліку до МСФЗ розпочалося в 1998 р. з прийняття урядом Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням МСБО. У 2007 р. Кабінетом Міністрів було затверджено стратегію застосування МСФЗ, в якій одним з головних напрямів було визначено законодавче регулювання порядку застосування міжнародних стандартів, зокрема, з 2010 р. обов'язкове складення фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами підприємствами-емітентами, цінні папери яких перебувають у лістингу організаторів торгівлі на фондовому ринку, банками і страховиками, за власним рішенням іншими емітентами цінних паперів і фінансовими установами.

За останні роки завдяки діяльності провідних міжнародних організацій та форумів досягнутий помітний прогрес у формуванні механізмів глобального регулювання фінансового ринку, забезпечення гармонізації діяльності органів регулювання, які сприяють зменшенню ризиків нестабільності та регулювання диспропорційності у світовій економіці.

Економічний зміст поняття «гармонізація» полягає у взаємному узгодженні, зведенні в систему, уніфікації, координації, упорядкуванні, забезпеченні взаємної відповідності економічних процесів, відносин тощо.

Процеси гармонізації характерні для всіх сфер фінансового ринку як на національному, так і міжнародному рівні. Гармонізація регулювання фінансових ринків означає впорядкування та узгодження правил і норм регулювання, координацію систем регулювання та політики регулювання фінансового ринку різних країн.

Гармонізація регулювання відбувається двома шляхами. По-перше, шляхом поширення передових правил регулювання на нових гравців, які дотримуються цих правил, та нових продуктів, які відповідають цим правилам. По-друге, шляхом створення нових договірних стандартів. Відкриття внутрішніх ринків іноземним фінансовим інститутам прийнятніше для країн, ніж взаємодія органів нагляду щодо поширення найсучасніших методів регулювання.

Зумовлена тенденцією фінансової глобалізації гармонізація регулювання фінансових ринків використовує специфічні методи, які є реакцією систем регулювання фінансових ринків на глобалізаційні процеси та їх наслідки. З позицій спрямованості гармонізації регулювання фінансових ринків розрізняють дві її форми – вертикальну та горизонтальну.

Основним методом вертикальної гармонізації регулювання фінансових ринків є метод стандартів та кодексів. Вертикальна гармонізація фінансових ринків полягає в інкорпорації міжнародних стандартів і кодексів, які регулюють окремі сегменти фінансового ринку та діяльність фінансових інститутів, у національні системи регулювання. Водночас горизонтальна гармонізація припускає зближення існуючих норм і правил регулювання різних сегментів фінансового ринку на одному рівні. Отже, процеси вертикальної гармонізації є наслідком інтеграції фінансових ринків, у той час, як горизонтальна гармонізація детермінована стиранням відмінностей між фінансовими продуктами та послугами та процесами конгломерації фінансового бізнесу.

Метод стандартів та кодексів – це регулювання, що базується не на юридичних нормах і правилах, встановлених законом і затверджених органами влади, а на добровільно прийнятих нормах і правилах, основними механізмами примусу до виконання яких є громадський осуд, загроза втрати репутації. Метод стандартів та кодексів є основним методом вертикальної гармонізації регулювання, спричиненої глобалізацією. Країни приймають міжнародні стандарти і кодекси з метою підтримання власної конкурентоспроможності на світовому фінансовому ринку, а інкорпорація стандартів і кодексів як найкращих зразків у національне законодавство зумовлена необхідністю адаптації до мінливих фінансових умов. Водночас поширення міжнародних стандартів та кодексів і відповідне посилення ролі міжнародних фінансових організацій, які їх створюють та поширюють, сприятиме подальшому посиленню фінансової інтеграції, що порушує питання про наднаціональне (міжнародне) регулювання фінансового ринку [9].

З існуючих наднаціональних інститутів, що займаються проблемами регулювання фінансового ринку, роль міжнародного регулятора відіграє Банк міжнародних розрахунків. Це засвідчують розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду угоди про достатність капіталу і рекомендації щодо банківського регулювання.

Базельський Комітет з питань банківського нагляду (*Basel Committee on Banking Supervision – BCBS*) при Банку міжнародних розрахунків (*Bank for International Settlements – BIS*) засновано у Базелі (Швейцарія) у 1974 р. центральними банками та органами нагляду держав Групи 10. Основне завдання BCBS полягає у впровадженні високих та єдиних стандартів у сфері банківського регулювання та нагляду. Основними документами Базельського комітету є «Основні принципи ефективного нагляду» 1997 р. (переглянуті у 2006 р.), «Базель I» 1998 р., «Базель II» 2004 р. та «Базель III» 2010 р.

«Основні принципи ефективного нагляду» разом із Методологічними роз'ясненнями вико-

ристовуються близько 150 країнами світу у якості стандартів пруденційного регулювання і нагляду та покликані допомогти країнам оцінити якість їхніх систем нагляду та пруденційного регулювання, а також досягти базового рівня ефективної та надійної практики наглядової та регулятивної політики [10]. Зазначені принципи також використовуються МВФ та Світовим банком у контексті Програми оцінки фінансового сектору в цілях оцінки поточної ситуації того, як та чи інша країна виконує ці принципи.

Рекомендації Базельського комітету, висвітлені у «Базель I», «Базель II» та «Базель III», направлені на посилення вимог до капіталу і ліквідності банків. Враховуючи минулий досвід із системою вимог «Базель I» та «Базель II», що підтвердив неспроможність Базельських стандартів вирішити всі проблеми, а також відсутність універсальної та досконалої альтернативи, найближчими роками банківським установам знадобиться гнучкість для адаптації до подальших змін «Базель III».

Реалізація міжнародних стандартів достатності капіталу банку відповідно до рекомендацій створить додаткові стимули для зростання капіталізації вітчизняної банківської системи. Це дозволить збільшити ефективність і прозорість банківського бізнесу, підвищить інтерес до нього стратегічних інвесторів, сприятиме подальшому розвитку банківської системи та її прискореній інтеграції у світове співтовариство.

На роль міжнародного органу регулювання цілком може претендувати Європейська комісія. Формування єдиного європейського ринку, у тому числі прийняття численних директив з фінансових послуг, призводить до руйнування національних бар'єрів і заохочує європейські фірми, що надають фінансові послуги, розширювати трансграничну діяльність.

Міжнародна координація органів регулювання передбачає укладення міжнародних угод про застосування загальних стандартів регулювання. Внаслідок відмінностей країн ці стандарти містять мінімальні загальні вимоги; фактично кожна країна розробляє власні стандарти регулювання, адаптовані до національних умов. При цьому стандарти, що встановлюються у результаті угод між країнами, обов'язкові для виконання національними органами влади кожної країни.

Слід зазначити, що орієнтиром гармонізації різних сегментів фінансового ринку є гармонізація регулювання банківського сегменту. Це підтверджується високим ступенем гармонізації банківського регулювання та регулювання фондового ринку (73%), а також значного ступеня гармонізації банківського регулювання та страхового нагляду (56%), у той час, як гармонізація регулювання фондового ринку та страхового нагляду взагалі не розглядається [9].

Горизонтальна гармонізація базується на методах конвергенції норм і правил регулювання окремих сегментів фінансового ринку та співробітництва органів регулювання фінансового ринку та включає обмін інформацією і спільну діяльність щодо регулювання фінансового ринку загалом. Використання методу конвергенції норм і правил регулювання спричинене процесами консолідації та конгломерації фінансових ринків. Посилення диверсифікованості ризиків діяльності фінансових інститутів ставить перед органами регулювання фінансових ринків завдання, які можливо вирішити спільними зусиллями. Зокрема, важливим завданням є обмін інформацією між органами регулювання фінансового ринку та їх співробітництво, що дозволяє з'ясувати відмінності методів управління ризиками на різних сегментах фінансового ринку та окреслити напрями їх модернізації щодо процесів конгломерації фінансової діяльності. Кооперація органів регулювання фінансового ринку здійснюється у наступних формах: запровадження схем обміну інформацією; утворення наглядової ради, що об'єднує керівників різних регулюючих відомств, шляхом проведення форумів з метою розширення співробітництва та обміну інформацією, або створення органів прийняття рішень, включаючи розробку єдиної політики у сфері регулювання фінансового ринку; міжвідомчих колегій, комісій, робочих груп з метою регулярних консультацій зі стратегічних та поточних питань регулювання фінансового ринку; розроблення спільних стандартів, правил, форм спільної діяльності; формування загальних концепцій і стратегій розвитку з відображенням напрямів розвитку фінансового ринку та подолання нерівномірності розвитку його сегментів [9].

Висновки з проведеного дослідження.

Наразі активно розвиваються обидві форми гармонізації регулювання фінансових ринків. Доказом вертикальної гармонізації регулювання фінансових ринків є схвалення багатьма країнами Базельських угод з капіталу та принципів банківського нагляду, розроблення планів їх впровадження в національні банківські законодавства. Розвиток горизонтальної гармонізації регулювання фінансових ринків засвідчує поширення інтегрованих органів фінансового регулювання і нагляду, кількість яких впродовж 1985-2017 рр. істотно збільшилася. Горизонтальна та вертикальна гармонізації регулювання фінансових ринків тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені розвитком фінансових ринків, хоча й здійснюються різними способами.

Процеси гармонізації регулювання фінансового ринку відбуваються й на вітчизняному фінансовому ринку, хоча форми гармонізації регулювання виражені різною мірою. На фінансовому ринку України краще розвинена вертикальна гармонізація, про що свідчать адаптація вітчизняними

комерційними банками Базельських угод з капіталу; використання в діяльності Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку засадничих документів Міжнародної організації комісій з цінних паперів; участь Ліги страхових організацій України у діяльності Міжнародної асоціації органів страхового нагляду; використання вітчизняними компаніями корпоративного управління Кодексу корпоративного управління ОЕСР тощо. Процеси горизонтальної гармонізації регулювання на фінансовому ринку України виражені слабо. У процесі вертикальної гармонізації відбувається поширення міжнародних стандартів і кодексів, які розробляються міжнародними фінансовими організаціями. Відповідно інтеграція фінансового ринку України у світовий фінансовий ринок, необхідність залучення іноземних інвесторів стимулюють вітчизняні фінансові інститути вивчати міжнародні стандарти і кодекси та адаптувати до них власну діяльність. Горизонтальна гармонізація визначається рівнем розвитку внутрішнього фінансового ринку і відбувається лише в разі відповідних якісних змін на фінансовому ринку країни.

Для розвитку процесів гармонізації регулювання фінансового ринку в Україні необхідно спрямувати державну політику у сфері регулювання фінансового ринку на впорядкування та узгодження регулятивних норм і правил, а також на співробітництво органів регулювання: Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. G-20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.g20.org/>
2. Розіт Т.В. Наднаціональні та національні органи регулювання світових фінансових ринків / Т.В. Розіт // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2013. – № 67(1040) – С. 3-10.
3. Financial Stability Board [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.financialstabilityboard.org/>
4. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/>
5. European Bank for Reconstruction and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/>
6. International Organization of Securities Commissions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iosco.org/>
7. International Association of Insurance Supervision [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iaisweb.org/>
8. International Accounting Standard Board [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org>
9. Евлахова Ю. Формы и методы гармонизации регулирования финансовых рынков / Ю. Евла-

хова // Финансовые исследования. – 2006. – № 12. – С. 12-18.

10. Basel Committee on Banking Supervision [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/>

REFERENCES:

1. G-20 [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.g20.org/>

2. Rozit T.V. Nadnatsionalni ta natsionalni orhany rehulivannia svitovykh finansovykh rynkiv [Supranational and national regulatory authorities for world financial markets] / T.V. Rozit // Visnyk NTU «KhPI». Seriya: Tekhnichniy prohres i efektyvnist vyrobnytstva. – 2013. – # 67(1040) – S. 3-10.

3. Financial Stability Board [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.financialstabilityboard.org/>

4. International Monetary Fund [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/>

5. European Bank for Reconstruction and Development [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/>

6. International Organization of Securities Commissions [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <https://www.iosco.org/>

7. International Association of Insurance Supervision [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <https://www.iaisweb.org/>

8. International Accounting Standard Board [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org>

9. Evlakhova Yu. Formi y metodi harmonyzatsyy rehulyrovanyia fynansovykh rinkov [Forms and methods of harmonization of regulation of financial markets] / Yu. Evlakhova // Fynansovyye yssledovanyia. – 2006. – # 12. – S. 12-18.

10. Basel Committee on Banking Supervision [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/>

Harbar Zh.V.

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Finance, Banking and Insurance,
Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda

Harbar V.A.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics and International Relations,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics

PROVIDING THE HARMONIZATION OF ACTIVITIES OF THE FINANCIAL MARKET REGULATORY BODIES

The article outlines the structure and the main tasks of the system of supranational regulators of the world financial market. The directions of ensuring the harmonization of the activity of financial market regulators are substantiated.

It is established that modern globalization affects the internationalization of financial markets, forcing national regulatory authorities to develop bilateral and multilateral ties with foreign regulators with a view to establishing a system of international cooperation in the area of prevention and prosecution of financial fraud, regulation of financial market segments and investment activity.

It is determined that the system of institutes of regulation of the world financial market is represented by three levels: the first level – Group 20 and the Council on financial stability, the second level – international financial organizations, the third level – international organizations setting standards.

It is discovered that over recent years, thanks to the activities of leading international organizations and forums, significant progress has been made in shaping the mechanisms of global regulation of the financial market, ensuring the harmonization of regulators' activities, which contribute to reducing the risks of instability and regulating disproportionality in the global economy.

It is established that processes of harmonization are characteristic for all spheres of the financial market both at the national and international level. Harmonization of the regulation of financial markets means the streamlining and harmonization of rules and regulations, regulation of regulatory systems, and the regulation of financial markets of different countries.

It is determined that harmonization of regulation of financial markets uses specific methods, which are the reaction of financial market regulation systems to globalization processes and their consequences. From the point of view of the harmonization of the regulation of financial markets, it distinguishes between its two forms: vertical and horizontal.

It is found that the method of standards and codes is the main method of vertical harmonization of regulation caused by globalization. Countries adopt international standards and codes in order to maintain their own competitiveness in the world financial market, and the incorporation of standards and codes as the best examples in national legislation is conditioned by the need for adaptation to changing financial conditions.

It is established that horizontal harmonization is based on methods of convergence of norms and rules of regulation of certain segments of the financial market and cooperation of financial market regulators, and includes the exchange of information and joint activities on the regulation of the financial market in general. The use of the method of convergence of norms and rules of regulation is caused by processes of consolidation and conglomeration of financial markets.

It is substantiated that for the development of the processes of harmonization of financial market regulation in Ukraine, it is necessary to direct the state policy in the sphere of regulation of the financial market to streamline and harmonize the regulatory norms and rules, as well as to the cooperation of regulatory bodies: the National Bank of Ukraine, the National Securities and Stock Market Commission, National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets.

SCALE MEASUREMENT OF THE INDICATORS OF BANK'S LIQUIDITY
(ON THE EXAMPLE OF UKRAINE)МАСШТАБНЕ ВИМІРЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ
(НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

The article deals with theoretical aspects of the bank's liquidity estimation. The recommendations for improving the process of the bank's liquidity assessment are given, in particular, the choice of indicators for assessing the liquidity level of the bank are substantiated; the scale of measuring indicators of bank's liquidity is conducted. It is revealed that the majority of Ukrainian banks are characterized by the average level of liquidity. It is substantiated that improving the regulation of banks' liquidity based on the standards of the Basel Committee will help to increase liquidity, which will make banks more reliable and financially sustainable for financial stresses in the world and national financial markets. It is established that the introduction of standards for Basel III, which strengthen the bank's capital requirements and introduce new regulatory requirements for liquidity, should strengthen the stability of the banking system as a whole.

Key words: bank's liquidity, banking supervision, scale measurement of indicators, European integration, Basel III.

У статті розглянуто теоретичні аспекти оцінювання ліквідності банку, закордонний досвід оцінювання ліквідності банку. Надано рекомендації щодо удосконалення процесу оцінювання ліквідності банку, зокрема, обґрунтовано вибір показників для оцінювання рівня ліквідності банку; проведено шкальне вимірювання показників оцінки ліквідності банку. Виявлено, що більшість українських банків характеризуються середнім рівнем ліквідності. Обґрунтовано, що удосконалення регулювання ліквідності банків на основі стандартів Базельського комітету сприятиме підвищенню рівня ліквідності, що зробить

банки надійнішими і фінансово стійкими до фінансових стресів на світових і національних фінансових ринках. Встановлено, що впровадження стандартів за Базель III, які підсилюють вимоги до капіталу банку і вводять нові нормативні вимоги до ліквідності, має зміцнити стабільність банківської системи в цілому.

Ключові слова: ліквідність банку, банківський нагляд, шкальне вимірювання показників, європейська інтеграція, Базель III.

В статье рассмотрены теоретические аспекты оценки ликвидности банка, зарубежный опыт оценки ликвидности банка. Даны рекомендации по совершенствованию процесса оценки ликвидности банка, в частности, обоснован выбор показателей для оценки уровня ликвидности банка; произведено шкальное измерение показателей оценки ликвидности банка. Выявлено, что большинство украинских банков характеризуются средним уровнем ликвидности. Обосновано, что совершенствование регулирования ликвидности банков на основе стандартов Базельского комитета будет способствовать повышению уровня ликвидности, сделает банки более надежными и финансово устойчивыми к финансовым стрессам на мировых и национальных финансовых рынках. Установлено, что внедрение стандартов по Базель III, которые усиливают требования к капиталу банка и вводят новые нормативные требования к ликвидности, должно укрепить стабильность банковской системы в целом.

Ключевые слова: ликвидность банка, банковский надзор, шкальные измерения показателей, европейская интеграция, Базель III.

UDC 657.422

Hontar D.D.

Candidate of Economic Sciences,
Lecturer of the Department of Banking,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics

Urgency of the research. Today, the problem of ensuring the bank's stability, one of whose components is liquidity, gets a special attention. Therefore, the issue of the bank's liquidity assessment is one of the most urgent. From the position of banks, their liquidity is defined as the amount of funds they have at their disposal in a certain moment to perform their functions.

Liquidity of the banking system is one of the main objects of regulation of the state monetary authorities. Such regulation is carried out by conducting relevant transactions on the interbank market, through which central banks ensure fulfillment of their functions and tasks by changing the aggregate supply of money and their value.

Actual scientific researches and issues analysis. The research of bank's liquidity problems was undertaken by such Ukrainian scientists as R. Tyrkalo [1], L. Prymostka [2], L. Hyliarovska [3], A. Vozhzhov [4], I. Voloshyn [5], O. Horokhova [6], V. Stelmakh [7], R. Nabok [8], V. Mishchenko [9], A. Moroz [10] and

others. The issues of bank's liquidity are also covered in the writings of foreign authors: J. Sinkey [11], R. Duttweiler [12] and P. Rouse [13].

The mentioned scientists studied in detail issues of liquidity regulation, ways of solving the problem of liquidity – profitability, an analysis of internal and external factors that affect the need of liquidity.

However, the problem of improving the process of the bank's liquidity assessment, in particular, the scale measurement of the bank's liquidity indexes, was not thoroughly investigated. In addition, the theoretical and methodological provision of the process of the bank's liquidity assessment in conditions of European integration is not sufficiently developed, which proves the relevance of the research topic.

The research objective. The aim of the article is to substantiate the theoretical positions and develop practical recommendations for improving the process of the bank's liquidity assessment.

The statement of basic materials. In Ukraine improving the quality of liquidity management of the

banking system is possible through the adoption of correct strategic decisions, both at the level of the banks' management, and at the level of regulation of normative indicators of liquidity by the National Bank of Ukraine. The financial crisis has made it possible to realize that the central bank needs to improve the standards of liquidity assessment.

The process of the bank's liquidity assessment requires the development of effective tools that would allow seeing the impact on the level of liquidity, both external and internal factors. For this purpose it is suggested to carry out a scale measurement of indicators of the bank's liquidity assessment.

In order to determine the efficiency of the process of the bank's liquidity assessment using quantitative indicators, it is necessary to determine the composition of these indicators. The views of domestic and foreign scholars on the types of indicators of the bank's liquidity are given in tab. 1.

As shown in tab. 1, foreign and domestic scientists use from 2 to 12 indicators for assessment the bank's liquidity.

Taking into account the views of domestic and foreign scholars on the composition of liquidity indicators, it was proposed to use the following liquidity ratios for the scale measurement: total liquidity ratio K1, instant liquidity ratio K2, highly liquid assets ratio K3, ratio of loans and deposits K4, standard of current liquidity K5, short-term liquidity ratio K6, coefficient of structural ratio of deposits K7.

Output data for conducting an assessment of liquidity of Ukrainian banks is shown in tab. 2.

As shown in tab. 2, there are presented data for assessing the liquidity of 10 Ukrainian banks, there were investigated 99 banks that acted as of 01.01.2017.

At the same time, there were eliminated atypical or rare cases that deviated substantially from the distribution of other values of indicators.

Table 1

Indicators offered by domestic and foreign scientists that characterize bank's liquidity

Indicators of the bank's liquidity	Authors								Total
	[14, p. 406]	[15, p. 102]	[2, p. 303]	[16, p. 25]	[17, p. 250]	[18]	[19, p. 30]	[20, p. 12]	
Total liquidity ratio	+	+	+	+	+		+		6
Instant liquidity ratio	+		+	+	+	+			5
Highly liquid assets ratio	+	+	+	+				+	5
Ratio of loans and deposits	+	+	+	+					4
Standard of current liquidity	+				+	+			3
Short-term liquidity ratio	+				+	+			3
Coefficient of structural ratio of deposits	+	+	+						3
Coefficient of liquid securities	+	+	+						3
Coefficient of resource liquidity of liabilities	+			+					2
Coefficient of general liquidity of liabilities	+			+					2
Long-term liquidity ratio		+			+				2
Ratio of liquid assets and total assets		+							1
Absolute liquidity ratio							+		1
Liquid asset ratio			+						1
Ratio of assets and liabilities of the bank with the same maturity		+							1
Total	11	8	7	6	5	3	2	2	44

Table 2

Output data for conducting an assessment of liquidity of Ukrainian banks as of 01.01.2017 (fragment)

Bank	Indicator						
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
PJSC CB «Privatbank»	1.06	0.64	0.22	0.30	1.47	0.74	0.34
JSC «Ukreximbank»	1.03	0.45	0.12	0.70	1.80	1.55	1.99
JSC «Oschadbank»	1.08	0.54	0.20	0.46	1.74	1.84	1.13
AB «UkrGasbank»	1.10	0.36	0.18	0.44	0.86	0.87	0.92
PJSC «Ukrainian Bank of Reconstruction and Development»	2.09	1019.05	0.02	0.00	3031.49	3031.49	0.00
PJSC «Settlement Center»	4.76	0.08	0.02	0.00	1.02	1.03	0.00
PJSC «Prominvestbank»	1.18	0.83	0.10	3.06	1.66	1.76	0.69
PJSC «UkrSotsbank»	1.44	0.79	0.26	0.88	0.70	0.80	0.79
JSC «Raiffeisen Bank Aval»	1.22	0.64	0.39	0.64	0.68	0.99	3.28
PJSC «VTB Bank»	1.20	0.39	0.05	1.53	0.80	0.80	0.40

Thus, too high liquidity indicators were observed in such banks as PJSC «Ukrainian Bank for Reconstruction and Development», PJSC «Credit Optima Bank», PJSC «Alpari Bank», PJSC «KB «Hephaestus», that is, 95 banks were involved in the study.

Data of tab. 2 give only generalized quantitative information about the level of liquidity of Ukrainian banks. For qualitative characteristics it is necessary to develop a scale of liquidity levels.

For this purpose it is proposed to use the «three sigma» method, according to which the probability that a random variable deviates from its mathematical expectation by a value greater than the triple value of the mean square deviation is practically equal to zero.

Descriptive statistics of the values of liquidity indicators of Ukrainian banks are given in tab. 3.

Table 3

Descriptive statistics of the values of liquidity indicators of Ukrainian banks

Indicator	Arithmetic mean	Median	Mode	Standard quadratic deviation	Asymmetry coefficient
K1	1,552	1,293	1,177	0,798	0,439
K2	0,881	0,650	0,621	0,745	0,371
K3	0,191	0,154	0,108	0,149	0,556
K4	1,139	0,839	0,830	1,051	0,279
K5	0,963	0,800	0,765	0,515	0,367
K6	1,057	0,900	0,862	0,441	0,453
K7	4,382	7,820	8,222	15,380	0,179

If the asymmetry value exceeds 0.5, then the asymmetry should be considered significant, if below this value, then asymmetry can be neglected. As a result of the calculations given in tab. 3, it is clear that the indicator K3 has the right-hand asymmetry. The correction factor was calculated for this indicator. Yes, in order to determine how far the distance between intensities with asymmetric distribution

changes with respect to the values in normal distribution, it is proposed to use a correction factor that reduced in proportion to the number of divisions of the scale lying to the right and left of the median n:

$$k = \frac{M - M_0}{M \times n}$$

where k is a correction factor;

M is a median of distribution of the variation in the number of liquidity indicators;

M₀ is a mode of distribution of the variation in the number of liquidity indicators;

n is the number of divisions of the scale, located to the left and to the right of the median.

When constructing an interval scale for the indicator K3 according to the rule of «three sigma» with the right asymmetry, the scale has a range of values [-∞; M-1σk]; [M-1σk; M+1σ(k+1)]; [M+1σ(k+1); +∞).

The intervals of the values of the scale of liquidity indicators of Ukrainian banks with right-hand asymmetry at high, medium and low levels are given in tab. 4.

Based on the values of liquidity indicators, liquidity of Ukrainian banks was estimated (tab 5).

As shown in tab. 5, the majority of Ukrainian banks were characterized with the average value of liquidity levels.

In Ukraine it is extremely necessary to adapt regulatory and corporate banking practices to the provisions of the International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: New Approaches (Basel II) and Global Regulatory Approaches for Banks and Banks' Systems (Basel III) [12, p. 105; 21; 22; 23].

Yes, in Basel III («Global Regulatory Approaches for Banks and Banks' Systems») it was stressed on the need to monitor such liquidity indicators as a measure of net stable funding and an indicator of liquidity coverage [21].

Improving bank liquidity regulation based on the Basel Committee standards will help increase liquidity, which will make banks more reliable and financially sustainable for financial stresses on the world and national financial markets.

Table 4

The intervals of the values of the scale of liquidity indicators of Ukrainian banks

Calculation procedure	Scale of indicators	Interval of the value of the indicator						
		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
$[-\infty; X-\sigma)$	1 – low	[0; 0,75)	[0;0,14)	[0; 0,09)	[0; 0,09)	[0; 0,45)	[0; 0,62)	[0; 11,00)
$[X-\sigma; X+\sigma)$	2 – medium	[0,75; 2,35)	[0,14; 1,63)	[0,09; -0,37)	[0,09; 2,19)	[0,45; 1,48)	[0,62; 1,50)	[11,00; 19,76)
$[X+\sigma; +\infty)$	3 – high	[2,35; +∞)	[1,63; +∞)	[-0,37; +∞)	[2,19; +∞)	[1,48; +∞)	[1,50; +∞)	[19,76; +∞)

Table 5

Results of liquidity assessment of Ukrainian banks (as of 01.01.2017)

Scale of indicators	The amount of banks with respective values of liquidity indicators						
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7
1 – low	0	4	18	4	1	1	0
2 – medium	85	80	65	81	85	82	89
3 – high	10	11	12	10	9	12	6

Conclusions. Thus, the study evaluates the bank’s activities in terms of liquidity, the main purpose of which is to improve the quality of liquidity assessment in banks, which, in turn, should strengthen the stability of the banking system as a whole. The scale of measuring indicators of bank’s liquidity was conducted. It was revealed that the majority of Ukrainian banks are characterized with the average level of liquidity.

REFERENCES:

1. Тиркало Р. Регулятивний капітал банків: сутність, порядок визначення та проблеми достатності / Р. Тиркало, Н. Ткачук // Світ фінансів. – 2008. – № 4. – С. 93-103.

2. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку / Л. О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2014. – 468 с.

3. Гиляровская Л. Т. Комплексный анализ финансово-экономических результатов деятельности банка и его филиалов / Л. Т. Гиляровская, С. Н. Паневина. – СПб.: Питер, 2013. – 240 с.

4. Вожжов С. П. Экономическая сущность ликвидности банка и ее адекватность системе регулирования / С. П. Вожжов, Е. С. Злагодух // Экономика і фінанси. – 2010. – № 109. – С. 12-19.

5. Волошин И. В. Матрица фондирования минимального процентного риска / И. В. Волошин // Финансовые риски. – 2012. – № 4. – С. 121-124.

6. Горохова О. В. Антикризове регулювання банківської сфери як умова фінансово-економічної стабільності / О. Горохова, В. Лагутін // Менеджмент та маркетинг в бізнесі XXI століття. – 2008. – № 18. – Т. 2. – С. 31-36.

7. Стельмах В. С. Энциклопедія банківської справи України / В. С. Стельмах. – К.: Молодь, ІнЮре, 2011. – 680 с.

8. Набок Р. Аспекти, що можуть призвести до виникнення проблемного банку / Р. Набок // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 8. – С. 46-50.

9. Міщенко В. І. Ликвідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний під-

хід до аналізу / В. І. Міщенко, А. В. Сомик // Наука й економіка. – 2010. – № 1. – С. 273-277.

10. Мороз А. М. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз – К.: КНЕУ, 2005. – 383 с.

11. Sinkey J. F. Commercial bank financial management in the financial services industry / J. F. Sinkey. – New York: Prentice Hall, Pearson Education Inc., 1994. – 108 p.

12. Duttweiler R. Managing liquidity in banks. Top down approach / R. Duttweiler. – New York: John Wiley & Sons Ltd, 2010. – 286 p.

13. Rouse C. N. Bankers’ lending techniques (2nd ed.). New York: Financial World Publishing. – 2002. – 26 p.

14. Аналіз банківської діяльності: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.

15. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посіб. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.

16. Ликвідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: науково-аналітичні матеріали / В. С. Стельмах, В. І. Міщенко, В. В. Крилова та ін. – К.: Національний банк України, Центр наукових досліджень, 2008. – Вип. 11. – 220 с.

17. Батракова Л. Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: учебник для вузов / Л. Г. Батракова. – [2-е изд.]. – М.: Логос, 2005. – 368 с.

18. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: інструкція НБУ, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

19. Федотова К. О. Умови виникнення дивідендної премії при розміщенні акцій на фондовому ринку / К. О. Федотова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – Т. 4. – С. 25-35.

20. Когденко В. Г. Разработка системы контроля над эффективностью управления стоимостью компании / В. Г. Когденко // Финансы и кредит. – 2012. – № 8. – С. 2-10.

21. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems – revised version

June 2011 [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

22. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, BCBS, Dec 2010 [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.bis.org/publ/bcbs165.pdf>

23. Progress report on Basel III implementation. Basel Committee on Banking Supervision. [Electronic source] / Bank for International Settlements. October 2012. – Mode of access: <http://bis.org/publ/bcbs232.pdf>

REFERENCES:

1. Tyrkalo R. & Tkachuk N. (2008) Rehuliatyvnyi kapital bankiv: sutnist, poriadok vyznachennia ta problemy dostatnosti [Regulatory capital of banks: essence, procedure of determination and problems of adequacy]. *The World of Finances*, no. 4, pp. 93-103 (in Ukrainian).

2. Prymostka L. O. (2014) Finansovyi menedzhment u banku [Financial management in a bank]. Kyiv: KNUE (in Ukrainian).

3. Gilyarovskaya L. T. & Panevina S. N. (2013) Kompleksnyy analiz finansovo-ekonomicheskikh rezul'tatov deyatel'nosti banka i ego filialov [Comprehensive analysis of financial and economic performance of the bank and its branches]. SPb.: Piter. (in Russian).

4. Vozhzhov S. P. & Zlagodukh E. S. (2010) Ekonomicheskaya sushchnost' likvidnosti banka i ee adekvatnost' sisteme regulirovaniya [The economic essence of the bank's liquidity and its adequacy to the regulatory system]. *Economy and Finance*, no. 109, pp. 12-19. (in Russian).

5. Voloshin I. V. (2012) Matritsa fondirovaniya minimal'nogo protsentnogo riska [The minimum interest risk funding matrix]. *Financial Risks*, no. 4, pp. 121-124. (in Ukrainian).

6. Horokhova O. V. & Lahutin V. (2008) Antykryzove rehuliuвання bankivskoi sfery yak umova finansovo-ekonomichnoi stabilnosti [Anticrisis regulation of the banking sector as a condition of financial and economic stability]. *Management and Marketing in the 21st Century Business*, vol. 2, no. 18, pp. 31-36. (in Ukrainian).

7. Stelmakh V. S. (2011) Entsyklopediia bankivskoi spravy Ukrainy [Encyclopedia of banking of Ukraine]. Kyiv: Molod, Inlure. (in Ukrainian).

8. Nabok R. (2009) Aspekty, shcho mozhut pryzvesty do vynyknennia problemnogo banku [Aspects that can lead to a troubled bank]. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. 8, pp. 46-50. (in Ukrainian).

9. Mishchenko V. I. & Somyk A. V. (2010) Likvidnist bankivskoi systemy: ekonomichna sutnist, struktura i metodolohichni pidkhid do analizu [Liquidity of the banking system: economic essence, structure and methodological approach to the analysis]. *Science and Economics*, no. 1, pp. 273-277. (in Ukrainian).

10. Moroz A. M. (2005) Bankivski operatsii [Bank's operations]. Kyiv: KNUE. (in Ukrainian).

11. Sinkey J. F. (1994) Commercial bank financial management in the financial services industry.

New York: Prentice Hall, Pearson Education, Inc. (in English).

12. Duttweiler R. (2010) Managing liquidity in banks. Top down approach. New York: John Wiley & Sons Ltd. (in English).

13. Rouse C. N. (2002) Bankers' lending techniques (2nd ed.). New York: Financial World Publishing. (in English).

14. Herasymovych A. M., Alekseienco M. D. & Parasii-Verhunencko I. M. (2004) Analiz bankivskoi diialnosti [Banking analysis]. Kyiv: KNUE. (in Ukrainian).

15. Parasii-Verhunencko I. M. (2003) Analiz bankivskoi diialnosti [Banking analysis]. Kyiv: KNUE. (in Ukrainian).

16. Stelmakh V. S., Mishchenko V. I., Krylova V. V. (2008) Likvidnist banku: okremi aspekty upravlinnia ta svitovyi dosvid rehuliuвання i nahliadu: naukovo-analitychni materialy [Liquidity of a bank: separate aspects of management and world experience of regulation and supervision: scientific and analytical materials]. Kyiv: National Bank of Ukraine, Center for Scientific Research. (in Ukrainian).

17. Batrakova L. G. (2005) Ekonomicheskii analiz deyatel'nosti komercheskogo banka [Economic analysis of the activities of a commercial bank]. Moscow: Logos. (in Russian).

18. Pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: instruktsiia NBU, zatverdzhena Postanovoiu Pravlinnia NBU vid 28.08.2001 r. no 368 [About the order of regulations in Ukraine: the structure of the NBU, consolidated by the Decree of the NBU of August 28, 2001, no. 368] (electronic source). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (accessed 20 July 2017) (in Ukrainian).

19. Fedotova K. O. (2010) Umovy vynyknennia dyvidendnoi premii pry rozmishchenni aktsii na fondovomu rynku [Conditions of a dividend bonus when placing shares on the stock market]. *Bulletin of Khmelnytsky National University*, vol. 4, no. 6, pp. 25-35. (in Ukrainian).

20. Kogdenko V. G. (2012) Razrabotka sistemy kontrolya nad effektivnost'yu upravleniya stoimost'yu kompanii [Development of a system for monitoring the effectiveness of company cost management]. *Finance and credit*, no. 2012, pp. 2-10. (in Russian).

21. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems – revised version June 2011 (electronic source). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (accessed 20 July 2017) (in English).

22. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, BCBS, Dec 2010 (electronic source). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs165.pdf> (accessed 20 July 2017) (in English).

23. Progress report on Basel III implementation. Basel Committee on Banking Supervision (electronic journal). Bank for International Settlements. October 2012. Available at: <http://bis.org/publ/bcbs232.pdf> (accessed 20 July 2017) (in English).

Hontar D.D.Candidate of Economic Sciences,
Lecturer at Department of Banking,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics**SCALE MEASUREMENT OF THE INDICATORS OF BANK'S LIQUIDITY
(ON THE EXAMPLE OF UKRAINE)**

The problem of improving the process of the bank's liquidity assessment, in particular, the scale measurement of the bank's liquidity indexes, was not thoroughly investigated. In addition, the theoretical and methodological provision of the process of the bank's liquidity assessment in conditions of European integration is not sufficiently developed, which proves the relevance of the research topic.

The process of the bank's liquidity assessment requires the development of effective tools that would allow seeing the impact on the level of liquidity, both external and internal factors. For this purpose, it is suggested to carry out a scale measurement of indicators of the bank's liquidity assessment.

Taking into account the views of domestic and foreign scholars on the composition of liquidity indicators, it is proposed to use the following liquidity ratios for the scale measurement: total liquidity ratio, instant liquidity ratio, highly liquid assets ratio, ratio of loans and deposits, standard of current liquidity, short-term liquidity ratio, coefficient of structural ratio of deposits.

For qualitative characteristics, it is necessary to develop a scale of liquidity levels. For this purpose, it is proposed to use the «three sigma» method, according to which the probability that a random variable deviates from its mathematical expectation by a value greater than the triple value of the mean square deviation is practically equal to zero. Based on the values of liquidity indicators, the liquidity of Ukrainian banks is estimated, and it is revealed that as of 01.01.2017 most of the banks were characterized with the average value of liquidity levels.

In Ukraine, it is extremely necessary to adapt regulatory and corporate banking practices to the provisions of the International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: New Approaches (Basel II) and Global Regulatory Approaches for Banks and Banks' Systems (Basel III).

Thus, the study evaluates the bank's activities in terms of liquidity, the main purpose of which is to improve the quality of liquidity assessment in banks, which, in turn, should strengthen the stability of the banking system as a whole.

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

FORMATION OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF BUDGET DECENTRALIZATION

УДК 336.143.2:352

Стащук О.В.

к.е.н., доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Шевчик Л.А.

студентка

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Примачук Н.С.

студентка

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті комплексно досліджено формування місцевих бюджетів в умовах становлення бюджетної децентралізації. Проведено оцінку стану та досліджено організаційні аспекти розвитку фіскальної децентралізації в Україні, розроблено основні напрями удосконалення механізму формування і перерозподілу доходів місцевих бюджетів. Визначено основні проблеми реалізації даної політики для національної економіки. Запропоновані кроки для проведення фіскальної децентралізації.

Ключові слова: *фіскальна децентралізація, місцеві бюджети, власні надходження місцевих бюджетів, місцеві податки, регулюючі податки.*

В статье комплексно исследовано формирование местных бюджетов в условиях становления бюджетной децентрализации. Проведена оценка состояния и исследованы организационные аспекты развития фискальной децентрализации в Украине, разработаны основные направления совершенствования

механизма формирования и перераспределения доходов местных бюджетов. Определены основные проблемы реализации данной политики для национальной экономики. Предложены шаги для проведения фискальной децентрализации.

Ключевые слова: *фискальная децентрализация, местные бюджеты, собственные поступления местных бюджетов, местные налоги, регулирующие налоги.*

The article comprehensively researched local budgeting under conditions of fiscal decentralization. An assessment of organizational and investigated aspects of fiscal decentralization in Ukraine developed the main directions of improvement of the mechanism of formation and redistribution of local budgets. The main problems of implementation of this policy for the national economy are identified. The steps for conducting fiscal decentralization are proposed.

Key words: *fiscal decentralization, local budgets, own revenues of local budgets, local taxes, regulatory taxes.*

Постановка проблеми. Нестабільна політична і соціально-економічна ситуація в Україні свідчить про необхідність здійснення децентралізації бюджетних повноважень з метою узгодження інтересів громадян держави. Проблема постає в тому, що ці всі кошти, які надійшли до бюджету, акумулюються в руках держави, і, як наслідок, на місцевому рівні переважна більшість завдань залишаються невирішеними. Тому постало питання децентралізації, наслідком чого має зрости незалежність місцевих бюджетів від державного бюджету з метою створення можливостей планування розвитку територій і втілення реальних інвестиційних проектів на основі наявних фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Становлення та розвиток фінансів місцевого самоврядування, проведення фіскальної децентралізації ґрунтовно досліджується такими зарубіжними вченими: Р. Бердом, Ш. Бланкартом, Дж. Б'юкененом, К. Вікселем, А. Даунсом, К. Ерроу, Д. Кінгом, Р. Масгрейвом, У. Оутсом, П. Самуельсоном, Дж. Стігліцом, Дж. Стриком, Ч. Тьєбу, Х. Циммерманом, Й. Шумпетером. Також дане питання досліджували наступні вітчизняні вчені: О. Кириленко, В. Геєць, О. Василик, В. Кравченко, І. Луніна, С. Слухай, Ю. Пасічник та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Найважливішою ознакою демократичного розвитку країни є наявність у ній місцевого самоврядування здатного забезпечити ефективно функціонування територіальних громад, вирішувати

питання соціально-економічного розвитку. Це потребує відповідного фінансового забезпечення. Згідно чинного законодавства держава гарантує дохідну базу місцевого самоврядування, яка має бути достатньою для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних стандартів. Проте, нинішня модель бюджетних відносин в Україні характеризується надмірною централізацією податкових надходжень, асиметрією між зобов'язаннями та доходами органів ендемічного самоврядування [3, с. 26].

Відповідно, вектором реформ в Україні, у даному напрямі, стали процеси фіскальної децентралізації як найбільш ефективної форми організації управління суспільними коштами, що всебічно відповідає як системі економічних відносин, побудованій на ринкових засадах, так і процесам демократизації всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Таким чином, щоб більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізувати найбільш успішно [1].

Децентралізація бюджетної системи сьогодні є одним із ключових чинників раціональності розподілу та використання бюджетних фондів, а також високої ефективності надання суспільних благ та послуг [10].

Водночас, держава здійснює стимулювання громад до всіляких способів співробітництва

та об'єднання, в межах сформованого нормативного підґрунтя, а саме, Законів України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 р. та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5.02.2015 р. [9].

На нашу думку, доцільність проведення фіскальної децентралізації у нашій країні полягає у вирішенні низки наступних ключових проблем, які відображено в таблиці 1.

Отже, як ми бачимо, постає відсутність дієвих стимулів для місцевих органів влади до збільшення обсягу доходів місцевих бюджетів. Уведення фіскальної децентралізації допустить розширити конкуренцію серед регіонів та збільшити інвестиційні вкладення. В Україні вищезазначена

конкуренція відсутня, так як місцева влада не має конкретних стимулів щодо залучення до власного регіону організацій, оскільки кошти з податків та платежів акумулюються в центральному бюджеті. Супроти цього, більшість регіонів уже звикли жити за рахунок гарантованих дотацій від держави. Реформа передбачає передачу в місцеві бюджети частки загальнонаціональних податків, створює економічну зацікавленість громад у розвитку нових виробництв, підтримці бізнесу тощо.

Разом із тим, ми визначили, що для подолання викликів на шляху проведення фіскальної децентралізації необхідно здійснити такі кроки:

- підвищити ефективність місцевих податків і зборів: спростити адміністрування податку на

Таблиця 1

Проблеми децентралізації

Назва проблеми	Суть проблеми	Шляхи вирішення
1. Військово-політичне протистояння у Донецькій та Луганській областях між Україною та РФ	Програма децентралізації виступить альтернативою для країни щодо проектів федералізації.	В умовах подолання військової агресії важливим є проведення виваженої бюджетної політики і посилення контролю за ефективністю витрачання бюджетних коштів. Зміна умов формування і виконання місцевих бюджетів як вагомої складової бюджетної системи може позитивно вплинути на збалансованість бюджетної системи та фінансову безпеку країни загалом.
2. Нестача ресурсів для виконання делегованих повноважень.	Діючий бюджетний механізм в Україні, за якого місцеві ради вищого рівня встановлюють відрахування від податків і зборів та дотацій, призводить до погіршення функціонування місцевих бюджетів нижчого рівня. Нормативи, встановлені у законодавстві, часто не враховують обсягів наявних фінансових ресурсів місцевих бюджетів. За таких умов органи місцевого самоврядування, отримавши від держави повноваження на надання публічних послуг населенню, не дістають достатнього фінансування, аби забезпечити якісне надання цих послуг [2, с. 145].	Ключовою домінантою ефективності є процес фіскальної децентралізації, який передбачає, що за органами місцевого самоуправління мають бути закріплені такі фінансові ресурси, щоб у повному обсязі забезпечували виконання ними власних повноважень, а держава повною мірою гарантувала виконання делегованих їм повноважень через запровадження місцевих податків або трансформацію чи закріплення частини загальнодержавних податків за місцевими бюджетами, що отримали нові повноваження [11].
3. Зниження ефективності використання бюджетних коштів.	Центральний уряд, який займається загальнонаціональними завданнями і географічно розташований у столиці, фізично не може орієнтуватися в проблемах різномірних регіонів країни. Тому, ґрунтуючись на неповній інформації, він не здатен ефективно витратити бюджетні ресурси в багатьох напрямках.	Органи місцевого самоврядування повинні використовувати всі можливості при виконанні поставлених перед ними завдань ефективніше та з більшою економією коштів, ніж центральна влада, адже саме вони наближені до громадян та споживачів, що дає можливість максимізувати оперативність рішень щодо доцільності і обсягів надання таких послуг, їх якості та доступності [4, с. 680].
4. Відсутність чіткого розподілу функцій надання послуг на обласному та районному рівнях від функції контролю.	Обласна та районна адміністрація є водночас виконавчим і контрольним органом. З ухваленням Бюджетного кодексу і закріпленням доходів за рівнями влади не було визначено механізм і форми контролю за наданням послуг органами місцевого самоврядування.	Розподілити дохідні і видаткові повноваження між рівнями влади, також розподілити відповідальність за надання послуг і якість цих послуг.
5. Несвоєчасне прийняття необхідних законів.	Відставання законодавчої бази або прийняття таких законів, які суперечать один одному або призводять до неможливості їх виконання.	Удосконалення законодавчої бази.

нерухомість без встановлення пільг (оподатковується кожен квадратний метр), необхідно відновити транспортний податок;

- затвердити державні соціальні стандарти і нормативи за кожним із делегованих державою місцевому самоврядуванню повноважень;

- закріплення податку на прибуток підприємств за обласними бюджетами та містом Києва є неефективним з огляду на дуже низьку прогнозованість податку, адже існує тенденція, що податок буде надходити до бюджету міста Києва у зв'язку з перереєстрацією великих підприємств у місті;

- акцизний податок є нерівномірним для різних територій, тому необхідно залишити надходження з акцизного податку до бюджетів об'єднаних територіальних громад, які об'єдналися відповідно до перспективного плану, а також до обласного бюджету.

Тому існуюча в Україні система місцевого самоврядування не відповідає потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування не спрямовано на реалізацію його головного призначення – створення та підтримка сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних і доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Процес фіскальної децентралізації спрямований виключно на створення спроможних, самодостатніх громад, які б володіли відповідними матеріальними, фінансовими ресурсами, територією та об'єктами соціальної інфраструктури, необхідними для ефективного виконання покладених на їхні органи місцевого самоврядування завдань та функцій, забезпечення для своїх мешканців якісного рівня життя. Визначальною причиною фіскальної децентралізації є необхідність скорочення витрат на реалізацію призначень держави за рахунок їх делегування з центрального на місцевий рівень [8].

1 квітня 2014 року стартувала реформа місцевого самоврядування, яка базується на основі положень Європейської Хартії місцевого самоуправління і впроваджується на основі Концепції реформи місцевого самоуправління та територіальної організації влади. У Європейській хартії місцевого самоуправління задекларовано питання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, зокрема, серед них зазначаються наступні напрями:

- органи ендемічного самоврядування користуються правом у рамках національної економічної політики на особисті фінансові ресурси;

- казни органів місцевого самоврядування формуються за рахунок місцевих податків та зборів;

- захист слабших у фінансовій причетності органів ендемічного самоврядування [7].

Ми вважаємо, що головним завданням реформи є досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації.

Першим кроком на шляху реалізації реформи стало завдання щодо фінансової децентралізації. Уряд уніс зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, відповідно до яких:

- чітко визначено строки затвердження місцевих бюджетів, незалежно від прийняття державного бюджету – розширено принцип самостійності місцевих бюджетів;

- закріплено за місцевим бюджетом близько 50 джерел доходів та започатковано стимулювання податкоспроможності громад;

- замінено систему балансування системою бюджетного вирівнювання, яка передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій в залежності від ступеня надходжень ПДФО;

- перерозподілено видаткові повноваження органів урядової влади та місцевого самоврядування стосовно до принципу субсидіарності;

- запроваджено стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Завдяки фінансовій децентралізації суттєво зміцнилася ресурсна база місцевих бюджетів та сформувалися передумови для активізації процесу добровільного об'єднання територіальних громад.

Об'єднані громади отримали можливість:

- сконцентруватися на прямих міжбюджетних взаємозв'язках з державним бюджетом;

- отримувати з державного бюджету кошти на розвиток інфраструктури громади;

- власні надходження бюджетів об'єднаних громад зросли у 3 рази;

- самостійно вирішувати питання розвитку своєї території;

- безперешкодно виконувати власні повноваження;

- виконувати делеговані повноваження, зокрема:

- надавати соціальну допомогу населенню через територіальні центри (в громадах);

- адміністративні послуги через центри їх надання (в громадах);

- управляти школами та дитсадками;

- організовувати діяльність закладів первинної медичної допомоги;

- утримувати та організовувати роботу будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних залів, інших закладів та установ;

- збільшено джерела формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету;

– запроваджено новий механізм бюджетного регулювання – систему тотального збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя.

У 2015 році 794 сільських, селищних та міських ради, до складу яких увійшло 2015 населених пунктів, добровільно об'єдналися у 159 територіальних громад. У 2016 році ще 946 сільських, селищних та міських ради добровільно об'єдналися у 208 територіальних громад.

Всі об'єднані громади отримали відповідні ресурси та видаткові повноваження та вийшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Разом з тим, до ключових функцій, які залишилися у центрального уряду, належать: макроекономічна політика, валютна політика, митниця, податкова служба, вища освіта, внутрішня безпека, оборона, пожежна безпека, судова система, транснаціональні магістралі (автобани та дороги першого класу), аеропорти, охорона навколишнього середовища. Перелік функцій центрального уряду є обмеженим і значно вужчим, ніж це було раніше. Це дозволяє уряду концентруватися на реалізації пріоритетних напрямів, не акцентуючи увагу та ресурси на численні місцеві завдання, які власне були передані місцевому самоуправлінню.

За 2016 рік надходження власних ресурсів до загального фонду місцевих бюджетів зросли в 1,5 рази (+49,3%) або на 48,5 млрд грн порівняно з 2015 роком та склали 146,6 млрд грн.

Податку на доходи фізичних осіб надійшло 79 млрд грн, що більше від надходжень 2015 року на 25 млрд грн (+47%), плати за землю – 23,3 млрд грн (зросли на 9 млрд грн або

на 61%), єдиного податку – 17 млрд грн (зросли на 6,3 млрд грн, або на 58%), податку на нерухоме майно – 1,4 млрд грн. Фактичні надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (нафтопродуктів, тютюнових та алкогольних виробів) становить 11,6 млрд грн (зросли на 4 млрд грн, або на 52%).

За 2016 рік місцеві бюджети одержали від урядового бюджету базову дотацію у сумі 4,7 млрд грн, освітню субвенцію – 44,5 млрд грн, медичну субвенцію – 44,4 млрд грн, субвенцію на створення і розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних організацій – 1,0 млрд грн [6].

Бюджетна децентралізація є дійовим механізмом стимулювання колективів щодо їхнього добровільного об'єднання. Так як саме вона завдала можливість громадам переорієнтуватися на прямі міжбюджетні взаємозв'язки з державним бюджетом і також одержати у власність фінансові ресурси на щаблі міст обласного значення. Наслідок – надходження особистих ресурсів 159 спільних територіальних громад за 2016 рік змінилися з додатним напрямом більше, ніж у 3 рази порівняно з 2015 роком, а їх загальний обсяг доходів зріс майже у 7 разів. Беручи до уваги наслідки фінансової децентралізації, варто відзначити зростання масштабів приватних ресурсів ендемічних бюджетів і зростанні лівової частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України з 45,6% у 2015 році до 49,3% [10].

Також у 2016 році Україна спрямувала на місцеві бюджети 7,3 млрд грн. Їх частина – 3 млрд грн – кошти державного фонду регіонального розвитку. Субвенція на розбудову інфраструктури соборних територіальних громад набула

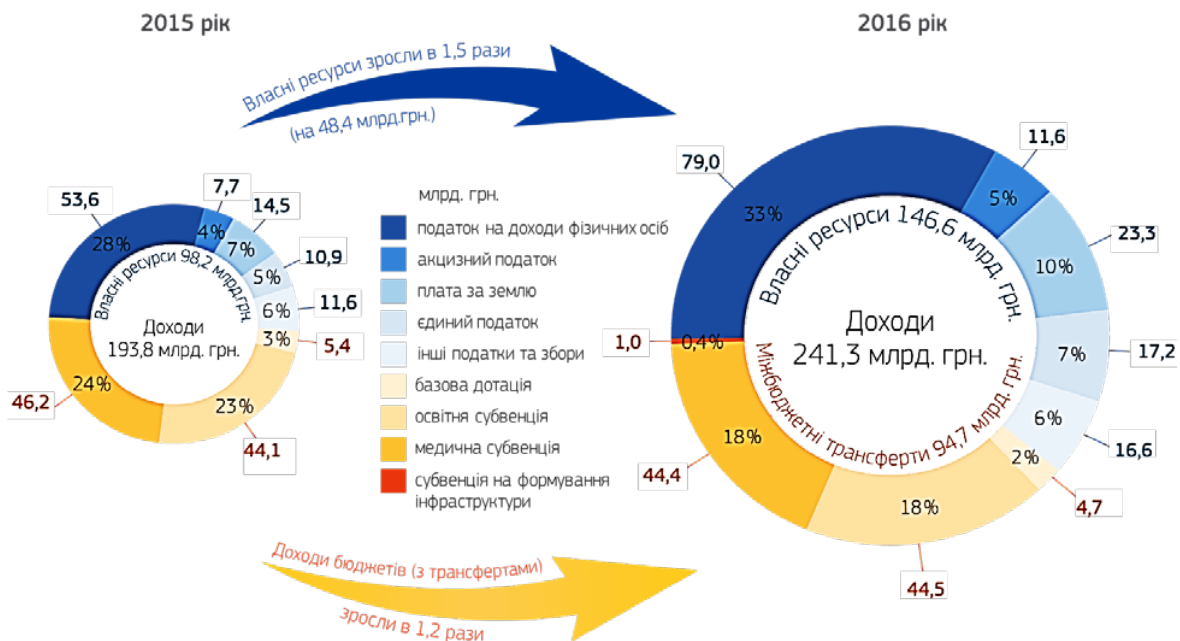


Рис. 1. Фактичні надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів України за 2015 рік та 2016 рік

1 млрд грн, субвенція на соціально-економічний розвиток – 3,3 млрд грн. За ці витрати та кошти місцевих бюджетів у попередньому році розпродано близько шести тисяч проектів на місцях.

Висновки з проведеного дослідження.

В умовах кризового стану економіки України, подолання військової агресії та обмеженості бюджетних ресурсів гостро постає питання децентралізації бюджетної системи України. Фіскальна децентралізація є передумовою удосконалення механізму формування і чіткого розподілу доходів та видатків місцевих бюджетів. Процес спрямований на більш повне задоволення потреб та інтересів територіальних громад, підвищення економічного й соціального розвитку територій і зупинення відцентрованих тенденцій в нашій країні.

Ми вважаємо, що бюджетна децентралізація є дієвим механізмом заохочення організацій до їхнього добровільного об'єднання. Адже вона реалізувала для громад можливість здійснювати прямі міжбюджетні взаємини з державним бюджетом та у відповідь здобути у розпорядження фінансові ресурси на рівні міст обласного значення. Результат – надходження приватних ресурсів 159 об'єднаних територіальних громад (перші громади, створені у 2015 році) за 2016 рік зросли більше, ніж у 3 рази порівняно з 2015 роком, а їх загальний обсяг доходів (з трансфертами з державного бюджету) зріс майже у 7 разів. Варто також відзначити важливість надання державою фінансової підтримки регіонам і громадам на розвиток їх територій та на реалізацію інфраструктурних проектів.

Також ми відзначили, що передача фінансових ресурсів, видаткових повноважень та відповідальності органам місцевого самоврядування спонукає їх системно діяти в інтересах громади, працювати на розвиток територій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» Закон України від 28.12.2014 № 79-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19>
2. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2(20). – С. 145-151. (<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23937/27-Bikadorova.pdf?sequence>).
3. Ларина С. Теория, методология и направления бюджетной децентрализации / С. Ларина // Финансовая экономика, 2010. – № 3. – С. 22-45. (http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2014_89_13.pdf).
4. Морозова С. М. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарлупа. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с. [2].
5. Хамініч С. Ю. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства

України / С. Ю. Хамініч // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – № 5(2). – С. 143-148 (<http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201152/143-148.pdf>).

6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua> (<http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/bjudzheti-dec>).

7. Офіційний сайт ПП «Інформаційний простір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infoprostir.com.ua>

8. Офіційний сайт реформи децентралізації влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/>

9. Портал reforms.in.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/decentralizaciya>

10. Кириленко О. П. Децентралізація державного управління в Україні / О. П. Кириленко // Удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві: Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного семінару. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – С. 18-22.

11. Горбатенко В. Децентралізація // Політична енциклопедія – С. 207.

REFERENCES:

1. «Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo reformy mizhbjudzhetnykh vidnosyn» Zakon Ukrainy vid 28.12.2014 # 79-VIII. [On Amendments to the Budget Code of Ukraine on the Reform of Intergovernmental Fiscal Relations. The Law of Ukraine] Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>
2. Bykadorova N. O. (2010) Finansova detsentralizatsiia mistsevoho samovriadvannia [Financial decentralization of local self-government] (electronic journal), vol. 2, no. 20, pp. 145-151. Available at: (<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23937/27-Bikadorova.pdf> sequence).
3. Laryna S. (2010) Teoryia, metodolohiia y napravleniia biudzhethnoi detsentralizatsii [Theory, methodology and directions of budgetary decentralization] (electronic journal), no. 3, pp. 22-45. Available at: (http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2014_89_13.pdf).
4. Morozov S. M., Shkarlupa L. M. (2000) Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary Inshot plums]. Moscow: Kyiv, pp. 680.
5. Khaminich S. Yu. (2011) Osoblyvosti fiskalnoi detsentralizatsii v umovakh rozvytku natsionalnoho hospodarstva Ukrainy [The peculiarities of fiscal decentralization in the development of the national economy of Ukraine] (electronic journal), vol. 2, no. 5, pp. 143-148. Available at: (<http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201152/143-148.pdf>).
6. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine] Available at: <http://minfin.gov.ua>
7. Ofitsiyni sait PP «Informatsiyni prostir» [Official site of PE «Informational space»] Available at: <http://infoprostir.com>
8. Ofitsiyni sait reformy detsentralizatsii vlady [Official website for the reform of decentralization of power] Available at: <http://decentralization.gov.ua>

9. Portal reforms.in.ua [Portal reforms.in.ua] Available at: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/decentralizaciya>

10. Kyrylenko O. P. (2010) Udoskonalennia funktsionalnoi diialnosti derzhavnoi sluzhby yak skladovoi instytutsiinoho zabezpechennia strukturnykh transformatsii v suspilstvi [Improvement of the functional

activity of the civil service as a component of the institutional support of structural transformations in society] Decentralization of public administration in Ukraine, pp. 18-22.

11. Horbatenko V., Detsentralizatsiia [Decentralization], pp. 207.

Stashchuk O.V.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Lesya Ukrainka Eastern European National University

Shevchik L.A.

Student

Lesya Ukrainka Eastern European National University

Primachuk N.S.

Student

Lesya Ukrainka Eastern European National University

FORMATION OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF BUDGET DECENTRALIZATION

The most important feature of the democratic development of the country is the presence in it of local self-government capable of ensuring the efficient functioning of territorial communities and solving the issues of socio-economic development. This will require adequate financial support.

According to the current legislation, the state guarantees a revenue base of local self-government, which should be sufficient to provide population services at the level of minimum social standards. However, the current model of fiscal relations in Ukraine is characterized by excessive centralization of tax revenues, the asymmetry between the obligations and incomes of the bodies of endemic self-government. Accordingly, the vector of reforms in Ukraine, in this direction, has become the processes of fiscal decentralization as the most effective form of public funds management, which is fully consistent with both the system of economic relations, built on market principles and processes of democratization of all spheres of society's life.

Decentralization is the transfer of significant powers and budgets from state bodies to local self-government bodies. In this way, those authorities closer to the people had the power to exercise these powers most successfully. Decentralization of the budget system today is one of the key factors in the rational distribution and use of budget funds, as well as the high efficiency of provision of public goods and services. At the same time, the state encourages communities to engage in all kinds of cooperation and association, within the framework of the established normative basis.

In the face of overcoming military aggression, it is important to conduct a balanced budget policy and to increase control over the efficiency of spending budget funds. Changing the conditions for the formation and implementation of local budgets as a significant component of the budget system can positively affect the balance of the budgetary system and the financial security of the country as a whole.

The key to efficiency is the process of fiscal decentralization, which stipulates that such financial resources should be secured by local government bodies in order to ensure their full implementation of their powers, while the state fully guarantees the exercise of their delegated powers through the introduction of local taxes or the transformation or consolidation parts of national taxes on local budgets that received new powers. Local self-government bodies should use all possibilities when performing their tasks, more efficiently and with greater economy than central government since they are close to citizens and consumers, which makes it possible to maximize the efficiency of decisions on the expediency and scope of providing such services, their quality, and accessibility.

At the same time, we determined that in order to overcome the challenges of fiscal decentralization, the following steps need to be taken:

to improve local taxes and fees: simplify the administration of real estate tax without the establishment of privileges (each square meter is taxed), it is necessary to restore the transport tax;

to approve state social standards and norms for each of the powers delegated by the state to local self-government.

So, as we see, there is a lack of effective incentives for local governments to increase local budget revenues. The introduction of fiscal decentralization will allow the expansion of competition among regions and increase investment. In Ukraine, the aforementioned competition is absent as local authorities do not have specific incentives to attract organizations to their own region, as taxes and payments are accumulated in the central budget. The reform involves transferring the share of national taxes to local budgets, creating economic interest of communities in the development of new industries, business support, etc.

ЕВОЛЮЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ФОРМАТУ ПЕРЕДАВАННЯ ЗВІТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

EVOLUTION OF THE ELECTRONIC FORMAT FOR REPORTING INFORMATION

У статті описано еволюцію електронного формату представлення звітної інформації. Враховуючи світову та вітчизняну практику, розглянуто текстові, табличні, відкриті та інші формати (стандарти, мови) звітування. Визначено часові рамки впровадження і використання того чи іншого стандарту обміну фінансовою інформацією. Розкрито основні переваги і недоліки кожного з розглянутих форматів. Означено перспективний вектор розвитку вітчизняної системи звітування.

Ключові слова: електронний формат, обмін даними, фінансова інформація, фінансова звітність, XBRL, XML.

В статті описана еволюція електронного формату представлення звітної інформації. Учтывая мировую и отечественную практику, рассмотрены текстовые, табличные, открытые и другие форматы (стандарты, языки) отчетности. Определены временные рамки внедрения и использования того или иного стандарта обмена

финансовой информацией. Раскрыты основные преимущества и недостатки каждого из рассмотренных форматов. Обозначен перспективный вектор развития отечественной системы отчетности.

Ключевые слова: электронный формат, обмен данными, финансовая информация, финансовая отчетность, XBRL, XML.

The article describes the evolution of the electronic format for preparing of reporting information. Taking into account world and domestic practice, text, tabular, open and other formats (standards, languages) of reporting are considered. The time frames for the introduction and use of different standards for the exchange of financial information are determined. The main advantages and disadvantages of each of the considered formats are revealed. A promising vector for the development of the domestic reporting system is identified.

Key words: electronic format, data exchange, financial information, financial reporting, XBRL, XML.

УДК 71:657.37-028.27

Кебко В.В.

аспірант

Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Постановка проблеми. Сьогодні переважна більшість бухгалтерських документів на території України оформлюється у паперовому вигляді. Закордоном такий документообіг втрачає популярність, однак, все ж залишається досить значним. Так, наприклад, у Сполучених Штатах Америки щодня створюється більше 1 млрд сторінок документів, а в архівах зберігається вже більше 1,3 трлн різних бухгалтерських справ. Понад 200 млрд комерційних документів щорічно формується в країнах Європи.

Разом з тим сучасні бізнес-потреби вказують на застарілість паперових носіїв інформації особливо у сфері формування, подання та оприлюднення фінансової звітності господарюючих суб'єктів, де існує потреба своєчасного, повного і різнопланового контролю й аналізу. Завдяки зростаючому числу пристроїв і програм, які дозволяють легко працювати з великими об'ємами даних, перехід до більш прогресивних форм є цілком виправданим та своєчасним. Враховуючи сказане, необхідним видається розкриття процесу еволюціонування електронних форматів представлення звітної інформації для з'ясування, зокрема, вектору розвитку фінансової звітності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання переходу на електронні форми звітування, їхні основні властивості та необхідність застосу-

вання розглядалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: М.Б. Вінникова [1], С.В. Івахненко [2], В.А. Кулик [3], Є.О. Шпигун [3] та інших. Аналіз наукових робіт щодо досліджуваної проблематики засвідчує наявність наукових напрацювань з цього напрямі. Проте, відсутність розкриття етапів становлення того чи іншого формату, послідовності зміни їхнього використання та встановлення причин цього підтверджує необхідність дослідження еволюції електронного формату представлення звітної інформації.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є розкриття процесу еволюціонування електронного формату (стандарту) представлення звітної інформації. Для досягнення поставленої мети були вирішені такі завдання: визначити електронні формати, які використовувалися для формування і представлення звітних даних у вітчизняній та світовій практиці; з'ясувати часові рамки впровадження і використання того чи іншого стандарту обміну фінансовою інформацією, зокрема, сільськогосподарськими підприємствами; виявити й охарактеризувати ключові переваги і недоліки кожного з розглянутих форматів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відстежуючи розвиток формування фінансової звітності впродовж останніх десятиків років, можна побачити етапи цього процесу: від бажання отри-

мати просту паперову копію звітів для внутрішнього опрацювання, подання контролюючим органам та відправки контрагентам до поступового формування вимог регуляторів щодо подання звітності у вигляді файлів визначеного формату і необхідності обміну електронними формами звітів з покупцями, постачальниками і т.д.

На початкових етапах розвитку електронних форматів представлення фінансової інформації використовувалися індивідуальні розробки окремих форм звітів для різних програмних платформ (MS Windows, MS DOS) з використанням різних типів розділювачів, графіки тощо. Що лише ускладнювало роботу працівників бухгалтерії сільськогосподарських підприємств і виникало проблеми у сторони, яка обробляла звітність, зокрема, в частині завантаження отриманих даних у різні інформаційні системи чи електронні таблиці.

Перші спроби переходу від ручного заповнення паперового бланку фінансової звітності розпочалися з використання текстового формату (початок 80-х рр. ХХ ст.). Він дозволяв відмовитися від кулькової ручки та бланку з пустими комірками, усував повторне заповнення другого примірника звіту (один примірник – для контролюючого органу, інший – для звітуючого суб'єкта). Тобто документи вищезгаданого типу вимагають застосування рутинного набору ручних або автоматизованих операцій без аналізу змісту тексту. Досі pdf-формати використовувалися як шаблони, вони спрощували процес заповнення фінансової звітності за рахунок копіювання показників минулих періодів.

Проте, такі формати не передбачали методів контролю за структурою та не давали можливості обробляти представлені в них дані комп'ютерними засобами. Це обумовлено тим, що розширення дос або pdf унеможливило формування запиту до декількох файлів такого типу, а отже, й отримання у результаті певних відомостей (таких, наприклад, як інформація про собівартість, фінансові результати тощо), їх порівняння чи іншу обробку. Тому на даний момент фінансові дані, представлені у вищезгаданих форматах дос або pdf, сприймаються, як відображення деяких символів, які не мають своїх притаманним лише їм характеристик і не розкривають власну історію формування.

З 1970 р. для формування звітності почали застосовувати формати на основі CSV. CSV – це компактний формат, який призначений для представлення табличних даних і дозволяє передавати великі об'єми даних з однаковою структурою. Один рядок файлу відповідає одному рядку таблиці. Значення окремих колонок відокремлюються комою, крапкою з комою, двокрапкою. Разом з тим, цей формат настільки простий, що наведені в ньому дані часто не мали користі без надання пояснювальної документації.

Використання CSV-файлів для формування звітності вимагає особливої уважності, щоби структура файлу не була порушена. Пропуск одного поля зумовлює невірне трактування всіх інших даних у файлі. У цьому випадку неможливим є також звернення до автоматичного виправлення [4, 5].

Разом із тим, фінансова звітність створена у форматі CSV має табличне представлення та є структурованою. Проте, ця перевага може вважатися істотною тільки тоді, коли в документі розміщується одна таблиця (наприклад, бухгалтер сільськогосподарського підприємства формує лише баланс чи звіт про фінансові результати). Якщо ж є потреба складання повного звітного пакету, коли документ містить низку різних структур даних, то на його основі доводиться створювати безліч файлів CSV-формату, що супроводжується складним процесом переформатування інформації.

Через відсутність уніфікованого формату представлення дати, адреси, написання форм господарювання тощо, різні значення і порядок змінних, нетипове кодування, використання латинських символів замість українських тощо обробка такої звітності спеціалізованими комп'ютерними програмами суттєво ускладнена, а інколи – неможлива. Описане свідчить про те, що CSV-формат є перевіреним способом подання відкритих даних для нескладних документів, але недостатньо актуальним та зручним для складання і подання фінансової звітності сільськогосподарськими підприємствами.

Відмова від текстових форматів і перехід до табличного представлення фінансової інформації зробили затребуваним файли з розширенням xls. Вони представляють собою електронні таблиці, створені за допомогою програмного продукту Microsoft Excel. Інформація в такому файлі зберігається в комірках, кожна з яких має певну адресу. Елементи таблиці можуть містити дані як уведено вручну, так і результати обчислення за даними інших комірок.

Формат xls дозволяє автоматизувати прості завдання, зокрема, створювати різні формули, робити розрахунки даних тощо. Через це програма Microsoft Excel досить часто використовується бухгалтерами вітчизняних сільськогосподарських підприємств, як єдиний інструмент формування первинних документів, їх опрацювання та зведення.

Він довгий час був основним для формування і подання звітності до різних державних органів, оскільки надавав можливість контролювати правильність заповнення звітів, аналізувати динаміку показників протягом певного періоду, порівнювати дані різних підприємств галузі, будувати графіки, діаграми тощо. Однак, в електронних таблицях часто застосовуються макроси і формули, що ускладнює роботу з ними. Крім того, сформовані шаблони фінансової звітності на основі Microsoft Excel є досить трудомісткими.

Наступним етапом розвитку електронного формування і представлення фінансової звітності став формат на основі стандарту обміну повідомленнями UN/EDIFACT або EDIFACT (United Nations Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport). Він був затверджений у 1987 р. Організацією Об'єднаних Націй, як стандарт електронного документообміну, орієнтований на зовнішньоекономічну діяльність. Сучасний EDIFACT – це міжнародний стандарт, який характеризується глобальним поширенням та застосуванням у комерційному і некомерційному секторах. Головним чином його використовують для збору звітності від банківських установ, кредитних організацій та інших установ фінансового спрямування.

Розглянемо основні характеристики цього стандарту. По-перше, він має базовий синтаксис, у середині якого містяться каталоги: елементів даних; складових елементів даних; сегментів; повідомлень. По-друге, група сегментів, крім типових сегментів даних, може містити інші групи сегментів. По-третє, сегменти в групі можуть повторюватися кілька разів, а незаповнені сегменти – опускатися. По-четверте, сегменти складаються з елементів даних, які можуть бути простими (одне поле даних) і складними (2-3 поля даних), та мають ім'я з трьох літер.

Кожен з елементів даних займає певне місце в сегменті. Якщо який-небудь з елементів даних не потрібен, то для його пропуску повторюють розділювач елементів даних. Складові елементів даних мають свій власний окремий розділювач. Послідовність елементів даних у сегменті строго визначена і регламентується довідником елементів даних [6].

EDIFACT отримав своє поширення завдяки базовим можливостям структурування й аналізу даних у ІТ-системах. Разом з тим, згадана структурованість даних цього формату позбавлена ієрархічності, він є лінійним, машинним форматом, який вимагає унікальної структури даних для кожної системи, а отже, позбавлений простих, універсальних рішень.

Таким чином, EDIFACT є структурованим форматом даних, який дозволяє аналізувати інформацію, яка міститься у фінансовій звітності, за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм. Однак, використання цього формату звичайними користувачами звітних даних слід вважати не практичним через його складну структуру. До недоліків EDIFACT також варто віднести відсутність таксономії і нижчі можливості автоматичної обробки фінансових звітів порівняно, наприклад, із форматом XML.

XML (Extensible Markup Language) – універсальна розширювана мова розмітки, яка почала використовуватися з 1996 р. і отримала свою назву завдяки тому, що не фіксує розмітку, яка використовується у звітних документах (розроб-

ник вільний створити її відповідно до особливостей конкретної предметної області, будучи обмеженим лише синтаксичними мовними правилами). XML – досить гнучкий текстовий формат, який дозволяє визначати власні теги та атрибути. Саме можливість продукування власних тегів забезпечує універсальність цього формату.

Застосування загальноприйнятих технологій формування фінансової звітності за допомогою XML стало можливим завдяки використанню готового словника (таксономії) спеціалізованих тегів (міток) і правил їхньої ієрархічної взаємодії для формування й обробки відповідних електронних документів. Цей формат дозволяє створювати і зберігати як метадані (відомості про дані) про структуру і правила формування інформації, так і самі дані (рівень даних), а також схеми їх перетворення і подання для різних видів та середовищ звітування й обробки.

Звітні документи, які підготовлені на основі XML-схем, успішно зчитуються інформаційними системами, а також легко перетворюються у будь-який формат для друку. Більше того, один і той самий файл фінансової звітності, сформований у XML-форматі, перед відправленням (вивантаженням) може бути перевірений на коректність структури, виведений на друк через Microsoft Office Word або формат Adobe Acrobat, а також візуально представлений у браузері при його перегляді.

XML-орієнтований формат зберігання даних також надає можливість формування на основі фінансової звітності інших звітів. Тобто сформовані за допомогою XML баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та/або примітки стають джерелом даних, наприклад, для аналітичного звіту статистичних, фіскальних чи будь-яких інших регуляторних органів.

Описане свідчить про суттєві переваги XML порівняно з електронними форматами, розглянутими вище. Він будує фінансову звітність, виходячи з ієрархічної приналежності показників, створює складі структури даних, які легко обробляються комп'ютерними програмами тощо. Проте, на думку окремих аналітиків, універсальна розширювана мова розмітки потребує доопрацювання й уніфікації складу, структури та форм представлення звітної інформації, тобто доопрацювання таксономії, а також пошуку схеми, яка б забезпечила якісний контроль між формами звітності [1, 7, 8].

XML, маючи низку сильних сторін, ліг в основу ряду електронних форматів, які останнім часом активно використовуються для формування, представлення та збору фінансової звітності підприємств різних секторів економіки. Такими форматами є FpML – для звітності учасників фінансових ринків, Sdml – для збору офіційної статистичної інформації державними регуляторами, XBRL – для

підприємств, які звітуються, та державних органів, які приймають звітність.

Для обміну інформацією про операції з похідними фінансовими інструментами, про підтвердження з операцій, про зміни в умовах договорів; для надання відомостей про вчинені позабіржові операції з похідними інструментами на міжнародному ринку, про оцінку портфеля, а також для відправлення звітів національним регулюючим органам за цими операціями використовується мова FpML. Мова розмітки фінансових продуктів (Financial Products Markup Language) або FpML є XML-протоколом, який підтримує електронний обмін інформацією про операції на фондовому ринку.

Розробка FpML була розпочата у 1999 р. 9 червня 1999 р. компанії J.P. Morgan & Co. Incorporated і PricewaterhouseCoopers LLP, опублікувавши статтю «Впровадження FpML: новий стандарт для електронної комерції», оголосили про вихід першого релізу FpML [9]. Основною причиною створення FpML стала відсутність активно використовуваного формату для роботи з фінансовими похідними, що зумовлено частково технологічними причинами і приватним характером ринку банківських послуг у сфері цінних паперів і довгострокового позикового капіталу.

FpML є відкритим форматом з вільним доступом до специфікації (сайт www.fpml.org). Відповідно до рішення Міжнародної Асоціації свопів і деривативів мова FpML успішно використовується для формування та подання стандартизованих звітів до регулюючих органів, що забезпечує прозорість операцій на ринку похідних фінансових інструментів.

Даний стандарт підтримує досить високий рівень структуризації даних. Це досягається за рахунок групування в складні компоненти пов'язаних елементів. Компоненти можуть бути вкладеними одна в одну. Що нижче рівень компоненти, то частіше вона буде задіяна у схемах FpML. Групування пов'язаних елементів у складні компоненти спрощує перевірку коректності, повноти і ненадлишковості звітної інформації. Крім того, компоненти забезпечують формату гнучкість і розширюваність.

У FpML постійно вносяться зміни для забезпечення максимального охоплення звітністю, сформованою за допомогою цього стандарту, вимог різних юрисдикцій різних країн. Таким чином, мова розмітки фінансових продуктів є найбільш затребуваним форматом, котрий підтримує електронно-комерційні операції в фінансовому секторі, але не є універсальним для підготовки фінансової звітності підприємствами інших секторів економіки.

Sdmx (Statistical Data and Metadata eXchange) є форматом розмітки, призначеним для збору державними органами офіційної статистичної інформації. Окрім акумулювання агрегованих статистичних даних, Sdmx описує метадані, необхідні для розуміння того, як ці дані структуровані.

Поштовхом для розробки даного формату став міжнародний семінар, який відбувся у вересні 2001 р. у Вашингтоні і був присвячений питанням обміну статистичною інформацією. Перша версія Sdmx була випущена у вересні 2004 р. і використовувала синтаксис мови XML і технології EDIFACT [10]. У грудні того ж року вона була представлена Міжнародній організації зі стандартизації, де отримала схвалення.

Основною нормою SDMX визначено структурованість статистичних даних. Набори даних складаються з категорій нижчого порядку або груп. Кожна група, у свою чергу, складається з одного або декількох рядів даних (або профілів у тому випадку, коли дані представлені не в тимчасових рядах). Кожному ряду або профілю ставиться у відповідність набір значень – ключ. Цей ключ ідентифікує ряд (профіль) даних. При цьому кожен ряд (профіль) даних складається з одного або декількох так званих «спостережень», які зазвичай включають два елементи: час отримання даних і значення спостережуваної величини [11, с. 158-160].

Дані, структуровані відповідно до моделі SDMX, оптимізовані для обміну навіть з суб'єктами, які не мають технічної можливості для обробки даних, що надходять від складних статистичних систем. Що стосується метаданих, то вони можуть бути додані на будь-якому рівні вищезгаданої структури як описові атрибути.

Формат Sdmx є достатньо поширеним. Його використовують у США, країнах Єврозони, Великої двадцятки (G-20) для збору статистичних даних державними органами та їх розповсюдження (передачі) іншим користувачам. Отже, Sdmx – це сучасний відкритий формат обміну статистичною інформацією, який активно використовується міжнародними регуляторами і низкою великих міжнародних організацій, але разом з тим потребує розробки відповідних таксономій та не призначений для фінансової звітності.

Проведений аналіз засвідчив існування значної кількості електронних форматів, використання яких спрямоване на спрощення процесу підготовки та подання звітності, проте, не всі вони розроблялися і призначалися для фінансової звітності. Разом з тим, у світовому економічному співтоваристві, як і в Україні, зміцнюється тенденція уніфікації вимог до формату вивантаження звітних даних з метою стандартизації електронного документообігу, зниження рівня витрат, переходу на наскрізну обробку звітної інформації, а також скорочення часу на підготовку, перевірку та вивантаження документів.

Основним напрямом розвитку стандартизації електронного документообігу є впровадження уніфікованого формату обміну звітними даними в розрізі можливих сфер застосування. Останні залежать від потреб учасників обміну звітними даними в рамках кожного конкретного напрямку

обміну і типу інформації, яка підлягає обміну. Так, з одного боку фінансову звітність готують господарючі суб'єкти, при цьому вона може бути скороченою чи повною, підготовленою за міжнародними чи національними стандартами; з іншого – її приймають, опрацьовують та аналізують податкові (фіскальні) і статистичні органи, кредитні установи, галузеві управління, громадські об'єднання відповідного спрямування тощо.

Уніфікований формат обміну звітною інформацією – це єдиний формат даних, який функціонує на базі технологічної інфраструктури збору і обробки даних і володіє трьома основними властивостями: структурованість звітної інформації; оперативний доступ зацікавлених сторін до звітної інформації за допомогою засобів програмного забезпечення; отримання необхідних аналітичних розрізів і розшифрувань агрегованих показників.

Сучасним форматом, який відповідає вказаним характеристикам та широко використовується у вітчизняній і міжнародній практиці [2, 3], є розширювана мова ділової звітності (eXtensible Business Reporting Language, XBRL). XBRL-формат базується на XML і є відкритим, що означає відсутність потреби придбання програмних ліцензій і здійснення платежів за його використання.

Основна мета запровадження XBRL полягає у забезпеченні можливості обробляти фінансову звітність комп'ютерними програмами для спрощення її аналізу з позиції інвестора (наприклад, для прискорення опрацювання фінансових даних низки підприємств; підвищення якості порівняння звітності двох довільних суб'єктів господарювання; формування аналітичних звітів різних розрізів). У даний час XBRL-мова використовується також для інших цілей, зокрема, для обміну фінансовою інформацією між бізнес-системами (як у межах одного підприємства при обміні даними між підрозділами, так і при його взаємодії з контрагентами), для формування, подання, оприлюднення та опрацювання звітних форм різного спрямування.

XBRL без суттєвих витрат може бути вбудований у наявний програмний продукт. Він дозволяє здійснювати стандартизований обмін і якісний відбір фінансової інформації через всі програмні засоби та технологічні платформи, включаючи інтернет. Стандартизація досягається за рахунок використання метаданих, визначених в таксономії.

Фінансова звітність, сформована за допомогою XBRL, має низку переваг, однією з яких є відсутність помилок, оскільки згаданий вище формат передбачає наявність правил відповідності показників між собою і автоматично сповіщає, коли вони порушуються. Крім того, використання XBRL слугує зниженню витрат на підготовку звітності за міжнародними правилами (МСФЗ, GAAP, Basel, Solvency та ін.) та підвищує сумісність фінансової звітності різних підприємств, що є одним із принципів МСФЗ.

Будь-яка фінансова інформація, яка була введена один раз у XBRL-формат, згодом може бути використаною (переданою, перетвореною) при підготовці корпоративної, податкової, статистичної чи іншої звітності; для аудиторських, кредитних чи інвестиційних цілей; розміщеною на офіційному сайті підприємства чи з іншою метою. Таким чином, XBRL – це сучасне, унікальне, найбільш точне і повне джерело інформації про структуру, склад, форми фінансової звітності з урахуванням міжнародних правил. Він суттєво відрізняється від електронних форматів, які першими почали використовуватися у світовій практиці для формування і представлення фінансової звітності.

Затребуваність нового стандарту обміну діловою інформацією постійно зростає. Так, за даними дослідження, проведеного глобальною мережею PricewaterhouseCoopers (PwC) у травні 2017 р., XBRL використовують на всіх континентах, зокрема: в США, Канаді, Бразилії, Аргентині, Нідерландах, Великобританії, Іспанії, Данії, Ізраїлі, Туреччині, Японії, Китаї, Австралії, Південно-Африканській Республіці та ін.

Незважаючи на вищеперераховані позитивні ознаки розширюваної мови ділової звітності, кількість сільськогосподарських підприємств (в т.ч. вітчизняних), які залучені до процесу підготовки фінансової звітності в форматі XBRL, є незначною. Побічно цей факт підтверджується тим, що у вільному доступі (через мережу інтернет) складно знайти XBRL-звітність тих підприємств, які не зобов'язані її складати. Така ситуація пов'язана з низкою причин технологічного й інституціонального характеру та вказує на відсталість вітчизняної практики звітування.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз виявив чотири ключові етапи становлення електронних форматів представлення звітної інформації й засвідчив посилення ролі інформаційних технологій у розвитку фінансової звітності та залежність процесу підготовки, подання, представлення та опрацювання інтерактивних звітних форм від його автоматизації.

Темпи переходу від одного електронного формату звітування до іншого, їхнє стале нарощування (постійне скорочення часових проміжків, під час яких відбувалася і відбувається зміна стандарту обміну фінансовою інформацією: 1970 р. → 1987 р. → 1996 р. → 2000 р.) та зміна суб'єктного складу його користувачів об'єктивно відображають необхідність застосування єдиного уніфікованого електронного формату, здатного не лише представляти фінансову інформацію, а й об'єднати різні види звітності.

Електронною мовою, яка відповідає виявленим тенденціям та здатна об'єднати передові здобутки інформаційних технологій і чинну методологію бухгалтерського обліку та фінансової звітності, є eXtensible Business Reporting Language. Зазна-

чене свідчить про необхідність переходу вітчизняної системи звітування на інноваційно-технологічну платформу, котра в сучасних умовах реалізується у відкритому стандарті електронного обміну фінансовими даними – XBRL.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Винников М. Б. Форматы финансовой отчетности: от псевдографики до XBRL / М. Б. Винников // Отрасли права – Аналитический портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://отрасли-права.pf/article/8563>
2. Івахненко С. В. Електронні технології звітування як передумова аналізу та контролю фінансової звітності / С. В. Івахненко // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 4. – С. 67-76.
3. Кулик В. А. Необхідність застосування XBRL-стандарту у процесі формування звітності вітчизняних підприємств / В. А. Кулик, Є. О. Шпигун // Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки (10-12 трав. 2016 р, м. Житомир). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/3936>
4. Формат CSV // IBM Knowledge Center [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/ru/SSEP7J_10.2.1/com.ibm.swg.ba.cognos.ug_cc.10.2.1.doc/c_csvformat.html#CSVFormat
5. CSV. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/CSV>
6. Introducing UN/EDIFACT / Unesco [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unesco.org/cefact/edifact/welcome.html>
7. Канаев К. А. Сравнительный анализ форматов обмена данными, используемых в приложениях с клиент-серверной архитектурой / К. А. Канаев, Е. В. Фалеева, Ю. В. Пономарчук // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 2 (часть 25). – С. 5569-5572 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=38464>
8. Гусаренко А. С. Обработка XML-документов в ситуационно-ориентированных базах данных на основе динамических Dom-объектов: автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата технических наук: спец. 05.13.11 – Математическое и программное обеспечение вычислительных машин, комплексов и компьютерных сетей / А. С. Гусаренко. – Уфа, 2013. – 20 с.
9. FpML Response to ESMA Consultation Paper on Technical Standards for the Regulation on OTC Derivatives, CCPs and Trade Repositories dated June 25th, 2012 / FpML Regulatory Reporting Working Group & FpML Standards Committee [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.esma.europa.eu/file/10680/download?token=fCewb96C>
10. Кудинов А. Отраслевые XML-форматы и их перспективы в России / А. Кудинов. – PC Week/RE, 2005 – № 33. – С. 41-44.
11. Липунцов Ю. П. Прикладные программные продукты для экономистов. Основы информацион-

ного моделирования / Ю. П. Липунцов. – М.: Проспект, 2014. – 252 с.

REFERENCES:

1. Vinnikov M. B. (2015) Formaty finansovoy otchetnosti: ot psevdografiki do XBRL [Financial reporting formats: from pseudo-graphic to XBRL]. Otrاسli prava – Analiticheskiy portal. Available at: <http://otrasli-prava.rf/article/8563> (accessed 10 September 2017).
2. Ivakhnenkov S. V. (2008). Elektronni tekhnologii finansovoi zvitnosti [Electronic reporting technologies as a prerequisite for the analysis and control of financial reporting]. Oblik i finansy APK, no. 4, pp. 67-76.
3. Kulyk V. A., Shpyhun Ye. O. (2016) Neobkhdnist zastosuvannya XBRL-standartu u protsesi formuvannya zvitnosti vitchyznianykh pidpriemstv [Necessity of application of XBRL-standard in the reporting process of preparing of reporting of domestic enterprises]. Proceedings of the Vseukrainska naukovo-praktychna on-line konferentsiya aspirantiv, molodykh uchenykh ta studentiv, prysviachena Dniu nauky (Ukraine, Zhytomyr, May 10-12, 2016). Available at: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/3936>
4. IBM Knowledge Center (2017) Format CSV [CSV format]. Available at: https://www.ibm.com/support/knowledgecenter/ru/SSEP7J_10.2.1/com.ibm.swg.ba.cognos.ug_cc.10.2.1.doc/c_csvformat.html#CSVFormat
5. Vikipediia (2017) CSV [Comma-Separated Values]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/CSV>
6. United Nations Economic Commission for Europe (2017) Introducing UN/EDIFACT. Available at: <https://www.unece.org/cefact/edifact/welcome.html>
7. Kanaev K. A., Faleeva E. V., Ponomarchuk Yu. V. (2015) Sravnitelnyiy analiz formatov obmena dannymi, ispolzuemyih v prilozheniyah s klient-servernoy arhitekturoy [Comparative analysis of data exchange formats used in applications with client-server architecture]. Fundamentalnyie issledovaniya, vol. 25, no. 2, pp. 5569-5572. Available at: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=38464>
8. Gusarenko A. S. (2013) Obrabotka XML-dokumentov v situatsionno-orientirovannyih bazah dannyih na osnove dinamicheskikh Dom-obektov [Processing of XML documents in situational-oriented databases based on dynamic Dom-objects] (PhD Thesis Abstract), Ufa: Ufimskiy gosudarstvennyiy aviatsionnyiy tehnikeskii universitet.
9. FpML Regulatory Reporting Working Group & FpML Standards Committee (August 3rd, 2012) FpML Response to ESMA Consultation Paper on Technical Standards for the Regulation on OTC Derivatives, CCPs and Trade Repositories dated June 25th, 2012. Available at: <https://www.esma.europa.eu/file/10680/download?token=fCewb96C>
10. Kudinov A. (2005) Otrასlevyie XML-formaty i ih perspektivy v Rossii [Industry XML Formats and Their Perspectives in Russia] PC Week/RE, no. 33, pp. 41-44.
11. Lipuntsov Yu. P. (2014) Prikladnyie programmnyie produkty dlya ekonomistov. Osnovy informatsionnogo modelirovaniya [Applied software for economists. Fundamentals of information modeling]. Moscow: Prospekt. (in Russian).

EVOLUTION OF THE ELECTRONIC FORMAT FOR REPORTING INFORMATION

The article is devoted to the disclosure of the evolution of the electronic format of presentation of reporting information. Taking into account the constantly growing needs for timely, complete, and sufficient data necessary, in particular, for diverse control and analysis, as well as outdated paper media, the use of the electronic format (standard, language) of financial information exchange comes to the fore.

The article examines and analyses the various electronic formats used (used) for the generation and presentation of reporting data. The first attempts to shift from the manual filling of a paper form of financial reporting began with the use of a text format (early 80's of the XX century). It allowed the abandonment of a ballpoint pen and blank with empty cells and was used as a sample, making it easier to fill out financial statements by copying previous periods. Since 1970, for reporting purposes, CSV-based formats have started to be used. They were compact, intended to represent tabular data, and allowed to transmit large volumes of data with the same structure.

In 1987, it was EDIFACT standard based on the messaging standard, which is characterized by global distribution and is usually used to collect reporting from banking institutions, credit organizations, and other financial institutions. Since 1996, the universal expandable markup language has begun to be used – XML. Reporting documents prepared on the basis of XML-schemas are successfully read by information systems and easily converted into any format for printing.

XML was the basis of a number of electronic formats, which since 2000 have been actively used for the creation, presentation, and collection of financial statements of enterprises of various sectors of the economy. These formats are FpML – for reporting of financial market participants, Sdmx – for collecting official statistics by government regulators, XBRL for reporting companies and reporting agencies.

The most popular format today is an extensible business reporting language (XBRL), which can be mostly explained by its ability to integrate advanced information technology achievements and the current accounting and financial reporting methodology. At the same time, the study found that the number of agricultural enterprises (including domestic ones) involved in the process of preparing financial statements in the format of XBRL is insignificant. This situation is associated with a number of technological and institutional reasons and points to the need for the transition of the domestic reporting system to the innovation and technology platform, which in modern terms is implemented in the open standard for electronic exchange of financial data.

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК: СУТНІСНИЙ ТА ПРОБЛЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

MANAGEMENT ACCOUNTING: ESSENTIAL AND PROBLEMATIC ASPECT

У статті розглянуто наукові позиції щодо тлумачення понятійної категорії «управлінський облік» та надано авторське бачення її сутнісної характеристики з обґрунтуванням пропозиції. Доведено, що методи ведення управлінського обліку не завжди охоплюють інформаційні потоки для підприємства. Визначено один із перспективних напрямів удосконалення управлінського обліку із урахуванням законодавчого сегменту.

Ключові слова: бухгалтерський облік, управлінський облік, релевантна інформація, управлінське рішення, система управлінського обліку, інформаційні потоки, ринковий аспект, нормативно-законодавчий регулятор.

В статье рассмотрены научные позиции относительно толкования понятийной категории «управленческий учет» и представлено авторское видение ее сущностной характеристики с обоснованием предложения. Доказано, методы ведения управленческого учета не всегда охватывают информационные потоки для предприятия. Определен один из перспек-

тивных направлений совершенствования управленческого учета с учетом законодательного сегмента.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, управленческий учет, релевантная информация, управленческое решение, система управленческого учета, информационные потоки, рыночный аспект, нормативно-законодательный регулятор.

The article deals with the scientific positions concerning the interpretation of the conceptual category «management accounting» and provided the author's vision of its essential characteristic with the justification of the proposal. It is proved that the methods of conducting managerial accounting do not always cover information flows for the enterprise. One of the perspective directions for improving management accounting taking into account the legislative segment is determined.

Key words: accounting, management accounting, relevant information, management decision, system of managerial accounting, information flows, market aspect, regulatory and legislative regulator.

УДК 65.052

Котковський Р.В.

здобувач

Криворізький національний університет

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку управлінський облік є визначальним фактором в ефективності господарювання та конкурентоспроможності підприємницьких суб'єктів. Саме тому управлінський облік це не лише облік витрат підприємства, а, передусім, добре організований аналітичний облік інших об'єктів, які є в розпорядженні суб'єктів господарювання. Набуваючи нового, більш вагомого значення в сучасній обліковій практиці суб'єктів господарювання він сприяє забезпеченню управлінського персоналу, є інформацією про різні аспекти діяльності, а, як наслідок, підвищує якість управлінських рішень, ефективність системи управління в цілому. Актуалізується проблема ще тим, що інформація управлінського обліку широко використовується для потреб внутрішнього менеджменту в процесі прийняття управлінських рішень, для аналізу господарської діяльності, а головне для пошуку резервів зниження витрат та досліджень у сфері факторного впливу на їх формування.

Ринкові перетворення, що відбулися у соціально-економічному житті нашої країни, зумовили потребу більш предметно досліджувати стратегічне управління. Одним із напрямів зазначеного дослідження став саме управлінський облік, який на відміну від фінансового, спрямований у майбутнє. Науковці та фахівці облікової сфери постійно звертають увагу на те, що сучасність та актуальність проблем управлінського обліку витікає, перш за все, зі змін, які постійно, хаотично ті інколи без особливих пояснень відбуваються

в нормативно-законодавчих регуляторах макроекономічного рівня. Таке явище викликає необхідність безперервного нагляду суб'єктів господарювання не лише за протіканням виробничих циклів, а й за проведенням облікових процедур з огляду на існуючі зміни.

Усе вищевикладене доводить доцільність дослідження проблем управлінського обліку в Україні із напрацюванням наукових доробок у сфері його сутнісного змісту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем бухгалтерського обліку взагалі та управлінського, зокрема, зробили ряд вчених економістів, серед яких: С.Ф. Голов [1], Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, В.Ф. Кажурна та ін. [2], Е.К. Дебикіна, В.В. Ровенська, В.С. Рижиков [3], Й.Я. Даньків, М.Я. Остап'юк [4], В.П. Завгородній [5], П.Й. Атамас [6], В.С. Лень [7], О.В. Лишиленко [8], В.В. Сопко [9] та інші [10-11]. Зазначені науковці висвітлюють у наукових працях не лише сутнісний зміст управлінського обліку, процес його здійснення та результативність, а перш за все вказують на негативні чинники його якісного рівня з позиції постійних змін макроекономічного рівня. Варто зауважити, що останнім часом активізувалася робота у сфері визначення проблемних аспектів управлінського обліку в Україні. Про це свідчать вагомі публікації у фахових виданнях. Зокрема, проблеми управлінського обліку знайшли відображення у працях вітчизняних економістів таких, як: Н.В. Васюк [12], Л.П. Радецька [13], Л.І. Марущак, О.І. Павлихівська [14] та Н.В. Лагодієнко [15]. На їх погляд управлін-

ський облік має досліджуватися як з питань становлення та розвитку, так із проблеми методології, контролінгу та процесу прийняття рішень. У їх дослідженнях єдиним є доцільність поглиблення тих аспектів управлінського обліку, котрі знижують ризик прийняття рішень.

Невирішеними залишаються питання визначення сутності управлінського обліку, з огляду на плінність часу та зміни вимог до його проведення. Крім того, доволі обмежено розкривається вплив існуючих проблем на якісний рівень інформаційного потоку, який формується за результатами управлінського обліку.

Постановка завдання. Основною метою статті є: дослідження сутності понятійної категорії «управлінський облік» та наукових поглядів стосовно визнання; розробка авторського бачення змістовності обраної дефініції та окреслення напрямів покращення управлінського обліку в умовах регульованої ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. З кожним роком управлінський облік є і залишається доволі актуальною проблемою, яка дискутується науковою спільнотою. Взаємозв'язок управлінського обліку з процесом прийняття рішень забезпечує появу ризику їх адаптації, що свідчить про необхідність і сучасність проведення досліджень проблем, що виникають. Як правило, науковці та практики, які займаються проблемами управлінського обліку висвітлюють напрями їх вирішення лише в межах предмету дослідження. Ми вважаємо: перш, ніж займатися загальними

проблемами управлінського обліку в Україні, доцільно провести дослідження щодо сутнісної характеристики даної понятійної категорії, тобто визначити існуючі наукові позиції (табл. 1).

Висвітлення наукових позицій щодо тлумачення понятійної категорії «управлінський облік» сприяє встановленню ключових сегментів, які покладено у сутнісну характеристику:

- процес виявлення, виміру, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації і передачі облікової інформації;
- інтегрована система обліку витрат і прибутків;
- інформація для внутрішніх користувачів підприємства;
- обмежене висвітлення результатів управлінського обліку для зовнішніх користувачів;
- процес формування інформаційного потоку для управлінських рішень.

Загалом управлінський облік тісно пов'язаний з визначенням стратегії та плануванням діяльності підприємства на перспективу. За його допомогою відбувається не лише контроль за поточною діяльністю підприємства, а й забезпечується процес розробки управлінських рішень щодо оптимізації використання ресурсів. Як зазначає П.Й. Атамас [6, с. 6], управлінський облік сприяє «...зниженню суб'єктивізму та підвищенню економічній обґрунтованості прийняття управлінських рішень». При цьому Й.Я. Даньків та М.Я. Остап'юк [4, с. 44] вважають, що одним із головних чинників управлінського обліку є «...своєчасність одержання детальної і правдивої інформації про доходи і витрати».

Таблиця 1

Наукові позиції, тлумачення понятійної категорії «управлінський облік»*

Вчені економісти	Сутнісний зміст понятійної категорії	Джерело
С.Ф. Голов, Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, В.Ф. Кажурна та ін.	Управлінський облік – це процес виявлення, виміру, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації і передачі інформації, яка використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю в межах організації і для забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів	[1, с. 12]; [2, с. 8]
Е.К. Добикіна, В.В. Ровенська, В.С. Рижиков	Управлінський облік – це інтегрована система обліку витрат і прибутків, нормування, планування, контролю і аналізу, що систематизує інформацію для оперативних управлінських рішень і координації проблем майбутнього розвитку підприємства	[3, с. 11]
Й.А. Даньків, М.Я. Остап'юк	Управлінський облік – це система обробки та підготовки інформації про діяльність суб'єкта господарювання для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством	[4, с. 45]
П.Й. Атамас	Управлінський облік – це частина бухгалтерського обліку, яка забезпечує потреби управління в інформації	[6, с. 5]
В.С. Лень	Управлінський облік (<i>internal accounting</i>) – це збір, ідентифікація, вимірювання, систематизація, аналіз, розкладання, інтерпретація і передача інформації для управління будь-якими об'єктами	[7, с. 25]
В.В. Сопко	Управлінський облік – це облік, у якому формуються показники для різних внутрішніх та зовнішніх потреб: обчислення собівартості, придбання матеріалів, виготовленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг, визначення витрат, розрахунок діяльності виконання робіт тощо	[9, с. 6]
М.В. Кужельний, В.Г. Лінник	Управлінський облік – це процеси та операції, пов'язані з обліком витрат на виробництво, формуванням собівартості продукції	[10, с. 27]

Примітка: * узагальнено та складено автором

Доволі змістовне тлумачення понятійної категорії «управлінський облік» із зазначенням мети його проведення наводять у своїй праці Н.В. Чебанова та Ю.А. Василенко. На думку науковців управлінський облік потрібно розуміти, як «...процес у межах конкретного підприємства, мета якого – забезпечення управлінського апарату інформацією, що використовується для планування, власне управління та контролю за діяльністю підприємства» [11, с. 13].

Враховуючи вищевикладене, ми вважаємо, що деякі науковці доволі деталізовано зупиняються на розкритті всіх елементів, які характеризують управлінський облік. Такий підхід є дещо обтяжливим для сприйняття та не завжди деталізовано включає всі аспекти характеристики. Ми вважаємо, що тлумачити понятійну категорію «управлінський облік» варто більш вузькому руслі.

Отже, з авторської позиції управлінський облік – це ряд облікових процедур, які не включено до фінансового обліку, у процесі накопичення інформаційного ресурсу для управлінських цілей. На нашу думку, перевагами зазначеного тлумачення понятійної категорії «управлінський облік» є:

- збереження принципу обліковості операцій;
- розмежування з фінансовим обліком;
- визначення доцільності проведення управлінського обліку на базі накопичення інформаційного ресурсу.

Ураховуючи той факт, що в управлінському обліку підприємства самі обирають методи обліку витрат, калькулювання, визначення доходу, оцінки результатів діяльності, авторське тлумачення категорії може характеризуватися, як універсальність для всіх управлінських ланок різних суб'єктів господарювання.

Ми поділяємо думку М.В. Кужельного та В.Г. Лінника [10, с. 27] стосовно того, що особливістю управлінського обліку виступає ведення його підприємствами «...за власною методикою, яка не регламентується будь-якими інструкціями чи правилами». Ми вважаємо, що таке явище в управлінському обліку варто вважати більш негативним, ніж позитивним. *Обґрунтуванням такої тези є: відсутність єдиного нормативно-законодавчого регулятора, який би регламентував обов'язкові аспекти управлінського обліку, це призводить до того, що кожний суб'єкт підприємницької діяльності, розробляючи індивідуальну методику його здійснення, втрачає можливість визначення якісного рівня її обрання.* Методи проведення управлінського обліку, як показує досвід, не завжди охоплюють найбільш цікаві для підприємства інформаційні потоки. Вибір методики проведення управлінського обліку, у більшості випадків, залежить від рівня кваліфікації, креативності та творчості апарату менеджменту на підприємстві. Саме таке явище, ми вважаємо, є загрозливим для

підприємства так, як у разі відсутності достатньо кваліфікаційного рівня менеджменту з'являється загроза ризику прийняття управлінських рішень низької якісної основи.

На наш погляд, у сучасних умовах розвитку вітчизняних підприємств, які стикаються з коливанням валютних курсів, значним інформаційним навантаженням на ціновий сегмент, постійним зростанням комунальних послуг, низьким попитом споживачів, які не мають достатнього рівня заробітних плат та пенсійного забезпечення, як ніколи гостро постає питання управлінського обліку, особливо з позиції витрат.

Одним з доволі дієвих напрямів у вирішенні поставленої проблеми і має стати нормативно-законодавчий акт, який й би акумулював ключові сегменти управлінського обліку, висвітлив би етапізацію його здійснення та адаптував би принцип ведення облікових процедур за центрами відповідальності. Такий підхід з одного боку унеможливив би значний рівень ризику прийняття управлінських рішень, з іншого боку спростив би для підприємців правила ведення управлінських облікових процедур.

Висновки з проведеного дослідження.

Тлумачення понятійної категорії «управлінський облік» доцільно проводити у більш вузькому руслі, як: ряд облікових процедур, які не включено до фінансового обліку, у процесі накопичення інформаційного ресурсу для управлінських цілей. Одним із напрямів вирішення проблеми управлінського обліку на вітчизняних підприємствах може бути прийняття нормативно-законодавчого регулятора. Такий підхід підвищив би рівень не лише управлінських облікових процедур вітчизняних суб'єктів господарювання, а й надав би можливість уникнути певного рівня ризику.

Перспективою подальших досліджень має стати розробка з обґрунтуваннями змістовності нормативно-правового регулятора у сфері управлінського обліку вітчизняних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голов С. Ф. Управленческий бухгалтерский учет / С. Ф. Голов. – К.: Скарби, 1998. – 381 с.
2. Бухгалтерський управлінський облік: [підручник] / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, В. Ф. Кажурна, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська; за ред. проф. Ф. Ф. Бутиця. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 480 с.
3. Добикіна Е. К., Ровенська В. В., Рижиков В. С. Управлінський облік в оперативній діяльності підприємства: [навчальний посібник]. – К., 2005. – 272 с.
4. Даньків Й. Я. Бухгалтерський облік: [підручник] / Й. Я. Даньків, М. Я. Остап'юк. – К.: Знання, 2007. – 469 с.
5. Завгородний В. П. Бухгалтерский учет в Украине (с использованием национальных стандартов): Учебное пособие для студентов вузов. – 5-е изд.,

доп. и перераб. – К.: Издательство А. С. К., 2003. – 848 с.

6. Атамас П. Й. Управлінський облік [навчальний посібник]. – 2-ге вид., – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 440 с.

7. Лень В. С. Управлінський облік: [навч. посіб.] / В. С. Лень. – 2-е вид., виправл. – К.: Знання-Прес, 2006. – 317 с.

8. Лишиленко О. В. Бухгалтерський облік: [навч. посіб.]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вид-во «Центр учбової літератури», 2003. – 628 с.

9. Сопко В. В. Бухгалтерський облік у підприємстві [Текст] / В. В. Сопко. – К.: Техніка, 1995. – 266 с.

10. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / М. В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.

11. Чебанова Н. В. Бухгалтерський фінансовий облік: [посібник для вузів]. – К.: Академія, 2002. – 671 с.

12. Васюк Н. В. Методологія організації управлінського обліку на підприємстві / Н. В. Васюк // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 1. – С. 40-45.

13. Радецька Л. П. Управлінський облік в Україні: проблеми становлення та розвитку / Л. П. Радецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 1. – С. 180-183.

14. Марущак Л. І. Управлінський облік як основа для прийняття рішень / Л. І. Марущак, О. І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 6(39). – С. 92-98.

15. Лагодієнко Н. В. Управлінський облік як складова системи контролінгу на підприємстві / Н. В. Лагодієнко // Бізнес-навігатор. – 2013. – № 2(31). – С. 251-254.

REFERENCES:

1. Holov S. F. (1995) Upravlencheskyu bukhhal'terskyi uchet [Management accounting]. Kyiv: Skarby, 381 p. (in Ukrainian).

2. Butynets' F. F. (2005) Bukhhalters'kyu upravlins'kyi oblik [Accounting management accounting]. Zhytomyr: Ruta, 480 p. (in Ukrainian).

3. Dobykina E. K., Rovens'ka V. V., Ryzhykov V. S. (2005) Upravlins'kyu oblik v operatyvnyi diyal'nosti pidpryyemstva [Management accounting in operational activities of the enterprise]. Kyiv, 272 p. (in Ukrainian).

4. Dan'kiv Y. Ya. (2007) Bukhhalters'kyi oblik [Accounting]. Kyiv: Cognizance, 469 p. (in Ukrainian).

5. Zavorodnyy V. P. (2003) Bukhhalterskyi uchet v Ukrainy (s yspol'zovanyem natsyonal'nykh standartov) [Accounting in Ukraine (using national standards)]. Kyiv: A.S.K., 848 p. (in Ukrainian).

6. Atamas P. Y. (2009) Upravlins'kyu oblik [Managerial Accounting]. Kyiv: Center for Educational Literature, 440 p. (in Ukrainian).

7. Len' V. S. (2006) Upravlins'kyi oblik [Managerial Accounting]. Kyiv: Knowledge-Press, 317 p. (in Ukrainian).

8. Lyshylenko O. V. (2003) Bukhhalters'kyi oblik [Accounting]. Kyiv: Center for Educational Literature, 628 p. (in Ukrainian).

9. Sopko V. V. (1995) Bukhhalters'kyi oblik u pidpryyemnytstvi [Accounting in business]. Kyiv: Machinery, 266 p. (in Ukrainian).

10. Kuzhel'nyy M. V. (2001) Teoriya bukhhal'ters'koho obliku [Theory of accounting]. Kyiv: KNEU, 334 p. (in Ukrainian).

11. Chebanova N. V. (2002) Bukhhalters'kyi finansovyi oblik [Accounting financial accounting]. Kyiv: Academy, 671 p. (in Ukrainian).

12. Vasyuk N. V. Metodolohiya orhanizatsiyi upravlins'koho obliku na pidpryyemstvi / N. V. Vasyuk // Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'. – 2013. – #1. – S. 40-45.

13. Radets'ka L. P. Upravlins'kyu oblik v Ukraini: problemy stanovlennya ta rozvytku / L. P. Radets'ka // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. – 2009. – #6. – Т. 1. – S. 180-183.

14. Marushchak L. I. Upravlins'kyu oblik yak osnova dlya pryynyattya rishen' / L. I. Marushchak, O. I. Pavlykivs'ka // Halyts'kyu ekonomichnyy visnyk. – 2012. – #6(39). – S. 92-98.

15. Lahodiyenko N. V. Upravlins'kyu oblik yak skladova systemy kontrolinhu na pidpryyemstvi / N. V. Lahodiyenko // Biznes-navihator. – 2013. – #2(31). – S. 251-254.

Kotkovskiy R.V.Degree Seeking Applicant,
Kryvyi Rih National University**MANAGEMENT ACCOUNTING: ESSENTIAL AND PROBLEMATIC ASPECT**

The main reasons, which have caused the need of using managerial accounting at enterprises, are the existence of different forms of ownership, the existence of fierce competition in the domestic and foreign markets, etc. All management functions use the information base of managerial accounting, including planning, control, and functions' evaluation to make managerial decisions. Thus, managerial accounting eliminated the shortcomings of production records, revealed the potential of using the solutions that accounting records can affect.

Every year management accounting is and remains a rather relevant issue that is being discussed by the scientific community. The interconnection of managerial accounting with the decision-making process ensures the emergence of the risk of their adaptation, which proves the need and modernity of the research on emerging problems. Usually, scholars and practitioners who deal with the problems of managerial accounting, cover the direction of their solution only within the subject of research.

We think that some scholars in a rather detailed way concentrate on the disclosure of all elements that characterize managerial accounting. This approach is rather burdensome for the perception and does not always detail all aspects of the characteristics. We should interpret the conceptual category «managerial accounting» in a more narrow line.

To the author's mind, management accounting is a number of accounting procedures that are not included in the financial accounting, in the process of information resources accumulation for management purposes. The advantages of this interpretation of the conceptual category «management accounting» are: maintaining the principle of accounting operations; differentiation with financial accounting; determination of expediency of management accounting on the basis of the accumulation of information resource.

As practice shows, the methods of conducting managerial accounting do not always cover the most interesting information flows for the enterprise. The choice of the method of conducting management accounting, in most cases, depends on the level of qualification, creativity, and creation of the management apparatus at the enterprise.

One of the ways of solving the problem of managerial accounting at domestic enterprises can be the adoption of a regulatory-legislative controller. Such an approach would not only the level of management accounting procedures of domestic enterprises but would provide an opportunity to avoid a certain level of risk under the condition of lack of information. The prospect of further research should be the development of substantiation of the content of the regulatory-legislative controller in the field of management accounting for domestic enterprises.

ПРИЧИНИ ЗАНЕПАДУ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

THE REASONS FOR THE DECLINE OF THE FINANCIAL ANALYSIS IN AGRICULTURE

У статті здійснено спробу провести ідентифікацію причин занепаду фінансового аналізу у сфері сільського господарства України. Висвітлено негативний вплив орієнтації діяльності сільськогосподарських підприємств виключно на отримання прибутку на затребуваність детального і комплексного фінансового аналізу в галузі. Визначено можливі з точки зору автора кроки, які сприятимуть розвитку цієї складової економічної науки і практики у діяльності аграрних формувань.

Ключові слова: економічний аналіз, фінансовий аналіз, сільське господарство, сфери людської діяльності, підприємництво.

В статті осуществлена попытка осуществления идентификации причин упадка финансового анализа в сфере сельского хозяйства Украины. Освещено негативное влияние ориентации деятельности сельскохозяйственных предприятий исключительно на получение прибыли на востребованность детализированного и комплексного финансового анализа в отрасли.

Определены возможные с точки зрения автора шаги, которые будут способствовать развитию этой составляющей экономической науки и практики в деятельности аграрных формирований.

Ключевые слова: экономический анализ, финансовый анализ, сельское хозяйство, сферы человеческой деятельности, предпринимательство.

In the article, there is made an attempt to identify reasons for the decline of the financial analysis in the agriculture sphere of Ukraine. The negative impact of the orientation of the activities of agricultural enterprises exclusively on the receipt of profit on the demand for detailed and comprehensive financial analysis in the industry is founded. Possible steps from the point of view of the author of the article that will contribute to the development of this component of economic science and practice in the activities of agrarian formations are identified.

Key words: economic analysis, financial analysis, agriculture, spheres of human activity, entrepreneurship.

УДК 338:432

Чудак Л.А.

к.е.н., старший викладач кафедри аудиту та державного контролю Вінницький національний аграрний університет

Постановка проблеми. Однією з ключових характеристик людини як суспільної істоти є її здатність і постійне прагнення до самоаналізу та дослідження тих процесів і явищ, які відбуваються навколо неї. Цю здатність та потребу людство проєктує на всі без виключення види і сфери індивідуальної та групової активності його представників. Причому аналізу, зазвичай скрупульозному, піддається діяльність не лише самих людей, але і їхніх «дітищ», у тому числі інституціональних утворень, що об'єднують представників соціуму у відповідності до певної мети або за певним інтересом. Проєктуючи ці твердження на підприємницьку діяльність, можна дійти висновку про природність та об'єктивну необхідність існування економічних аналітичних систем, тобто систем оцінки результативності та ефективності економічної діяльності у динаміці та стану господарюючих суб'єктів у статистиці. Власне, цим і зумовлюється наявність потужних теорій, концепцій та глибокого і різноманітного інструментарію економічного аналізу, який постійно розвивається і вдосконалюється не лише під впливом змін у підприємницькому середовищі та у поведінкових аспектах діяльності господарюючих суб'єктів, але й унаслідок виявлення нових і поглиблення раніше встановлених взаємозв'язків та закономірностей у перебігу економічних явищ на різних рівнях.

Попри приведені вище міркування, у практиці господарювання підприємств у деяких галузях економічний аналіз їхньої діяльності за сукупністю показників, які пропонуються до вивчення

та застосування з точки зору теорії цієї дисципліни, не проводиться або при проведенні здійснюється не тими суб'єктами, для яких його інструментарій розроблявся у першу чергу, тобто навіть випадки його проведення стосуються більше не економічних служб, а представників сторонніх організацій та соціуму. Конкретно в цій статті мова піде про галузь сільського господарства та про ту сферу економічного аналізу, яка іменується фінансовим аналізом. У сільськогосподарській сфері в силу різних причин фінансовий аналіз в його розумінні як цілісної системи оцінки господарської діяльності за показниками фінансового стану, ліквідності, рентабельності та ділової активності став практично незатребуваною практикою, і це визначає актуальність проблематики дослідження причин, що призвели до цього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленням питань теорії економічного аналізу загалом та фінансового аналізу як його основного компонента і зв'язку цього аналізу з іншими складовими економічних наук, у тому числі з бухгалтерським обліком, у своїх роботах займалися такі вчені, як О.Я. Базилінська [1], В.Є. Грабовецький [4], Б.М. Литвин [8], Є.В. Мних [9] та ін. Вивчення прикладних аспектів фінансового аналізу дістало розвиток у працях Т.В. Безбородової [2], Л.В. Івченко [5], Т.А. Кальної [6], Н.І. Синькевич [11], Н.Г. Слободян [12] та ін., а підходи до аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств неодноразово висвітлювалися у працях Л.С. Гангал [3], Л.А. Лахтіонової [7], А.П. Сави [10], та ін. Однак, оцінки причин неза-

стосування або несистемного застосування показників фінансового аналізу сільськогосподарськими підприємствами у цих працях відсутні.

Постановка завдання. Метою статті є загальний опис зв'язку між загальними філософськими установками бізнесу в аграрній галузі України, між політикою держави в сільськогосподарській сфері і похідними від неї проблемами, між тенденціями у практиці господарювання сільськогосподарських підприємств та рівнем культури фінансового аналізу їхньої діяльності, що зумовлює статичність викладання цього курсу в аграрних вищих навчальних закладах та незатребуваність значної частини результируючих показників, якими оперує ця підгалузь обліково-економічної науки, у практиці діяльності аграрних товаровиробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка індивідуальна діяльність людини або синергічна діяльність спільноти людей, яка провадиться в межах соціуму, тобто реалізується через взаємодію між різними його представниками, передбачає наявність певного філософського фундаменту, відправної точки практичної людської активності. Джерела, за допомогою яких у свідомості людей формуються відповідні установки поведінки, зазвичай поділяють на дві великі групи – формальні та неформальні. Саме цими поняттями активно оперують представники поширених на Заході ідей інституціоналізму – системи поглядів, що описує наявність та дію сформульованих у письмовому вигляді і закріплених у відповідних регламентах (формальних інститутах) правил, з одного боку, і усталених у повсякденному житті, але не викладених у вигляді чітких письмових формулювань, установок поведінки людей (неформальних інститутів) – з іншого. Причому

слід зазначити, що формальні правила у країнах із розвинутою правовою культурою та достатнім рівнем активності громадських організацій, які створюють надійний синапс між суспільством та законотворцями, зазвичай є похідною від прийнятих та поширених на загальносуспільному рівні неформальних установок, що пройшли свою практичну апробацію та піддаються чіткому безваріантному або маловаріантному опису. Адже налагоджена комунікація між представниками суспільства та офіційними органами влади дозволяє доносити громадську думку і побажання суспільних груп до представників держави, якій і належить функція закріплення формальних правил.

Поряд з іншими виявами людської активності, своє ідеологічно-філософське підґрунтя має і один із основних її видів – підприємництво. Причому одним із основних видів людської діяльності ми його назвали не випадково. Згідно із загальноприйнятими сучасними філософськими концепціями, людська діяльність концентровано поділяється на економічну, соціальну, політичну та духовну сфери (рис. 1) [13, с. 68-70]. У цьому ключі окремі автори [14], досліджуючи позиції різних філософів, узагалі прямо заявляють, що розвиток виробництва благ (економічної сфери) є ключовою передумовою всіх змін в історії людства.

Економічна сфера як діяльність, пов'язана з виробництвом і споживанням благ, переважно базується на феномені підприємництва. І концептуально філософську основу розуміння суті підприємництва в Україні досить чітко сформульовано у Господарському кодексі України (стаття 42). Згідно з цією формальною дефініцією, підприємництво визначається, як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська

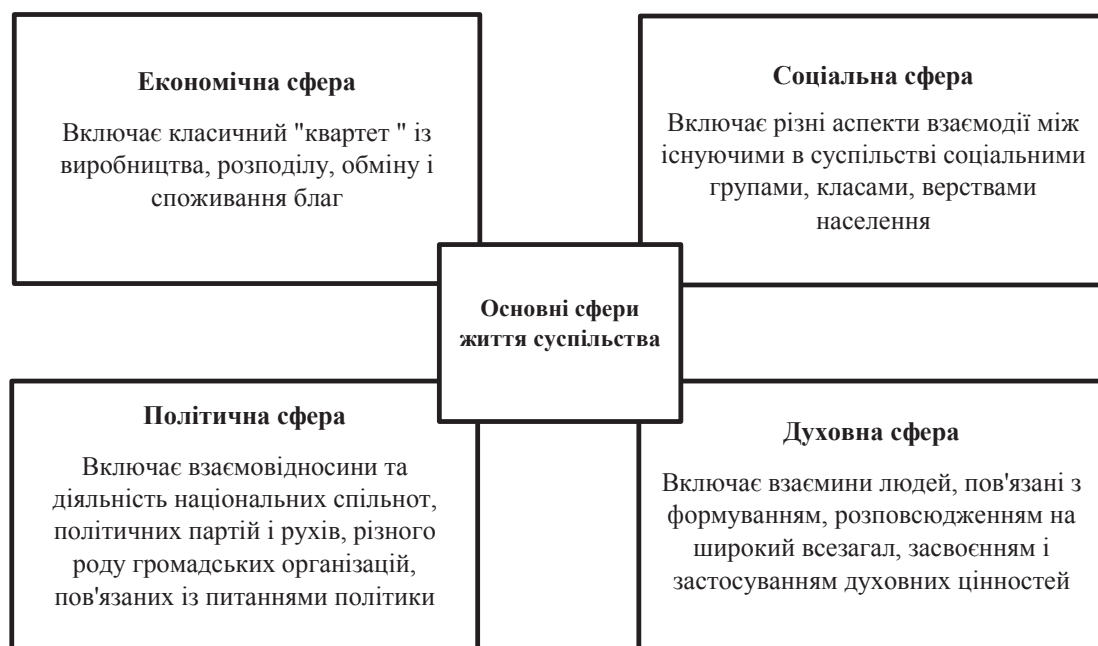


Рис. 1. Укрупнений опис основних сфер життя сучасного суспільства

діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [15]. До речі, з огляду на значну нечіткість термінології, яка міститься в законодавстві України, наведено визначення, на наш погляд, відображає той рідкісний випадок, коли у поняття закладено всю його ідеалізовано-змодельовану повноту. Це важливо з огляду на те, що в першу чергу при формуванні відношення до тих чи інших понять українці виходять із стандартних визначень, які подаються у нормативних актах або популярних підручниках та посібниках, схвалених і популяризованих академічною і університетською наукою. Останнє, у свою чергу, пояснюється низьким рівнем вітчизняної дослідницької культури, адже у наших навчальних системах конкретна орієнтація учнів та студентів на самостійне позакласне вивчення та поглиблене осмислення суті тієї тематики, яка обговорюється на заняттях, носить здебільшого декларативний характер. Іншими словами, засвоєння стандартних визначень із законодавства або з популярних книг є для наших співвітчизників набагато легшим шляхом, ніж пошук спеціалізованих наукових чи публіцистичних статей і поглиблених посібників та підручників, присвячених тій чи іншій тематичі. А тому важливість наповнення визначення підприємництва у Господарському кодексі в частині глибини змістовного наповнення його характеристики у цьому нормативному документі є беззаперечною, адже без додаткових досліджень формує вірне уявлення про те, в чому виражається суть підприємницької активності.

Перш, ніж ми рухатимемося далі, слід пояснити значення окремих компонентів цієї дефініції та закономірності, які з цього випливають.

По-перше, оскільки стрижнем визначення підприємництва є посилання на термін «господарська діяльність», слід представити його класичне визначення. Воно наведено у найбільш загальному вигляді у статті 3 Господарського кодексу України, згідно з яким господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [15]. При цьому господарська діяльність поділяється на комерційну (власне підприємництво) та некомерційну (діяльність, яка не пов'язана з отриманням прибутку). Однак, основу економіки, повторимося, становить усе ж підприємництво. Але з цього визначення слідує, що результатом господарської діяльності є продукт (матеріальне благо чи послуга), який має свою оцінку у грошовому еквіваленті вартості. І оскільки ціну на товари та послуги в монополістичних економіках формує ринок, навіть неприбуткові

суб'єкти господарювання мають здійснювати відповідний аналіз того, чи покриваються вартістю продуктів і послуг витрати на їхнє продукування, чи ефективно використовуються ресурси, задіяні у цьому виробництві, та чи є стиль менеджменту цих суб'єктів адекватним сучасним реаліям господарювання (адже від правильності рішень менеджерів залежить у тому числі і фінансова стабільність суб'єкта). А отже, має проводитися відповідний аналіз господарської активності.

По-друге, у наведеному визначенні підприємництва наведено чітку ідеальну черговість і наповненість цілей підприємництва. Ці цілі формулюються так:

1. Досягнення економічних результатів;
2. Досягнення соціальних результатів;
3. Отримання прибутку.

Слід зазначити, що з метою самовиправдання власних цілей значна частина підприємців України по відношенню до цієї частини дефініції підприємництва застосовують не підхід, визначений Господарським кодексом, а твердження, закладені у підручниках з економіки, які у переважній більшості відбивають меркантилістичні погляди на мету діяльності фірм. Ця точка зору полягає в тому, що прибуток є головною метою підприємницької діяльності. А отже, отримання прибутку будь-яким способом та за допомогою будь-яких засобів стає самоціллю підприємців, які виховувалися, як представники економічної сфери саме за меркантильним підходом. Хоча, на наше стійке переконання (і воно корелює навіть із визначенням, заданим підприємництву творцями Господарського кодексу), прибуток має бути не основною метою діяльності, а ключовим інструментом досягнення більш масштабних цілей і виконання більш важливої місії, ніж автоматичне отримання зисків за рахунок збідніння інших людей. І західні науковці та практики розуміють це набагато глибше, ніж вітчизняні. Їхнє переконання у тому, що підприємцям спочатку слід вибудувати чітку місію і стратегію діяльності фірми, яка би виглядала достойною в очах працівників та соціуму, створити продукт, що становить реальну цінність для споживачів, і тоді прибуток стане приємним бонусом і абсолютно природним наслідком орієнтації фірми на суспільну потребу або індивідуального клієнта, є більш ніж справедливими.

В Україні ж у останні роки особливо яскраво ілюстрацією того, як прибутковість, а не слідування суспільній місії, впливає на господарську активність та тягне за собою відповідні глибокі негативні наслідки, є приклад того, як відбуваються бізнес-процеси у сільськогосподарській галузі. Конкретно мова йде про рослинництво, заради розвитку якого, до речі, велика частина сільськогосподарських підприємств відмовилися від вирощування продукції тваринництва, оскільки

рівень співвідношення вкладених коштів і зусиль, з одного боку, та зиску, що отримується в результаті діяльності, – з іншого, у рослинництві на сьогодні набагато вищий, ніж у тваринництві. Раніше на практиці та й навіть сьогодні в теорії, господарників у цій галузі навчали підходам до провадження сільськогосподарського виробництва, орієнтованим на дотримання сівозмін і з метою забезпечення внутрішнього ринку якісною продукцією, і з метою збереження родючості ґрунтів. У сьогоднішніх же реаліях переважна більшість аграрних товаровиробників, не звертаючи уваги на соціальну та селозберігаючу функцію підприємництва (в тому числі в аспекті бережливого та раціонального використання земель) і не намагаючись її виконати у повноті, вирощують переважно лише ті культури, які мають апріорну високу рентабельність у зв'язку з їхнім сировинно-експортним статусом, який передбачає прив'язку цін на цю продукцію до іноземних валют.

Інакше кажучи, між двома варіантами бізнес-стратегії, один з яких передбачає послідовне з року в рік виробництво виснажливих для ґрунту, але стабільно прибуткових з огляду на їхній експортний статус трьох-чотирьох культур (наприклад, пшениці, ячменю, соняшника і кукурудзи), а інший – врахування потреб національних споживачів (у тому числі в межах ареалу діяльності) і ємності місцевого ринку в частині різноманітного асортименту сільськогосподарської продукції та навіть продуктів її переробки, підприємці переважно вибирають перший підхід, адже він і процедурно простіший, і не вимагає значних витрат часу на визначення точок беззбитковості за кожним видом продукції (оскільки емпірично всі експортні культури є високоприбутковими), і не передбачає розрахунку всіх необхідних показників ефективності, які би сприяли побудові правильних виробничих, маркетингових та логістичних стратегій. І якщо загалом по сільськогосподарському підприємству його загальна прибутковість влаштовує запити власників на встановлену ними емпірично щорічну суму, яку вони мають отримувати від бізнес-суб'єкта, більшого ані від себе самих, ані від менеджменту цих підприємств вони не вимагають. Відповідно, така відсутність мотивації щодо підвищення ефективності та безпечності сільськогосподарського бізнесу нівелює необхідність у скрупульозному фінансовому аналізі діяльності цих підприємств.

Результати безпосередніх спостережень за діяльністю окремих сільськогосподарських підприємств Вінницької та Київської області, а також дані спілкувань-опитувань з керівництвом цих суб'єктів свідчать про те, що фінансовий аналіз господарської діяльності або проводиться ними поверхнево-декларативно, або не проводиться взагалі. Емпірично встановлені тенденції свідчать про наступне:

1. У сільськогосподарських підприємствах практично не використовуються форми аналітичних таблиць за всіма чотирма групами показників фінансового аналізу та висновків до них, які пропонуються до застосування у популярних навчально-наукових підручниках і посібниках та у різноманітних методичних рекомендаціях щодо проведення фінансового аналізу;

2. Аграрні товаровиробники не займаються комплексним розрахунком усіх рекомендованих освітніми та науковими установами показників фінансового аналізу. Має місце фрагментарний аналіз, причому без належного оформлення результатів цього аналізу;

3. Економіко-аналітичні відділи переважної більшості підприємств (за виключенням сільськогосподарських виробничих кооперативів та деяких середніх сільськогосподарських підприємств, де власники бізнесу є одночасно і мешканцями місцевості, в якій працює товаровиробник), які мали значну завантаженість за радянської системи обліку, ліквідовано, а окремі їхні функції (однак, далеко не повні) передано бухгалтеріям. В останніх підрозділах, у свою чергу, не проводиться нормування праці бухгалтерів, унаслідок чого ці спеціалісти, які в цілому володіють методикою та техніками фінансового аналізу, у зв'язку з надмірною завантаженістю рутинними робочими процесами навіть суто фізично не мають змоги приділяти розрахунку аналітичних показників достатню увагу, а тому відповідальність за їхню невимушену безініціативність у питаннях аналізу слід покласти на жадібність менеджерів і власників, які тяжіють до скорочення кількості працівників у своїх підприємствах.

Нівелювати подібні тенденції занепаду фінансового аналізу можна, як мінімум, за рахунок чотирьох шляхів, і три з них пов'язані не власне з аналізом, а з тими процесами, які відбуваються в галузі в цілому. Адже зміна філософії бізнесу на селі, в тому числі за активної участі держави, автоматично відновить затребуваність у детальних аналітичних показниках.

Першим з таких кроків, який носить стимулюючий характер, є розвиток державної підтримки виробництва непопулярних серед сільськогосподарських виробників у силу високої трудомісткості та менш прибуткових порівняно з експортними культурами видів сільськогосподарської продукції. Позитивна стимуляція диверсифікації сільськогосподарського виробництва відродить комплексну оцінку стану та ефективності господарювання підприємств, які займаються сільськогосподарським виробництвом.

Другий крок, який має санкційний характер, стосується введення відповідальності керівництва та агрономічних служб сільськогосподарських підприємств за недотримання сівозмін. Подібне негативне стимулювання розвитку сільськогос-

подарського виробництва також каталізувало би процеси проведення фінансового аналізу, однак, подібні кроки спричиняють найбільший спротив виробників.

Третій крок полягає у стимулюванні розвитку сільськогосподарської виробничої кооперації з одночасним налагодженням системи підвищення економічної грамотності селян, оскільки за таких умов у мешканців сільських територій з'явиться бажання оцінювати, наскільки ефективною є їхня праця на власних землях, переданих кооперативу, а відповідне делегування функцій аналізу економічним відділам цих кооперативів нівелює страх від незнання деталей порядку розрахунку фінансових коефіцієнтів.

Четвертий крок носить найбільш штучний характер і полягає у розробці державними органами спеціалізованих форм статистичних спостережень, де передбачалося би представлення коефіцієнтів фінансового аналізу. Однак, це не змінило би формальності підходу до аналізу та не підвищило би затребуваність його показників власне для керівництва та власників сільськогосподарських підприємств.

Які з цих кроків буде реалізовано і чи буде реалізовано взагалі – наразі невідомо. Але ми відчуваємо відповідальність за те, щоби висвітлити власне наукове бачення подолання проблеми занепаду фінансового аналізу в сільському господарстві у межах цього дослідження саме за одним (або кількома) наведеними кроками. Водночас подібні пропозиції можуть у майбутньому стати стимулом для розробки інших, більш досконалих, методів стимуляції розвитку аналізу діяльності сільськогосподарських виробників.

Висновки з проведеного дослідження.

За результатами дослідження причин занепаду фінансового аналізу в сільському господарстві України слід навести наступні загальні висновки. Занепад фінансового аналізу в сільському господарстві визначається на мікрорівні сировинно-експортною орієнтацією сільськогосподарського бізнесу, яка забезпечує практично гарантовану рентабельність, що по деяких культурах перевищує 300%, з відповідним небажанням диверсифікувати виробництво, налагоджувати сівозміни для збереження родючості ґрунтів тощо. Макрорівневі причини незатребуваності фінансового аналізу також не є безпосередніми саме для цієї дисципліни, але вони полягають у байдужості держави до питань контролю збереження сільськогосподарських ресурсів та до питань стимулювання виробництва розгалуженого набору видів продукції, щодо яких підприємствам потрібно було би прораховувати ефективність їхнього виробництва з метою формування оптимальних сівозмін.

З огляду на це, насмілимося висловити думку про те, що до тих пір, поки буде спостерігатися

низька залученість та зацікавленість людей у селі до ведення аграрного бізнесу (адже це стимулювало би і зусилля щодо збереження якості ґрунтів, які є власністю селян та джерелом створення доданої вартості), поки країна орієнтуватиметься на експорт сільськогосподарської сировини за визначеним набором монокультур, поки власники будуть виявляти пасивність в частині питань налагодження сівозмін та диверсифікації виробництва продукції хоча би рослинництва, доти культура фінансового аналізу буде знаходитися на наднизькому рівні. А отже, до тих пір відпадатиме потреба у фундаментальних та прикладних дослідженнях у цій сфері. А з цього слідує ще більш глибокий суспільно-філософський висновок: розрив між багатою теорією і бідною практичною затребуваністю аналізу обов'язково зумовить збайдужіння до цієї дисципліни з боку студентів. А отже, це стане черговим посильним вкладом до інтелектуального зубожіння нації. І масштаби цих наслідків спрогнозувати дуже важко. Загальний же висновок за результатами дослідження наступний: скільки би не було пропозицій та методик щодо удосконалення фінансового аналізу – ці удосконалення не зможуть стати важелями зсуву його з мертвої точки на практиці. Іншими словами, вину за відсутність нормального фінансового аналізу з глибокими і засадничими для бізнесу на селі висновками слід покласти не на економістів, а на тих, хто нівелює результати їхньої роботи, у тому числі на представників держави. І це слід добре засвоїти всім, хто нарікає на бездіяльність економічної науки в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика: навч. посіб. / О.Я. Базилінська. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
2. Безбородова Т.В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану [Електронний ресурс] / Т.В. Безбородова // Економіка. Управління. Інновації. Випуск 1(11), 2014. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_9
3. Гангал Л.С. Аналіз фінансового стану аграрних підприємств різних організаційно-правових форм та шляхи його поліпшення / Л.С. Гангал // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2. – С. 58-70.
4. Грабовецький В.Є. Фінансовий аналіз та звітність: навчальний посібник / В.Є. Грабовецький, І.В. Шварц. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 281 с.
5. Івченко Л.В., Федорченко О.Є. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення / Л.В. Івченко, О.Є. Федорченко // Фінанси, облік і аудит. – 2015. – № 1(25). – С. 197-210.
6. Кальна Т.А. Прийоми фінансового аналізу: переваги та недоліки / Т.А. Кальна // Економічний аналіз. – 2014. – Том 15, № 2. – С. 13-18.
7. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств / Л.А. Лахтіонова. – К.:

Київський національний економічний університет, 2004. – 365 с.

8. Литвин Б.М., Стельмах М.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Б.М. Литвин, Стельмах М.В. – К.: «Хай Тек Прес», 2008. – 336 с.

9. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник / Є.В. Мних. – К.: Знання, 2011. – 630 с.

10. Сава А.П. Організація і методика економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств / А.П. Сава // Сталій розвиток економіки. – 2015. – № 2. – С. 198-207.

11. Синькевич Н.І., Васишин Т.М. Аналіз існуючих прийомів і методів фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання / Н.І. Синькевич, Т.М. Васишин // БізнесІнформ. – 2014. – № 4. – С. 313-317.

12. Слободян Н.Г. Аналіз і прогнозування фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах: методологія і практика / Н.Г. Слободян // Економічний аналіз. – 2014. – № 18. – С. 239-245.

13. Щерба С.П. Філософія / С.П. Щерба, В.К. Щедрін, О.А. Заграда; за заг. ред. С.П. Щерби. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.

14. Решетов О.О. Основні сфери життєдіяльності суспільства / О.О. Решетов, В.Т. Кирильчук, З.В. Стежко // Наукові записки: зб. наук. пр. – Кіровоград: КНТУ, 2012. – Вип. 12, ч. 1. – С. 48-51.

15. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2003_01_16/an/1391/T030436.html#1391

REFERENCES:

1. Bazilins'ka O.Ya. (2009) Finansovyy analiz: teoriya i praktyka: navch. posib [Financial analysis: theory and practice: tutorial] / Kyiv.: Tsentr uchbovoyi literatury. (in Ukrainian).

2. Bezborodova T.V. (2014) Sutnist' ta neobkhidnist' analizu finansovoho stanu [Essence and necessity of the analysis of financial condition]. Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi (electronic journal), vol. 1(11). – Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_9 (accessed 15 July 2017).

3. Hanhal L.S. (2014) Analiz finansovoho stanu ahrarnykh pidpryyemstv riznykh orhanizatsiyno-pravovykh form ta shlyakhy yoho polipshennya [Analysis of the financial condition of agriculture enterprises of various organizational and legal forms and the ways for its improving]. Innovatsiyna ekonomika, vol. 2, pp. 58-70.

4. Hrabovets'kyi V.Ye., Shvarts I.V. (2011) Finansovyy analiz ta zvitnist': navchal'nyy posibnyk

[Financial analysis and reporting: tutorial]. Vinnytsya: VNTU (in Ukrainian).

5. Ivchenko L.V., Fedorchenko O.Ye. (2015) Analiz finansovoho stanu pidpryyemstv: informatsiynе ta metodychne zabezpechennya [Analysis of financial condition of the enterprise: informational and methodical providing]. Finansy, oblik i audit, vol. 1(25), pp. 197-210.

6. Kal'na T.A. (2014) Pryyomy finansovoho analizu: perevahy ta nedoliky [The procedures of financial analysis: advantages and disadvantages]. Ekonomichnyy analiz, vol. 15, no. 2, pp. 13-18.

7. Lakhtionova L.A. (2004) Finansovyy analiz sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Financial analysis of agriculture enterprises]. Kyiv: Kyivskyy natsional'nyy ekonomichnyy universytet (in Ukrainian).

8. Lytvyn B.M., Stel'makh M.V. (2008) Finansovyy analiz: navch. posib [Financial analysis: tutorial]. Kyiv: «Khay Tek Pres» (in Ukrainian).

9. Mnykh Ye.V. (2011) Ekonomichnyy analiz: pidruchnyk [Economical analysis: tutorial]. Kyiv: Znannya (in Ukrainian).

10. Sava A.P. (2015) Orhanizatsiya i metodyka ekonomichnoho analizu efektyvnosti diyal'nosti ahrarnykh pidpryyemstv [Organization and method of economic analysis of the effectiveness of activity of the agrarian enterprises]. Stalyy rozvytok ekonomiky, 2015, vol. 2, pp. 198-207.

11. Syn'kevych N.I., Vasylyshyn T.M. (2014) Analiz isnyuyuchykh pryymiv i metodiv finansovoho analizu diyal'nosti sub'yektiv hospodaryuvannya [Analysis of current procedures and methods of financial analysis of the activity of enterprises]. BiznesInform, vol. 4. – Pp. 313-317.

12. Slobodyan N.H. (2014) Analiz i prohnozuvannya finansovoyi stiykosti pidpryyemstva v suchasnykh umovakh: metodolohiya i praktyka [Analysis and prognostication of financial stability of the enterprise in modern conditions: methodology and practice]. Ekonomichnyy analiz, vol. 18, pp. 239-245.

13. Shcherba S.P., Shchedrin V.K., Zablada O.A. (2004). Filosofiya [Philosophy]. Kyiv.: MAUP (in Ukrainian).

14. Reshetov O.O., Kyryl'chuk V.T., Stezhko Z.V. (2012) Osnovni sfery zhyttyediyal'nosti suspil'stva [The main spheres of the living of the society]. Naukovi zapysky, vol. 12, no. 1, pp. 48-51.

15. Verkhovna Rada Ukrainy (2003). Hospodars'kyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] (electronic source). – Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2003_01_16/an/1391/T030436.html#1391 (accessed 15 July 2017).

Chudak L.A.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Audit and State Control
Vinnytsia National Agrarian University

THE REASONS FOR THE DECLINE OF THE FINANCIAL ANALYSIS IN AGRICULTURE

In the article, there is made an attempt to identify the reasons for the decline of the financial analysis in the agriculture sphere of Ukraine. For this purpose, the following chain of reasons is constructed. First, on the basis of the generally accepted distribution of spheres of human activity on the economic, political, social, and spiritual components, the economic component, which is based on the concept of entrepreneurship, is singled out. Secondly, the definition of entrepreneurship is explored from the point of view of national legislation and established views of entrepreneurs, as a result of which the falsity of the latter approach based on the theory of mercantilism is revealed. Thirdly, the negative impact of the orientation of the activities of agricultural enterprises exclusively on the receipt of profit on the demand for detailed and comprehensive financial analysis in the industry is founded. Fourth, the possible steps from the point of view of the author of the article that will contribute to the development of this component of economic science and practice in the activities of agrarian formations are identified, which will give practical importance to theoretical research on the improvement and optimization of financial analysis indicators that are conducted by representatives of domestic economic and university science.

РОЗДІЛ 8. СТАТИСТИКА

АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ:
ОРЕНДА ЗЕМЛІANALYTICAL ASPECT OF LAND POTENTIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE:
LAND LEASE

У даній статті проведено дослідження проблем та перспектив розвитку земельного потенціалу України. Проаналізовано сучасний етап становлення ринку землі. Визначено, що оренда землі є важливою умовою ефективного розвитку сільського господарства. Розглянуто Порядок передачі земельних ділянок в оренду. Розглянуто сутність земельного потенціалу України, оренди землі, здійснено оцінку її впливу на використання земельних ресурсів. Визначено проблеми, притаманні оренді землі в Україні. Досліджено операції з оренди, для яких встановлено обов'язкове проведення аукціонів. Висвітлено та здійснено аналіз основних завдань земельного законодавства, основою яких є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель. Наведено досвід світової практики, яка свідчить, що найважливішими складовими ринку землі є орендні та іпотечні відносини. Запропоновані заходи щодо активізації розвитку земельних відносин в Україні.

Ключові слова: оренда землі, орендні земельні відносини, орендар, землевласник, орендна плата, договір оренди, земельний потенціал, мораторій, аукціон, ринок землі, земельна реформа.

В данной статье проведено исследование проблем и перспектив развития земельного потенциала Украины. Проанализирован современный этап становления рынка земли. Определено, что аренда земли является важным условием эффективного развития сельского хозяйства. Рассмотрен Порядок передачи земельных участков в аренду. Рассмотрена сущность земельного потенциала Украины, аренды земли, осуществлена оценка ее влияния на использование земельных ресурсов. Определены проблемы, присущие аренде земли в Украине. Исследованы операции из аренды, для которых установлено обязательное проведение аукционов. Отражен и осуществлен

анализ основных заданий земельного законодательства, основой которых является регуляция земельных отношений с целью обеспечения права на землю граждан, юридических лиц, территориальных обществ и государства, рационального использования и охраны земель. Приведен опыт мировой практики, которая свидетельствует, что важнейшими составляющими рынка земли являются арендные и ипотечные отношения. Предложенные мероприятия по активизации развития земельных отношений в Украине.

Ключевые слова: аренда земли, арендные земельные отношения, арендатор, землевладелец, арендная плата, договор аренды, земельный потенциал, мораторий, аукцион, рынок земли, земельная реформа.

Research of problems and prospects of development of the land potential of Ukraine is conducted in this article. The modern stage of formation of land market is analysed. It is determined that a lease of land is the important condition of effective development of agriculture. The procedure for transferring land plots for lease is considered. The essence of the land potential of Ukraine, lease of land is considered, its impact on the use of land resources is assessed. The problems inherent in the lease of land in Ukraine are identified. Lease operations, for which compulsory holding of auctions is established, are studied. Reflected and carried out the analysis of the main tasks of the land legislation, the basis of which is the regulation of land relations for the purpose of securing the land right of citizens, legal persons, territorial communities, and the state, rational use and protection of land. The experience of world practice, which shows that the most important components of the land market are rental and mortgage relations, is considered. Measures to intensify the development of land relations in Ukraine are proposed.

Key words: lease of land, lease land relations, lessee, landowner, rent, lease agreement, land potential, moratorium, auction, land market, land reform.

УДК 332.28:65.012.12

Томашук І.В.

асистент кафедри аналізу та статистики
Вінницький національний
аграрний університет

Постановка проблеми. У результаті проведення земельної реформи на селі створені агроформування ринкового типу, землекористування яких базується на основі оренди у громадян земельних ділянок і земельних часток (паїв), отриманих при паюванні земель колективної власності. На даному етапі орендні земельні відносини сприяють адаптації сільських товаровиробників до умов ринкової економіки та вирішенню соціально-економічних питань. Однак, затяжний характер перехідного періоду й відсутність аналогічних

перетворень у світовій практиці ускладнюють їх розвиток і породжують ряд проблем у формуванні добробуту сільського населення та продовольчого забезпечення країни.

Ефективне і конкурентоспроможне функціонування сільсько-господарських підприємств України значною мірою залежить від стану та принципових змін у земельних відносинах та раціонального використання земельного потенціалу. У період здійснення земельної реформи оренда виступає базовим чинником активізації функціонування

сільськогосподарських підприємств, дієвим інструментом формування їх оптимальних розмірів.

Зміни в економічному та правовому середовищі, незавершеність становлення ринку землі, нееквівалентність обміну у сферах АПК та нестійкість землекористування вимагають поглиблення теоретичних основ орендних земельних відносин, а також удосконалення організаційно-економічного механізму оренди землі, ефективного використання земельного потенціалу з метою підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні аспекти розвитку орендних земельних відносин, ефективного використання ресурсного потенціалу досліджувались вітчизняними та зарубіжними вченими. Значну увагу даній тематиці приділили відомі вчені економісти-аграрники: В. Андрійчук, Т. Анопрієнко, Т. Зінчук, Г. Калетнік, А. Мазур, М. Малік, О. Марценюк-Розарьєнова, О. Шибаніна, В. Юрчишин, В. Яровий та інші. Поряд з тим залишається багато невирішених питань, пов'язаних з окремими аспектами даної проблематики, зокрема, визначення тенденцій та перспектив розвитку орендних відносин, раціонального використання земельного потенціалу з урахуванням сукупності негативних чинників трансформації економіки країни та в умовах ринку землі.

Постановка завдання. Сільськогосподарський бізнес повинен мати перспективу. А вона можлива лише за умови довготривалого користування землею. Це спонукатиме аграріїв вкладати інвестиції, технічно й технологічно оновлюватися, підвищувати ефективність виробництва та якість продукції, дбати про її реалізацію на внутрішніх та зовнішніх ринках. І в цьому контексті постає питання щодо спрощення умов ведення аграрного бізнесу в Україні.

Водночас, сьогодні існує потреба подальшого дослідження питання розвитку земельного потенціалу, орендних земельних відносин у напрямі формування конкурентного середовища, відпрацювання взаємовигідних правил гри між суб'єктами договору оренди: встановлення оптимального розміру орендної плати, форм її виплати, термінів оренди, реалізація суб'єктами їх правомірностей, зокрема, запровадження застави права оренди. Метою дослідження є обґрунтування і розробка пропозицій щодо удосконалення розвитку земельного потенціалу та орендних земельних відносин у сільському господарстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сучасному етапі функціонування ринкової економіки в Україні особливої актуальності набувають питання економіко-правового стану орендних земельних відносин, які, у свою чергу, залежать від розвитку земельного потенціалу.

Оренда землі є важливою умовою ефективного розвитку сільського господарства, оскільки без запровадження зважених орендних відносин важко розраховувати на забезпечення оптимальних за своїми розмірами підприємств та їхню адаптацію до умов ринкової економіки, розв'язання соціальних проблем розвитку села. Земля та її потенціал є тим ресурсом, раціональне використання якого дозволить отримати конкурентні переваги в цивілізованому світі і, таким чином, вивести національну економіку на якісно новий рівень розвитку [1].

Земельний потенціал сільськогосподарського підприємства являє собою сукупність наявних і тих, що можуть бути мобілізовані, земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств, які використовуються чи можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ.

Земельні правовідносини в Україні регулюються Земельним Кодексом України [6], згідно якого земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Суб'єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї).

Унаслідок розпаювання 85% землі, а це 31,1 тис. га, набули статусу приватної власності (рис. 1). Перед нами постає питання ринку землі.

Звичайно, ринок землі є невід'ємною частиною економіки будь-якої розвиненої держави. Земля та її потенціал – найважливіший ресурс для сільськогосподарського виробництва.

Земля не є класичним товаром і тому, ринок землі має цілу низку специфічних особливостей [9]. Однією особливостей потенціалу землі, в розвинених країнах є те, що за правильної експлуатації земля не тільки не втрачає свою вартість, але й збільшує її, що стримує власників земельних ділянок від їх продажу.

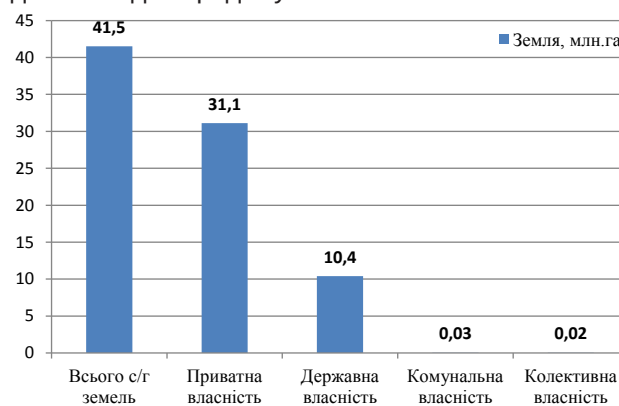


Рис. 1. Структура власності сільськогосподарських земель в Україні, 01.01.2017 р., (млн га)

Джерело: сформовано автором на основі [4]

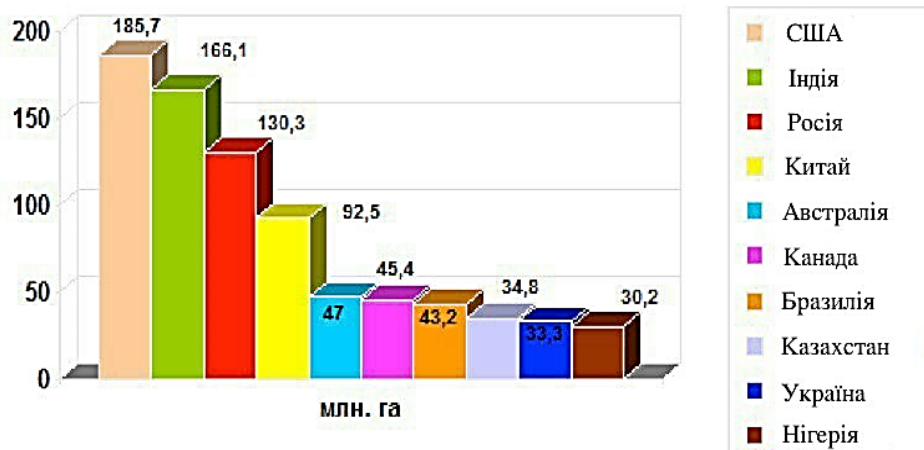


Рис. 2. Найбільші країни світу за розмірами площі ріллі, 2016 р., (млн га)

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Для порівняння наведемо дані щодо розмірів площ ріллі найбільших країн світу (рис. 2).

Як бачимо Україна займає передостаннє місце, що доводить обмежені можливості нашої країни, але можливість розвиватись, удосконалюватись завжди існує.

Найбільш цінні оброблювані землі займають лише 11% світового земельного фонду. Такий же показник характерний для СНД, Африки, Північної Америки. Для країн Європи цей показник вищий (29%), а для Австралії та Південної Америки – менш високий (5% і 7%). Країни світу з найбільшими розмірами оброблюваних земель – США, Індія, Росія, Китай, Канада. Оброблювані землі зосереджені в основному в лісових, лісостепових і степових природних зонах. Природні луки і пасовища переважають над оброблюваними землями скрізь (в Австралії більш ніж у 10 разів), крім європейських країн. У всьому світі в середньому 23% землі використовується під пасовища [5].

Крім того, світова практика свідчить, що в умовах ринку землевласники вельми неохоче продають свої земельні ділянки, віддаючи перевагу здачі землі в оренду [7]. Вони зацікавлені в отриманні стабільного прибутку, саме тому у кожний певний момент продається лише незначна частина земельного фонду.

Розвиток земельного потенціалу сільськогосподарських підприємств потрібно розглядати з кількісних та якісних позицій, адже зміни форм господарювання і власності на землю, стали основним аспектом перетворень в аграрному секторі України в останні роки. Такі зміни, на жаль, негативно позначилися на якісних показниках земельного ресурсу.

Сьогодні в Україні із загальної кількості землі, яка знаходиться в обробітку 56% становлять землі орендовані у власників паїв, 29% – обробляються безпосередньо самими власниками земельних ділянок (рис. 3).

Згідно даних Держгеокадастру в Україні станом на 1 січня 2017 року налічується землевласників та землекористувачів 25,3 млн осіб. Нині в сільському господарстві України орендні відносини є домінуючими.

Більшість селян реалізує своє право на землю за допомогою орендних відносин з аграрними господарствами, фермерськими господарствами та іншими суб'єктами господарювання, з якими вони станом на 1 січня 2017 р. уклали 4,7 млн договорів оренди земельної частки (паю). Орендодавцями здебільшого виступають селяни-пенсіонери, які уклали 2 млн 441,7 тис. договорів (52,9%).



Рис. 3. Стан обробітку землі в Україні, 01.01.2017 р., (%)

Джерело: сформовано автором на основі [4]

У розвитку орендних відносин зацікавлені як орендарі, так і власники земельних ресурсів, адже для обох сторін вони мають надзвичайно важливе значення. Для підприємців, які не мають достатньо коштів на купівлю землі, оренда є надійним інструментом збільшення обсягів землекористування. Вона є важливим засобом акумуляції фінансових ресурсів для орендодавців. Вагомою причиною, що спонукає селян здавати землю в оренду, є неспроможність самостійно її обробляти через відсутність техніки та інших ресурсів і коштів на їх придбання [9].

Розглянемо Порядок передачі земельних ділянок в оренду:

– передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування шляхом укладення договору оренди земельної ділянки;

– передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, здійснюється за договором оренди між власником земельної ділянки і орендарем;

– передача в оренду земельних ділянок громадянам і юридичним особам із зміною їх цільового призначення та із земель запасу під забудову здійснюється за проектами відведення в порядку, встановленому статтями 118, 123 Кодексу;

– право на оренду земельної ділянки виникає після укладення договору оренди і його державної реєстрації [6].

Природні ресурси України значні і різноманітні, вони інтенсивно розробляються і використовуються у господарській діяльності. Орендні земельні відносини сприяють раціональному використанню земельних ресурсів. Звичайно, оренда, як форма ринкових операцій із землею, повинна сприяти руху землі до ефективного господаря. Саме це відповідає сучасним вимогам формування оптимальних за обсягом господарських структур у сільському господарстві. В Україні така закономірність повною мірою не спостерігається. Терміни дії укладених договорів оренди по Україні різні, проте, переважаючою є короткотермінова оренда терміном до 5 років, що є надзвичайно негативним явищем. Так у 2016 р. частка орендних договорів терміном до 5 років становила 59% від загальної кількості договорів, а частка договорів понад 10 років – тільки 10,4% [5].

Короткотермінова оренда сільськогосподарських земель є ознакою неринкового характеру орендних земельних відносин в Україні, тобто відсутністю цивілізованого підходу до формування ринкових відносин в аграрному секторі економіки.

Важливою характеристикою орендних земельних відносин є їх соціально-економічна спрямованість. У результаті демонополізації земель сільське населення забезпечено земельними ділянками. Селяни та місцеві бюджети отримали нове джерело доходів у вигляді орендної плати.

Згідно Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян-власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)» [10] з метою підвищення рівня соціального захисту селян-власників земельних ділянок і земельних часток (паїв), а також відповідальності землекористувачів за ефективне використання земель сільськогосподарського призначення на основі розширення конкуренції та подальшої активізації ринкових відносин в аграрному секторі економіки визнано одним із пріоритет-

них завдань пореформеного розвитку аграрного сектора економіки забезпечення підвищення рівня соціального захисту сільського населення, зокрема, шляхом запровадження плати за оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) у розмірі не менше 1,5 відсотка визначеної відповідно до законодавства вартості земельної ділянки, земельної частки (паю) та поступового збільшення цієї плати залежно від результатів господарської діяльності та фінансово-економічного стану орендаря.

Законами № 1791 та № 1797 [6] внесені зміни до пункту 288.5 статті 288 ПКУ, згідно з якими розмір орендної плати встановлюється у договорі оренди, але річна сума платежу:

– не може бути меншою розміру земельного податку, встановленого для відповідної категорії земельних ділянок на відповідній території;

– не може перевищувати 12% нормативної грошової оцінки;

– може перевищувати граничний розмір орендної плати, встановлений у підпункті 288.5.2, у разі визначення орендаря на конкурентних засадах.

Звертаємо увагу на те, що з 1 січня 2017 року річна сума орендної плати залежить від розміру земельного податку, встановленого рішеннями органів місцевого самоврядування для відповідної категорії земельних ділянок на відповідній території на поточний рік.

У разі, якщо рішенням органу місцевого самоврядування встановлено розмір земельного податку менший, ніж передбачений розмір орендної плати, у такому випадку застосовується розмір (ставка) орендної плати, який зазначений у договорі оренди (з урахуванням коефіцієнта індексації). У разі винесення протилежного рішення органу місцевого самоврядування, розмір (ставка) орендної плати розраховується відповідно до ставки згідно з рішенням органу місцевого самоврядування (з урахуванням коефіцієнта індексації).

Крім того, статтею 33 Закону України від 06.10.1998 № 161-XIV «Про оренду землі» встановлено, що у разі, якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди і за відсутності протягом одного місяця після закінчення строку договору листа-повідомлення орендодавця про заперечення у поновленні договору оренди землі, такий договір вважається поновленим на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором.

У разі припинення або розірвання договору оренди землі орендар зобов'язаний повернути орендодавцеві земельну ділянку на умовах, визначених договором (абзац перший статті 34 Закону № 161).

На початок року в Україні налічувалося 6,9 млн власників земельних паїв. Близько 80% землевласників сьогодні здають свої паї в оренду. Це

засвідчують результати соціологічного дослідження Проекту USAID «АгроІнвест». Також мають місце договори оренди сільськогосподарських земель державної власності. Згідно даних Держгеокадастру, у 2016 році в Україні налічувало 50762 таких договорів, серед яких 51% становлять договора з орендною платою до 3%, 8% договорів з орендною платою 3%, 38% договорів з орендною платою 4-7% та 3% договорів з орендною платою 8% і більше (рис. 4).

Селяни покладають великі надії на оренду землі. Оренда є доволі ефективним способом консолідації земель сільськогосподарського призначення. Але вона не належить до числа надійних способів цієї консолідації, бо відповідні договори за певних умов можна розірвати, зрештою, їх термін дії з часом закінчується. На рис. 5 наведена інформація про договори оренди сільськогосподарських земель державної власності, де 8% договорів терміном до 7 років, 13% договорів терміном 7 років, 29% договорів терміном -14 років та 50% договорів терміном більше 14 років.

Звичайно довгострокова оренда землі має більш ефективне значення як для орендаря, так і для орендодавця.

Україна має могутній потенціал земельних ресурсів, тому, сьогодні, все частіше піднімається питання щодо розвитку земельного ринку. Окремі науковці переконані, що при консолідації земель сільськогосподарського призначення ліпше покладатися на їх купівлю. Але для цього в Україні має запрацювати земельний ринок, який водночас виконає іншу вельми важливу функцію: він визначить ціну вітчизняним чорноземам.

Остання обставина важитиме багато і для оренди землі. Завдяки земельній ціні легше буде визначати й розмір орендної плати. Вона буде реальною, а не надуманою, яка все ще орієнтується на нормативну грошову оцінку [2].

Питання землі є актуальним впродовж багатьох років, адже не можна чітко стверджувати, що розпаювання землі дало ефективні наслідки і зробило селян заможнішими. Близько 1 млн власників паїв померли, земля яких набула статусу невитребуваних паїв. Механізм подальшого її використання до кінця не вироблений. Тут існує багато питань, тому ми підтримуємо продовження мораторію на продаж землі.

Мораторій діє з 2001 року та продовжувався 8 разів. Однак, оренда паїв, обмін земельних діля-

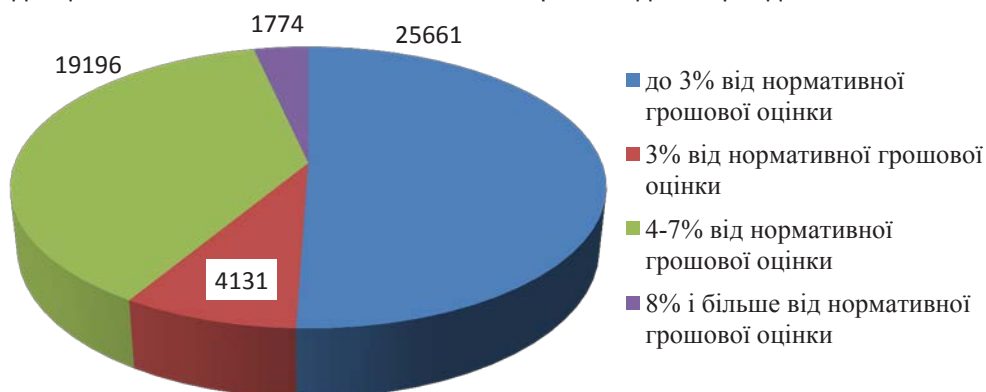


Рис. 4. Кількість договорів оренди з відсотками орендної плати від нормативної грошової оцінки в Україні, 2016 р., (од.)

Джерело: сформовано автором на основі [4]

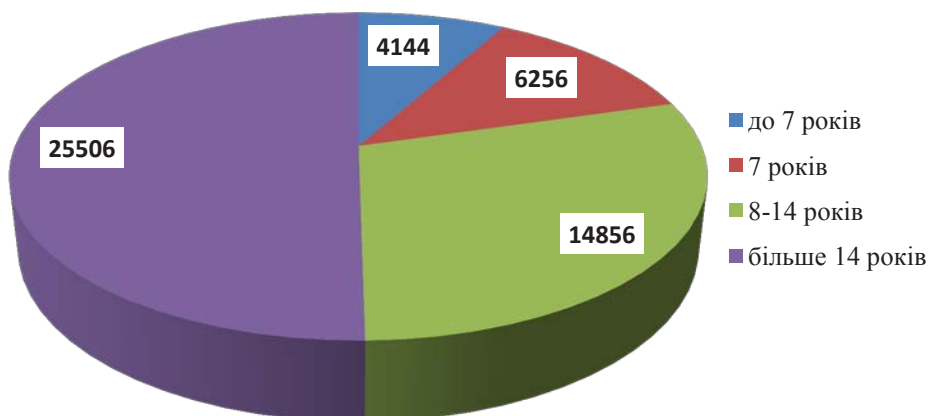


Рис. 5. Кількість договорів оренди землі по строкам дії договорів в Україні, 2016 р., (од.)

Джерело: сформовано автором на основі [4]

нок, передача паїв нащадкам у спадщину є операціями, що дозволені мораторієм на землю і мають масове застосування. Та існують і заборонені операції – це продаж ділянок, зміна цільового призначення, внесення права на земельну частку (пай) до статутних капіталів господарських товариств, передача ділянок у заставу.

Кожен із власників земельних ділянок має своє бачення стосовно питання ринку землі: одні – за, інші – проти. За даними Держгеокадастру, станом на 1 січня 2017 року, мораторій на землю поширюється на 41,1 млн га сільськогосподарських земель в тому числі 27,7 млн га приватні паї, 10,5 млн га сільськогосподарські угіддя державної та комунальної форм власності, 1,5 млн га приватні землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, 1,3 млн га несільськогосподарські угіддя державної та комунальної власності, 0,02 млн га невитребувані паї, 1,7 млн га сільськогосподарські землі, що не підпадають під дію мораторію, 0,4 млн га приватні землі несільськогосподарського призначення, що також не підлягають під дію мораторію. Усі категорії земель потребують чіткого і виваженого застосування в межах правового поля, а також потребують захисту з боку держави.

В Україні постійно відбуваються законодавчі зміни. Особливо гостро сприймаються зміни стосовно земельних питань, зокрема, з приводу проведення земельних торгів. Які ж основні наслідки

змін до Земельного кодексу України з цього приводу? З прийняттям змін, матимуть місце:

- зростання кількості та ролі аукціонів на ринку оренди державних та комунальних сільськогосподарських земель. За період дії закону, кількість орендованих ділянок зросла на 30,5%, площа – на 38,2%;
- розширення географії результативних земельних торгів від 175 районів у 2015 році до 238 у 2016 році;
- зростання стартової ціни на 38,1% та ціни оренди на 52,8% (у цінах 2013 року);
- збільшення конкуренції на земельних торгах з 2,7 до 2,8 учасників;
- зростання надходжень до державного та місцевого бюджетів;
- зростання продуктивності сільськогосподарського виробництва;
- скорочення часу оформлення землевпорядної документації та підготовки аукціонів;
- зростання прозорості проведення земельних торгів;
- конфлікт інтересів через підготовку земельних торгів зацікавленими сторонами.

Зміни до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів, внесені Законом України № 1012-VIII від 18 лютого 2016 року, мають на меті підвищити прозорість та ефективність проведення продажу прав оренди на земельні ділянки

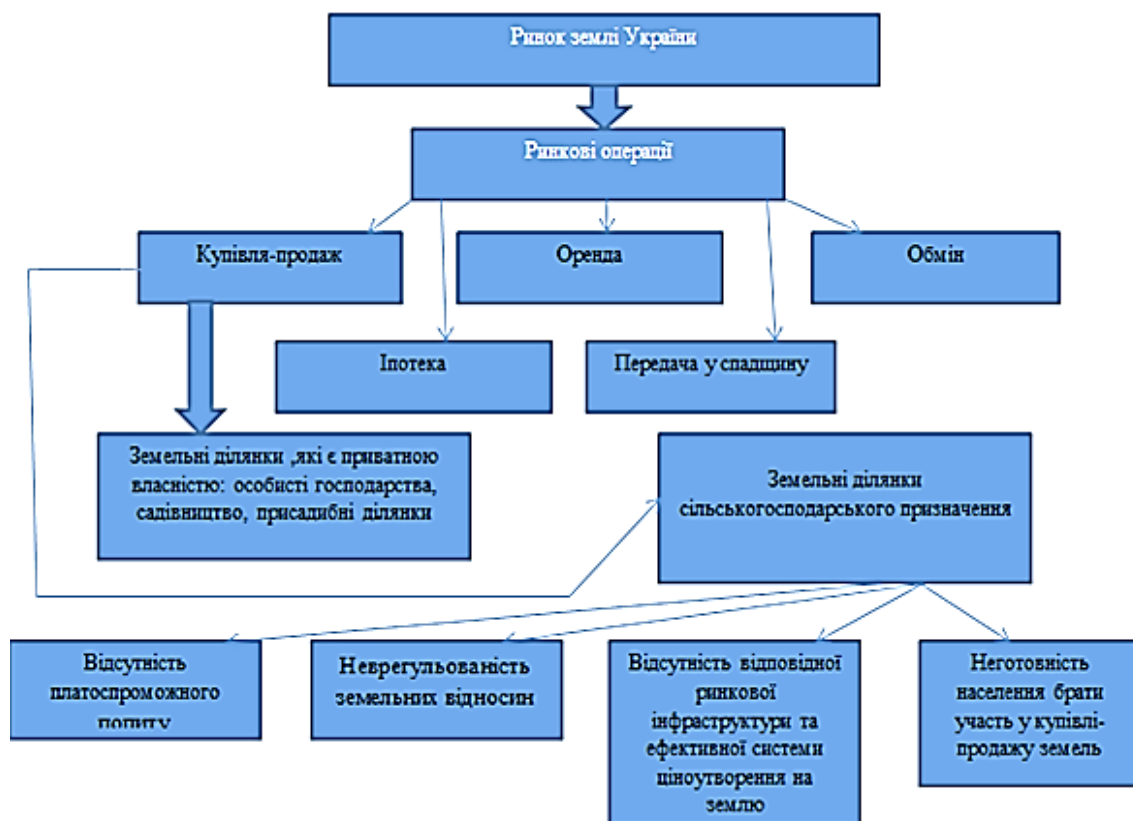


Рис. 6. Сучасний стан становлення ринку землі в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [8]

сільськогосподарського призначення державної та комунальної форм власності [6].

Станом на 2015 рік, поза аукціонний ринок продажу прав оренди земельних ділянок був майже в 10 разів більшим, а тому існує значний потенціал до розширення ринку земельних аукціонів.

У 2016 році ринок аукціонів найактивніше зростає в областях, де раніше аукціони проводилися менш активно, що підтверджує припущення про першочерговий вплив змін саме у цих областях.

Також виявлено статистично значимий ефект нового закону на ціну оренди на земельних торгах, що разом із розширенням ринку аукціонів сприятиме зростанню надходжень до бюджетів різних рівнів.

Які ж наслідки ринку землі в Україні? Запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та його ефективного державного регулювання в Україні дозволить забезпечити реалізацію цілої низки важливих на сьогодні проблем, зокрема:

- повноцінна реалізація права приватної власності та інших прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення всіма суб'єктами земельних відносин;

- створення сприятливого ринкового середовища, що забезпечує постійний перехід прав на нерухоме майно до найбільш ефективних власників;

- кардинальне підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства;

- раціональний перерозподіл та оптимізація використання земель сільськогосподарського призначення;

- встановлення об'єктивної ринкової власності земельних ділянок сільськогосподарського призначення у процесі їх економічного обороту;

- підвищення ефективності використання природоресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення та забезпечення стратегічної продовольчої безпеки держави;

- безперешкодний доступ громадян до землі як ресурсу людського розвитку;

- збереження та створення робочих місць у сільській місцевості;

- стимулювання розвитку інститутів громадянського суспільства у питаннях захисту прав власників земельних ділянок [4].

Досягнення ефективного та справедливого ринку землі (рис. 6) можливе за сприянням державних важелів, пріоритетним у цьому питанні має бути врахований інтерес громадян, власників земельних ділянок.

Завданням земельного законодавства є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель.

Справжнє економічне піднесення України почнеться тоді, коли в обіг буде введено її головне багатство – землю, яка отримає свою справжню ціну і господаря. Найважливіший крок у цьому напрямі – ухвалення Земельного кодексу України, що набув чинності з 1 січня 2002 року. Проте, цей основоположний документ запрацює лише за умов ухвалення низки законів, що врегулюють існуючі розбіжності та неузгодженості з іншим законодавством.

Надто важливим є проект Закону України «Про ринок земель». Цим документом будуть встановлені правові засади організації, розвитку та функціонування ринку земель [3]. Таким чином вдасться реалізувати права і встановити обов'язки громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, територіальних громад і держави на придбання земельних ділянок у власність та розпорядження придбаними ділянками.

Звичайно питання обігу землі є дуже актуальним, проте, українське суспільство ще не готове до його реалізації.

Тому пропонуємо ввести заборону на продаж землі іноземцям, такий підхід існує і в європейських країнах, крім того, потрібно встановити обмеження площ, що може мати у власності одна особа (юридична чи фізична). Також пропонуємо введення в законодавство норми, яка буде передбачати, що придбання української землі можливе за умови наявності української сільськогосподарської освіти та раціонального використання земельних ресурсів.

Упровадження ефективного обігу сільськогосподарських земель має на меті підвищення інфраструктури сільських територій, покращення добробуту сільського населення, проте, сьогодні прийняття закону про ринок землі не буде мати позитивних наслідків, тому ми підтримуємо продовження мораторію на продаж землі.

Враховуючи вищевказане, вважаємо, що орендні земельні відносини мають надзвичайно важливе значення для соціально-економічної сфери України. Це пояснюється насамперед тим, що наша держава є аграрною країною, а тому даний сектор економіки потребує особливої уваги. Щодо селян, то для них оренда є додатковим, подекуди і основним, джерелом доходів, від якого в сучасних умовах відмовитись просто нереально. В кінцевому підсумку, дані відносини цікаві та необхідні також орендарям, адже більшість підприємств мають у власності невеликі площі сільськогосподарських угідь, тому є підстави для висновку, що без орендування землі вони не могли б існувати взагалі.

Як зазначає О. Шебаніна, головним завданням у розвитку орендних земельних відносин в Україні є:

- формування відповідного конкурентного орендного середовища;

- дотримання сторонами умов договірних зобов'язань;

– удосконалення відносин між власниками і орендарями у питаннях розмірів, форм та повноти виплати орендної плати;

– підтримання родючості та раціонального використання орендованих земель тощо [12].

Земельні відносини на основі оренди сьогодні є практично єдиною формою реалізації права власності власників земельних паїв. У перспективі вибір напряму розвитку земельних відносин залежатиме від селян. Вирішальну роль у розв'язанні цих складних питань можуть відігравати особисті можливості селян, їх погляди та ситуація, що склалася у різних регіонах. Такий підхід зумовить раціональність використання земельного потенціалу. Та питання оформлення договорів оренди, їх укладення, узгодження, дотримання сторонами договірних зобов'язань у питаннях нарахування та виплати орендної плати на часі потребує подальшого вивчення.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, орендні відносини в нашій державі наразі не характеризуються достатньо високою соціально-економічною та екологічною ефективністю, що негативно впливає на розвиток земельного потенціалу. В Україні на сучасному етапі розвитку, коли орендні відносини залишаються переважною формою земельного обігу, варто запровадити дієвий механізм державного регулювання оренди землі, спрямований на забезпечення ефективного землекористування, раціоналізації застосування земельного потенціалу та вирішення соціальних проблем сільського населення. Наведені заходи, які необхідно запровадити на даному етапі реформування земельних відносин, забезпечать адаптований до сучасних вимог їх розвиток з урахуванням трансформації землекористування та мінімізації негативних наслідків екологічного характеру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анопрієнко Т. Перспективи розвитку оренди землі / Т. Анопрієнко // Вісник ХНАУ. – 2005. – № 3. – С. 292-302.
2. Агропромисловий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrapk.com>
3. Данкевич А. Проблеми та перспективи розвитку орендних земельних відносин у сільському господарстві / А. Данкевич // Землеустрій і кадастр. – 2004. – № 1-2. – С. 88-92.
4. Держгеокадастр 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: land.gov.ua
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.mylanl.org.ua>
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України станом від 27 квітня 2007 року № 997-V.
7. Зінчук Т. Аграрна політика країн ЦСЄ у контексті інтеграції до ЄС: реалії та перспективи для України / Т. Зінчук // Економіка України. – 2006. – № 34. – С. 74-88.

8. Калетник Г.М. Перспективи розвитку земельних відносин та ринку землі в Україні / Г.М. Калетник, С.В. Козловський // Агросвіт. – 2012. – № 12. – С. 2-6.

9. Марценюк-Розарьонова О.В. Розвиток орендних земельних відносин в Україні / О.В. Марценюк-Розарьонова // Проблеми формування нової економіки XXI століття: збірник тез доповідей Шостої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: 19-20 грудня 2013 р. – Дніпропетровськ: ДНУ ім. Олеса Гончара, 2013. – С. 77-82.

10. Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян – власників земельних ділянок та земельних часток (паїв) // Указ Президента України від 2 лютого 2002 року № 92/2002 (Із змінами і доповненнями, внесеними Указом Президента України від 13 вересня 2002 року № 830/2002).

11. Проект Закону України «Про ринок земель» від 7 грудня 2011 р. № 9001-д.

12. Шебаніна О. Орендні земельні відносини: сучасний стан та основні напрями удосконалення / О. Шебаніна // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 7-13.

REFERENCES:

1. Anopriienko T. Perspektyvy rozvytku orendy zemli / T. Anopriienko // Visnyk KhNAU. – 2005. – № 3. – S. 292-302.
2. Ahropromyslovyi portal [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ukrapk.com>
3. Dankevych A. Problemy ta perspektyvy rozvytku orendnykh zemelnykh vidnosyn u silskomu hospodarstvi / A. Dantevych // Zemleustrii i kadastr. – 2004. – № 1-2. – S. 88-92.
4. Derzhheokadastr 2017 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: land.gov.ua
5. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.mylanl.org.ua>
6. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 roku N 2768-III // Iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy Zakonom Ukrainy stanom vid 27 kvitnia 2007 roku N 997-V.
7. Zinchuk T. Ahrarna polityka krain TsSe u konteksti intehratsii do YeS: realii ta perspektyvy dlia Ukrainy / T. Zinchuk // Ekonomika Ukrainy. – 2006. – № 34. – S. 74-88.
8. Kaletnik H.M. Perspektyvy rozvytku zemelnykh vidnosyn ta rynku zemli v Ukraini / H.M. Kaletnik, S.V. Kozlovskiy // Ahrosvit. – 2012. – № 12. – S. 2-6.
9. Martseniuk-Rozaronova O.V. Rozvytok orendnykh zemelnykh vidnosyn v Ukraini / O.V. Martseniuk-Rozaronova // Problemy formuvannia novoi ekonomiky KhKhl stolittia: zbirnyk tez dopovidei Shostoi Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi internet-konferentsii: 19-20 hrudnia 2013 r. – Dnipropetrovsk: DNU im. Olesia Honchara, 2013. – S. 77-82.
10. Pro dodatkovy zakhody shchodo sotsialnoho zakhystu selian – vlasnykiv zemelnykh dilianok ta zemelnykh chastok (paiv) // Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 2 liutoho 2002 roku N 92/2002 (Iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 13 veresnia 2002 roku N 830/2002).
11. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro rynek zemel» vid 7 hrudnia 2011 r. № 9001-d.
12. Shebanina O. Orendni zemelni vidnosyny: suchasnyi stan ta osnovni napriamy udoskonalennia / O. Shebanina // Ekonomika APK. – 2011. – № 7. – S. 7-13.

Tomashuk I.V.Assistant Lecturer at Department of Analysis and Statistics
Vinnytsia National Agrarian University**ANALYTICAL ASPECT OF LAND POTENTIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: LAND LEASE**

Research of problems and prospects of development of the land potential of Ukraine is conducted in this article. The modern stage of formation of land market is analysed. It is determined that a lease of land is the important condition of effective development of agriculture. The procedure for transferring land plots for lease is considered. The essence of the land potential of Ukraine, lease of land is considered, its impact on the use of land resources is assessed. The problems inherent in the lease of land in Ukraine are identified. Lease operations, for which compulsory holding of auctions is established, are studied. Reflected and carried out the analysis of the main tasks of the land legislation, the basis of which is the regulation of land relations for the purpose of securing the land right of citizens, legal persons, territorial communities, and the state, rational use and protection of land. The experience of world practice, which shows that the most important components of the land market are rental and mortgage relations, is considered. Measures to intensify the development of land relations in Ukraine are proposed.

It is investigated that at the current stage of the functioning of a market economy in Ukraine, issues of the economic and legal status of leased land relations, which, in turn, depend on the development of land potential, become of particular relevance. It is well-proven that land lease is an important condition for the effective development of agriculture because, without the introduction of weighted lease relations, it is difficult to rely on providing optimal by their size enterprises and their adaptation to the conditions of a market economy, solving social problems of rural development. The land and its potential are the resources, the rational use of which will provide competitive advantages in a civilized world, and thus bring the national economy to a qualitatively new level of development.

It is determined that today leasing relations prevail in the agriculture of Ukraine. The procedure for transferring land plots for lease is considered. It is well-proven that peasants pose great hopes for land lease. Rent is a fairly effective way of consolidating agricultural land. Also, the statistically significant effect of the new law on the price of the lease on land deals is revealed, which, together with the expansion of the market of auctions, will contribute to an increase in revenues to budgets of different levels.

It is investigated that the real economic growth of Ukraine will begin when the main wealth, the land that receives its true price and the owner, will be introduced into circulation. Land relations on the basis of rent today are practically the only form of realization of the right of ownership of the owners of land shares.

Conclusions are done that these measures, which should be introduced at this stage of land reform, will provide their development, which is adapted to the modern requirements, taking into account the transformation of land use and minimization of negative consequences of environmental nature.

РОЗДІЛ 9. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІRISK MANAGEMENT IN THE IMPLEMENTATION
OF INFORMATION TECHNOLOGY AT MODERN INDUSTRIAL ENTERPRISESУПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА СУЧАСНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

UDC 004.9:657

Sukhomlyn L.V.Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor
at the Department of Management
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University**Karlik Y.Y.**Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
at the Department of Management
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University**Uhlava A.O.**Student
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University

The article defines the main features of risks in the implementation of information technology. The main risks arising from the introduction of information technologies at modern enterprises are analysed. Proposed methodologies for managing and assessing risks at modern enterprises. The main advantages of introducing information technologies at domestic enterprises are considered. Developed recommendations on risk management and ways to reduce the likelihood of their occurrence.

Key words: risk, information technology, modern enterprises, risk management, risk assessment.

У статті визначені основні особливості ризиків при впровадженні інформаційних технологій. Проаналізовано основні ризики, що виникають при впровадженні інформаційних технологій на сучасних підприємствах. Запропоновані методології управління та оцінки ризиків на сучасних підприємствах. Розглянуті основні переваги впровадження інформаційних технологій на вітчизняних

підприємствах. Розроблені рекомендації, щодо управління ризиками та шляхи зниження ймовірності їх виникнення.

Ключові слова: ризик, інформаційні технології, сучасні підприємства, управління ризиками, оцінка ризиків.

В статье определены основные особенности рисков при внедрении информационных технологий. Проанализированы основные риски, возникающие при внедрении информационных технологий на современных предприятиях. Предложенные методологии управления и оценки рисков на современных предприятиях. Рассмотрены основные преимущества внедрения информационных технологий на отечественных предприятиях. Разработанные рекомендации по управлению рисками и пути снижения вероятности их возникновения.

Ключевые слова: риск, информационные технологии, современные предприятия, управление рисками, оценка рисков.

Problem statement. To improve the quality and efficiency of management the Ukrainian enterprises are to follow the development of information technologies. Automation is a rather popular service in the direction of optimizing the business-processes of various types of enterprise activity. In particular, the range is wide enough: from complex systems (support of production-economic activity management, budget management, production design and technological preparation; systems of electronic document circulation) to simple software performing local tasks at a particular subdivision of the enterprise. Taking into account complicated economic conditions, such projects are rather expensive and risky for Ukrainian enterprises, but the results of their realization certify the significant reduction of the expenditure and improved efficiency of the use of the enterprise resources.

Analysis of recent researches and publications. A number of works by such native scientists as O. I. Volkov, M. P. Denisenko, Y. D. Krupka, S. M. Klymenko, O. S. Dubrova, N. M. Blazhenkova, S. G. Dzhura, O. V. Fisurenko and others, are devoted to research of the problem of assessment and risk management during the introduction of information technologies. In particular, U.V. Lityuga investigated the theoretical basis of the impact of risks and meth-

ods for their evaluation in his work. The significant contribution to the study of risks in the implementation of information technologies at domestic enterprises was done by T. L. Mostenska and N. S. Skopenko.

From foreign scholars Stonburner G., Goguen A. and Fering A., who developed the methodology for risk management of innovative projects and examined their impact on the national economy, should be highlighted.

Setting objectives. However, a number of issues of assessment and risk management in the implementation of IT-technologies for domestic enterprises due to the peculiarities of their functioning remains. Precisely the in-depth study of the risks accompanying the introduction of information technology in modern enterprises, will help managers to use innovations in the enterprise in a quality and efficient manner.

That's why it is advisable to identify ways to improve the risk management process with the introduction of the latest information technology.

The purpose of the article is to form the main directions of risk management, which accompany the process of implementing information technology in modern enterprises, as well as the development of recommendations for effective risk management in order to reduce the likelihood of their occurrence.

Presentation of the main research material.

Risks management in the process of project management is determined as a complex of measures including identification, risks analysis and taking decisions directed to reduction of the probability and degree of their influence on the process, results and products of these projects [1, p. 36].

It's possible to distinguish three main trends in the formation of factors that determine the implementation of information technology – they're, first of all, the needs of the enterprise, the needs of users and the availability of technical facilities. Implementation of the computer information system allows you to switch to new management methods, to a qualitatively new level of management and management.

Modern information technologies are able not only fully satisfy the requirements of production systems, but also act as an important prerequisite for their development. The world's experience in the development of computer technology and information technology suggests a significant increase in their development compared to the rate of development of the manufacturing sector in recent years. High pace of implementation of information technology contributes to the increase in the number of computer technology used in the production and economic activities of enterprises of all sectors.

As the practice today, most of the demand for automation of the company did not stop at the narrow application software solutions only for accounting or operations, and increasingly require integrated management systems. An effective tool in the IT market, which would be able to integrate virtually all the moments associated with the activities of one or another enterprise, are integrated systems of the ERP class.

The risks that arise during the introduction of information technology differ in specification and narrow focus on the risks arising from the implementation of other types of innovations, which is why they are unique.

Features of the risks, which are arising from the introduction of information technology at domestic enterprises: uncertainty; rapid rate of growth of likelihood of occurrence and reduction of losses; the complexity of the calculation, due to the narrow specification of individual risks.

With the introduction of information technology, the main aspect is the presentation of the latest software in the form of an investment project, that is, taking into account the key aspects, namely:

- consistency of the project, availability of interdependent activities;
- definition of the life cycle of the project;
- accounting of budget constraints;
- forming the goal of the project, and observing it at all stages of its life cycle [2, p. 128].

Equally important role in the risk management system is played by the right choice of measures to

detect, prevent and minimize risk, which generally determine its effectiveness [3, p. 77].

The practice of foreign enterprises actively using information technologies in all fields of activities since 1980s demonstrates that introduction of up-to-date information systems enables optimization of the decision-taking process at all the levels of management, successful control of complex production processes. In this case the terms of orders fulfillment reduce on average by 20-30%, production rejects decrease by 35%, transport and purchase costs reduce by 60%, manual preparation of documents practically vanishes [4, p. 7].

During the introduction of information technologies the main approaches to risks management are based on:

- Cobit v.4.1 information technologies management and audit standard;
- NIST 800-30 directives in risks management in information technologies;
- ISO 3100 directives in risks management (are being prepared for adoption);
- ISO 27005 standard of information security management;
- AS/NZS 4360:2005 standard of risks management.

Practically any process of the project has its own (specific) set of risks and some general set of risks for all the processes of the project. According to ISO 10006:1996 standard risks management includes such activities as:

- *identification* – determination of the risks in the project;
- *assessment* – assessment of the probability of occurrence of risky events and their influence on the project;
- *reaction development* – working out plans of reaction to the risks;
- *risks control* – realization and renewal of the risks plans.

The analysis of scientific works and information sources has allowed to allocate the main methodologies of risk assessment in the implementation of information technologies:

- Methodology for Risk Assessment by the National Institute of Standards and Technology (NIST);
- Methodology for analyzing information technology risk factors (Factor Analysis of Information Risk – FAIR);
- Methodology of Proportional Analysis of Risks (MESARI);
- Method for evaluating operationally critical threats, assets and vulnerability assessment (OCTAVE);
- Methodological analysis of information risks of the International Information Security Risk Analysis Methodology (IRAM).

Potential impact of risk on a project is estimated as a product of probability of occurrence and degree of influence and on its basis formed a risk rating. Usually the rules of the rating system of risks are determined by the company in advance, before the start of the project, and are included in

the assets of the processes of the company. Also, the rules of the rating system can be adapted to the needs of a particular project. An assessment of the importance of each risk and its priority, as a rule, is carried out using the probability matrix and influence [5, p. 589].

Table 1

Risks management during introduction of information technologies

Variants of risk management / types of risks		Risk description	Reduction of the risk types	Distribution of risk	Reduction of the probability of occurrence of risks
<i>Risks related to the scale of the project</i>	Failure of the executor and customer to schedule project terms	Increase of real terms of project performance by the time of delay of the work	Detailed analysis of every stage of the work, participants interaction, work organization	Separation of the project into several subprojects, allocation of a pilot project on subsystems (limited scale)	Quality program worked out in detail, well-tested management of project configuration, special procedures of participants interaction
	Change of project priority by the customer	Increase of real terms of the project realization or early completion of the project			
	Insufficient information on external systems, which provides for interaction within the project	Difficulties with integration realization that may cause changes in the terms and budget of the project			
<i>Risks related to insufficient experience in the field of IT</i>	Inability to participate in the planned work on the project required staff from the customer and the executor in connection with vacation, business trips, etc.	Increase of the project realization terms by the time of absence of employees or preparation of the competent substitution.	Provision of training for the users including administration, adhering to the operation technologies	Coordination with the customer of most project documents, harmonization of all changes in the functionality of the system	Development and approval of the project concepts at its earliest stage
<i>Technical risks of the project</i>	Недостовірна інформація про характеристики базового програмно-апаратного комплексу замовника, або його значуща зміна в ході реалізації проекту	Changes in the project terms and budget, complete or partial impossibility of the use of the project product by the customer	Strict choice of the project team by the qualification criteria. Project participants' training in the technology of the project work, instruments	The personal responsibility of project participants is documented, documenting all changes in the project process	Use of the enterprise standards in the project work, development of the project standards
<i>Organizational risks of the project</i>	Inconsistency of the system with business tasks, gross errors in process algorithms, critical failures of the system	Change of the project terms, customer's dissatisfaction with the project results, impossibility of system operation	Education of the project participants, team trainings, as complete activity formalization as possible	Inclusion of customer representatives in working groups	Inclusion of the project administrator into the team, detailed distribution of the roles in the project
<i>Operational risks of the project</i>	Extension of functional characteristics of software products that are already being used by the customer within the framework of the project objectives	Change of the project purposes or early termination of the project	Multiple testing of created products, careful expertize of the documents	The act of delivery to the customer of any document fixing the absence of customer claims for each stage of work	Strict observance of the quality program procedures

Putting into operation their logistic center made the International Confectionary Corporation ROSHEN introduce WMS Logistics Vision Suite system aiming at optimization of the storehouse processes management. The introduction of systems of this class is a rather expensive and risky solution, especially for domestic enterprises [6, p. 347].

For efficient management of all processes, the logistics center ROSHEN is provided by the Qguar WMS Pro system. Ant Technologies, a leading IT integrator for logistics management solutions. The advantages of this system are a combination of multifunctionality of supply chain management and warehouses, adaptation to the requirements of a single customer and an effective implementation methodology. Today, the WMS Logistics Vision Suite uses more than 300 companies around the world, including Shenker, Nestle, Renault, Citroen, Opel, Sopharma, Georgia-Pacific, Geodis, LogisticPlus, UniversalLogistic, Sniezka, Roshen and others.

Introduction of Qguar WMS Pro into the ROSHEN logistic complex made it possible to optimize all the logistic processes from the moment of acceptance of the goods to the moment of their loading – product loading lasts up to 35 minutes and the stay of the freight transport in the territory of the complex does not exceed one hour. The basic advantages of WMS LogisticsVisionSuite introduction consist in the high level of adaptation to changing business-processes; management of the storehouse in the real time with minimal number of employees; availability of all the necessary functions for performance of the current tasks and absence of restrictions in the increase of storehouse needs in the future.

Despite the risk and cost of implementing information technology in modern conditions, this project is profitable and increased the efficiency of the enterprise, which justified a number of risks.

In order to minimize or avoid losses, when implementing information technology domestic enterprises need to continuously optimize the process of risk management, which must take into account the features of a particular enterprise.

Table 1 contains basic risks that may occur during introduction of information technologies and ways of risks prevention. The following colors are used in the table: yellow – acceptable risk (low risks); orange – justified risk (middle, moderate risks); red – unacceptable risk (high, critical risks).

In order to avoid risks in implementing innovations in modern enterprises, managers need to develop a system of actions (base model) to provide necessary and operational information on the effective implementation of risk management measures.

Conclusion. Thus, the detailed analysis of the risks types and determination of their management directions will allow decrease of negative consequences or elimination of the probability of risks occurrence during

IT implementation, providing profitability of the funds invested into automation of the production and managerial processes. All the project risks are to be subject to control, but realization of the strategy of their management depends on certain additional expenditure of time, resources and budget of the project.

REFERENCES:

1. Листер Т. Вальсируя с медведями. Управление рисками в проектах по разработке программного обеспечения / Т. Листер, Т. ДеМарко – М: Компания р.м. Office, 2005. – 322 с.
2. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія та практика: Навчальний посібник. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.
3. Мостенська Т.Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства / Т.Л. Мостенська, Н.С Скопенко // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Економічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. – № 3(7) – С. 72-78.
4. Зыр'янов М. Эффективность ERP можно оценить // Computerworld. – 2002. – № 6. – С. 7.
5. A Guide to the Project Management Body of Knowledge. (PMBOK Guide) – Fifth edition. Project Management Institute, 2013. – 589 с.
6. Сухомлин Л.В. Впровадження логістичних систем та комплексних ІТ-рішень для оптимізації управління матеріальними запасами на сучасних підприємствах / Л.В. Сухомлин, А.О. Углава // International Scientific-Practical Conference «Economic Development Strategy in Terms of European Integration»: Conference Proceedings, May 27, 2016. – Kaunas: Baltija Publishing. 360 p. – P. 345-348.

REFERENCES:

1. Lister T. (2005) Val'siruja s medvedjami. Upravlenie riskami v proektah po razrabotke programmogo obespechenija [Waltzing with bears. Risk management in software development projects]. Moscow: Kompanija p.m. Office. (in Russian).
2. Starostina A.O., Kravchenko V.A. (2004) Ryzik-menedzhment: teoriya ta praktyka: Navchal'nyy posibnyk [Risk Management: Theory and Practice. Tutorial]. Kyiv: IVTs «Vydavnytstvo «Politekhnik». (in Ukrainian).
3. Mostens'ka T.L. (2010) Ryzik-menedzhment yak instrument upravlinnya hospodars'kym ryzykom pidpryyemstva [Risk management as a tool for managing the business risk of the enterprise] / T.L. Mostens'ka, N.S. Skopenko // Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'. Ekonomichni nauky. – Zaporizhzhya: Zaporiz'kyu natsional'nyy universytet, – № 3(7), pp. 72-78. (in Ukrainian).
4. Zyr'janov M. (2002) Jeffektivnost' ERP mozjno ocenit' [The effectiveness of ERP can be estimated] // Computerworld, № 6. – P. 7 (in Ukrainian).
5. A Guide to the Project Management Body of Knowledge. (PMBOK Guide) – Fifth edition. Project Management Institute, 2013.

6. Sukhomlyn L.V. (2016) Vprovadzhennya lohystychnykh system ta kompleksnykh IT-rishen' dlya optymizatsiyi upravlinnya material'nymy zapasamy na suchasnykh pidpryemstvakh [Implementation of logistic systems and integrated IT-solutions for optimizing

material inventory management at modern enterprises] / L.V. Sukhomlyn, A.O. Uhlava International Scientific-Practical Conference «Economic Development Strategy in Terms of European Integration»: Conference Proceedings, Kaunas: Baltija Publishing, pp. 345-348 (in Ukrainian).

Sukhomlyn L.V.

Candidate of Technical Sciences
Senior Lecturer at Department of Management
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Karlik Y.Y.

Candidate of Economic Sciences
Senior Lecturer at Department of Management
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Uhlava A.O.

Graduate Student
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

RISK MANAGEMENT IN THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGY AT MODERN INDUSTRIAL ENTERPRISES

To improve the quality and efficiency of management, domestic enterprises are to follow the development of information technologies. Such projects are rather expensive and risky for Ukrainian enterprises but the results of their realization certify the significant reduction of the expenditure and improved efficiency of the use of the enterprise resources. In the paper analysed and estimated the main risks that arise during the introduction of information technologies at modern enterprises. Risks management arises during the introduction of information technologies is determined as a complex of measures including identification, risks analysis, and taking decisions directed to the reduction of the probability and degree of their influence on the process, results, and products of these projects. The main features of the risks are determined that arise during the introduction of information technologies. Also in the paper, there are determined the basic management risks approaches associated with the implementation of information technology. The basic types of activity, which include management risks related to IT-technologies, are considered. Analysis of scientific works and methodology of information sources allowed determining the main risk in the implementation of information technology. Established that the potential impact of risk on the project is estimated as the product of likelihood and degree of influence and, on its basis, the rating risk. For example, the International Confectionery Corporation ROSHEN proved a positive effect of the introduction of information technologies by optimizing logistics processes, despite a number of risks. Based on conducted research, qualitative risk analysis and their estimation are made. In the article, there are developed the main ways of reducing the potential risks associated with the introduction of information technologies and recommendations to reduce risk exposure. Proved that for the minimization of losses or avoidance of information technology at domestic enterprises, one must continually optimize the risk management process, which must take into account the peculiarities of a particular company. It is established that for the avoidance of risks in innovation in modern enterprises, managers need to develop a system of actions (base model), to provide them with the necessary and timely information for the effective implementation of risk management.

СИСТЕМНІ СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЇ ПОЛІВЕКТОРНОСТІ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

SYSTEM COMPONENTS OF POLY VEKTOR STRATEGY IN THE INVESTMENT ENVIRONMENT OF UKRAINE

Визначено основні питання відносно створення сприятливого економічного середовища для суб'єктів господарювання і концентрації коштів в межах національної економіки, призводить до забезпечення позитивних результатів. Зазначено вчених, які займалися теоретико-методичними засадами щодо інвестиційної політики держави. Окреслено системні складові стратегії полівекторності, що визначаються у розбудові системи державного інвестування. Зауважено основні інвестиційні фактори, щодо розвитку інвестиційної активності в країні. Виділено основні етапи інвестиційної діяльності в рамках національної економіки. Наведено приклади найбільш актуальних рейтингів, якими можливо користуватися при розробці полівекторної стратегії. Запропоновано механізм полівекторного розвитку, як складову стратегії полівекторності в інвестиційному середовищі країни. Висвітлено сутність кожного елементу механізму полівекторного розвитку, як складова стратегії полівекторності в інвестиційному середовищі країни. Підсумовано базис формування полівекторної стратегії інвестиційного середовища країни.

Ключові слова: інвестиційне середовище, інвестиційна політика, сприятливий інвестиційний клімат, фактори.

Определены основные вопросы относительно создания благоприятной экономической среды для субъектов хозяйствования и концентрации средств в рамках национальной экономики, приводит к обеспечению положительных результатов. Указано ученых, занимавшихся теоретико-методическими основами по инвестиционной политике государства. Определены системные составляющие стратегии поливекторности, определяемых в развитии системы государственного инвестирования. Замечено основные инвестиционные факторы, по развитию инвестиционной активности в стране. Выделены основные этапы инве-

стиционной деятельности в рамках национальной экономики. Приведены примеры наиболее актуальных рейтингов, которым можно пользоваться при разработке поливекторных стратегий. Предложен механизм поливекторных развития как составляющая стратегии поливекторности в инвестиционной среде страны. Указана сущность каждого элемента механизма поливекторных развития как составляющая стратегии поливекторности в инвестиционной среде страны. Подведены базис формирования поливекторных стратегии инвестиционной среды страны.

Ключевые слова: инвестиционная среда, инвестиционная политика, благоприятный инвестиционный климат, факторы.

The main questions concerning the creation of a favorable economic environment for economic entities and the concentration of funds within the national economy are determined, which leads to the provision of positive results. The noted scientists who were engaged in theoretical and methodological principles regarding the investment policy of the state. The system components of polyvector design strategies are defined, which are determined in the development of the state investment system. The main investment factors concerning the development of investment activity in the country are noted. The basic stages of investment activity within the framework of the national economy are separated. Examples of the most relevant ratings that can be used in the development of a polygon strategy are given. The mechanism of polyvector development as a component of polyvector strategy in the investment environment of the country is proposed. The essence of each element of the mechanism of polyvector development as an integral part of the polyvector strategy in the investment environment of the country is highlighted. Summed up the basis of the formation of polyvector strategy of the investment environment of the country.

Key words: investment environment, investment policy, favorable investment climate, factors.

УДК 336.5

Кравчун А.С.

к.держ.упр., здобувач
Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Складовими інвестиційної політики держави є інвестиційний клімат та рівень розвитку інфраструктури інвестиційної діяльності, що надають основний поштовх до визначення полівекторної стратегії в інвестиційному середовищі країни. Однак варто зауважити, що з точки зору дослідників економічної теорії інвестиційна політика держави не може бути перманентною, тому розробка багатьох варіантів розвитку подій (полівекторності) може змінюватись залежно від умов економічного розвитку країни. Збільшення зусиль держави в напрямку створення сприятливого економічного середовища для суб'єктів господарювання і концентрації коштів в межах національної економіки призводить до забезпечення позитивних результатів, а також її

заходи дозволяють впроваджувати полівекторну стратегію інвестиційного середовища України.

Комплекс таких економічних факторів політики, як структурно-галузева, амортизаційна, податкова, грошово-кредитна політика тощо, безпосереднім чином є взаємопов'язаним з інвестиційним середовищем країни. Тому, як наслідок, перед вченими постає проблема визначення рівня впливу системних складових стратегії полівекторності в інвестиційному середовищі країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методичні засади щодо інвестиційної політики висвітлено у працях вчених: Д.В. Задихайла, В.К. Мамутова, В.М. Пашкова, О.П. Подцерковного, В.А. Устименка, В.С. Щербини тощо. Оцінку інвестиційного клімату в країні наступні

вчені: М.М. Вакулич, М.В. Дубина, Д.С. Пілевич, Д.В. Ляпін, С.О. Москвін, С.С. Погореловський, С.В. Тютюнникова, Л.О. Мельнік, Г.І. Фролова, Т.В. Шталь, Ю.Б. Доброскок, О.О. Тіщенко та інші. Визначення чинників інвестиційного середовища було окреслено в таких працях вчених. як: О.І. Баранівський, І.М. Крупка, А.А. Пересада, С.О. Гуткевич, Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дацій. Хоча питання інвестиційного середовища в країні є поширеною темою дослідження науковців, але пошук шляхів розвитку інвестиційного середовища за рахунок полівекторної стратегії розвитку вимагає додаткового дослідження. Тому розгляд питання щодо механізмів формування полівекторної стратегії відносно інвестиційного клімату потребує подальшого розгляду.

Постановка завдання. Метою статті є формування механізму реалізації полівекторного розвитку, як складову стратегії полівекторності в інвестиційному середовищі країни.

Виклад основного матеріалу. Системні складові стратегії полівекторності визначаються у розбудові системи державного інвестування в таких напрямках: трансформація методології, розробка, оцінювання та відбір інвестиційних проектів; окреслення характерних рис, що мають бути відсутніми або інвестиційних проектів, які підтримуються на рівні держави; пріоритезація інвестиційних проектів, що є експорторієнтованими та замінюють імпортерне виробництво; державно-приватне партнерство відносно прямих державних інвестицій, визначення інструментальної бази, що може вплинути на підтримку прозорості інвестиційних проектів; моніторинг інвестиційної діяльності; активне зростання інвестиційного ринку та розбудова соціальної інфраструктури – залучення фінансових ресурсів від фінансово-кредитних установ на пільгових умовах; залучення закордонного досвіду щодо впровадження нових видів інвестування; створення сприятливого економічного середовища для функціонування міжнародних ринків капіталу (кооперація фондових бірж, захист прав інвестора, вирішення наявних питань депозитарію цінних паперів, удосконалення клірингової та розрахункової системи); визначення основних заходів відносно активізації держави приватного партнерства, наприклад як концесії, спільна діяльність, угоди про розподіл продукції тощо; налагодження на приватних підприємствах різноманітних організаційних форм ведення інноваційної діяльності, яка сприяє приватним інвестиціям.

Одним з важливих процесів стратегії полівекторності є систематизація згідно сьогоденних умов функціонування економічних відносин, що впливають на кінцеву конфігурацією інвестиційного законодавства. Основними інвестиційними факторами щодо розвитку інвестиційної активності в країні виступають: невизначеність інвестиційних пріори-

тетів, початкове формування інституцій по залученню інвестицій, адміністративні бар'єри, наявна інфраструктура, умови інвестування для різних підприємств [1]. Також складовою полівекторної стратегія розвитку національної економіки виступає правовий господарський порядок (Стаття 5. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання) – визначає умови впровадження інвестиційної політики країни [9].

Визначення єдиного шляху розвитку національної економіки не є ефективним, тому розробка полівекторної стратегії є найбільш дієвим заходом, яка адаптується до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток національної економіки. Потенціальними показниками, на основі чого можливо сформулювати стратегію вважаються: 1) інтегральне значення міжнародних рейтингів інвестиційної привабливості України; 2) інтегральний показник оцінювання факторів впливу на інвестиційний клімат України. Важливим етапом розробки стратегії є визначення можливого іноземного капіталу в межах національної економіки: дослідження об'єктів та формування системи нормативних показників; оцінка і аналіз отриманої інформації; забезпечення учасників інвестиційної діяльності в Україні об'єктивною інформацією; прогнозування розвитку негативних наслідків на об'єкт інвестування. Найбільш актуальними рейтингами, якими можливо користуватися при розробці стратегії є такі рейтинги: рейтинг ведення бізнесу "Doing Business", Індекс журналу "Euromoney", Index of Economic Freedom, Індекс інвестиційної привабливості ЄБА, Індекс брендів країн та Індекс інвестиційної активності.

Також, важливим є використання інтегральних показників інвестиційного клімату в Україні: стратегії та тактики державної політики, рівень політичної культури, наявність корупції, структурні зміни в галузях економіки, внутрішній ринок країни, фінансова система країни, рівень захисту бізнесу, соціальне страхування в країні та підтримка, ринок праці, інфраструктура, розвиненість науки та техніки, природні ресурси, стан екологічної безпеки в Україні. Варто підкреслити, що на сьогодні розробка полівекторної стратегії є актуальною, враховуючи нестабільну економічну ситуацію в Україні. Наявність такої стратегії дозволить краще адаптуватися до ситуації в країні. Одна з найбільших проблем в Україні – недосконала правова сфери інвестування [3]

Тому, варто підкреслити основні фактори, що впливають на недовіру інвесторів до України: нерівномірний розподіл інвестицій по регіонах України; неоднозначність державної стратегії щодо подальшого інвестиційного майбутнього галузей країни; корупція в усіх сферах економіки країни; непрозорість судової системи; правове середовище; складне адміністрування податків;

нестабільний економічний стан країни; бар'єри при митному оформленні; отримання банківських кредитів і позик; рівень розвитку промислової, фінансової та соціальної інфраструктури; політична ситуація.

Основні стандарти інвестиційної діяльності мають три наслідки щодо прийняття рішень, в якому напрямку рухатись. По-перше, це визначення майбутніх витрат на оплату праці, умови праці та соціальних гарантій. По-друге, це рівень невизначеності змін відносно вищезазначених стандартів у майбутньому, а також права власності інвестора. По-третє, це визначення ціни всіх активів приватного підприємства, які можуть змі-

нитися внаслідок інвестування у нього. Варто зауважити, що існують три основні підходи залучення іноземних інвестицій, які можуть стати частиною полівекторної стратегії: 1) лібералізація правил руху капіталу або принцип «відкритого вікна»; 2) Постійний моніторинг руху іноземного капіталу для здійснення капітальних операцій з відстеження своїх тенденцій капіталу; 3) Державне таргетування іноземних інвестицій щодо обсягів, географічних і галузевих напрямів руху іноземного капіталу в національній економіці[2].

Основними етапами інвестиційної діяльності в рамках національної економіки може бути наступне [4]: 1) аналіз економіко-правових умов

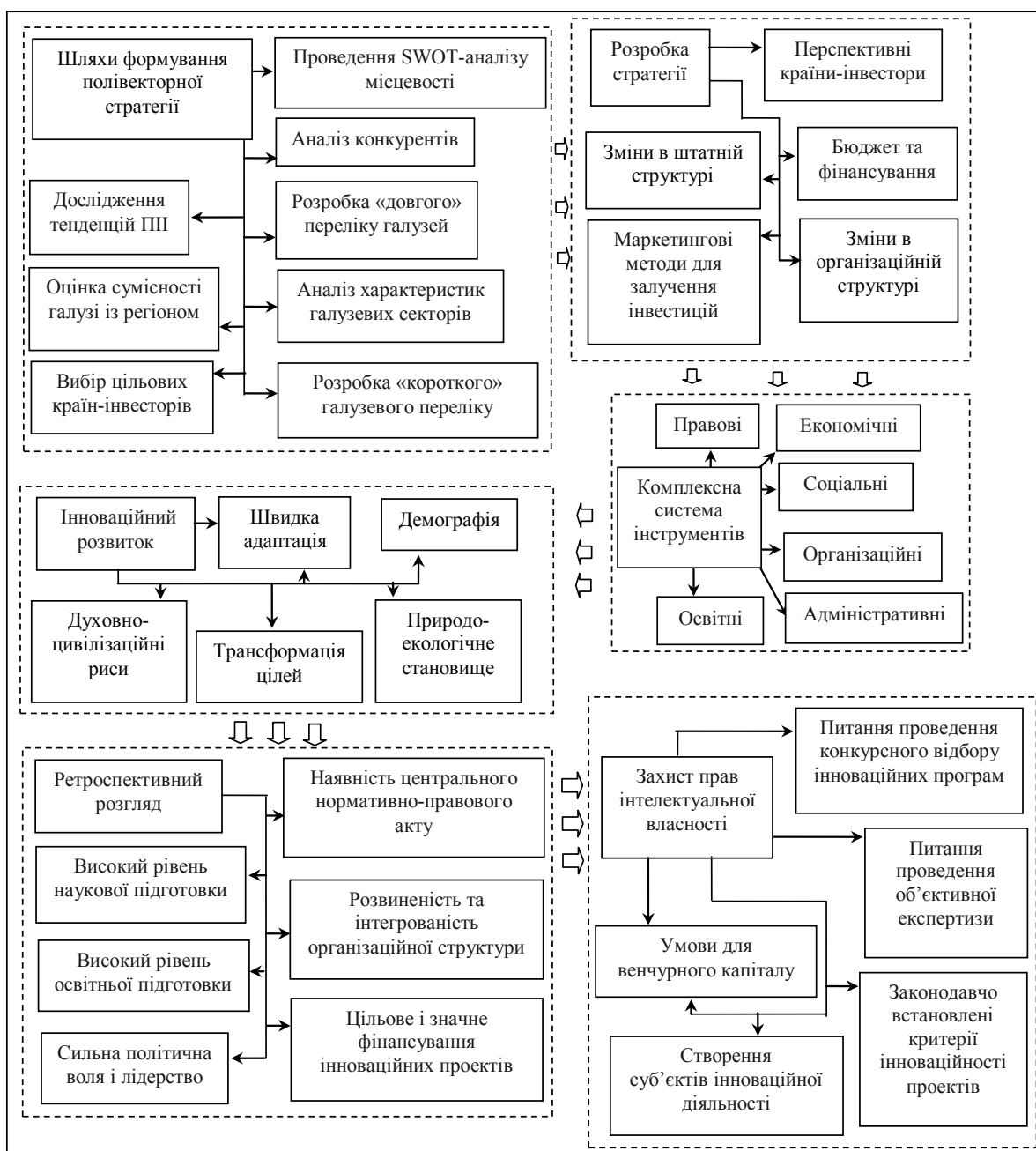


Рис. 1. Механізм полівекторного розвитку, як складова стратегії полівекторності в інвестиційному середовищі країни

інвестиційної діяльності; 2) оцінка інвестиційного потенціалу; 3) розробка стратегічних цілей; 4) визначення альтернатив стратегічних напрямків інвестиційної діяльності; 5) формування інвестиційних ресурсів; 6) інвестиційна політика; 7) оцінка результативності інвестиційної стратегії. Основна роль інвестиційної стратегії у полівекторній стратегії полягає у [5]: механізми економічного та соціального розвитку галузей країни; балансуванні у використанні інвестиційних ресурсів; інтенсифікації в реалізації перспективних можливостей національної економіки; зниженні рівня впливу негативних зовнішніх факторів інвестиційного середовища; визначення стратегічних змін в організаційних культурах галузей; інструментів інвестування.

До основних правил інвестиційної діяльності можливо віднести [6]: термін окупності; ризикованість інвестицій; мобільність фінансових коштів; сприятлива економічна ситуація [3]. Інвестиція, як економічна категорія, відіграє вагомий роль як на макро-, так і на мікрорівні, в першу чергу, для простого і розширеного відтворення, структурних перетворень, максимізації прибутків і на цій основі вирішення багатьох соціальних проблем [7, с. 59].

Також при розробці полівекторної стратегії варто зауважити, що імплементація інвестиційної діяльності є успішною внаслідок показників, що характеризують емоційну привабливість країн та регіонів, перш за все це оцінка складного процесу, що вимагає врахування значної кількості чинників [8, с. 154].

Для України великого значення набуває формування внутрішніх інвестицій, зокрема ті, що покликані вирішити соціальні проблеми у суспільстві, які характерні для перехідної економіки та можуть виступати формування ринкового інституційного середовища. Перевагою полівекторної стратегія є підвищення бюджетної ефективності шляхом зростання дохідної частини чи скорочення витратної частини державного бюджету [6].

На основні механізми полівекторного розвитку як складової стратегії полівекторності в інвестиційному середовищі країни (рис.1) є розподіл на блоки елементів, що на певних етапах впливають на реалізацію стратегії. Тому варто їх визначити; шляхами полівекторного розвитку стратегії є дослідження ПІІ, оцінка сумісності галузі із регіоном, проведення SWOT-аналізу місцевості, аналіз конкурентів, розробка «довгого» переліку галузей (найбільш пріоритетні галузі інвестування), аналіз характеристик галузевих секторів, розробка «короткого» галузевого переліку (найбільш інноваційні галузі інвестування). В цілому розробка стратегії включає такі етапи – перспективні країни-інвестори, зміни в штатній структурі, бюджет та фінансування, маркетингові методи для залучення інвестицій, зміни в організаційній структурі. До комплексної системи інструментів формування

стратегії слід віднести такі методи – правові, економічні, соціальні, організаційні, адміністративні освітні. Інноваційний розвиток внаслідок впровадження полівекторної стратегії характеризується зміною в природно-екологічному становищі, демографії, адаптаційні можливості суспільства, зміною духовно-цивілізаційних рис. Під ретроспективним розглядом стратегії повинна мати наступні елементи – наявність центрального нормативно-правового акту, розвиненість та інтегрованість організаційної структури, цільове і значне фінансування інноваційних проектів, сильна політична воля і лідерство, високий рівень освітньої підготовки, високий рівень наукової підготовки. Однак важливою складовою на сьогодні для полівекторної стратегії є захист прав інтелектуальної власності – проведення конкурсного відбору інноваційних програм, проведення об'єктивної експертизи, умови для венчурного капіталу, законодавчо встановлені критерії інноваційності проектів, створення суб'єктів інноваційної діяльності (законодавче врегулювання питання).

Висновки з проведеного дослідження. Для того щоб підвищити інвестиційні можливості та покращити інвестиційний клімат в Україні, що становить базис формування полівекторної стратегії інвестиційного середовища країни, доцільно вжити наступних заходів: 1) досягнення консенсусу між усіма політичними партіями спрямування їх зусиль на вирішення загальнонаціональних проблем; 2) формування зовнішньої політики; 3) використання Національним банком України всіх можливих методів для боротьби з інфляцією; 4) страхування закордонних інвесторів; 5) визначення балансу інвестицій відносно кожного регіону країни; 6) покращення поточних нормативно-правових актів відносно їх релевантності до законодавство ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вербицька Г. Л. Проблеми та перспективи залучення інвестицій в економіку України. Тернопіль: "Інноваційна економіка" Тернопільська Державна с/г дослідна станція ІКСГП НААН, 2016. 48–52 с.
2. Шаров О. М. Питання стратегії залучення прямих іноземних інвестицій у контексті дотримання інтересів економічної безпеки держави. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 41-50 с.
3. Однорог М. А. Політика інвестиційного забезпечення як засіб реалізації стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства. Київ: Аудиторська фірма "Аналітик", 2014. 7-9 с.
4. Мокій А. Регіональні аспекти формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 1999.
5. Станіславчик О.Н. Проблеми формування стратегій сільськогосподарських підприємств в умо-

вах європейської інтеграції України 2011. URL: http://www.spkneu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=213:sa_lamin1&catid=43:tezy2011section2&Itemid=113

6. Папп В. В., Бошота Н. В. Роль інвестиційних процесів у соціально-економічному розвитку країни. 2013. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/16.pdf>.

7. Евсеенко О. С. Инвестиции в вопросах и ответах. М.: Проспект, 2008. 324 с.

8. Мелкунов Я. С. Экономическая оценка эффективности инвестиций и финансирования инвестиционных проектов. М.: Дим, 2009. 287 с.

9. Стаття 5. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання – Господарський Кодекс України. 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

10. Пономаренко Т. В. Прогнозування імовірності банкрутства в контексті оцінювання економічної стійкості підприємства // Економічний аналіз. 2016. No 2. С. 160–168.

REFERENCES:

1. Verbytska H. L. (2016) Problemy ta perspektyvy zaluchennia investytsii v ekonomiku Ukrainu [Problems and prospects of attraction of investments into the economy of Ukraine]. Ternopil: Ternopil'ska derzhavna s/h doslidna stantsiia IKSHP NAAN, pp. 48–52. (in Ukrainian)

2. Sharov O. M. (2015) Pytannia stratehii zaluchennia priamykh inozemnykh investytsii u konteksti dotrymannia interesiv ekonomichnoi bezpeky derzhavy [The issue of the strategy of attraction of foreign direct investment in the context of observance of interests of the economic security of the state]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, pp. 41–50. (in Ukrainian)

3. Odnoroh M. A. (2014) Polityka investytsiinoho zabezpechennia yak zasib realizatsii stratehii rozvytku silskohospodarskoho pidpriemstva [Policy of invest-

ment support as a means of implementing the strategy of agricultural enterprise development]. Audytorska firma "Analityk", pp. 7–9. (in Ukrainian)

4. Mokii A. (1999) Rehionalni aspekty formuvannia spriyatlyvoho investytsiinoho klimatu v Ukraini [Regional aspects of the formation of a favorable investment climate in Ukraine]. Lviv, DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». (in Ukrainian)

5. Stanislavchuk O.N. (2011) Problemy formuvannia stratehii silskohospodarskykh pidpriemstv v umovakh yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [Problems of formation of strategies of agricultural enterprises in conditions of European integration of Ukraine]. URL: http://www.spkneu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=213:sa_lamin1&catid=43:tezy-2011section2&Itemid=113

6. Papp V. V., Boshota Papp N. V. (2013). Rol investytsiinykh protsesiv u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku krainy [The role of investment processes in the socio-economic development of the country]. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/16.pdf>.

7. Evseenko O. S. (2008) Ynvestytsyy v voprosakh y otvetakh [Investments in questions and answers]. Moscow: Prospekt, 324 P. (in Russian)

8. Melkunov Ya. S. (2009) Ekonomycheskaia otsenka efektyvnosti investytsiy v fynansyrovaniya ynvestytsyonnykh projektov [Economic evaluation of the effectiveness of investments and financing of investment projects]. Moscow: Dim, 287 P.

9. Stattia 5. Konstytutsiini osnovy pravoporiadku u sferi hospodariuvannia. Hospodarskyi Kodeks Ukrainy (2003) [Statte 5. Constitutional foundations of the rule of law in the sphere of commercial activity. Commercial Code of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

10. Ponomarenko T. V. Prohnozuvannia imovirnosti bankrutstva v konteksti otsiniuvannia ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva // Ekonomichnyi analiz. 2016. No 2. S. 160–168.

Kravchun A.S.

Candidate of Science in Public Administration, Degree Seeking Applicant
Classic Private University

SYSTEM COMPONENTS OF POLY VEKTOR STRATEGY IN THE INVESTMENT ENVIRONMENT OF UKRAINE

The components of the investment policy of the state are the investment climate and the level of development of the infrastructure of investment activity, which give the main impetus to the definition of poly vector strategy in the investment environment of the country. However, it should be noted that from the economic theory researchers' point of view the investment policy of the state cannot be permanent, therefore, the development of many variants of developments (poly vector) can vary depending on the conditions of the country's economic development.

The complex of such economic policy factors as structural and sectoral, depreciation, tax, monetary and other policies, etc., is directly related to the investment environment of the country. Therefore, as a consequence, scientists are faced with the problem of determining the level of influence of the system components of the poly vector strategy in the country's investment environment.

The purpose of the article is to create a mechanism for the implementation of poly vector development, as an integral part of the poly vector strategy in the country's investment environment.

The survey is based on the analysis of the main factors of investment activity, as well as stages and rules of the mentioned above activity, and its poly vector character which influences the general state of the national economy.

One of the important processes of the poly vector strategy is the systematization according to the current conditions of the functioning of economic relations, which influence the final configuration of investment legislation. The main investment factors in the development of investment activity in the country are: the uncertainty of investment priorities, the initial formation of institutions for attracting investment, administrative barriers, the existing infrastructure, investment conditions for different enterprises

The definition of the way for the development of a national economy is not effective; therefore, the development of a poly vector strategy is the most effective measure that adapts to the influence of external and internal factors on the development of the national economy. Potential indicators on which basis it is possible to formulate a strategy are considered: 1) the integral value of international ratings of Ukraine's investment attractiveness; 2) integral indicator of the estimation of factors influencing the investment climate in Ukraine.

The main factors that affect the distrust of investors in Ukraine are emphasized: the uneven distribution of investments in the regions of Ukraine; ambiguity of the state strategy regarding the future investment future of the country's industries; corruption in all spheres of the country's economy; opacity of the judicial system; legal environment; complex administration of taxes; unstable economic state of the country; barriers for customs clearance; obtaining bank loans and loans; level of development of industrial, financial and social infrastructure; political situation.

The mechanism of poly vector development as a component of the poly vector development strategy in the country's investment environment is the division of elements into elements that at certain stages influence the implementation of the strategy. Therefore, it is worth determining them; the ways of the vector development of the strategy are the direct foreign investment research, assessment of the compatibility of the industry with the region, SWOT analysis of the area, analysis of competitors, the development of a long list of industries (the most priority investment sectors), analysis of the characteristics of sectoral sectors, development of a "short" list of industries (the most innovative investment industry). The complex system of instruments for shaping the strategy should include the following methods – legal, economic, social, organizational, administrative educational.

Thus, it's necessary to increase investment opportunities and improve the investment climate in Ukraine, which forms the basis for the formation of a poly vector strategy of the country's investment environment.

Let us pay a special attention to the following activities that need to be undertaken: 1) reaching a consensus among all political parties to direct their efforts to solve national problems; 2) the formation of foreign policy; 3) use of all possible methods by the National Bank of Ukraine for struggling inflation; 4) insurance of foreign investors; 5) determining the investment balance for each region of the country; 6) improvement of current normative legal acts regarding their relevance to EU legislation

In our work, we considered an issue of the main components of the poly vector strategy. Analyzing the importance and development of the poly vector strategy the mechanism of poly vector development is proposed as a component of the strategy in the investment environment of the country, which in its turn, faces certain analytical complexities. Challenges and problematic issues outline prospects for further researches of the strategy of the poly vector strategy in the investment activity.

РОЗДІЛ 10. РЕЦЕНЗУВАННЯ

Росоха В.В.

д.е.н., професор,
професор кафедри маркетингу та управління бізнесом
НУ «Києво-Могилянська академія»

РЕЦЕНЗІЯ
на навчальний посібник
«РОДОВА САДИБА:
ЕКОНОМІКА, ТЕХНОЛОГІЇ, КОМУНІКАЦІЇ, ЕКОЛОГІЯ»¹

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА
НА ЗАСАДАХ РОЗВИТКУ РОДОВИХ САДИБ

Про відтік населення з сіл і занепад сільських територій, нагальну необхідність відродження українського села говориться багато. Найгострішими проблемами залишаються відсутність економічного інтересу жити і працювати в сільській місцевості та мотивації праці, безробіття, трудова міграція, бідність і руйнація соціальної інфраструктури. Села поступово обезлюднюються і припиняють своє існування, збіднюють сільську поселенську мережу.

Постійне збільшення кількості населення в містах пов'язано з проблемами забезпечення життєдіяльності людей. Житло, інфраструктура та інші питання потребують постійного коригування щодо поліпшення якості та збільшення масштабів. Оптимізувати ці процеси досить складно. Зосередження в містах великої кількості населення призводить до космополітизму. На противагу йому сільське населення зберігає національну мову, культуру, архетип нації, закріплює за державою територію.

Останнім часом все більше громадян України починають замислюватися реальністю, цікавитись майбутнім устроєм суспільства. Під дією різних чинників їхня свідомість наповнюється розумінням необхідності зміни способу життя, відносин з Природою, ставлення до урбанізації. Люди різними засобами втілюють свої наміри про володіння земельними ділянками й розміщення на них садиб. Причинно-наслідкові зв'язки цього процесу концептуально обґрунтовано на засадах реалізації ідеї «Родова садиба».

Навчальний посібник «Родова садиба: економіка, технології, комунікації, екологія» є надзвичайно актуальним дослідженням сьогодення. Навчальний посібник включає чотири розділи, які

композиційно й логічно узгоджені й відображають результати системного дослідження у напрямі визначення інноваційного механізму та розробки заходів удосконалювання системи розвитку сільських територій та управління цим процесом. Авторами обґрунтовано теоретичні положення і розроблено практичні рекомендації щодо сільського розвитку і становлення родових садиб. Сільський розвиток вбачається ними у формуванні різних видів поселень громадян, які об'єднуються за інтересами, програмами, традиціями, діють за місцевими звичаями і загальнодержавними законами. Особлива увага приділяється мотиваційним чинникам та спільним ознакам формування екологічних поселень у світі, що знаходять своє втілення у соціально активних родових поселеннях, які функціонують на засадах самоорганізації і самоврядування.

У книзі висвітлюються причини появи таких поселень та пропонується механізм їх створення для розв'язання демографічних проблем на сільських територіях при обезлюдненні сіл. В організації екологічних поселень серед основних виділено принципи соціально-екологічної та економічної доцільності, соціальної відповідальності, духовного розвитку, просторового існування. Критеріями ефективності функціонування екологічних родових поселень визначено простота організації й управління, багатофункціональність діяльності, збереження культурно-історичної спадщини, суспільно-екологічна та економічна результативність.

Запорукою успіху діяльності родових поселень передбачено постійну співпрацю та порозуміння й взаємодію з органами влади, зниження негативного впливу на навколишнє середовище та корисність на регіональному рівні. Окреслено основні проблеми та накопичений досвід розвитку родових поселень як динамічних соціально-економіч-

¹ Родова садиба: економіка, технології, комунікації, екологія: навч. посіб. / М. Я. Васильєв, Г. Грабар, С. В. Молодецька, М. Ф. Плотнікова. – Житомир: Рута, 2017. – 272 с.

них та екологічних систем, основи забезпечення розвитку сільських територій, зокрема в контексті відродження зникаючих та вже зниклих в Україні сільських поселень.

У рецензованому навчальному посібнику методологічно опрацьовано підходи до сільського розвитку, що закладають підвалини аграрної політики нашої та інших країн. До критеріїв ефективності господарської діяльності додано рівень людського розвитку – здоров'я людини, поліпшення соціально-демографічної та екологічної ситуації. Висвітлено причини диспропорцій та асиметрій розвитку сільських територій, переміщення молодих людей у сільську місцевість для створення родових садиб. Обґрунтовано основні принципи організації родових садиб і родових поселень та практичний досвід реалізації проекту «Родова садиба» на засадах ноосферного розвитку суспільства.

Заслуговує на увагу програма розвитку родової садиби, яка включає історичний досвід, принципи та критерії її реалізації. Викладена авторами стратегія і тактика забудови зорієнтована на місцеві з матеріали, корисні копалини та сучасні технології саманного будівництва з економічним обґрунтуванням порівняльних характеристик 1 м² житла.

Третій розділ впровадження ідеї родової садиби присвячено її створення на інформаційно-енергетичній концепції єднання людини і всесвіту, ідеального і матеріального. Родова садиба розглядається як цілісний природно-соціальний комплекс. Велику увагу приділено еволюції людини, енергоінформаційній взаємодії людини з родовою садибою, можливостям активного доволювання щасливої людини.

У четвертому розділі розглянуто виробничу діяльність у родовій садибі. Критичне ставлення до техногенної цивілізації й отримання прибутку будь-якою ціною спонукало авторів до висвітлення пов'язаних з нею екологічних і соціальних про-

блем та кліматичних змін на планеті. На відміну від цього, види виробничої діяльності у родовій садибі започатковано на гармонії з навколишнім середовищем, збалансованому природокористуванню. Обґрунтовано розміри земельної ділянки та шляхи її використання у родовій садибі, що включає рослинництво, тваринництво, бджільництво, переробку сільськогосподарської продукції та міні-заводи для виконання широкого класу завдань механічної обробки заготовок деталей.

Вагомості посібнику надають наведені у додатках приклади будинків і ландшафтів родових садиб, анкети майбутнього поселенця, агрономічне обґрунтування площі родової садиби, технологій у бджільництві. Деякою мірою видання ускладнюють розглянуті явища узгоджених вібрацій фізичних систем (мікрорезонансу), модель синхронізації в умовах мікрорезонансу з її математичним описом, резонанси у фізиці, хімії біології. Проте вони не впливають на загальну високу оцінку рецензованого видання, яке буде корисним для науковців, державних службовців, викладачів вищих навчальних закладів, спеціалістів агропромислового виробництва, аспірантів, студентів.

Навчальний посібник має наукову й практичну цінність. Основні теоретичні положення й висновки, розроблені й обґрунтовані в ньому, можуть бути використані в процесах удосконалювання механізму регулювання розвитку сільських територій як на державному, так і на регіональному рівні: при прогнозуванні й розробці регіональних програм, державних цільових програм, при визначенні пріоритетних напрямів розвитку сільських територій в Україні. Науково-практичні рекомендації, визначені в роботі, можуть застосовуватися при розробці кластерних концепцій, формуванні інноваційних стратегій регіонального розвитку, у яких аграрна сфера має посідати важливе місце як повноправного економічного середовища в системі інституційних взаємовідносин.

НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ



Причорноморський
науково-дослідний інститут
економіки та інновацій

Шановні колеги! Питання академічної доброчесності є надзвичайно актуальними у наш час. Враховуючи великі масиви інформації, що з'являються у всесвітній мережі, жоден вчений не може бути впевненим, що його авторське право захищене. Крім того, поширеною є ситуація, коли декілька вчених в одній галузі науки користуються однаковими джерелами інформації, а в результаті безкоштовні програми пошуку плагіату засвідчують стовідсоткові збіги тексту, що може призвести до безпідставних звинувачень у плагіаті, особливо після перевірки за базою даних авторефератів та дисертацій. Це викликано тим, що порівняння з іншими дисертаціями не вказує на використання спільних першоджерел (статей, монографій, статистичних щорічників, словників тощо), а однозначно визначає тільки збіг тексту, ігноруючи навіть цитати. Важливим є також те, що чинне законодавство однозначно визначає, що перевірку може здійснювати виключно установа за профілем дослідження, а не поширені в мережі безкоштовні програми. Для уникнення подібних ситуацій ми пропонуємо Вам скористатися науковою **послугою оцінки технічної унікальності наукового тексту** за допомогою *ліцензованого* програмного забезпечення, яке гарантує похибку перевірки до 3%. Переваги такої перевірки порівняно з іншими методами:

- Ви *укладаєте угоду* про надання послуг;
- Ваш файл *не розміщується у мережі*, тобто інформація і авторство залишаються анонімними;
- Ви *отримуєте звіт*, підготовлений за допомогою *ліцензованого* програмного забезпечення; *порівняльну таблицю* однакових фрагментів тексту із зазначенням джерела; *офіційний звіт про надану послугу* із зазначенням результатів;
- Ви отримуєте вичерпну інформацію про текстові збіги у Вашому дослідженні та дослідженнях інших авторів не тільки *українською, але і російською та англійською мовами*;
- Ви користуєтесь програмним забезпеченням, яке використовується *тільки спеціалізованими науковими та освітніми установами* і розроблене виключно для пошуку текстових збігів *саме у наукових дослідженнях*, а не у публіцистиці, рекламних веб-сайтах тощо;
- Виключна робота з авторами – ніхто, крім автора тексту, не зможе замовити у нас перевірку цього тексту, що *убезпечить Вас від перевірок третіми особами*;
- Ви отримуєте можливість коректно оформити посилання на першоджерела;
- Існує можливість перевірки *будь-яких наукових досліджень*: статей, рефератів, авторефератів, дисертацій, доповідей, тез, звітів тощо.

Терміни і вартість перевірки і надання звіту:

Характер наукової роботи	Терміни (робочих днів)	Вартість
Докторська дисертація	5 – 10	5000 грн
Кандидатська дисертація	3 – 7	3000 грн
Автореферат	1 – 2	500 грн
Стаття (обсягом до 12 сторінок)	1 – 2	500 грн
Інші види робіт	За домовленістю	За домовленістю

Для того, щоб замовити послугу, Вам необхідно звернутись електронною поштою до Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, вказавши у темі листа «**Оцінка унікальності тексту**». У листі вкажіть адресу для листування, додайте файл у форматі MS Word з текстом наукового дослідження. Фахівець відповідного відділу надасть Вам відповідь щодо процедури здійснення експертизи.

Контактна особа:

Шумилова Тетяна – молодший науковий співробітник Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

+38 (048) 709-38-69

+38 (093) 253-57-15

shumilova@iei.od.ua

З повагою, дирекція Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Войцещук А.Д.

ЗАЛУЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНИХ КОМАНД ТА СКАНУЮЧИХ СИСТЕМ
ДО ПРОЦЕДУР МИТНОГО КОНТРОЛЮ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ
МИТНОГО ПРОСТОРУ КРАЇНИ.....3

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Сардак С.Е., Шмиговська О.Г.

АКТИВІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В УКРАЇНСЬКОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ: МОТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ.....11

Сержанов В.В.

КООРДИНАЦІЯ ІНСТИТУТІВ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ
ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....17

Сорочка С.І.

МОДЕЛІ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....23

Філяк М.С.

СОЦІО-ГЕОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ СТРАТЕГІЧНОГО ВИБОРУ
В РОЗВИТКОВИХ ЦИКЛАХ ПОСЕЛЕНЬ.....27

Shemayev V.V.

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF TRANSPORT AND ICT INFRASTRUCTURE IMPACT
ON THE STATE ECONOMIC SECURITY IN THE FOREIGN TRADE SPHERE.....34

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Біловодська О.А., Кириченко Т.В., Савченко О.Ю.

МОТИВАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....40

Євтухова С.М.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ
КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....46

Закревська Л.М.

ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ
ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В РАМКАХ ЄС.....54

Шіковець К.О., Квіта Г.М.

УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ КОМПАНІЇ МЕТОДАМИ БІЗНЕС АНАЛІЗУ.....58

Мельничук О.П.

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА.....63

Фокіна-Мезенцева К.В.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА:
ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ЇЇ УПРАВЛІННЯ.....67

РОЗДІЛ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Дружиніна В.В., Махиня К.В.

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
З УРАХУВАННЯМ ДОБРОБУТУ ЇХ НАСЕЛЕННЯ.....74

Онищук Н.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ
И РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ.....81

Шарко М.В., Шмулевич П.В.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИНЕРГИИ В СФЕРЕ ТУРИЗМА.....87

РОЗДІЛ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Тепла М.М.

ДОПЛАТА ДО МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ:
ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ТА ВИПЛАТИ.....93

РОЗДІЛ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Гарбар Ж.В., Гарбар В.А.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ РЕГУЛЮВАННЯ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ.....100

Hontar D.D. SCALE MEASUREMENT OF THE INDICATORS OF BANK'S LIQUIDITY (ON THE EXAMPLE OF UKRAINE).....	108
Стащук О.В., Шевчик Л.А., Примачук Н.С. ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	114
РОЗДІЛ 7. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ	
Кебко В.В. ЕВОЛЮЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ФОРМАТУ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	120
Котковський Р.В. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК: СУТНІСНИЙ ТА ПРОБЛЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	127
Чудак Л.А. ПРИЧИНИ ЗАНЕПАДУ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	132
РОЗДІЛ 8. СТАТИСТИКА	
Томашук І.В. АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ОРЕНДА ЗЕМЛІ.....	139
РОЗДІЛ 9. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ	
Sukhomlyn L.V., Karlik Y.Y., Uhlava A.O. RISK MANAGEMENT IN THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGY AT MODERN INDUSTRIAL ENTERPRISES.....	148
Кравчун А.С. СИСТЕМНІ СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЇ ПОЛІВЕКТОРНОСТІ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ.....	153
РОЗДІЛ 10. РЕЦЕНЗУВАННЯ	
Россоха В.В. ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА НА ЗАСАДАХ РОЗВИТКУ РОДОВИХ САДИБ Рецензія на навчальний посібник «Родова садиба: економіка, технології, комунікації, екологія»	159
Новий вид наукових послуг.....	161

CONTENTS

SECTION 1. WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Voitseshchuk A.D. INVOLVEMENT OF CANINE TEAMS AND SCANNING SYSTEMS IN CUSTOMS CONTROL PROCEDURES FOR PREVENTING THE RISKS FOR A COUNTRY'S CUSTOMS SPACE.....	3
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------

SECTION 2. ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

Sardak S.E., Shmyhovska O.H. ACTIVATION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ACTIVITIES IN UKRAINIAN BUSINESS ENVIRONMENT: MOTIVES, PROBLEMS AND DIRECTIONS.....	11
Serzhanov V.V. COORDINATION OF INSTITUTES OF DEVELOPMENT AND STATE TARGET PROGRAMS AS INSTRUMENTS OF THE STATE INVESTMENT POLICY.....	17
Sorochka S.I. INVESTMENT PROMOTION MODELS.....	23
Filiak M.S. SOCIO-GEOGRAPHIC FACTORS OF STRATEGIC CHOICE IN THE DEVELOPMENTAL CYCLES OF SETTLEMENTS.....	27
Shemayev V.V. EVALUATION OF THE INFLUENCE OF TRANSPORT AND ICT INFRASTRUCTURE IMPACT ON THE STATE ECONOMIC SECURITY IN THE FOREIGN TRADE SPHERE.....	34

SECTION 3. ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

Bilovodska O.A., Kyrychenko T.V., Savchenko O.Yu. MOTIVATION AS DETERMINANT OF SUCCESSFUL LABOUR POTENTIAL DEVELOPMENT AT INDUSTRIAL ENTERPRISE.....	40
Yevtoukhova S.M. STRATEGIC MANAGEMENT OF INNOVATION-INVESTMENT PROJECTS OF CORPORATE ENTERPRISES.....	46
Zakrevska L.M. PROBLEMS OF STANDARDIZATION OF UKRAINIAN MILLS PROCESSING ENTERPRISES WITHIN THE EU FRAMEWORK.....	54
Shikovets K.O., Kvita G.M. SECURITY MANAGEMENT OF THE COMPANY BY METHODS OF BUSINESS ANALYSIS.....	58
Melnychuk O.P. ANALYTICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF ENTERPRISE COSTS.....	63
Fokina-Mezentseva K.V. COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE: ECONOMIC BASES OF ITS MANAGEMENT.....	67

SECTION 4. DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY

Druzhynina V.V., Makhynia K.V. EVALUATION OF TOURIST ATTRACTIVENESS OF UKRAINIAN REGIONS TAKING INTO ACCOUNT WELFARE OF THEIR POPULATION.....	74
Onyshchuk N.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF TOURIST CENTRES.....	81
Sharko M.V., Shmulevych P.V. USE OF SYNERGY IN THE FIELD OF TOURISM.....	87

SECTION 5. DEMOGRAPHY, LABOR ECONOMY, SOCIAL ECONOMY AND POLITICS

Tepla M.M. SUPPLEMENT TO MINIMAL WAGES: FEATURES OF CALCULATION AND PAYMENT.....	93
--------------------------------------------------------------------------------------------	-----------

SECTION 6. MONEY, FINANCES AND CREDIT

Harbar Zh.V., Harbar V.A. PROVIDING THE HARMONIZATION OF ACTIVITIES OF THE FINANCIAL MARKET REGULATORY BODIES.....	100
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------

Hontar D.D. SCALE MEASUREMENT OF THE INDICATORS OF BANK'S LIQUIDITY (ON THE EXAMPLE OF UKRAINE).....	108
Stashchuk O.V., Shevchik L.A., Primachuk N.S. FORMATION OF LOCAL BUDGETS IN THE CONDITIONS OF BUDGET DECENTRALIZATION.....	114
SECTION 7. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT	
Kebko V.V. EVOLUTION OF THE ELECTRONIC FORMAT FOR REPORTING INFORMATION.....	120
Kotkovskiy R.V. MANAGEMENT ACCOUNTING: ESSENTIAL AND PROBLEMATIC ASPECT.....	127
Chudak L.A. THE REASONS FOR THE DECLINE OF THE FINANCIAL ANALYSIS IN AGRICULTURE.....	132
SECTION 8. STATISTICS	
Tomashuk I.V. ANALYTICAL ASPECT OF LAND POTENTIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE: LAND LEASE.....	139
SECTION 9. MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY	
Sukhomlyn L.V., Karlik Y.Y., Uhlava A.O. RISK MANAGEMENT IN THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGY AT MODERN INDUSTRIAL ENTERPRISES.....	148
Kravchun A.S. SYSTEM COMPONENTS OF POLY VEKTOR STRATEGY IN THE INVESTMENT ENVIRONMENT OF UKRAINE.....	153
SECTION 10. REVIEWING	
Rossokha V.V. THE REVIVAL OF THE UKRAINIAN VILLAGE ON THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF FAMILY ESTATES Review of teaching aid «Family estate: economics, technology, communications, ecology»	159
A new type of scientific services.....	161

Наукове видання

ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ

Електронний науково-практичний журнал

Випуск 11

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Н. Ковальчук*

Засновник видання:

ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій»

Адреса редакції: вул. Сегедська 18, кабінет 432,

м. Одеса, Україна, 65009

Телефон: +38 (048) 709-38-69

Веб-сайт журналу: www.market-infr.od.ua

E-mail редакції: journal@market-infr.od.ua